AUGUST STRINDBERG

Saloanele Gotice

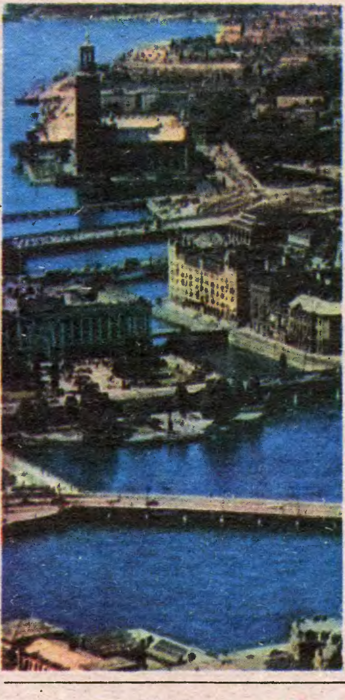

Editura Univers

clu

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*

August Strindberg
GÖTISKA RUMMEN
Hugo Gebers Förlag, Stockholm, 1904

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

August Strindberg

SALOANELE GOTICE

Traducere de CORNELIU PAPADOPOL

București, 1987
Editura Univers

1

SALOANELE GOTICE

Lumina electrică se aprinse în Saloanele Gotice și chelnerii continuară aranjarea unei mese.

Doi domni în frac intrară în același moment și cercetară dintr-o privire aranjamentele ce se părea că intră în supravegherea lor.

— N-ai mai fost chiar de ieri pe-aici ! spuse unul dintre aranjori, arhitectul Borg, un nepot al doctorului Borg, zis Cel Groaznic.

— Nu, răspunse pictorul Sellén, n-am mai fost pe-aici de cinsprezece ani, de pe vremea cînd ședeam în Salonul Roșu [1] și filozofam împreună cu Arvid Falk, Olle Montanus și alții. Ca arhitect, poți să-mi trasezi vechiul nostru salon ?

Arhitectul, care fusese adeseori pe-aici, parcurse cu pasul un trapez pe covorul de pluș și descrise vechiul decor.

— Păi, eu așa zic, fu de părere Sellén : vremurile se schimbă dar noi rămînem aceiași... Făcu un gest spre tîmplele încărunțite și continuă :

— Arvid Falk, da... s-a prăbușit, după cum era de așteptat ; mai trăiește ?

— Da, trăiește ucis, așa cum de curînd l-au ucis și pe Syrach, fiul lui Rembrandt, cel mai bun dintre noi, înaintașul, care a fost scos de pe linie.

— Și ne vom petrece seara cu criminalii ăștia ?

— Păi să vezi, festivitatea este organizată în cinstea norvegianului și n-au putut fi excluși vechii lui prieteni de la Paris și Roma.

— Nu, bineînțeles ; dar dacă vine aici și unchiul Borg s-ar putea să iasă harababură.

— Cel mai rău este că Lage Lang, norvegianul nostru, crede că va fi o festivitate de împăcare. Crezi într-o împăcare ?

— Nu, răspunse hotărît Sellén. Am încercat dar nu merge. Lundell, de exemplu, a apelat la academie să deschidă porțile fortăreței pe dinăuntru, să reformeze și să aducă pace ; dar după aceea a fost primit și acum pictează ca și profesorii. Nu, să nu-i crezi ! Ei spun : vino la noi, fii ca noi ; vino, vei primi ordinul Vasa, de vreme ce și noi sîntem comandori ; vino și lasă-te în seama noastră, atunci noi vom fi deasupra ta !... Nu, mulțumesc ! Mai bine afară, vagabond, jos, în stradă ! Îți mai aduci aminte de cîntecul lui Lasse din taverna de la Paris ?

— Ei, Paris ! Și-acum sîntem iar acasă ! Cum ți se pare?

— Insipid ! Total respingător ! Atmosfera e stătută și sfîrșitul veacului sosește : se așteaptă ceva nou ! Dar ce ?

— Om vedea !

O mișcare la ușă dădu de înțeles că oaspeții începuseră să sosească.

Intră profesorul pictor Lundell, gras, proaspăt ras, înmănușat. Purta ordinul Vasa la frac.

— Scoate porcăria aia, spuse Kurt Borg arătînd spre stea.

— Nu, las-o așa ! protestă Lundell cu blîndețe, învățat cu glumele.

— Da, dar este jignitor pentru Lang, oaspetele nostru de onoare, care, deși mai merituos decît tine, n-are nici o stea. Chelnerul ar putea să ne ia, atît pe el, cît și pe noi ceilalți, drept niște condamnați, înțelegi ?

— Nu !

O nouă mișcare la ușă ; consulul Isak Levi, odinioară membru al Salonului Roșu, intră și dădu mîna cu Sellén, Lundell și Borg.

Apoi oaspeții sosiră în grupuri. Intră un grup de academiști, ca un nor ce-și aruncă umbra peste o pajiște.

Tunînd și fulgerînd sosi doctorul Borg, Cel Groaznic, juvenilul unchi al arhitectului. Aruncă priviri bătăioase în jur și salută înjurînd în stînga și în dreapta.

Apoi sosiră doamne și domni, dar se observa o anumită deosebire, deoarece academiștii nu aveau nevestele cu ei. Societatea nu era *comme il faut* pentru ele și se știa că aici se vorbește într-o limbă care amintește de suedeza curată. Pe lîngă asta, după dreptul imperial nu era îngăduită sărbătorirea în societate a unui norvegian iar doamnele artiștilor aveau maniere indecente. Se spunea chiar că artiștii își aduc cu ei „prietenele" și întrucît acestea nu se puteau deosebi de celelalte, era lesne să se creeze confuzii.

În sfîrșit, intră un bărbat proeminent, cu un cap mai înalt decît ceilalţi. Era Lage Lang, renumitul pictor al timpurilor noi. Sociabil, bogat, ospitalier, se afla în afara clicilor suedeze și de aceea se mișca nevătămat printre focurile de care n-avea habar. Îl sărbătoreau pe prieten și pe artist, dar mai voiau să facă și o mică demonstrație pentru norvegian ; voiau să arate că națiunea nu împărtășește opiniile guvernului care trata Norvegia ca pe o provincie ocupată și doreau, pe cît le stătea în putere, să înăbușe ura ațițată de sus față de poporul frate, al cărui bine nu era luat în seamă cînd țara era guvernată prin telefon de la Stockholm, așa cum o fermă lăturalnică poate fi condusă de către un administrator comod.

De aceea oaspetele de onoare fu condus imediat pe balconul care se deschidea spre marea sală de muzică, plină de lume. Cînd apăru, numărul din program fu întrerupt și se cîntă imnul național norvegian : „Da, noi iubim".

Profesorii formaseră un grup închis care rămăsese în salon, deoarece aveau sentimentul că se întîmplă ceva interzis, la care nu trebuiau să ia parte.

Apoi oaspetele fu condus la masă... Era un supeu de cabaret franțuzesc. În fața fiecărui oaspete se găseau șase stridii și o sticlă destupată de vin alb, fără etichetă, întocmai ca la Laurent din Grez și cu asta tonul era dat, amintirile se trezeau precum și atmosfera anilor optzeci, cu toate că acum se aflau în dubioșii ani nouăzeci.

Mai era nevoie doar de un *nomen proprium* pentru a face să se aprindă amintirile.

— Barbizon ! Marlotte, Montigny, Nemours ! O ! Sau: Manet, Monnet, Lepage ! O !

Nu se țineau încă discursuri dar toți vorbeau în același timp ; pacea și bucuria, buna înțelegere și veselia domneau netulburate.

În timpul desertului buna dispoziție ajunse la extaz. Portocalele erau aruncate peste masă, șervetele fluturau în aer, fumul de tutun se înălța în vîrtejuri și chibriturile zburau în sus asemenea rachetelor ; o chitară apăru ca prin farmec ; se cîntară în cor cîntece de vitejie. Acesta era semnalul pentru părăsirea convenienţelor; profesorii se lăsară antrenați și întineriră ; își smulseră stelele ordinelor și le oferiră în palmele deschise ; pe spatele lui Sellén atîrna ordinul Vasa iar un chelner purta crucea legiunii de onoare la epolet.

În sfîrșit, se bătu în masă. Doctorul Borg spuse :

— Am băut în sănătatea prietenului Lage Lang și a artistului, acum vreau să beau pentru norvegian[2] ; nu trebuie să credeți că îmi plac norvegienii, cu lăudăroșenia lor țărănească și gesturile lor largi ; eu însumi sînt însurat cu o norvegiancă, după cum știți, și ăsta-i un neam al dracului ; dar iubesc dreptatea ; nu vreau să văd umilită o națiune încăpățînată prin aceea că trebuie să și-l împrumute pe regele nostru șase săptămîni pe an și nu doresc nici o intimitate cu un neam străin care se dezvoltă altfel decît noi ; nu vreau să-i văd pe norvegieni amestecîndu-se în treburile noastre în parlamentul suedez și spunînd la toate nu, la fel ca polonezii și alsacienii în parlamentul german ; vreau pace cu vecinii și la această pace, ca și într-o căsnicie nefericită, se poate ajunge numai prin despărțire. Nu mă speriați deloc cu rușii, pentru că norvegienii liberi și suedezii liberi sînt puternici printr-o alianță liber consimțită, dar slabi printr-o uniune dinastică ce nu este uniune ; *de facto* Norvegia este o provincie a coroanei, la fel ca și Boemia față de Austria și ca atare mai periculoasă decît un stat federativ ; politica guvernului suedez este demagogică și datează din timpul sfintei alianțe, de vreme ce drepturile poporului și echitatea sînt înlăturate ; s-a încercat ațîțarea urii între po-

poare frățești, dar vai celor ce rîvnesc la o astfel de dezbinare pentru a putea stăpîni ! Vai lor !... Noi, cei ce am muncit pentru unire și împăcare sîntem numiți trădători de patrie ! Celui ce ne-a numit așa eu îi spun javră! Acesta este cuvîntul !... Lage Lang, primește urările mele pentru o Norvegie liberă, fără de care nu poate exista o Suedie liberă și împăcată !

— Norvegia liberă! Lage Lang !

Profesorul Lundell ceru cuvîntul, dar cînd începu cu rușii, pacea de la Kiel și negocierile, conversațiile se întețiră într-atît încît fu acoperit și pînă la urmă societatea îl întrerupse cu : „Trăiască Norvegia !"

După răspunsul lui Lage oaspeții se ridicară de la masă și cu totul spontan începu un carnaval.

Totuși se mai separau mici grupuri ca să stea de vorbă iar consulul Levi, Sellén și Kurt Borg se așezaseră afară, pe balcon.

— Așadar, astă seară consensul este general ! spuse Levi. Credeți că o să dureze ?

— Nu, răspunse Sellén, este doar un armistițiu.

— Ei și ce rău v-au făcut profesorii ?

— Asta nu puteți aprecia voi, cei din afară. Ei formează opinia publică, ne împiedică, ne sufocă ; de altfel sîntem ca două neamuri dușmane și cred că lupta trebuie să existe, altminteri toți ar picta la fel și din asta ar ieși artă chinezească, încremenită, spoită cu peria peste un model decupat. De altfel : lupta dezvoltă forțele și ține spiritele treze.

— Da, desigur, admise Isak Levi, dar după sfîrșitul conflictului se încheie pace.

— Da, numai dacă condițiile sînt acceptabile ! răspunse Kurt Borg, dar nu sînt. Ele cer supunere și asta nu se poate accepta ; ei ne cer numai sufletul și spiritul... și totul ! Noi, cei ce avem aceleași năzuințe, nu formăm o tabără dar ne simțim uniți, sîntem ca o familie, ca recolta aceluiași an, iar ceilalți sînt... nu știu ce sînt ; mie îmi par niște demoni, pe care îi urăsc, ca tot ce este hotărît rău ; cînd zeii îmbătrînesc prea mult se prefac în demoni și oamenii ăștia se cred urmași ai zeilor, pentru că există din mila lui Dumnezeu, gîndesc și vorbesc despre mila lui

Dumnezeu și cînd comit nedreptăți se referă la mila lui Dumnezeu. Eu nu-i înțeleg și ei nu ne înțeleg.

— Știi, sînt un fel de frîne care trebuie să regleze viteza, interveni Levi.

— Da, mulțumesc, dar atunci mai bine să fiu locomotivă, este mai util și mai onorabil.

Lundell intră pe balcon împreună cu nevasta unui artist academist care se rătăcise în societatea asta îngrozitoare. Jos, pe estradă, un cîntăreț italian tocmai prezenta un număr briant, care electriza ; și lăsîndu-se purtată de beția serbării doamna îi aruncă un trandafir. Dar distanța era prea mare ; floarea coborî ca un meteorit și rămase agățată de vesta unui domn de la o masă de marmoră. Oaspetele singuratic tocmai își răsucea o țigară cînd trandafirul îi căzu la piept ; se întrerupse, luă trandafirul în mînă și se uită în sus spre galerie.

— Iată-l pe Syrach ! strigă Sellén și toți cei din balcon îl salutară din cap pe solitarul care purta un fes roșu şi era îmbrăcat cam bizar.

Syrach însă nu păru să recunoască pe nici unul din vechii prieteni, își puse trandafirul la butonieră și continuă să-și răsucească țigara.

— Nu ne recunoaşte ! exclamă Sellén. Să cobor și să-l aduc ?

— Atunci eu îmi văd de drum, spuse doamna scurt, și-mi pare rău de trandafirul meu care a ajuns pe o haină atît de murdară.

— Da, pleacă, Augusta, o întrerupse doctorul Borg care intrase ; dealtfel nimeni nu te-a rugat să vii aici.

— Ascultă, Borg ! interveni Lundell...

— Tacă-ți fleanca, îi tăie vorba doctorul, cel ce șade acolo jos, stins, ar fi trebuit să fie astă seară primul aici, sus, dacă tu și alții ca tine nu i-ați fi amestecat otravă în pahar ; iar tu nu meriți nici măcar să te scuipe în față ; pentru că i-ai răpit onoarea, pîinea și demnitatea, știi tu cînd !

Apoi adresîndu-se lui Sellén :

— Lasă-l pe Syrach în lumea lui de vis ; acolo o duce mai bine decît ne închipuim și de altfel nici nu ne recunoaşte !

Veni și Lage Lang ; cînd îl văzu pe vechiul lui prieten își ieși din fire și vru să strige ura și trăiască pentru „cel mai mare pictor al nostru“ ; dar din fericire fu oprit, pe de o parte pentru că ar fi fost chemată poliția iar pe de alta pentru că în salon nu era nimeni care să-l știe ca pictor ci ca om slab de minte și decăzut, care atrăgea atenția pe stradă prin fesul roșu și gesturile ciudate.

Îl lăsară pe Syrach la locul lui ; el își ridicase privirile deasupra mulțimii ca și cum n-ar fi văzut-o și ar fi trăit, privind spre înălțimi îndepărtate, printre imaginile lui de vis, pe care nu le putea arăta celorlalți.

Curînd, în Saloanele Gotice se răspîndi indispoziția și se apropie furtuna. Dar înainte de a izbucni, profesorii dispărură.

Norul întîrzie ; bucuria de a putea trîmbița victoria fusese tulburată de amintirea celor morți și răniți ; Syrach nu era singurul căzut.

În sfîrșit muzica din salon amuți ; sosise miezul nopții și sala mare rămăsese pustie, învăluită într-un nor albastru de fum de tutun. Pe măsuța de marmoră la care șezuse Syrach se vedea o pată sîngerie. Era trandafirul în care pînă la urmă omul hipersensibil dibuise dușmanul și de aceea îl abandonase.

Sosi momentul plecării și oaspetele fu condus jos. Pe stradă aștepta un echipaj strălucitor cu un vînător lîngă birjar. Vînătorul avea pene la pălărie și pumnal la cingătoare.

— Cine este atît de distins ca să umble cu caleașca de sticlă ? întrebă Sellén.

Vînătorul se postă lîngă portieră, întîmpinîndu-l pe marele Lang.

— Păi, eu sînt ăla ! spuse Lage ; locuiesc la vărul meu, în clădirea legației norvegiene ; sînteți invitați acolo poimîine la prînz, toată banda.

Vechea boemă strigă ura ; și la un semnal al norvegianului trăsura fu supraaglomerată și porni spre Blasieholm. Doctorul Borg îi luase vînătorului tricornul și pumnalul și voia neapărat să „comande manevra“, cum spunea el, adică să ia hățurile în mînă și să meargă spre Grădina Cavaleriștilor.

— Ia seama ! strigă Isak Levi.

— Nu vreau să ajung consilier medical, răspunse Borg. Şi pentru că se credea pe iahtul lui cu pînze, strigă :

— Şotele ! Volta-n vînt ! Toată viteza !

Cupeul intră huruind în curtea legaţiei.

Borg ceru să se aducă băutură în curte dar deşi norvegianul găsi că-i o idee bună, ceilalţi refuzară şi în sfîrşit, după asta îşi luară bun rămas.

Apoi începu hoinăreala nocturnă, obişnuită după o petrecere, cînd vrei să spui tot ce a rămas nespus înăuntru. Deci grupul iniţial : doctorul Borg, Kurt Borg, Isak Levi şi Sellén, o porni pe chei aruncînd o privire spre palat, ca de obicei.

— Uite şi palatul ! spuse Kurt, arhitectul ; arată destul de bine.

— Deocamdată, bineînţeles, replică doctorul ; dar cînd clădirea de granit a parlamentului se va ridica pe Helgeandsholm, atunci cărămida de colo va fi strivită.

— De ce nu ? Doar ăsta e spiritul vremii, interveni Levi. Guvernul îşi are reşedinţa în parlament, dar de ce, nimeni nu ştie ; constituţia spune că regele îşi poate alege consilierii dar acum îi alege Karl Ivarsson.

— Ce, ai înnebunit ?

— Nu ; Karl Ivarsson stabileşte alegerile comitetelor şi hotărăşte astfel cînd trebuie să demisioneze miniştrii. Deci el este regentul.

— Ascultaţi, aici va fi opera nouă, îi întrerupse Sellén, care nu putea suferi politica.

— Da, se va construi o operă ; parlamentul ce are de spus despre asta ?

— Nu vrea să fie o operă a majorităţii, ci o operă comunală bazată pe crîngul de lauri şi pe parter.

Trecură mai departe, peste podul de nord, prin Myntgattan, spre piaţă.

— Casa Cavalerilor mai este încă ! spuse Sellén.

— Da, şi am participat la închiderea ei, intră în vorbă doctorul Borg. Gîndiţi-vă la marii noştri oameni de la ultimul plen ! Cel mai mare dintre cei mari ; ce sfîrşit ! L-a lovit pe Falk, după ce l-a spionat.

— Iată şi biserica Riddarholm, cu Carol al XII-lea şi toţi ceilalţi !

— Te gîndești la Gustav Adolf, chiar dacă nu îndrăznești să spui.

— Apropo de Gustav Adolf : știți că micul cavou de colo este denumit Vasaborg și că în el este înmormîntat fiul lui și al Margaretei Cabeljou ?

— Da, bineînțeles, asta este lipsă de gust ; dar piatra funerară a bătrînului conte Cabeljou, din biserică, ați văzut-o ? Eu n-am văzut-o, dar este menționată într-o descriere a bisericii. Tot așa sînt onorate și marile noastre amintiri ? Acești Cabeljous ar putea fi foarte bine dați uitării !

— Zilele astea am citit cît de grosolan s-a procedat la Saint Denis cînd au fost deschise și golite toate mormintele regale, povesti doctorul. Acolo s-ar fi putut face o mulțime de studii fiziologice interesante. Ludovic al XV-lea, de exemplu, nu mai era decît un preparat negru de gudron, putred și puturos...

— Știți ceva ? Pentru că tot sîntem lîngă biserici, n-ați vrea să vedeți biserica mea ? spuse arhitectul Borg. Bineînțeles că n-am construit-o eu, dar am restaurat-o; am cheile în buzunar și Isak poate să cînte la orgă, dacă vrea.

Asta era în stilul doctorului și deci făcură cale întoarsă ca să vadă „biserica lui Kurt“, cum îi spuneau ei. Cînd cei patru pășiră în templul cufundat în semiîntuneric, luminat slab numai sus în bolți de felinarele de pe stradă, fură copleșiți fără să vrea de mărimea clădirii și de liniile frumoase ale bolților ; își scoaseră pălăriile și se apropiară de altar în tăcere.

— Sînt douăzeci de ani de cînd n-am mai fost pe-aici, începu doctorul, și nu mă mai descurc. Ce-ai făcut cu tabloul de altar ?

— L-am desființat, răspunse Kurt. În locul lui avem acum tabernacolul, masa pentru azimă și sfeșnicul cu șapte brațe.

— Asta este Vechiul Testament, spuse Isak.

— Deci le adunăm iar pe toate la un loc, răspunse Kurt Borg.

— Și aici ? Asta ce-i ?

— Capela pentru botez sau baptisteriul.

— Și pe pereți ai pictat sfinți...

— Daa, ăsta este stilul catedralei...

— Și ai coborît amvonul !

— Pentru că prea sfînt este altarul principal.

— La naiba ! Ce, ești catolic ?

— Nici urmă, dar catedrala este catolică ; protestantismul nu a inventat nici un stil bisericesc, pentru că îi lipsește conținutul pozitiv.

— În orice caz este nostim să vezi cum restaurați voi catedralele ; le redați frumusețea inițială, așa cum era înainte de devastările reformei. Luați seama să nu dezgropați catolicismul !

— Da, aici se joacă un pic cu catolicismul, întocmai ca pe vremea lui Atterbom *. Pastorul însuși, mare jucător de pocher de altfel, a fost mult timp suspectat că ar fi cripto-catolic și că împreună cu o clică de popi ar fi plănuit să modifice cultul și să-i adauge ceva mai multă frumusețe... De altminteri asta a început în anii șaptezeci cu descoperirea vechilor noastre missale și breviere, găsite în colegii ca ambalaje pentru acte, restaurate și publicate rînd pe rînd. Astfel, de exemplu, au ieșit la iveală secvențe despre patronul protector al Suediei, Eric Cel Sfînt. Capelmaistrul Norman a pus pe muzică „Rosa rorans" al Brigitei ; lui Wirsén fumul de tămîie i s-a urcat la cap în catedrala din Siena, iar profesorul Byström a lucrat la restaurarea muzicii bisericești pe vechea ei bază; muzeul Sten a achizionat vechile chivoturi ; mînăstirea Vadstena a fost reconstruită iar Brigita mai că a devenit o sfîntă luterană ; catedrala din Uppsala a fost renovată și pictată iar arhiepiscopul s-a dus la Roma și i-a strîns mîna papei, care i-a deschis ereticului biblioteca Vaticanului... Ei, ce este periculos în asta ? Reprezintă doar împăcarea dintre mamă și fiu — și totuși este frumos cînd rubedeniile se înțeleg între ele, mai ales că amîndouă sînt creștine și între ele nu stă decît lucrătura vremelnică a dogmelor.

— Păi, spuse doctorul, pe mine prea puțin mă interesează, doar sînt păgîn ; bunicul din partea mamei cred

---

* Atterbom, Pierre Daniel (1790—1855), poet suedez. Înființează societatea *Aurora* și revista „Fosfor".

că a fost negru și eu nu aparțin de tîrla asta ; nu mi-e dușmană dar mi-e străină.

— Ție poate ; dar luteranii strigă-n cor cu protopopu-n frunte ; discipolii doctrinei împăcării țipă dacă aud vorbindu-se de o conciliere a crezurilor. Vase șubrede, care crapă numai cînd văd vinul nou !

— E adevărat că Falk a trecut la catolicism ?

— Minciună ! Dar luteranii au intrat într-o astfel de panică încît au început să vadă peste tot numai catolici, ba chiar și iezuiți, deși eu n-am întîlnit încă nici unul. Ordinul iezuiților a fost desființat de mai mulți papi și acum sînt văzuți întocmai cum îi „vedeau“ odinioară iezuiții pe francmasoni. Și mie-mi zic iezuit ! ! ! Mie ! ! !

— Mi se pare că și cu bisericile e la fel ca și cu sinagogile, interveni acum Isak.

— Ce-i cu sinagogile ? întrebă doctorul.

— Păi, sînt ca niște cochilii de melc din care animalul a ieșit și a murit. Sînt doar niște învelișuri goale în care parcă țiuie foarte încet amintirea unei vieți clocotitoare.

— Ai dreptate, Levi ; dar ce noi tobe mari se aud acum în lume ?

— Vrei să spui armata salvării ? interveni Kurt. Sînt creștini internaționali, sincretiști, ce-și deschid templele tuturor celor care-l recunosc pe Cristos. N-au nici teologie, nici catehism, nici norme bine stabilite, nu fac nici o deosebire între catolici și protestanți ; este un creștinism viu, întru credință și fapte bune. Acest mic „și“ este o trăsură de unire între cele două biserici dezbinate care ori luptă pentru credință, ori pentru faptă.

— Tu ce ești în definitiv ? întrebă Sellén.

— Nu știu !... Un liber-gînditor creștin, poate ; creștin, pentru că m-am născut într-o familie creștină, liber-gînditor pentru că nu mă pot atașa nici unei comunități bisericești recunoscute.

— Ești creștin ?

— Da, tot atît de mult cît e și Isak evreu sau unchiul Borg păgîn ; tot atît de mult, sau tot atît de puțin.

— Acum vreau muzică, îl întrerupse doctorul. Isak să cînte Bach și eu o să calc foalele.

Din fericire galeria orgii era închisă și Kurt n-avea cheile. Asta îl supără pe doctor, care recăzuse în dispoziția festivă din zilele Salonului Roșu, și în dorința lui de a face o demonstrație extraordinară de forță, ceru cheile turnului vrînd să urce şi să tragă clopotul cel mare. După ce îi eșuă și acest plan, ieșiră afară și se despărţiră într-o stație de trăsuri.

2

REVOLUȚIA DE PALAT

Redactorul Gustav Borg, fratele mai mare al doctorului, își fuma trabucul de dimineață la birou și se uita în cutia de scrisori. Cutia de scrisori este un lucru minunat; adică este corespondenţa adunată într-o cutie de tablă încuiată, a cărei cheie o ţine redactorul. Cutiuța conține secretele redacției : răspunsuri, comunicări, solicitări, scrisori anonime, cărţi poștale ordinare ; această cutie a fost introdusă tocmai ca urmare a cărţilor poștale deschise care erau citite de curier și de alţi subalterni, ceea ce le inspira dispreţ faţă de redactor și de gazetă și o superioritate întemeiată pe familiaritate.

Redactorului şef îi trebuise mult pînă să reuşească să nu se mai înfurie de fiecare dată cînd deschidea cutia. O baie de sudoare tot îl costa, firește, dar în cele din urmă cîştigase o astfel de tehnică în arta deschiderii scrisorilor încît vedea imediat după scris, semnătură şi altele asemenea, dacă trebuia să citească hîrtia sau s-o arunce la coș.

Totuşi, astăzi treaba mergea mai încet, căci pentru prima oară de la înfiinţarea gazetei primea cărţi poştale cu laude și mulţumiri de la capi de familie și susţinători ai statului conservatori, pentru că în numărul de ieri ridicase armele împotriva socialismului.

Gustav Borg se născuse cam pe la mijlocul veacului şi pînă în 1890 trăise cu idealurile liberale ale anilor patruzeci şi anume : monarhie constituţională (sau mai bine republică), libertate religioasă, sufragiu universal, emanciparea femeilor, școli primare etc. Asistase la schimbarea reprezentării în 1866[3] și crezuse în venirea imperiului de o mie de ani. Dar acesta nu venise. Ceea ce crezuse că se poate calcula, se dovedise calcul greșit. Noile alegeri din 1867 duseseră la următorul rezultat bizar : nobilii, care înainte constituiau un sfert din reprezentanți, *cîștigaseră* și acum formau o treime, deși Casa Cavalerilor[4] se prăbușise. Clerul se redusese de la un sfert la a treizecea parte. Preoțimea suedeză își pierduse deci puterea laică. Numărul reprezentanților burgheziei scăzuse de la un sfert la o șesime iar țărănimea se menținea la un sfert, dar prin sistemul bicameral mai cîștigase totuși ceva putere.

Casa Cavalerilor[4] se prăbușise, firește, dar majoritatea primei camere era formată din funcționari și pe lîngă aceștia din latifundiari, în majoritate nobili.

În linii mari era deci un parlament ca în Roma antică, cu patricieni și plebei. La o privire mai atentă se constata desigur că plebeii au preponderență și asta trebuia să-l bucure pe orice liberal ; dar examinat și mai îndeaproape reieșea că plebeii sînt conservatori.

În această babilonie Gustav Borg își pierduse capul. Reprezentările lui cam abstracte asupra politicii îl conduseseră la convingerea că parlamentul se ocupa cu teoria dreptului, deși avea sarcina de a se îngriji de necesitățile actuale ale cetățenilor. Luptînd pentru drepturile majorității își prinsese gîtul în propriu-i laț și acum vedea ce înseamnă cîrmuirea majorității alese de popor. Suedia de atunci era o țară agrară, de aceea agricultorii aveau majoritatea. Era logic ; și acum le venea rîndul țăranilor ; plîngerile lor mai vechi erau ascultate, vechile nedreptăți erau înlăturate. Pînă aici mai mergea. Dar cînd aceeași majoritate voia să emită legi în probleme culturale, să stabilească cum trebuie să gîndească națiunea, cum trebuie educat tineretul, cînd intenționa să-i bage la închisoare pe cei ce lucrau pentru viitor, atunci el trebuia să intervină și să scoată sabia împotriva plebeilor săi. Dar astfel ajunsese să lupte cu sine însuși și începuse să șovăie. Diversitatea factorilor complica socotelile ; căci văzînd cum puterea regală era slăbită de această nouă formă de stat, nu putea să nu-i sprijine pe plebei, în ciuda zgîrceniei, intoleranței și indolenței lor. Erau momente cînd vedea revenind timpul libertății. Parlamentul îi dobora pe consilierii regali, țăranii formau comisii înainte de începerea alegerilor din cameră ; adesea erau prezentate moțiuni pentru retragerea apanajelor regale și se discuta lista civilă a prinților.

— Acum nu mai sîntem departe de parafă ! spusese redactorul într-un moment de clarviziune.

Toate noțiunile politice mai vechi erau anulate și la spălatul rufelor pînza de sac se întîlnea cu pînza fină ; și era aproape imposibil să deosebești ce-i alb de ce-i negru, ce-i al meu de ce-i al tău. Te aflai în fața marelui paradox: plebeii conservatori au răsturnat totuși puterea regală ; și această triplă contradicție acționa ca un țipar electric: nu-l puteai lua în mînă, în parte pentru că era lunecos ca orice țipar, în parte pentru că era încărcat cu electricitate. Dacă-l atingeai erai șocat iar el se zbătea în toate direcțiile, la stînga și la dreapta, în sus și în jos.

Dar noul venea și dădea prilej oamenilor să vorbească despre altceva decît despre țărani. Asta era așa numita problemă socială ; temeliile societății erau cercetate și găsite șubrede din cauza vîrstei și igrasiei, astfel că nu se mai puteau încumeta să construiască mai departe pe ele de teamă să nu se prăbușească clădirea.

Panica ce se iscă acum îi atinse pe cei de sus. Pe cei sus-puși, cei mai ușori, care de aceea pluteau deasupra; pe cei sus-puși, cei mai slabi, care de aceea căutau sprijin și protecție aici, sus ; aceștia erau, firește, cei mai fricoși. Dar frica era molipsitoare și într-o bună zi li se făcu frică și liberalilor, luptătorii în creștere. Pentru că începuse să fie discutată familia și fusese găsită prea îngustă pentru dezvoltarea vieții individuale și personale. Bătrînii, fiind de părere că societatea este întemeiată pe familie, credeau că societatea este amenințată. Dar nici statul, nici societatea nu sînt întemeiate pe familie; pentru că statul n-are nici o asemănare cu căsătoria, ci statele s-au format prin unirea *bărbaților* independenți pentru apărare comună. Totuși asta nu avea nici o importanță ; se rămînea la părerea că familia este temelia societății. Și orice obiecție era inutilă : fie familia temelia, dar dacă această temelie nu mai ține, atunci trebuie să punem o altă bază în loc și să construim din nou.

La examinarea noţiunii de familie s-a descoperit că în condiţiile dezvoltării actuale atît de rapide, doi oameni nu-şi pot jura pentru toată viaţa simpatia constantă fără de care convieţuirea soţilor este insuportabilă. Năzuinţa puternic afirmată către personalitate contrazicea supunerea reciprocă ; ieşirea femeii în activitatea şi în viaţa publică împiedica desfăşurarea vieţii de familie şi educaţia copiilor în casă. Experienţa arătase că numărul divorţurilor era în creştere şi această operaţie dureroasă bătrînii neînţelegători voiau s-o pună pe seama superficialităţii, cu toate că părţile ştiau precis că pînă la urmă tot trebuie să fugă ca să-şi salveze propria persoană de tot ce este mai rău, de sclavie. Apoi, cînd grădiniţele şi şcolile au luat în mînă educaţia copiilor, educaţia în casă a dispărut. De altfel căminul fusese numai un refugiu în care înfloriseră toate viciile ; educaţia începea abia în şcoală, continua în cazarmă şi reîncepea serios afară, în viaţă.

Cam aşa erau formulate acuzaţiile împotriva familiei. Şi atunci fusese cuprins de panică chiar şi un om atît de puternic ca Gustav Borg.

Ieri scrisese el însuşi un articol de fond împotriva celor ce voiau să dizolve familia ; şi astăzi primea strîngerile de mînă ale conservatorilor, ca mulţumire pentru ajutorul dat.

În ziua precedentă avusese o discuţie furtunoasă cu fiul său, Holger, secretarul redacţiei, în care acesta ameninţase că pleacă. Doctorul Borg, fratele lui, îşi anunţase vizita telefonic ; şi pe el îl aştepta acum, nu fără o anumită nelinişte, trezită şi de faptul că o mulţime de abonaţi îi expediaseră gazeta înapoi.

Cel aşteptat sosi ; intră neanunţat şi izbucni de-a dreptul :

— Tu ai făcut asta ?

— Am scris potrivit convingerilor mele, contra predicilor voastre imorale.

— Convingerile tale ar trebui să se întemeieze pe fapte reale, verificate prin experienţă, dar aici nu este cazul ; nu există nici un fel de predici şi predicatori, pentru că toţi cei ce scriu despre familie nu fac decît să-şi împărtăşească descoperirile şi experienţele proprii ; ei spun de pildă : dezvoltarea are loc așa cum știm, în ultima generație viața de familie a degenerat așa cum știm iar căminul este o școală a despotismului, a egoismului și a ipocriziei. Ei nu împărtășesc decît situații de fapt și nu predică teorii.

— Și tu, care ai fiice, ești pentru învățăturile astea ?

— Sînt la fel de îngrijorat ca și tine pentru fiicele mele dar nu le învăț nimic ; pentru că la punctul ăsta nu știu nimic ; dar mă situez în așteptare și în observație și cred că am și văzut cum copiii mei s-au născut cu alte idei decît mine ; pudoarea îmi interzice să vorbesc despre asta ; de aceea este bine că se scrie ; cuvîntul tipărit este tăcut și nu jignește pe nimeni. Îți spun doar atît : ca și tine, sînt pregătit pentru... orice ! Văzînd că nu pot să fac nimic, pentru că știi și tu ce valoare au sfaturile, tac și mă gîndesc : poate că așa trebuie să fie ; poate că ei înțeleg mai bine ; poate că asta e calea spre noua formă a societății. Tineretul care luptă pentru noile lui idealuri desigur că trebuie să sufere la primele încercări ; mulți vor cădea și de aceea mulți vor dezerta ; dar fluviul vremii curge fără să ceară sfaturi și n-o să fac tocmai eu încercări disperate să-l opresc. Tu însă te-ai întors împotriva noastră și astfel ai ruinat gazeta. Ca acționar și director îți cer să te retragi și să-i predai locul fiului tău Holger.

— Eu ? Să plec ? Niciodată !

— Bine ! Atunci Holger și cu mine înființăm o altă gazetă !

— O gazetă nouă ? Nu merge !

— Ba da, o gazetă nouă care-și menține culoarea și care preia tradițiile părăsite de tine, merge !

— Te gîndești la o gazetă unilaterală, partinică, în care adversarii să fie tratați ca niște criminali ?

— Nu, ca niște dușmani ! Atîta timp cît lupta durează, soldatul care începe negocieri este împușcat. N-ai observat că dacă faci o mărturisire sau spui o vorbă bună dușmanului, acesta jubilează că te-a pus în inferioritate ? Vorbele bune și curtoaziile urmează după aceea, la încheierea păcii. Consideră-te deci drept un dezertor împușcat și pleacă !

— Niciodată !

— Atunci te ruinăm prin concurență !

— Așa vorbește un frate ?!

— Da, un frate cinstit, care nu tolerează nepotismul sau favoritismul, care pune dreptatea mai presus de dragostea fraternă și binele general mai presus de cel particular.

— Ai uitat că-ți pierzi banii dacă mă dobori !

— N-am uitat ; dar am mai mulți bani decît crezi, deci nu mă voi ruina. Ai timp de gîndire pînă mîine la douăsprezece. Adio !...

Doctorul ieși trîntind ușa și redactorul rămase singur cu gîndurile lui apăsătoare.

Destituit, aruncat la gunoi ca uzat, el, care participase la marile înnoiri materiale de după 1850 ! Își reaminti de noua linie de cale ferată din 1852 ; își reaminti de inaugurarea telegrafului în 1853, de primul felinar cu gaz din 1854, de prima marcă poştală din 1855 iar în anii optzeci apucase telefonul și lumina electrică. Însă din idealurile politice ale tinereţii lui prea puţine se realizaseră, ca de obicei ; majoritatea se sfărîmaseră și pieriseră aruncate la groapă, ca neghina ; unele se întruchipaseră altfel decît le visase şi consecințele fuseseră contrarii celor aşteptate. Între timp apăruseră idealuri noi, pe care nu le înţelegea și de care se temea. De pildă, nu înțelegea marea mişcare muncitorească, deoarece nu observase că în acești patruzeci de ani ţara se transformase treptat din agrară în industrială ; conducătorilor partidului muncitoresc le spunea agitatori şi anarhişti, cu toate că ei acţionau tocmai pentru legalitate şi ordine în sînul masei încă neorganizate. Nu înţelegea aspiraţia tineretului spre libertate şi responsabilitate, spre proprie inițiativă și dreptul de autodeterminare și de aceea căzuse. Era tragic, pentru că era iremediabil, căci timpul limitează posibilităţile de creştere ale spiritului uman ; el nu căzuse din propria-i vină ci potrivit legilor vieţii.

Că fiul său avea să-l urmeze, se gîndise întotdeauna ; dar că îl constrîngea, și încă în felul ăsta, era mai rău decît toată amărăciunea vieții.

Încuie biroul și plecă cu gîndul să se ducă la țară ca să chibzuiască la hotărîrea pe care trebuia s-o ia. De vreo cîțiva ani avea o proprietate afară, în arhipelag, unde locuia cu familia cea mai mare parte a anului.

3

CEI DIN STORŐ *

Redactorul Gustav Borg stătea pe puntea din față a vaporașului-cursă care mergea spre Storő, unde-și avea proprietatea ; dar în starea lui de spirit agitată ar fi preferat să fie invizibil sau, la nevoie, chiar surd și orb.

În apropierea lui se aflau doi domni străini și vrînd-nevrînd trebuia să le asculte dialogul.

— Stockholmul este un oraș drăguț, în orice caz; totuși dă impresia de decor, pentru că este prea mare și prea strălucitor ca să reprezinte o țară pustie.

— Pustie ?

— Da, am făcut recent o călătorie prin toată Suedia, sînt inspector al unei societăți de asigurări pe viață, și am trecut prin toate provinciile fără să văd oameni ; în tren erau cinci persoane, în gări era o liniște mormîntală. Dacă ajungeam într-un oraș mai mare, era populat numai de slujbași : cîteodată un guvernator, un episcop, un colonel cu un stat major de primari, consilieri, diriginți de poștă, comisari de telegraf — și vreo cîțiva comercianți.

— Totuși, populația a crescut la cinci milioane.

— Ce-i drept, dar din aceste cinci milioane doar un milion sînt bărbați între douăzeci și cincizeci și cinci de ani. Două milioane și jumătate sînt copii și femei fără ocupație. Dar acel milion de bărbați buni de muncă trebuie să întrețină cele două milioane și jumătate de neproductivi, pe lîngă asta trebuie să mai hrănească și 170 000 slujbași, în afară de militari care numără 133 000... După cum auzi, ca adevărat agent de asigurări, cunosc situația vieților mele.

— Avem 170 000 de funcționari civili ?

---

* Insulă din arhipelagul Stockholmului.

— Da, avem 67 000 funcţionari de poştă, telegraf şi căi ferate, 27 000 funcţionari de stat, 28 000 clerici şi ajutori, 38 000 învăţători, 17 000 funcţionari comunali.

— Absurd !

— Da, dar aşa este ! Şi nu pot schimba nimic ; de fapt nu e nici un secret, pentru că se găsesc tipărite în statisticile oficiale ale Suediei. Dar cel mai rău e cu emigrările ! Din 1866, cînd am intrat în această societate de asigurări, au emigrat 780 000 oameni.

— Şapte sute de mii ?

— Da ; în cei patru ani dintre 66 şi 70 au emigrat o sută de mii. Mai tîrziu, cînd numărul a mai scăzut, patrioţii au început să strige : vedeţi că n-a fost periculos ?! Dar între 81 şi 85 au emigrat 175 000 apoi, între 86 şi 90, 200 000.

— Şi patrioţii ce mai spuneau ?

— Nimic ! Totuşi, au început să-şi adune suvenirurile la redută şi presimţindu-şi sfîrşitul au construit un muzeu.

— De ce se emigrează ? Din sărăcie ?

— Nu, spuse omul, nu din sărăcie !

— Atunci de ce ?

— Învăţătorii — care sînt nişte oameni deosebiţi, crede-mă — susţin că din lipsa dragostei de ţară ; dar cum a apărut această lipsă, nu spun. I-am răspuns o dată unui astfel de educator : cum poate fi iubită o ţară al cărei pămînt aparţine străinilor ? Ştii doar că pămîntul Suediei este amanetat în străinătate pentru 226 milioane, că datoriile comunale se ridică la 175 milioane şi că datoria statului în obligaţii este de 278 milioane. „Ţara noastră este amanetată şi aşa va rămîne“ se cîntă astăzi în anumite cluburi. De obicei datoriilor din ipoteci li se opun casele de economii. Dar casele de economii sînt împrumutate şi ele la tot atîţia speculanţi şi sînt din ce în ce mai solicitate de emigranţii care îşi ridică banii depuşi pentru biletele de vapor. Obligaţiile de stat sînt acoperite de materialul feroviar ; dar contabilitatea e falsă pentru că şinele şi locomotivele trebuie înscrise în inventar.

— Dar mijloacele de transport sînt forţe de producţie.

— Da, desigur, şi şoselele sînt, şi căile de navigaţie de asemenea, dar ele nu sînt capitaluri. Nenorocirea este că printre cei douăzeci şi şapte de mii de funcţionari guvernamentali ai noştri nu se găseşte nici un contabil ; de altfel la ce i-ar folosi asta unui stat, dacă statul și indivizii trăiesc peste posibilităţile lor ? Statul ar trebui să stabilească impozitele după avere și nu după bunul plac. Dar astăzi se spune doar : trebuie să avem o armată — şi apoi se ia o jumătate de miliard. Închipuie-ţi, o jumătate de miliard care trebuie plătită în zece ani !

— Dar emigrările ? Ce crezi despre cauzele lor ?

— Suedezii nu se simt bine ; totul este apăsător ; s-au plictisit să stea singuri în satele izolate ; n-au deloc simţul solidarităţii, pentru că naţiunea nu este omogenă. Toată nobilimea, clasele suprapuse și cele de mijloc sînt compuse în cea mai mare parte din străini imigraţi, ascunşi sub nume suedeze. Aceştia formează un stat feudal de funcţionari care-şi încasează lefurile de la iloţi. Să ajungi funcţionar şi să poţi lua pensie este idealul oricărui „om bine“. Universităţile sînt doar nişte şcoli pentru examenele funcţionăreşti iar una dintre universităţi are într-o facultate tot atîţia docenţi cîţi studenţi. Studenţii sînt încă o pătură privilegiată de băieţi conservatori care reprezintă naţiunea la chefuri (lăsînd la o parte excepţiile). Dar mai există ceva ce duce la dezbinare. Este vechiul particularism provincial şi el se face simţit în corporaţiile studenţeşti din universităţi, în care se adună toată drojdia veche. Oamenii se invidiază şi se urăsc reciproc şi mai ales preoţii sînt legaţi de provincie, cînd e vorba de avansare, prin dreptul de indigenat. În instituţii vezi că, dacă de pildă, preşedintele este smolandez atunci în instituţie are loc imediat o invazie de smolandezi* ; iar în capitală există uniuni în care provincialii se adună ca să-şi „susţină interesele comune“; în parlament, locurile sînt aranjate pe provincii iar în Academia suedeză primirile s-au făcut un timp după dreptul de indigenat al Suediei de sud, astfel că înalta instituţie era poreclită, în glumă, fireşte, „Academia scaniană *“... Da, e atîta mizerie aici încît viaţa devine insuportabilă. Nimeni nu se simte în patrie la el acasă ; fiecare în parte este un duşman în țară dușmană ; nimeni nu se încumetă să ia vreo inițiativă, pentru că ar fi împiedicat ; singura exteriorizare de energie se simte numai cînd există ceva ce trebuie împiedicat. Cei ce vor să facă ceva, trebuie să-și caute altă țară, de aceea cei energici emigrează, dar reacționarii rămîn ! A dracului situație !

---

* Småland, Skåne — provincii sudice ale Suediei.

Pe la cabana vămii începu să bată vîntul și redactorul intră în salonul de la pupă. Aci găsi un domn care dormea, întorcîndu-i spatele ; după lățimea colosală văzu imediat că era cumnatul lui, parohul din Storő, cu care nu era dispus să se întîlnească acum. De aceea îi urmă exemplul : se trînti pe altă canapea și-i întoarse spatele.

*

În timp ce cumnații dormeau în salonul de la pupă, doctorul Borg și cumnata lui Brita, soția redactorului, stăteau de vorbă sus, în fumoar. Știau de prezența celorlalți pe vapor dar nu doreau să se întîlnească cu ei.

— Trebuie să se ajungă la crah ! continuă doctorul, și tu, Brita, vei arunca bomba !

— Păi, dragul meu, răspunse doamna cu o politețe plină de bunăvoință, atîția ani mi-am tot aruncat bombele încît acum nu mai am decît să trec la dinamită. Gustav, cu opiniile lui liberale demodate, este dușmanul nostru cel mai înrăit ; nu înțelege nimic din marile prefaceri ce se întîmplă acum în lume ; odinioară a fost de acord cu teoriile, dar cînd e vorba să se realizeze chiar numai o singură idee, unul singur dintre idealurile lui din tinerețe, dă înapoi.

— Perfect ! De aceea trebuie să-i luăm piuitul ; să se retragă și să-i predea conducerea lui Holger al tău, contra unei anumite arende ; dacă vrea să scrie mai departe pentru gazetă, poate s-o facă, dar sub cenzura șefului.

— Dacă Holger n-ar fi atît de inimos ! Cu tot simțul lui ingineresc are încă slăbiciuni ereditare...

— O să i le scot eu din cap, și pentru că tu ești total insensibilă, poți să mă ajuți. Dacă noi doi am fi uniți ar ieși ceva...

— Da, răspunse Brita cu mina ei indiferentă, filantropică, dar atunci trebuie să încheiem un compromis. Tu trebuie să mă susţii în cauza mea feministă.

— Ştii că o fac, atît cît permite echitatea, dar la inechităţi nu particip. Aprob lupta ta pentru drepturile servitoarelor, pentru nivelul de salarizare al muncitoarelor, pentru eliberarea fetelor de inactivitate şi cochetărie; sînt de acord şi cu legăturile libere cu răspundere legală, dar nu sînt pentru amor liber în căsnicie, pentru că asta înseamnă sclavia bărbatului, mai ales cînd are înscrişi în registrul parohial copii ce nu-i aparţin ; nu sînt pentru dreptul de proprietate al femeii căsătorite, care eliberează proprietatea femeii de contribuţia la întreţinerea familiei dar menţine averea bărbatului ca proprietate comună.

— Şi munca femeii în casă ? Nu trebuie plătită ?

— Ce fel de muncă e asta ? Ai muncit tu vreodată în casă ? Ai dat porunci, pe care le-au executat servitorii plătiţi de Gustav. Dar el te-a hrănit şi te-a îmbrăcat, pe tine şi pe copiii şi pe servitorii tăi. Spui prostii !

— Spălătoresele sărace, care cîştigă prin munca lor, să nu-şi poată păstra banii, să-i poată bea bărbatul ?

— Dacă bărbatul nu-şi poate păstra pîrlita de leafă, ci trebuie s-o cedeze familiei, atunci şi leafa femeii trebuie folosită tot în casă. Nu înţelegi că altfel bărbatul devine sclav şi contra sclaviei a predicat chiar şi liberalul de modă veche Gustav ! Ai văzut cumva vreo spălătoreasă lăsîndu-şi bărbatul să-i bea banii ? Dacă ai văzut, atunci ea a vrut aşa şi dacă a vrut aşa, nici o lege n-o putea opri. De pildă tu, traduci, dar în loc să te ocupi de menaj îţi bei onorariile, adică spînzuri banii pe călătorii şi petreceri, în timp ce Gustav ţine servitorii care te înlocuiesc. Crezi că este echitabil, sau găseşti că femeia este asuprită? Păi atunci eşti tare de cap şi nu pot să închei cu tine nici un compromis !

Brita tremura de furie dar nu-şi putea scoate din cap prostiile astea pe care le tîra după ea dintr-o vreme trecută în care cavalerismul cerea ca bărbatul să sacrifice totul idealului său. Doctorul, care se eliberase de toate prejudecăţile vechi, vedea că a sosit momentul să facă tabula rasa şi să lămurească pe cumnată-sa asupra ideilor fixe pe care le are.

— Şi că femeia în general este plătită mai puţin, continuă el, asta se leagă de faptul că nu trebuie să-şi plătească dragostea, ci într-un anumit fel este plătită pentru ea. Legea îl condamnă la pensie alimentară numai pe bărbat, niciodată pe femeie, care are totuşi cea mai mare bucurie în maternitate şi al cărei drept de posesiune asupra copilului este indisputabil ! Da, şi tu vrei să desfiinţezi prostituţia ! Ce înţelegi tu prin prostituţie ? Dacă te gîndeşti la asistenţa medicală eşti nemiloasă, cînd vrei s-o desfiinţezi ! Dacă te gîndeşti însă la faptul că o grămadă de femei fac din viaţa sexuală o profesie, atunci legea n-o poate desfiinţa, pentru că legea nu se poate atinge de tot ce este mai secret şi mai intim ! Dar voi nu vreţi niciodată să răspundeţi la întrebări ci vă furişaţi ca şobolanii, dintr-o gaură în alta. Poliţia caută să limiteze prostituţia prin control şi să împiedice practicarea profesiei prin intimidare, acţionează deci în acelaşi sens cu voi ; dar voi vă opuneţi măsurilor preventive. Ce vreţi ? Nu ştiţi ! De aceea sporovăiţi numai prostii !... A mai rămas ceva? Dreptul de vot ? Da, mai întîi pentru bărbat, apoi vom mai vedea, după ce veţi învăţa ce este echitatea şi raţiunea.

— Şi tu îmi ceri să colaborez cu tine ?

— Da, în toate punctele în care sîntem de acord şi în toate străduinţele tale care merită atenţie şi pe care, după cum ştii, le apreciez la tine ! Dar eu nu-ţi cer ajutorul într-o cauză bună ca în schimb să te sprijin într-una nedreaptă. Dacă tu, stăpînă în casa ta, vrei să apari ca sclavă, atunci văd în tine o escroacă pe care n-am decît s-o scuip în faţă ! Şi asta o ştiai dinainte, Brita !

Doamna Brita era prea blîndă din fire ca să se supere pentru un astfel de fleac iar credinţa ei în marea cauză comună era atît de puternică încît se mulţumi cu atît şi întrerupse convorbirea cu obişnuita ei replică finală :

— Păi vezi, în problema asta nu ne vom înţelege niciodată.

Doctorul însă nu se mulţumea cu simple replici, ci voia să fie lămurit ; de aceea răspunse :

— Ba eu te înţeleg pe tine, draga mea, dar tu nu înţelegi ce spun și asta este greșeala ta.

Discuţia ar fi fost reluată de la început dacă preotul din Storö, fratele doamnei Brita, n-ar fi intrat în fumoar : un colos negru cu înfăţişare înfricoșătoare, însoţit de un cîine bătrîn, jigărit.

— Uite, vine Peter cu stropitoarea lui, spuse doctorul ; și parcă pentru a ilustra comparaţia, Fylax ridică piciorul din spate.

Doamna Brita, considerînd că trebuie să se arate prietenă a animalelor, era întotdeauna de partea lui Fylax și fu gata să-l apere :

— Henrik nu-şi iubeşte rudele, spuse ea.

— Ah, ptiu, nu sînt rudă cu cîinii și urăsc tot ce e animalic, atît la mine cît și la ceilalţi. Acum Peter ar trebui să aducă o otreapă și să șteargă puntea, dacă ar exista lege și dreptate...

— Ah, ești atît de aspru cu un animal nevinovat, obiectă preotul...

— Nu, faţă de tine sînt aspru, pentru că introduci animalele în societatea oamenilor ; tu însuţi nu îndrăznești să latri și să muști, dar îl pui să le facă pe animalul tău netrebnic ; tu însuţi nu îndrăznești să-ţi ridici piciorul, dar animalul tău nevinovat are voie. Ești un hoit, asta-i tot.

— Măi, măi, măi ! protestă preotul. Să fim mărinimoși.

— Da, să fim mărinimoși faţă de oameni, de semenii noștri, să nu luăm pîinea de la gura copiilor și s-o aruncăm la cîini ; nu dai nici măcar doi bănuţi unui om sărac ; zilierilor tăi le dai lapte smîntînit, dar bestiei tale împuţite îi dai frișca, și cel ce pune animalul, animalul netrebnic, mai presus decît omul, este el însuși un animal împuţit.

— L-ai văzut pe Gustav ? îl întrerupse doamna Brita.

— Doarme jos, în salonul de la pupa, răspunse preotul.

Asta fu o noutate surprinzătoare pentru cei doi conspiratori și amîndoi se cufundară într-o tăcere meditativă de care preotul profită ca să se uite pe fereastră cît de departe au ajuns. Erau la gura canalului, unde se punea de fiecare dată întrebarea dacă apa este suficientă ca vaporul să poată pluti.

*

Erau abia la o depărtare de o jumătate de oră de capitală și chiar de aici începea sălbăticia. Bolovani suri și pini pitici, mlaștini și lacuri, alternau cu ogoare minuscule pe care mica agricultură părea că se face numai de dragul aparenței. Latifundiarii nobili trăiau din rente sau slujbe și țineau domeniile în principal pentru vînătoare și pescuit, sau ca să locuiască la țară. Singurul agricultor adevărat era parohul, care stăpînea două sute de pogoane de pămînt, grajduri și lăptării, creștea cai și vite pentru tăiere, îngrășa porci și producea ouă după metode noi, raționale ; avea și o moară de apă, era acționar al societății de navigație și construia vile de închiriat pentru vilegiaturiști. Era omul cel mai bogat din Storö ; îngrijirea sufletelor o lăsa în seama unui diacon și a unui vicar dar ținea în mînă administrația și lucrările de birou pentru că îi plăcea să conducă și să intervină.

Față de rude și de prieteni părea un miel blînd dar față de dușmani era ca un leu fioros ; și pe cei din comună îi socotea dușmani, mai ales pe cei săraci.

— Nu există săraci, spunea el. Există numai leneși ! Nu există bolnavi, sînt doar niște șarlatani care vor să profite de ajutor.

La impuneri era brici, dacă reușea să dibuiască venituri ascunse. Pentru că toată parohia era într-o veșnică ceartă la încasarea impozitelor, în comisia comunală se dădeau cele mai crîncene lupte și pastorul Alroth punea să fie spionați membrii cei mai influenți. Dacă unul își cumpăra o vilă, i se calculau veniturile de la oraș, pentru că în cazul cînd cumpărătorul locuia un timp pe insulă iarna, domicilia acolo. Plîngerile și procesele se țineau lanț și la tribunal pastorul era întotdeauna prezent ca un fel de acuzator public, gata permanent să servească drept martor în toate procesele posibile. Nu era un preot obișnuit și ar fi avut mulți dușmani dacă i-ar fi lipsit vîna de umor care îi îngăduia să zîmbească la slăbiciunile proprii și ale altora. Era un preot laic, ceea ce suna a contradicţie, cîtă vreme aparţinea păturii clericale ; dar laicizarea bisericii de stat, prin care preoţimea devenise întrucîtva o clasă trăind din cele pămîntești, îi transformase pe clerici în agricultori și fermieri ce aveau de-a face mai mult cu grija pentru boi și vaci, decît pentru oameni. El mai era și un preot vesel, lua parte la ospeţe și era socotit cel mai bun jucător de *vira* de pe insulă. Dar nu se întrecea niciodată cu firea, nu bea niciodată *prea* mult, trișa, firește, la masa de joc, dar era primul care recunoștea dacă era prins. Nu înjura și nu ţinea să joace pe scepticul luminat ; glumea cu plăcere dar nu despre cele neîngăduite ; credea în doctrine și nu făcea mărturisiri lașe în societate. Nu-și bătea capul cu problemele și neliniștile vremii, nu citea niciodată cărţi, totuși urmărea politica zilei în gazete, problemele vamale și majorarea impozitelor.

Cu sora lui, Brita, se tachina în glumă iar cu redactorul, cumnatul lui, era destul de bun prieten. Pe doctorul Borg îl simpatiza, pentru că era un om dintr-o bucată și-i lua grosolăniile drept glume. De cele mai multe ori îl aprecia pe doctor pentru atitudinea lui fermă împotriva feminismului nerod și de aceea îi ierta ieșirile contra cîinelui. Rudele lui posedau vile și el le trata ca vecini buni, dar le strîngea tare cu ușa la impuneri. Pe cea mai apropiată, adică pe soţia lui, cu care ducea o căsnicie fără copii, o trata ca pe o doamnă, ca pe o camaradă și stăpînă a casei în „afacerile interne". Dar vai de ea dacă încerca să depășească graniţele domeniului ei de autoritate, atunci el își apăra poziţia. Brita bineînţeles că încercase s-o instige, dar atunci el se comportase atît de violent, fără să mai ţină seama de liniștea casei, încît ele trebuiră să capituleze.

— Nevasta alături de mine, dar nu mai presus ! Asta era formula lui.

Bărbaţilor care se lăsau dominaţi de neveste le zicea „sodomiţi". Și înţelesese foarte bine că n-ar fi vorba de egalitate ci de tiranie, dacă femeile ar năvăli înainte.

— În noua societate probabil că veţi obţine dreptul de vot, spunea el, dacă veţi munci toate ; dar în societatea actuală, în care sînteţi niște anexe, nu !

Acesta era pastorul Alroth din Storö ; un prelat medieval, un funcţionar al bisericii cu multă putere laică, un om bogat, cu mari proprietăţi funciare şi ca urmare propriul lui stăpîn, aşa cum îşi spunea el însuşi, într-o parohie ce-i aducea o leafă de 30 000 coroane şi împreună cu cîştigurile lui particulare de 20 000 de coroane, rotunjeau un venit de 50 000 de coroane pe an.

*

Între timp, la intrarea în canal se constată că apa este mică ; de aceea cîrmaciul începu să comande manevra obişnuită.

— Pasagerii la bordul de sub vînt !

Acesta era primul timp ; dar cum nu toţi ştiau unde este bordul de sub vînt, cîţiva se duseră în partea dinspre vînt.

Dar cînd cîrmaciul adus de spate — era întotdeauna adus de spate şi cu ochii roşii ca de babuşcă — strigă să treacă spre vînt, atunci înţeleseră legătura şi cei neiniţiaţi şi că trebuie să se ducă toţi în aceeaşi parte. Vaporul se aplecă, gata să se răstoarne, totuşi mai înaintă o bucată de drum de-a lungul bancurilor de stuf din care undiţele se coborau în apa ce se retrăgea.

— De ce nu se draghează canalul ? întrebă cu nevinovăţie doamna Brita.

— Pentru că în cazul cînd s-ar draga, răspunse doctorul, ar interveni imediat un concurent mai rapid şi tocmai asta nu vor acţionarii bărcii ăsteia. Tu ce crezi, Peter ?

Pastorul nu spuse nici da nici nu, ci răspunse :

— Aş vrea să ştiu dacă Gustav s-a aşezat în flanc în salonul de la pupa ! E greu al dracului şi cîrmaciul ar fi trebuit să coboare şi să-l „potrivească".

În acest moment doctorul, care voia să privească undiţele, îl călcă pe Fylax pe labă, cîinele scoase un urlet înfricoşător şi Brita sări :

— Eşti un barbar ! îi strigă ea doctorului.

— Asta e o minciună, drăguţa mea, răspunse doctorul, nu chinuiesc niciodată vreun animal, nici măcar o rîmă, în schimb animalele voastre mă chinuiesc pe mine cînd mi se bagă în picioare și urlă.

Ieșiră din canal și golful se deschise în fața lor. Debarcaderele se înșirau unul lîngă altul și la fiecare punct de acostare aveau prilejul să facă vreo observație sau vreo remarcă despre locuitori. Erau un fel de refugii, ascunzători pentru oameni retrași din tumultul vieții. Poveștile existențelor lor nu semănau una cu alta și în această pustietate, la o jumătate de oră de Stockholm, se stabiliseră poate în primul rînd ca să simtă apropierea mării, singura măreție pe care o oferă natura sărăcăcioasă a Suediei. Tragediile cotidiene fuseseră jucate și ultimul act se reprezenta aici, afară. Averi risipite, destine de familie sfărîmate, pași greșiți, pedepsiți și nepedepsiți ; amor propriu rănit, necazuri și nevoi, toată mizeria lumii se aciuase în aceste văi înverzite dintre povîrnișurile de granit. Cei inițiați aveau sentimentul că trec pe lîngă toate amărăciunile vieții și în afară de stînjeneală se trezea și satisfacția că sînt în afara lor. Pastorul, care le știa pe cele mai multe, vorbea cel mai puțin, doctorul însă se lansă cu insistență :

— Uite-l pe bătrînul pederast cum stă la debarcaderul lui și așteaptă gazeta. Tu, Brita, care studiezi problemele sociale, poți să explici pederastia și poți să-mi spui și de ce în cercurile noastre atît de mulți bărbați fac să se vorbească despre ei în acest sens ?

— Nu, nu pot și nici nu vreau să vorbesc despre asta, răspunse doamna Brita fără pruderie, dar și fără interes.

— Despre astfel de lucruri nu se vorbește, îi întrerupse pastorul.

— Tocmai asta e nenorocirea, spuse doctorul, că nu se pot discuta chiar problemele cele mai importante. Despre omor și incendiere criminală, furt și falsificări de polițe se poate discuta cu voce tare la tribunal iar audierea orală a martorilor este prevăzută de lege, dar despre astfel de lucruri nici măcar să scrii nu este permis !

— Pudoarea umană impune tăcere, obiectă pastorul.

— Atunci și judecătorului ar trebui să-i fie rușine să audă vorbindu-se despre omor și furt ! Nu, voi ori vă fandosiți, ori vreți să păreți mai buni decît sînteți. Nu vă pot înțelege ! Comiterea actului rămîne nepedepsită ; dar dacă un scriitor prezintă o descriere elevată a primei scene dintr-o naștere vreți să-l băgați în pușcărie ! De dragul tineretului destrăbălat care nu-și scrijelește numele pe scoarța copacilor, dar mîzgălește „secretul“ pe toți pereții și prin toate colțurile. Nu vă înțeleg dar nu vreau să vă zic ipocriți pentru că nu știu ce înseamnă ! Tu, Peter, nu te-ai expune pe trotuar, dar javra ta poate ofensa simțul frumosului unei întregi generații de copii și tu stai și te uiți ! Ptiu drace !

— Iar a ajuns la cîini, i-o taie doamna Brita, ăsta e subiectul lui de conversație permanent.

— Da, trebuie să v-o spun pentru că aduceți animalele voastre spurcate în societatea oamenilor și le puneți să ia parte la conversație.

— Spurcate ? Nu există animale mai curate, după pisici, uită-te la blana lor...

— Uită-te la rochia ta, Brita, strigă doctorul, uită-te la stropitoarea lui Fylax !

Într-adevăr, Fylax cercetase rochia de stradă a doamnei Brita și ridicase piciorul din spate.

Doamna sări ca înțepată de viespe. Pana roșie de la pălărie îi tremura ca un spic de ovăz în bătaia vîntului, chipul îi exprima toate stările de spirit posibile : furie pentru jignire, disperare pentru pagubă, rușine pentru umilință, amestecate cu un zîmbet prietenos care trebuia să arate simpatia pînă la moarte pentru animalul nevinovat.

— De ce nu-ți bați bestia ? strigă doctorul, încercînd să țină partea oamenilor păgubiți și înjosiți.

— Nu, că atunci intervine societatea pentru protecția animalelor ! răspunse în doi peri pastorul.

— Societatea ar putea să aibă dreptate, dacă bastonul te-ar lovi pe tine în locul lui ; știu că nu îndrăznești să ridici bastonul asupra lui Fylax, pentru că atunci și-ar arăta colții ; el e stăpînul și tu cîinele ! Grijania ta de egoist !

Cu acestea ieși din fumoar trîntind ușa după el.

Acum fiordul se deschidea în față și doctorul coborî pe puntea de la pupa ca să se răcorească.

Aci îl văzu pe angrosistul Levi care avea și el o vilă pe Storö și pe cel de al treilea fiu al Britei, arendaș al unei ferme lăturalnice aparținînd pastorului Alroth.

Doctorul trebuia să-și descarce năduful înainte de a aborda un nou subiect de discuție și în Isak găsise un suflet devotat căruia putea să-i încredințeze toată supărarea lui.

— Închipuie-ți ce drăcie ! Femeile s-au aliat cu cîinii ; o bestie mă poate mușca, dar dacă mă apăr de animal cu o lovitură de picior, intru în pușcărie. O fi sfîrșitul pămîntului sau ce-o mai fi și asta ? Și femeile astea animalizate sînt prezentate ca binefăcătoare ale omenirii, li se fac biografii de mari genii...

— Păi, spuse Isak, astea sînt consecințele concepției zoologice, ale psihologiei veterinare, ale principiului democratic, extins la animale. Toate sînt egale, toți sînt egali...

— Ce capete de berbeci pot trage niște concluzii atît de absurde ? Dacă omul se află pe cea mai înaltă treaptă a scării animale, atunci să stăpînească animalele, așa e logic... Dar e un simptom de decadență dacă puterea este deținută de animale, mai mari sau mai mici ; bacterii sau cîini, e totuna ; contra bacilului am voie să mă apăr, dar contra cîinelui nu ?! Totul e putred, așa să știi !

Isak găsi că a sosit momentul să schimbe subiectul și interveni :

— De altfel se consideră că și situația agriculturii e putredă !

— N-aș zice putredă, dar că multe sînt anapoda, e sigur. Solul nu este secătuit pentru că nu l-am putut îngrășa fără să importăm îngrășăminte ? Știai că Suedia a cumpărat din străinătate într-un singur an șaizeci de milioane de kilograme de îngrășăminte sintetice ? Și crezi că rentează ?... Nici măcar animalele nu ni le putem hrăni : știai că într-un singur an am cumpărat nouăzeci de milioane de kilograme de tărîțe și turte oleaginoase ? Nu putem semăna fără să cumpărăm sămînță din străinătate ; șaisprezece milioane de kilograme de sămînță pe an. Femeile care înainte creșteau găini nu se mai ocupă de asta, dar cumpărăm douăzeci de milioane de ouă pe an ; de fapt douăzeci şi şapte, dar într-adevăr am exportat şapte milioane.

— Ei şi cerealele ? aruncă Isak vreascuri în focul vamal.

— Să nu mai vorbim ! O sută treizeci şi două de milioane de kilograme de grîu pe an, ce-mi propui în schimb ?

— Parez cu exportul, spuse Isak.

— Nu poţi compara 132 milioane kilograme de grîu importate cu 18 *mii* exportate, chiar dacă adaugi 27 milioane kilograme de ovăz ; pe lîngă asta se mai importă şi 92 milioane kilograme secară şi 27 milioane kilograme porumb. Din ce trăieşte Suedia ?

— Din lemn şi fier !

— Nu, în Norrland nu mai există lemn de construcţii, nici măcar un singur copac, spun unii ; alţii susţin că ar fi minciună ; răspunsul depinde de interesele de moment ale corporaţiei electorale ; exportăm numai lemn de mină şi „planşete" spune proprietarul de gater, dacă e de stînga ; dacă e de dreapta, atunci contestă.

— Ei, şi fierul ?

— Exportăm fier, asta e sigur, dar şi importăm ; se exportă 162 milioane kilograme dar se importă 21 milioane ; se exportă 91 milioane kilograme fontă dar se importă 50 milioane ; într-un an am cumpărat 55 milioane kilograme şine de cale ferată din străinătate. Din ce trăieşte Suedia ?

— Din împrumuturi ! răspunse doctorul Borg fără ezitare.

Isak rîse.

— Da, din împrumuturi, dar asta se sfîrşeşte de obicei cu crah, dacă ratele nu pot fi plătite şi uneori cu puşcăria, dacă datornicul este socotit uşuratic. Îţi poţi închipui ce-ar fi dacă Suedia ar deveni un datornic uşuratic ?

— Da, răspunse doctorul, asta era odinioară şi părerea lui Arvid Falk cînd stătea încă pe baricadă şi predica pentru surzi.

— Un tip aparte, Falk ăsta, a ajuns să lupte cu sine însuşi... interveni Isak.

— Nu, nu mi se pare aşa, i-o tăie doctorul. Experimenta diferite puncte de vedere şi ca experimentator conştiincios făcea încercări de control, se aşeza de probă pe poziţia adversarului, citea contracorecţia, verifica cifrele de jos în sus şi dacă contraproba ieşea negativă, se întorcea la punctul de plecare verificat. Falk însă ştia foarte bine că foloseşte metoda lui Kierkegaard. Acesta imagina personalităţi de scriitori şi îşi lua de fiecare dată un nou pseudonim [5]. Victor Eremita este altul decît Johannes Climacus ; Constantin Constantius nu este Johannes de Silentio, dar toţi laolaltă sînt Sören Kierkegaard. Falk era un vivisector care experimenta pe propriu-i suflet, avea mereu răni deschise, pînă ce şi-a dat viaţa pentru cunoaştere — nu vreau să folosesc cuvîntul de care s-a abuzat : adevăr. Şi dacă va apărea vreodată o culegere a scrierilor lui, atunci n-ar trebui schimbat nici măcar un cuvînt, ci toate contradicţiile s-ar rezolva în titlul kierkegaardian comun : stadii pe drumul vieţii.

Vaporul intră plescăind în golful bisericii şi pasagerii, prieteni şi duşmani, trebuiră să se întîlnească la debarcader.

4

REDACTORUL

Redactorul Gustav Borg se născuse în Bergslagen, într-o familie nobilă. Tatăl lui era funcţionar de provincie şi îşi respecta nobleţea cu stricteţe ; îşi creştea copiii într-un anumit spirit arogant care îi izola de clasele de mijloc, fără să le creeze însă accesul către cele înalte. Fiii lui, Gustav şi Henrik, au urmat gimnaziul din Vesterås, colegi cu vlăstarele înaltei nobilimi ; acestea însă nu voiau să se apropie de ei ; se prefăceau că nu ştiu nimic de nobleţea familiei Borg.

Aşa au crescut fiii funcţionarului ; îmbrăcaţi simplu dar cu inele cu sigiliu în degetul arătător şi cu coroane pe aparatele de ras ; îşi controlau purtarea, se ţineau cu nasul pe sus, cum se spune, şi erau hotărîţi să-şi înnobileze numele învăţînd şi avansînd.

Cînd a venit vremea să se „desființeze“ nobilimea, Gustav era student.

El s-a dus la Uppsala și i-a cerut curatorului să-l înscrie în corporația studențească. Pe atunci în cataloagele studenților fiecare nume nobil era urmat de un *nob* (nobilis).

Cînd curatorul îl înmatriculă pe Borg, omise să adauge *nob*.

Gustav Borg se aprinse și întrebă de ce vrea să-i răpească moștenirea ereditară, tradițiile și onoarea familiei.

Curatorul rămase calm, dar îl întrebă :

— Sînteți într-adevăr un nobil suedez ?

— Într-adevăr ? Ce înseamnă asta ? Nu sînt înscris în anuarul nobilimii ?

Curatorul, el însuși nobil și cunoscător al secretelor tagmei, răspunse făcîndu-i cu ochiul :

— Da, în anuarul nobilimii !

— Ei ? întrebă Gustav.

— Da, vedeți dumneavoastră, anuarul nobilimii este o carte, dar cea cu tablele genealogice, vedeți dumneavoastră, este încă una. Nu cunoașteți tablele genealogice ale lui Anrep ?

— Nu, n-am văzut-o niciodată, dar trebuie să fie o carte de scandal.

— Să ne uităm în ea, răspunse curatorul luînd un volum de pe birou. Este o carte ciudată ; publicarea ei a început de mai mult timp și ultimul caiet a apărut recent. Parcă la comandă. Volumul ăsta probabil că va închide Casa Cavalerilor — ia să vedem : B ; B-o ; Borg : familia nobilă Borg, numărul 1570. Urmează o cruce și asta înseamnă că familia s-a stins.

Tînărul student simți literalmente cum se stinge el însuși și se prăbuși pe un scaun. Dar după ce își reveni, încercă să se agațe de un pai :

— Atunci sîntem adoptați !

— După legea suedeză nu există adopțiune și desigur că vă dați seama, domnul meu, că dacă ar fi posibilă înnobilarea prin adopțiune, atunci orice angrosist bogat s-ar fi lăsat adoptat pentru o bagatelă de un nobil sărac, scăpătat. Da, știți doar că acum dovezile sau diplomele Casei Cavalerilor sînt de vînzare.

Gustav Borg își pipăi inelul cu sigiliu și mai dădu încă un atac :

— Nu-mi pot explica asta ; tatăl meu nu are nici o vină deoarece este absolut onest !

— Nici n-am pus în discuție asta, dar fărădelegile strămoșilor bîntuie ; și dacă vreți să vedeți ceva nostim, atunci să deschidem la unul dintre cei mai aprigi oratori ai Casei Cavalerilor care a luptat mult pentru moștenirea ereditară. Vedeți, aici scrie : familia a fost înnobilată de regele Carol I al Angliei, cu prilejul vizitei sale la Dublin, în 1652. Dar, după cum se știe, Carol I a fost decapitat în 1649, astfel că vizita lui în Irlanda din 1652 se poate spune că a fost fără cap, dar și mai fără cap ridicarea la rang de nobil a unui irlandez răzvrătit. Vedeți dumneavoastră, lucruri de felul acesta au făcut ca nobilimea noastră să apară dubioasă și mai ales toate aceste table genealogice străine au o reputație foarte proastă. Cunoașteți ce strămoși are eroul nostru din Casa Cavalerilor ? Vreau să vă citesc cîțiva dintre cei patruzeci și doi enumerați aici. „Felimlomkoode de King ; Ferghis Avrenoudh (regele Scoției) ; Eochy ; Collumium“. Ce înseamnă Collumium ? Ori a greșit copistul, ori este un nume inventat. Nu trebuie să vă întristați pentru asta, domnule Borg, căci acum aproape că este mai bine să te numești Anderson decît Gyllensparre ; atunci nu mai scotocește nimeni pe sub paturi după certificate de botez, cum face acest Anrep. Închipuiți-vă, un tipograf șmecher a calculat că șaizeci de familii au fost zămislite în patul extraconjugal sau își au originea pe sofaua unui celibatar ! Iar cei mai mari eroi ai Casei Cavalerilor sînt străini ; căci în Ministerul Reformei se găsesc olandezi, germani, toate națiile posibile ; și dacă se iau în considerație și rudele pe linie maternă, atunci se mai adaugă Africa și Asia. Curry Treffenberg, patriotul caraghios, este țigan ; iar secretarul de legație ...sky este polonez. Așadar nu trebuie să ne întristăm. Nu scriu deci *nobilis* sau *nob.*, din care, de altfel, Thackeray a derivat cuvîntul *snob* !

Zguduirea a fost puternică pentru tînărul student ; a azvîrlit cît colo inelul cu sigiliu, s-a dus acasă la tatăl lui şi i-a ocărît pe cei ce i-au dat un titlu fals. Tatăl se dovedi nevinovat dar îşi păstră inelul cu sigiliu. Cerînd o anchetă la Casa Cavalerilor a fost îndrumat ca sursă sigură spre cartea blazoanelor ; şi atunci a găsit că blazonul fusese radiat de o sută de ani, dar apoi strecurat din nou.

— Bineînţeles că au trişat, spuse funcţionarul Casei Cavalerilor, obişnuit cu astfel de manevre.

Dar Gustav Borg şi fratele său Henrik au umblat cîţiva ani de colo pînă colo ruşinaţi şi s-au simţit ca nişte falsificatori ; dar apoi şi-au revenit şi au căpătat o astfel de oroare faţă de tot ce este fals încît s-au alăturat cu toată energia celor ce spre sfîrşitul anilor şaizeci cereau revizuirea tuturor vechilor înşelăciuni din stat, biserică şi societate.

La universitatea din Uppsala lui Gustav Borg i-a mers ca şi multor altora din perioada aceea. S-a simţit cufundat în preistorie şi robie ; o atmosferă care se deosebea în mod evident de tot ce visase, o apăsare de sus, cu atît mai insuportabilă cu cît nu i se vedea originea. Profesorii care-i ţineau în mînă soarta şi viitorul stabileau ce trebuie să gîndească şi să simtă, dar dedesubtul tiraniei profesorilor se afla cea a colegilor. Corpul studenţesc era *un* tiran, corporaţia *altul*. Amîndouă lansau proclamaţii, expediau telegrame slugarnice unor mărimi pe care nu dădea două parale. Corporaţia alegea membri de onoare cărora nu se simţea onorat să se subordoneze ; dar asta se întîmpla în numele corporaţiei, deci şi în al lui, împotriva voinţei lui.

Prăpastia dintre el şi ceilalţi avea s-o simtă la un 30 noiembrie. Trebuia sărbătorit Carol al XII-lea şi Gustav se afla la corpul studenţesc, unde asculta elogii aduse „măreţiei morale“, a regelui vagabond.

Fierbea în el şi seara, cînd corpul organiză un banchet, se ridică şi ceru permisiunea să-şi exprime rezervele cu privire la discursul despre Carol al XII-lea. Cum a ajuns la cuvînt, nu-şi dădea nici el seama ; dar avea o barbă bogată şi o voce puternică de muntean care impuneau tinerilor în majoritate imberbi şi avea sentimentul că ascultă de o chemare irezistibilă şi de aceea produce un efect irezistibil.

Spuse aproximativ următoarele :

„O naţiune care-şi cultivă marile amintiri cu siguranţă că procedează just ; dar vai celui ce numeşte nedreptatea dreptate şi răul bine. Aţi omagiat în astă seară un om rău şi asta este o ruşine. Morţii nu există, ei sînt nişte umbre, şi despre ceea ce nu există nu trebuie să se vorbească. Se spune desigur că noi continuăm să trăim prin faptele noastre ; dar dintre faptele lui Carol al XII-lea nu ştim nici una care ar putea să-i dea o viaţă fictivă în amintirea noastră. L-am sărbătorit astă-seară pe distrugătorul Suediei ca pe un sfînt naţional ; doar ştiţi tot atît de bine ca şi mine că a dus la pieire toţi bărbaţii maturi din imperiu ; ştiţi tot atît de bine ca şi mine că prin recrutări lipsite de scrupule a ruinat meşteşugurile şi comerţul şi a lăsat pămîntul suedez în paragină. Poate că nu ştiţi ce înseamnă un pămînt părăginit şi ce înseamnă o pîrloagă. Asta înseamnă să recoltezi buruieni acolo unde ai semănat secară !... Dar eroul vostru — care nu este şi al meu — a fost cel mai imoral om ce a trăit vreodată, căci cel ce îşi sacrifică fără a clipi ţara şi poporul propriei sale ambiţii este omul cel mai imoral. Dacă unuia cum a fost Carol al XII-lea i se deschid ochii asupra greşelilor sale dar nu le recunoaşte şi nu le îndreaptă, atunci este imoral.

Suedezii sînt un popor monarhic, din păcate ! Grecii şi romanii au fost şi ei în vremea sălbăticiei lor. Slugărnicia cere supunere, pentru că aşa este mai comod, de aceea suedezii sînt un popor slugarnic. Am fost numiţi lachei şi pe drept !...“

Cînd ajunse aici în sala corporaţiei începu rumoarea şi asta îl irită pe munteanul nostru aşa că făcu o pauză şi schimbă tonul :

„— Lachei, da, fiindcă pentru un suedez idealul este să ajungă funcţionar şi să ia o pensie, să participe la viaţă stăpînindu-şi colţişorul lui şi ascultînd de un superior.“

Deoarece rumoarea se transformă în tumult oratorul se aprinse peste măsură şi, dîndu-şi seama în ce mediu se află, trecu la o seriozitate glumeaţă.

„— Ca să deveniţi servitorii credincioşi şi mai tîrziu oamenii de încredere ai regelui, statul, după cum se ştie, a înfiinţat universitatea. Ştiţi doar tot atît de bine ca şi mine că toată adunătura asta de vechituri care se vinde cu amănuntul în cele patru facultăţi are unicul scop să ne facă funcţionari ; căci chiar dacă mă fac notar, vicar, suplinitor sau veterinar, oricum tot funcţionar sînt. N-ar fi nimic de zis în privinţa asta, dacă izvorul ştiinţei n-ar fi atît de greu accesibil. Nu pot înțelege de ce știința trebuie cumpărată atît de scump, dacă cineva n-ar vrea să-mi dea explicaţia că posturile sînt atît de puţine. Ştiţi doar cît de greu este să capeţi un post ; la curtea supremă postul nu se solicită, ci eşti numit. De această numire e vorba și această numire depinde de bunăvoință. Iar acest ciudat act de bunăvoință se vede încă de la examen. Unele capete inteligente nu iau examenul pe cînd multe capete proaste îl iau. Asta se numeşte predestinare ! Și credeți-mă, tot ce se învață aici la prelegeri și cursuri se poate cumpăra de la librărie. Dacă ar exista un comerţ de carte bine organizat și comisii de examinare corespunzătoare, s-ar putea închide universitatea în care îți iroseşti timpul și băutura îţi ruinează nervii. Universitatea este o combinaţie de mînăstire, crîşmă şi bordel ; universitatea este o şcoală — o şcoală a îngîmfării, asupririi, lenei, invidiei și slugărniciei. În timpurile astea, cînd se desfiinţează clasele, ar trebui radiată și tagma profesorilor. Ce este de fapt erudiţia ? Astăzi eşti necunoscător al dreptului roman, dar mîine îţi cumperi de la librărie o broşurică despre dreptul roman și poimîine știi ce este dreptul roman. Asta este erudiţia de care sîntem atît de mîndri. Astăzi nu ştim că preotul Boëtius a fost băgat în ospiciul din Danvik de Carol al XII-lea pentru că predicase cît de periculos este să ai pe tron un bădăran de cincisprezece ani, dar mîine ne cumpărăm o istorie a Suediei și atunci o știm. (Vedeţi, revin totuşi din nou la subiect !) Astăzi nu știm că regele Carol al XII-lea era smintit, mîine însă facem uz de creditul librarului și o știm ! Domnii mei, vă rog să strigăm ura pentru un comerţ de carte bine organizat și un credit nelimitat, atunci nu va mai trebui să trăim zile cum a fost cea de azi, în care din neştiinţă l-am sărbătorit pe Carol al XII-lea, distrugătorul, incendiatorul, marele inchizitor, falsificatorul de bani, pentru însuşirea care-i lipseşte cel mai mult şi anume ; măreţia morală !“

Rezultatul a fost cel așteptat. Gustav Borg a devenit indezirabil în universitate. De aceea nu frecventa niciodată prelegerile, ci își făcuse rost de un credit pentru cărți, își alesese deci singur profesorii și cei mai mulți din străinătate, pentru că suedezi nu găsise. Orice student știa că profesorii înșiși aduceau cărți din străinătate ; cele mai mari tratate erau doar în limba germană, mai ales cele de medicină, teologie și estetică.

După trei ani de studii, Gustav Borg îl văzu intrînd la Academie pe fratele său mai mic, Henrik. Rar se mai văzuseră doi frați din aceeași casă dar atît de diferiți. Cel mare blond, cu barbă blondă, tip germanic, trăgea spre tată ; cel mic, negricios și matur la șaisprezece ani, un african alb, își avea originea evident spre partea mamei, al cărei tată avusese oarecare relații pe la tropice, după cîte reținea tradiția.

Acești frați nu urmăriseră niciodată același scop. Cel mic fusese oprimat de către cel mare ; cei cîțiva ani care-i despărțeau nu puteau fi șterși din mintea celui mare. Se obișnuise încă din copilărie să privească de sus la cel mic, să disprețuiască tot ce spune, să-l trateze ca pe un prostănac și altele așijderea ; așa cum este de obicei cazul în familii. Acum, la universitate, deosebirea era și mai stridentă. Gustav era suedez și muntean, un suedez de baștină patriot, firește cu rezerve, pe cînd Henrik, cel exotic, nu era în stare să simtă ca un suedez și n-aveai ce-i face.

La o discuție despre memoria strămoșească Henrik a fost în stare să-i dea fratelui său replica următoare :

— Consider că pentru mine să-mi asimilez strămoșii voștri este la fel de fals ca și noblețea noastră. Străbunicul meu negru dansa la ecuator în jurul unui foc de scorțișoară și îl putea sărbători pe Carol al XII-lea tot atît de puțin precum un scanian ar fi putut participa cu trup și suflet la o sărbătorire a lui Gustav Adolf, deoarece Scania era daneză în vremea războiului de treizeci de ani.

Răspunsul fratelui n-a întîrziat și el a fost : Lützen. [6]

— De ce ne sărbătorim rușinea și înfrîngerea ? obiectă Henrik. Regele vostru (nu spunea niciodată „nostru“) a căzut la Lützen și catolicii au sărbătorit victoria ; jocul este cîştigat doar cînd regele este mat, dar Wallenstein n-a fost înfrînt. După Lűtzen suedezii au reînnoit pactul cu cardinalul Richelieu şi au atras trupele franceze în Germania. De aceea după Lűtzen germanii blestemă numele suedezilor. Închipuie-ţi, să provoci o invazie franceză ! Să-l aduci în ţară pe vechiul duşman, pe gal, care trebuia să ne fie prieten ! De aceea mă revolt cînd văd cum îl divinizaţi pe huliganul sălbatic Banér [7] care i-a trecut prin foc şi sabie pe boemi, dar este celebru mai ales prin retragerile lui.

Atunci Gustav izbucni. Pe Carol al XII-lea îl abandonase, dar de Gustav Adolf şi de Johan Banér nu trebuia să te atingi !

— Eşti suedez, mă ? strigă el.

— Nu, sînt cosmopolit ! răcni Henrik.

Gustav luă o puşcă de Wrede din perete şi Henrik scoase din teacă o sabie de dragon din Hochland — apoi se ruşinară şi încheiară pace pînă la următorul prilej, care veni destul de curînd.

Dar mai erau şi alte deosebiri mai profunde. Gustav lucra pentru înnoirea a ceea ce era vechi, Henrik însă activa pentru viitor.

— Vechiul de astăzi este atît de putred că n-ai de unde să-l apuci. Toată situaţia asta cu monarhia şi anexele ei este doar un termen de graţie pentru *l'ancien régime ;* va putrezi de la sine şi va forma aşternutul pe care va creşte noul ; nu se poate reînnoi şi de aceea trăieşte în corupţie ; ordine, academii, slujbe, avansări. Noi, cei ce sîntem moştenitorii revoluţiei avem altele la care să ne gîndim şi privim situaţia aşa cum medicii privesc prostituţia : ceva care deocamdată nu se poate schimba ci trebuie suportat — o *maison de tolérance, enfin !*

Henrik parcă venise pe lume cu concepţia că societatea trebuie să renască şi că asta se poate întîmpla pe neobservate într-o formă de stat veche, care, în cele din urmă, subminată, se va preface de la sine în cenuşă.

Fraţii se tot certară pînă părăsiră academia, cel mare fără diplomă, ca să se facă gazetar, cel mic cu examen, ca medic.

*

Gustav Borg fundă o gazetă în capitală și fratele său, Henrik, i se asocie. Îl moșteniseră pe tatăl lor și investiseră averea într-o tipografie. Henrik însă își spori capitalul prin economie și prevedere astfel că în cele din urmă gazeta îi aparținea în cea mai mare parte. Frații se certau, dar rămîneau uniți. Se căsătoriră, avură copii, noi motive de discordie. În sfîrșit, cu vremea tensiunea deveni atît de puternică încît o ruptură trebuia să urmeze. Și acum sosise.

*

Concepția zoologică sau filozofia veterinară a anilor optzeci nu rafinase cîtuși de puțin spiritele, dar asta nici nu se putea cere, și o oarecare sălbăticire, din cînd în cînd, înseamnă doar liniște. Lozincile erau : luptă, luptă pentru toate ; ia-ți tu, nimeni nu te invită ; fii obraznic și vei avansa ! Bătrînii, care învățaseră altfel și anume că cei blînzi vor stăpîni lumea, la început au fost descurajați ; apoi s-au americanizat și ei și au început lupta, astfel că întreaga societate se prezenta sub înfățișarea a două tabere fortificate avînd lozinca comună : toate mijloacele sînt permise ! Orice trupe auxiliare erau bune și bărbații care luptau erau destul de imprudenți încît își luau și nevestele cu ei, pe carul de luptă ; la început în spate, apoi în față, pentru că o dată cu teoria animalului apăruse și frica superstițioasă de femelă, proprie tuturor animalelor. Ceea ce la cei vechi era cavalerism tradițional, respect față de soție și de mamă, un sacrificiu liber consimțit, în spirit creștin, deveni acum lege umană ; adică absurditate teoretică. Bărbații lași se ascundeau în spatele femeilor lor, își împingeau nevestele înainte ; foloseau femeile unii împotriva altora, ca arme albe și dinamită ; iar cîte un bărbat puternic, invincibil el însuși, era aruncat în aer chiar în cetatea lui inexpugnabilă, familia. Dușmanul îi instiga nevasta și copiii și atunci cetatea era trădată. Nu era o luptă cinstită dar ea răsturna vechile concepții despre căsătorie ca angajament pe viață și aducea schimbare și mișcare ; o nesiguranță sănătoasă care-l ținea din scurt pe individ, mereu treaz, cu ochii în patru ; o reînnoire continuă într-o înaintare necontenită.

*

Doctorul Henrik Borg se căsătorise cu o norvegiancă de tipul Norei * ; o falsă martiră, o nebună isterică ce nu existase nicicum înainte de a lua ființă într-un creier atrofiat de bărbat, cînd acesta începuse să se simtă la același nivel cu femeile și copiii. Era însă formată după toate regulile scornite de școlile primare norvegiene ; credea de pildă că aparține unei națiuni tinere, plină de defecte tinerești, simpatice. Adică străvechea națiune norvegiană, mai veche decît cea suedeză, atît de veche încît istoria Suediei începe în legendele regilor norvegieni. Ea trecuse prin boema Kriștianiei, dar asta era treaba ei; totuși în prostia ei se entuziasma în același timp și pentru Svava, femeia înmănușată. Voia ca tinerii să fie imaculați și primul ei reproș față de doctor a fost că nu se căsătorise imaculat.

— Dar nici tu n-ai fost, răspunse doctorul fără prefăcătorie.

Cînd femeia îi răspunse doar cu o mină care putea să însemne : „Eu ? Asta e altceva !“ el înțelese că nu e vorba de egalitate ci de tiranie și ca dușman al tiraniei trase sabia.

Cu un om inconsecvent, nereceptiv la argumente, fapte și logică nu poți lupta mult timp ; părăsești cîmpul de luptă lipsit de valoare și nu te pui cu un ins neînarmat. Dar el rămase mai departe în cuibul de șerpi, de dragul copiilor și așteptă momentul cînd avea să fie sigur că dacă va pleca, ei nu-i vor simți lipsa. Era o particularitate a bărbaților din acea vreme că sentimentele lor pentru copii erau mai puternice decît cele ale mamelor, ce se părea că-și pierduseră instinctele sănătoase și căutau viața în afara casei în timp ce bărbații aspirau la viața casnică.

Într-un celebru proces de divorț, bărbatul ridicase împotriva femeii acuzația neobișnuită că el trebuie să stea singur acasă serile, în timp ce ea este la restaurant cu prietenii ei. Nevasta, obraznică și proastă, îndrăznise să

---

* Personajul principal feminin din piesa *Nora* de H. Ibsen.

replice că bărbatul este cel ce o lasă singură (la restaurant) şi de aceea el trebuia să tragă consecinţele.

Doctorul Borg lupta de unul singur ; el încerca să le demonstreze prietenilor săi că noua concepţie despre lume este anormală şi că din prudenţă toţi ar trebui să se opună confuziei dintre sexe. El căuta să arate că diviziunea muncii existentă în întreaga natură conduce la economie de energie şi la desăvîrşire.

— Bărbatului puterea şi munca în afară ; femeii frumuseţea şi treburile interne ! Cu cît deosebirea dintre sexe este mai mare, cu atît urmaşii vor fi mai buni (legea diferenţierii).

Dar nu reuşi. Chiar şi cei mai tari naturalişti nu puteau vedea „nici o deosebire între sexe". Şi lansau celebrităţile feminine una după alta. Găseau o adevărată voluptate în a-şi declara inferioritatea faţă de femeie.

— Asta e pederastie sau onanie, izbucnea atunci doctorul. V-aţi pierdut orice simţ al demnităţii bărbăteşti, dacă vă simţiţi inferiori ; şi dacă vă simţiţi inferioritatea, atunci cu siguranţă că sînteţi inferiori !

Era ciudat dar o parte dintre bărbaţii de la conducere erau perverşi ; mulţi, desigur, fuseseră calomniaţi, dar o parte erau notorii, la fel cum o parte dintre femeile proeminente erau dubioase sau vinovate.

Şi astfel doctorul a fost etichetat misogin, se înţelege. Asta nu-l speria, deoarece ştia că este minciună. Şi putea răspunde :

— Nu urăsc copiii, pentru că recunosc dependenţa copilului de femeie, şi nu urăsc femeile pentru că sînt conştient de existenţa rudimentară a femeii. Dar voi nu sînteţi în stare să observaţi şi să gîndiţi. Sînteţi nişte filozofaştri lipsiţi de centrii de inhibiţie între creierul mare şi cel mic.

Dar praful de puşcă era în pivniţa lui şi acum el era cel ce urma să fie aruncat în aer ; atentatul era plănuit de propriul lui frate, redactorul. După cum ştim, deoarece doctorul Borg era un om cinstit, îi apărase pe norvegieni în năzuinţele lor îndreptăţite către libertate şi ca urmare cei de dreapta îl calificaseră drept filonorvegian ; dar pentru că ducea o viaţă nefericită cu nevastă-sa, norvegianca, cei din stînga îl etichetaseră, în contra voinţei lui, antinorvegian. Această concluzie prostească se înfipsese în creierele moi ale oamenilor de partid și a fost de-ajuns ca să-l suspecteze că a „abandonat steagul“ ! Pentru că nu participa la nebunia feministă mai fusese etichetat și conservator.

„În fond este un conservator tîmpit“, a fost concluzia lui Gustav.

Dar pentru că n-a avut ce-i face blănii groase de urs, a apucat-o pe calea fustelor.

A doua zi după destituire i-a făcut o vizită cumnatei lui, doamna Dagmar. Aceasta reunea un nume frumos cu o frumusețe înnăscută, pe care o ascundea și o denatura pe cît putea. Își tăiase splendoarea de păr, ca să scape de amintirea sclaviei (dimpotrivă, doctorul îi explicase că părul lung este semnul bărbatului liber și că toți pușcăriașii erau rași) ; gîtul frumos și-l ascundea sub gulere tari, ca să uite că e femeie ; picioru̦șele și le pitise în niște pantofi prea mari, din piele moale, încrețită, care o rodeau de-i făceau răni ; tot ce era urît aduna pentru toaleta ei, tot ce arăta rău colecționa în casă ; răutatea rînjea din fiecare mobilă, din culorile draperiilor și din ornamente. Se vedea îndîrjirea împotriva bărbatului, al cărui simț al frumosului era recunoscut și se înțelegea că toate decorațiunile erau făcute cu intenția precisă de a jigni bunul gust al bărbatului. Voia să-și arate independența, spunea ea, manifestîndu-și dependența de răutatea ei.

Cumnatul Gustav fu primit într-o cameră nedereticată și văzu imediat, după resturile din două păhărele, că avusese o musafiră. Cunoscînd perfect rolul și situația știa că n-are nici un sens să înceapă cu amabilități, în nici un caz cu privire la înfățișare și toaletă pentru că ar fi fost „o insultă adusă sexului ei“.

Cumnată-sa nu-l simpatizase niciodată, dar din momentul cînd devenise dușmanul bărbatului ei, îl iubea. De aceea convorbirea luă de îndată un caracter cît se poate de amical.

— Ei, Dagmar, începu deci cumnatul, bărbatu-tău candidează în parlament pentru partidul liberal.

— Este liberal ? îl întrerupse imediat doamna Dagmar, căreia i se pusese răspunsul în gură fără să-și dea seama.

— Păi, oricum, poate fi numit şi aşa, răspunse cumnatul cu viclenie.

— Numit, da ? Totuşi este conservator...

— În anumite privinţe, vrei să spui...

— Da, asta vreau să spun : în problema feministă este reacţionar şi trebuie combătut. Pe lîngă asta mai este şi antinorvegian !

— Ba nu, o provocă Gustav ; doar e însurat cu tine !

— Păi tocmai de aceea îl pot judeca ! Pe Ibsen îl face zevzec şi pe Björnson băbătie. Deci este antinorvegian !

— Doar n-o spune în serios !

— La sărbătorirea lui Lage Lang n-a spus că norvegienii sînt un neam al dracului şi nu şi-a insultat soţia ? Dar am şi fost la avocat...

În acest moment Gustav se lumină la faţă ; scopul vizitei lui era să afle cît de departe ajunseseră lucrurile.

— De ce vreţi să vă despărţiţi ? spuse el cu toată compătimirea de frate mai mare. Gîndeşte-te la copii !

— De ei voi avea eu grijă !

— Eşti convinsă că va renunţa la ei ?

— I-i iau eu ! răspunse femeia cu o hotărîre care nu prevestea rezolvarea paşnică a problemei.

— Nu-i iei tu, tribunalul hotărăşte, după ce a audiat ambele părţi.

— Tribunalul n-are nimic de-a face cu copiii mei ! strigă doamna Dagmar.

— Totuşi, draga mea ; şi ceea ce poate invoca bărbatul tău împotriva compatibilităţii tale ca mamă va avea mare importanţă, pentru că este medic şi cunoscut ca persoană demnă de încredere.

— El ? Cel mai mare mincinos de pe pămînt !

Acum fitilul era aprins şi Gustav Borg nici nu dorea mai mult. Totuşi vru să mai aţîţe puţin flacăra înainte de a pleca.

— Gîndeşte-te la ce faci, draga mea ! Un divorţ în momentul ăsta i-ar distruge perspectivele în parlament şi doar nu vrei asta ; mai ales femeile vor fi contra lui, ştii doar cît de dominaţi de neveste sînt liberalii.

— Tocmai pentru că ştiu, am să pun să fie combătut în gazeta femeilor.

Punct! Acum ardea cu vîlvătăi și Gustav putea să plece. Dar înainte de a pleca arătă spre păhărele și spuse prietenește :

— Nu lăsa astea să stea p-aici, Dagmar ; s-ar putea să fie împotriva ta la proces.

— Dar el nu bea ? izbucni doamna Borg.

— Ba da, draga mea ! Dar nu înainte de prînz !

Cu asta întîlnirea luă sfîrșit.

*

Între timp însă la redactor acasă avu loc o altă întîlnire.

Lupta să dădea în toate punctele, dar prin lupta pentru putere de atunci era vorba să se stabilească ce înseamnă să fii liberal. Deoarece toți trăiau cu convingerea teoriei evoluționiste, aveau ambiția să participe la evoluție, s-o promoveze. Drept urmare se lupta pentru șansa de a putea decide ce este evoluția. Unii credeau că evoluția este tot ce se mișcă înainte ; dar cînd văzură malformațiile și bolile vechi evoluînd cu o iuțeală îngrozitoare, începură să cam șovăie și în sfîrșit descoperiră că evoluția nu putea însemna decît progresul omenirii spre frumusețe și fericire, prin dreptate și echitate. În luptele dintre partide însă nu încăpea nici o rațiune ; înalți drapelul și spui : acum dușmanul ești tu ! Doctorul Borg, care alesese rațiunea, avea să cadă victimă rațiunii lui. În 1885, cînd au fost violate drepturile norvegienilor cele mai sfinte, doctorul fusese de partea lor. Dar de îndată ce pericolul trecuse și norvegienii se putuseră descurca singuri, în așa măsură încît amenințaseră cu război, el consideră că de aici înainte ajutorul lui era de prisos ; și pentru că era înregistrat ca supus suedez, găsi nedrept să meargă alături de dușman. Cu toate că în familie nu auzea de la nevastă-sa nimic altceva decît fanfaronada țărănească norvegiană de dimineața pînă seara și cît de lipsiți de talent și de proști sînt suedezii, n-a obosit totuși să dea dreptate celui ce avea dreptate. Dar acest cavalerism suedez care se exterioriza prin omagierea demonstrativă a celebrităților norvegiene n-a fost înțeles și s-a văzut chiar cum gazetele norvegiene i-au batjocorit pe suedezi pentru că artiștii îl sărbătoriseră pe Lage Lang.

„Suedezul este laş“, se spunea, „suedezul este slugarnic“, „Norvegia preia conducerea“ şi aşa mai departe. Cîtă vreme acestea erau neadevăruri, n-aveau nici un efect asupra doctorului, dar într-o zi, cînd slugărnicia deveni realitate, cînd suedezii invidioşi, cu gînduri josnice, mai ales babele, începuseră să ridice sistematic în slăvi *tot* ce era norvegian, chiar şi mediocritatea, pe seama celor proprii şi cu intenţia precisă de a le deprecia, el spuse : stop ! Dar atunci căzu şi fu numit antinorvegian. Pacea familiei se sfîrşise iar candidatura pentru parlament era în pericol. Fratele lui, Gustav, mare suedez din fire şi în inima lui ostil norvegienilor, se lăsă totuşi condus de politică, interese şi pasiuni şi de aceea făcu uz de problema norvegiană împotriva fratelui său. Această tactică greşită îl irită pe onestul doctor şi el se duse în fortăreaţa fratelui său, ca să-l arunce în aer.

Deci el o vizită pe doamna Brita, în timp ce Gustav opera la doamna Dagmar.

Doamna Brita se afla la vila ei ; îi spunea *vila ei* pentru că participase cu bani din zestre. Gustav însă îi spunea *vila noastră* pentru că legea stabilea comunitatea de bunuri a soţilor. Era o clădire mare, de lemn, cu cincisprezece camere şi două bucătării. Într-una dintre bucătării era biroul Britei, unde îşi scria referatele, articolele, scrisorile, singurul loc în care putea fi lăsată în pace de numeroşii ei copii ; avea şapte.

Îl primi pe cumnatul Henrik cu incredibilă blîndeţe, în ciuda cuvintelor lui brutale din timpul călătoriei cu vaporul.

— Ascultă, băbuţo, începu el, dacă-ţi spun că trebuie să-l neutralizăm pe Gustav, asta nu înseamnă că vreau să închei cu tine un compromis.

— Ce mai are de gînd acum ?

— Păi, în primul rînd unelteşte împotriva gazetei ; în al doilea, vrea să-mi împiedice candidatura şi în al treilea face speculaţii la bursă cu banii noştri.

— Cu banii mei ?

— Nu, cu ai noştri ; dar este la fel de blamabil !

— Joacă la bursă ?

— Da, diavolul bătrîn a mai învăţat ceva !

— Cum aş putea să-l opresc ?

— Trebuie să divorţezi !

— Crezi ?

— Da, aşa cred. Căsătoria voastră şi-a trăit traiul şi nu trebuie să putreziţi împreună ; copiii îşi pot lua zborul şi cuibul nu mai arată agreabil.

— Cum vorbeşti !

— Da, aşa vorbesc ! Soţi nu mai sînteţi de mult şi acum e vorba numai de copii... să poată trăi şi respira. Tatăl şi-a făcut datoria ; acum oprimă, înăbuşă, împiedică, sufocă ! Afară cu el !

— Dar şi tu eşti tată !

— Da, tocmai de aceea ştiu...

— Joacă la bursă ?

— În cafea şi zahăr !

— Zău ? În cafea şi zahăr ?... Zău ?

Aici doamna Brita făcu o pauză şi pentru că gîndea repede, în această pauză reuşi să ia o hotărîre. Se ridică şi se duse la un răcitor nefolosit în care îşi păstra hîrtiile mai importante. Căută şi după ce găsi ce-i trebuia, reluă firul convorbirii :

— Contract de căsătorie n-am, fireşte, dar am altceva: scrisori.

— Fereşte-te de scrisori, Brita ; în faţa tribunalului ei se dezic ; spun, fie că nu le-au scris, sau că au fost fără intenţie, doar în glumă. Nu, trebuie să ai un fapt, cel mai bine un *flagrans delictum.*

— Ce-i asta ?

— Este o faptă comisă în prezenţa a doi martori de neclintit.

— Nu, nu vreau asta !

— Astăzi nu, dar dacă laşi să se desfăşoare evenimentele, poate ai să vrei mai tîrziu.

— Am închis ochii, am iertat ; se poate spune chiar că mi-am dat consimţămîntul, dar cînd e vorba de copii, de moştenirea şi de viitorul lor, atunci cu mine nu e de glumit. De altfel, s-ar putea crede că economiseşte pentru o... nouă căsătorie cu *ea.*

— Dacă gîndurile tale au luat direcţia asta deschide bine ochii şi în primul rînd nu semna nici un fel de documente pe care ți le pune în față. Știi că nu sînt un partizan orb al vostru, al femeilor ; dar dreptul trebuie să rămînă drept !

— Îți urăști fratele ?

— Asta e cam mult spus, dar mă înarmez împotriva unui dușman de temut... Referitor la asta : știi de contractul lui Gustav cu Holger ?

— Da, Holger trebuie să-i plătească lui Gustav o arendă anuală mare pentru gazetă și tipografie.

— Știi cît de mare ?

— Nu !

— Ei bine, este atît de mare încît din cauza asta n-o mai poate scoate la capăt.

— Holger nu-l are cu nimic la mînă ?

— Ba da, îl are : cu obrăznicia lui americănească !

— Și ce-o să facă ?

— O să-l ajutăm, răspunse doctorul întinzîndu-i mîna cumnatei lui. Căci acum va urma o luptă, pe viață și pe moarte !

— Nu vrei să rămîi la prînz ? întrebă doamna Brita ; oricum nu știu ce am, pentru că nu-mi bat capul cu gospodăria.

— Nu, mulțumesc, draga mea, nu pot sta la masă cu omul care tocmai acum a intrat în casa mea ca să mă omoare.

— El la tine ?

— Da, nu evită nici un mijloc ; de care din ele s-a folosit acum, aflu cînd ajung acasă. Rămîi cu bine, Brita.

5

REGELE LEAR ȘI PĂRINTELE

Fostul redactor se împăcase cu soarta, trăia la țară și își scria articolele acolo. Într-o dimineață de vară ședea pe verandă și aștepta gazeta ca să-și citească ultimul editorial. Era o pagină vicleană ce spera să aibă mult efect; trata despre programul liberal, pe care candidații trebuiau să-l susțină la alegerile electorale si gîndul ascuns era să-l prezinte pe fratele lui, Henrik, drept conservator. Asta era lovitura pe linia de plutire ce trebuia să scufunde vasul de luptă. Gustav se bucura în sinea lui, cuvintele veninoase îi sunau în urechi, vedea în imaginaţie cum fratele lui deschidea gazeta ca să-şi caute articolul şi cum îl găsea pe al celuilalt care-l izbea drept în frunte de vedea stele verzi. Se bucura atît de mult la gîndul ăsta încît zîmbea, îşi răsucea trabucul de cincisprezece öre * cu voluptate în colţul gurii, aprindea o mulţime de chibrituri şi pufăia.

În sfîrşit sosi şi gazeta.

Se ridică şi luă o postură de spadasin în timp ce despăturea gazeta şi o deschidea ca să citească delicatesa lui de pe pagina a doua.

Dar nu era acolo ! Căută pe pagina a treia. Nu era nici acolo !

Cu gazeta mototolită în mînă se repezi la telefon şi sună redacţia. La aparat era chiar fiul lui, Holger, care preluă şocul :

— De ce nu-i articolul meu în gazetă ? întrebă tatăl cu voce şuierătoare.

— Nu, nu l-am putut tipări, răspunse fiul.

— Dar l-am văzut cules, am citit şpaltul şi...

— Nu putem tipări astfel de prostii! răspunse din nou fiul.

Atunci vocea tatălui se stinse ; încercă să răcnească, dar rămase mut. Şi mut plecă de la telefon, îşi luă pălăria şi bastonul ca să se ducă în pădure.

Cînd trecu pe lîngă fereastra de la bucătăria Britei, o văzu şezînd cu gazeta într-o mînă şi tocul în cealaltă ; scria, scria contra lui, contra soţului ei, în timp ce fiul îi smulsese tocul din mînă cînd era în autoapărare.

Se strînse în el, era distrus. Lui, care fundase gazeta asta şi o ridicase scriind pînă la o poziţie de forţă şi o sursă de cîştig, propriul lui fiu îi interzicea să mai scrie în ea. Şi se gîndi la regele Lear, omul superior, înlăturat. O porni afară, pe ogoare, printre tufărişuri şi peste pajişti.

La ce bun să trăieşti mult şi să înveţi, dacă pînă la urmă experienţele nu au nici o valoare ? Cînd era tînăr

---

* Diviziune centesimală a monedei naţionale (coroana).

auzea adesea că înțelepciunea vine abia cu vîrsta, *după* mulți ani de școală a vieții. El își făcuse școala ; văzuse luînd ființă toate cîte existau acum și de aceea le înțelegea mai bine decît alții, credea el ; și totuși era azvîrlit ca o mătură uzată, era tratat ca un idiot bătrîn.

După ce umblă pînă-l trecură sudorile, se mai liniști și se urcă pe un deal, de unde putea privi pînă departe, în largul mării. Asta îl răcori, iar nesfîrșitul mișcător îi dădu putere. Se așeză pe o stîncă și se gîndi la soarta lui. Mai putea trăi încă treizeci de ani, o întreagă generație ; se simțea în putere să preia lupta, să reziste, la nevoie să aștepte pînă ce dușmanii își vor irosi forțele gonind inutil în neantul albastru și vor fi epuizați înainte de vreme, mai ales pentru că n-au știut să se cruțe și să se refacă. În zece ani, își spunea el, se va maturiza un nou tineret cu idealuri noi, năzuind spre adevăr și luciditate, și acesta îl va înțelege mai bine și îi va înlătura la rîndul lui pe utopiștii care cochetează acum cu ideea unui stat socialist, teorie pe care el o probase în tinerețe și apoi o casase. Acești tineri credeau că sînt mai avansați decît el și totuși erau mai rămași în urmă în timp, parcă în anii treizeci sau patruzeci. De curînd se sărbătorise revoluția franceză și în discursul lui se declarase fiu al Convenției, credincios tradiției, de neîmpăcat cu monarhia, republican pînă la moarte. Și acum îl etichetau conservator ! Un conservator revoluționar și regicid ! Ce absurditate ! Dar viața este un vîrtej, un disc cromatic pe care toate culorile curcubeului se amestecă într-un ton alb ; toate curentele și contracurentele se vărsaseră în mare și se amestecaseră acolo de-a valma. Socialismul era de fapt creștinism omagiat de atei iar creștinii erau capitalist-egoiști ; țăranii erau regaliști dar subminau puterea regală ; regaliștii făceau pe liberalii iar monarhul era liber-schimbist, luteran și considerat liberal. O întreagă babilonie, dizolvarea tuturor noțiunilor vechi. Anarhiștii erau aristocrați ; liberalii acționau pe baza inechității pentru tirania femeilor și pentru dreptul liberului schimb, înăbușindu-și propria activitate; protecționiștii vamali voiau să sprijine viața economică autohtonă, dar silindu-și compatrioții să cumpere scump și prost.

Era o fiertură complicată din care cea mai mare parte trebuia să se evapore încît, în cele din urmă, în micul sediment să rămînă o substanță mai consistentă, utilă ca îngrășămînt. Era posibil să fie martorul unui moment de transformare constantă amintind de difuziunea gazelor, în care toate se întrepătrund reciproc ; sau avea loc o sinteză a celor mai bune analize ; forțele eterogene aplicate în mai multe puncte puneau pînă la urmă piatra în mișcare.

Poate că ceea ce se întîmpla era just ; poate că acest sediment avea să se dizolve încă o dată mai tîrziu și atunci avea să apară o nouă concurență a forțelor, după alte lupte, încît se va putea spune că și cea mai neînsemnată a luat parte la progres și că opinia biruitoare s-a însumat din toate ca un aliaj de metale nobile și comune.

Ea ar fi dreaptă ca Dumnezeu însuși și numai șefii de partid ambițioși s-ar putea supăra pentru asta.

În timpul acestor considerații privirile lui se opriseră pe niște stînci brune-cenușii, departe în largul mării. Cu toată miopia lui le găsise de forme cam neobișnuite și nu le recunoștea, el, care știa toate pietrele de pe-aici. Deodată — tocmai atunci — începură să se miște, luînd acea nuanță lugubră a fluturilor de noapte, cu intenția evidentă de a se face nevăzute. În același timp spre cer se înălțară trei coloane de fum și el înțelese : era escadra franceză care venea de la Kronstadt și naviga spre Stockholm. Drapelele tricolore se arborară și inima vechiului revoluționar începu să bată ; pentru că politica germană pe care guvernul suedez o adoptase după Sedan nu fusese favorabilă și avea un iz de supunere și de părăsire a celui aflat la ananghie. Franța se eliberase acum din lanțurile izolării și pășise iar printre marile puteri ale Europei încît la sfîrșitul secolului făcea parte dintre statele europene ce voiau să împartă între ele pămîntul. Renașterea Franței însemna din nou progres deoarece motorul francez transmitea permanent energie celorlalte națiuni, de îndată ce conductele existau. Tripla alianță a împăraților se dizolvase și cele mai puternice contraste, imperiul țarist și republica Europei, trebuiau să echilibreze în orientul îndepărtat ceea ce supremația Angliei amenințase să zdruncine în Egipt și în marea Mediterană.

Se ridică bucuros și încurajat și se îndreptă spre casă, dar o apucă la dreapta, peste ogoarele parohiale. Simțea nevoia să întîlnească un om și să-și descarce impresiile neplăcute ale dimineții.

Curînd casa parohială apăru printre tei ; o clădire de lemn nemaipomenit de roșie, cu două caturi ; rezultată dintr-o colibă țărănească, era flancată de șură și de grajd. Cînd redactorul intră în pridvor și fu întîmpinat de Fylax care în semn de salut își șterse labele pe costumul vizitatorului, un servitor îl anunță că domnul pastor este în grajd, la mulsoarea de probă.

Se duse deci la fața locului, unde-și găsi cumnatul în plină activitate. Cu bonețică pe cap și îmbrăcat într-un pardesiu decolorat de soare, acesta ședea acolo, ținea jurnalul laptelui și avea în spatele lui, la fereastră, o tavă cu micul dejun.

Gustav Borg glumea cu plăcere pe seama grijii duhovnicești a cumnatului său pentru grajdul de vite și lăptărie, astăzi însă nu era dispus s-o facă deoarece voia să-l cîștige în favoarea lui și pe lîngă asta pastorul îl dezarmase cu o privire care îl ruga să fie cruțat în prezența argaților.

— Muncesc de la ora patru de dimineață, de aceea a trebuit să mănînc ceva !

Cu asta voia să pareze atacul împotriva tăvii cu micul dejun, o sticlă de bere și una de rachiu.

— Am vrut doar să-ți dau bună ziua, răspunse cumnatul fără să se uite la tavă.

— Am și terminat. Așteaptă un moment și merg cu tine !

Gustav așteptă trecînd cu privirea peste suta de vite grase ce rumegau legănîndu-și cozile.

Pastorul însumă litri și fu mulțumit de rezultat, deși mirat că mulsoarea de probă sub supraveghere dădea un rezultat mai bun decît mulsoarea zilnică.

— Vezi, asta înseamnă ochiul stăpînului ! spuse el. Dacă nu-ți pasă de avutul tău, atunci știi cum merge. Și pămîntul nu dă decît celui ce-l cultivă. Dacă aș arenda toate astea, n-aş ajunge să mai văd arenda niciodată. Arendaşul se tot vaită şi cînd vine vorba de plată, trimite nevasta şi copiii să se plîngă de preţ. Hai să ne uităm acum şi în lăptărie. Mi-ai văzut noua centrifugă ? E o minune cum lucrează turbina asta !

Deschise o uşă din fund şi intrară în lăptărie.

— Aici se face aur, continuă el plin de zel, ca şi cum ar fi vrut să împiedice toate întrebările inoportune şi observaţiile înţepătoare. Priveşte numai untul ! Uită-te la el ! Nu, trebuie să-l şi guşti ! Ce ? E clasa-ntîi !... Ei, pentru tine altceva nu mai prezintă interes.

Şi apoi ieşiră.

Cînd ajunseră în vestibul, Gustav Borg fu primit din nou de Fylax care-şi şterse botul de costumul lui de culoare deschisă. Cum animalul tocmai mîncase, oaspetele era cît p-aci să se supere dar trebui să tacă şi să rabde, pentru că voia să obţină ceva.

Locuinţa preotului era în stil vechi, cu sofa de piele, joc de eşichier, rastel de pipe şi etajeră de cărţi cu părinţii bisericii in-cvarto, precum şi gazeta oficială şi o culegere de legi.

Un uimitor amestec de putere laică şi spirituală.

Mobilele erau de mahon şi arătau de parcă n-ar fi fost niciodată noi, ci apărute prin generaţie spontanee într-o licitaţie de la începutul lumii. Mahonul nu arăta a substanţă vegetală, ci semăna cu carnea uscată şi putea să transpire grăsime. De aceea se observau întotdeauna urme unsuroase şi asta nu era deloc plăcut. Mobilele erau aşezate pe covoare din petice de culoarea salatei de heringi sau a brînzei şi formau un ansamblu de o murdărie confortabilă ce mirosea a amestec de prizat Gyllehaals.

La o examinare mai atentă, lîngă uşă se distingea o colecţie de bastoane sub un muzeu de pălării şi căciuli slinoase. Alături, o etajeră cu măsuri de sticlă pentru probe de lapte, noile simboluri ale agriculturii raţionale.

Cumnaţii se aşezară şi pentru că amîndoi erau palavragii, conversaţia merse strună.

— Ieşi devreme la plimbare, spuse pastorul.

— N-am altceva de făcut, de cînd sînt scos din funcţie, răspunse redactorul.

— Da, tineretul o ia înainte ! Asta-i mersul lumii !

Aci Gustav Borg fu gata să cadă pradă ispitei de a se plînge ; dar se stăpîni deoarece ştia că pe el, care fusese întotdeauna purtătorul de cuvînt al tineretului, cumnatul lui l-ar fi luat în rîs.

De aceea opri şi dădu înapoi :

— Da, tineretul ; am vorbit întotdeauna în favoarea lui cîtă vreme revendicările i-au fost raţionale şi oportune; dar cînd a depăşit limita, a trebuit să mă întorc împotriva lui.

Pentru că şi pastorul era într-o dispoziţie paşnică, se situă cuminte pe poziţia oponentului său.

— Ai dreptate. De aceea şi eşti lăudat.

Luă o gazetă de pe eşichier ; dar cînd Gustav Borg văzu titlul „Patria“, pacea luă sfîrşit, masca îi căzu.

— Sînt lăudat acolo ? În asta ? Atunci s-a isprăvit cu mine !

— Nu-ţi iubeşti patria ? interveni pastorul în glumă.

— Nu în mod deosebit, pentru că nu merită ; iar în ceea ce priveşte gazeta asta : păi, aşa pot scrie nişte creştini ? Fireşte, sînt oameni de spirit, dar scriu ca nişte diavoli. Minciună, capriciu, brutalitate, inechitate, ură, mărturie falsă, ăsta e programul gazetei !

Acum luă foc pastorul, se ridică şi începu să tropăie pe covor, de se ridica praful :

— Nu crezi că ar fi mai bine ca poporul să fie îndrumat de preoţi cu educaţie umanistă ai bisericii de stat, decît de predicatori laici, fanatici şi needucaţi ?

Lui Gustav Borg i se părea o banalitate, dar cum de data asta nu era cazul să rămînă dator cu răspunsul, de mînie căpătă o altă părere.

— Predicatori laici ? Tu ce altceva eşti ? Tu, care ai ca ocupaţie agricultura, îţi laşi slujba în grija vicarului şi a diaconului. Şi diaconul tău ce face ? Mănîncă, dacă nu doarme şi între timp bea şi învîrte cărţile de joc. Şase zile se odihneşte şi într-a şaptea munceşte. Şi ajutorul tău, care este colaborator la „Patria“ şi apără dreptul matrimonial, ştii cum o duce afară, pe insula lui ? Ştii că trăieşte ca un turc şi că a fost văzut gol puşcă într-o barcă cu o fată frumoasă ? Şi tu închizi ochii pentru că ai nevoie de el ca să joci vira ! Comunitatea însă părăsește biserica și își construiește case de rugăciuni pe care le prigoniți ! Da, vechea Suedie e pe cale să devină o republică clericală ca Paraguayul, iar situația bisericii de stat e la fel de putredă ca și în 1527. Ați pierdut puterea spirituală, o mai dețineți doar pe cea laică. Episcopii voștri mănîncă la banchete de inspecție, ocupă locuri în parlament și în dietă, în comisii și în academii — recent am avut un episcop cu un venit de optzeci de mii de coroane pe an și cancer anal (de atîta ghiftuială !) ; traducea poezii și scria cîntece umoristice iar grija pentru suflete o lăsa dracului. Am avut un văr, pe care l-ai cunoscut și tu, diacon într-un oraș din nord. A înfulecat pîn-a crăpat ; căci la fiecare slujbă, nuntă, botez sau înmormîntare trebuia să mănînce și să bea ; și în ultima lui duminică a ținut optsprezece slujbe, adică a mîncat și a băut de optsprezece ori într-o zi ; atunci l-a lovit damblaua și a murit !... Vorbești de umanismul vostru. Asta e doar lipsă de prejudecăți întemeiată pe necredință ! Nu credeți în învățătorii voștri, nici nu vă cere nimeni asta, dar atunci dați-vă demisia, altfel sînteți niște șarlatani ! Dar voi nu vreți să dați din mînă pîinea și puterea ! Preoți sau ofițeri, sînteți totuna și sprijiniți tronul, care nu e decît un scaun vechi, cu o gaură în...

Acum se ridicaseră amîndoi și tropăiau unul după altul pe covoare, ca leul și ursul din poveste. Dar Gustav Borg nu ceda cuvîntul.

— De vaci și porci poți avea grijă, dar dacă vine la tine un om în impas sufletesc n-ai nici mărinimie, nici nu-i dai ajutor, nici consolare, pentru că ești împietrit, zgîrcit, nemilos ! Și regatul trebuie să hrănească douăzeci de mii de creaturi ca tine și subalternii tăi. Păpați șapte milioane de coroane și, de bine de rău, fondurile se adună de la enoriași, credincioși și necredincioși, într-un mod ce amintește de șantaj. Dracu știe în ce credeți voi dar vă purtați ca niște adoratori ai satanei căci organul vostru îl glorifică pe Carol al XII-lea, distrugătorul Suediei, care n-a fost om, ci diavol. Dar la ultimul jubileu în onoarea acestui monstru lipsit de orice măreție, nici chiar morală, un grup de studenți s-a opus și atunci au fost citați de rector și era cît p-aci să fie dezonorați prin exmatriculare. Meritați balamucul sau pușcăria !... Și tu, păstorul de suflete ! Se spune că în loc să vorbești cugetului și inimii, lovești cu varga de trestie. Și în biserică ce faci ? Același lucru pe care-l făcea și mitropolitul în sacristie. De curînd, la o beţie zdravănă te-ai fălit că nu te duci deloc la biserică, ai spus că n-ai mai fost la biserică de un an. Și tu, care ții atît de mult la împărtășanie cu sila, cînd ai fost ultima oară la împărtășanie ? Acum douăzeci de ani, cînd te-au hirotonisit ? Ptiu drace, asta zic și mă scutur de praful de pe picioare pe preşul tău de zdrențe ! Păcat de tine că nu te-ai gîndit niciodată ce faci și cine ești ! Dar dacă te trezeşti, nu te mai duce în cocioaba veche, al cărei chivot, în paranteză fie spus, l-ai vîndut de curînd unui negustor de antichităţi, ci du-te la casa de rugăciuni, dacă simți nevoia. Acolo cel puţin întîlnești creștini ce încearcă să se purifice lăuntric, chiar dacă nu reușesc !

Pastorul nu era om rău, nici ipocrit, dar își trăise, ca și toți ceilalți, viața așa cum se oferea, fără să reflecteze ; luase zilele una cîte una și nu se uitase niciodată înapoi, nici nu ținuse acest cont încurcat de intrări și ieșiri, debit și credit, numit viață.

Cînd îi fu dat să audă toate acestea și își văzu bilanțul în fața ochilor, nu putu contesta nici măcar un singur fapt. Se vedea pe sine însuși, efigia lui, pentru prima oară, și îi venea să moară. Rămase țintuit pe sofa, buimac și mut şi negru la faţă, ca un taur înjunghiat.

Cumnatul, care prin această izbucnire şi această victorie începuse să-și recapete încrederea în sine, începu să se umfle din nou și fiindcă voia să-și asigure o ieșire demnă înainte ca duşmanul să se poată replia, trase ultima salvă :

— Ești părinte, dar nu bisericesc ; îți începi rugăciunea în grajd, cu bere şi rachiu, apoi tragi un pui de somn după micul dejun și joci dame pînă la prînz ; după ce te-ai ghiftuit cu trei feluri și te-ai îmbătat încă o dată te bagi în scutece (pentru somnul de după-masă) cum se zice la Uppsala, ca să păcălești amiaza, apoi joci dame pînă se înserează, bei grog și joci vira pînă la cină, care în fiecare seară se compune din gustări reci și un fel cald. Te-ai urcat măcar într-o singură seară în pat treaz ? În douăzeci și cinci de ani ai fost vreodată treaz după cele trei beţii zilnice ? Îţi spui vreodată rugăciunea de seară ? Nu, nu eşti om, eşti un porc ! Asta eşti !

Ce-i drept, nu atinsese ceea ce intenţionase dar făcuse altceva ; și-ar fi dorit numai să-l fi auzit ceilalţi, atunci nu l-ar mai fi numit conservator.

6

O SITUAȚIE NECLARĂ

Escadra franceză sosi și dispersă pentru un moment coaliţiile particulare și cîteva generale. Superficialitatea suedeză ieși la iveală sub aspectul ei agreabil, acela de a putea uita. În ciuda politicii germane adoptate recent, se puteau vedea membri ai guvernului participînd la festivităţi și ţinînd toasturi pentru Franța.

Gustav Borg trăi o zi mare cînd se organiză serbarea de la Tivoli, pentru că era unul dintre amfitrioni ; pe lîngă asta știa perfect franțuzește și era un orator remarcabil, astfel încît făcu o impresie excelentă.

Franța fusese cam rece față de Suedia după războiul din 1870 deoarece acest străvechi aliat întorsese spatele republicii și prietenului învins ; dar acum totul se uitase. Ministrul francez la Stockholm, o inteligenţă vie, republican și, după cum se afirma, fost comunard, fraternizase înainte cu saloanele liberale ale Stockholmului iar acum frecventa casele burghezilor și ţinea conferințe în cluburi care nu erau tocmai *comme il faut*. Superiorii i le treceau cu vederea deoarece era ambasadorul marii naţiuni, astfel că persoana lui rămînea invulnerabilă. Locuinţa și reședinţa legaţiei norvegiene erau centrul a tot ceea ce exista progresist în politică, știinţă, artă și literatură ; și atît din curiozitate, dar și siliţi, acolo veniră mulţi dintre cei suspuși pe care numai nașterea și slujba îi ţineau acolo sus. Aceştia încercară desigur să-i insulte și să-i discrediteze pe roșii dar curînd observară că adversarii erau protejaţi.

Astfel, un trimis plenipotenţiar suedez a intrat cu oiştea-n gard la o recepţie în casa ambasadorului norvegian :

Trimisul (către ambasadorul francez) : Cine este zdrenţărosul acesta pe care Behr l-a primit în salonul lui ?

Ambasadorul Franței : Cine ? Acesta ? Este distinsul meu prieten, pictorul X.

Trimisul : Cristoase, dar arată oribil !

Ambasadorul Franței : Ce are a face ! Este ofițer al Legiunii de Onoare iar noi doi sîntem doar cavaleri !

Trimisul (tot mai ghinionist) : Dar și femeile sînt cam bizare. Uitaţi-vă la cea cu înfăţişare de cîntăreaţă.

Ambasadorul Franței : Oricum, nu este soția mea, dar şi ea a fost cîntăreaţă.

Trosc !

În aceste cercuri Gustav Borg se simţea la el acasă și acum, la festivitatea de la Tivoli, unde îşi ţinuse strălucitul discurs pentru Franța, de la care porneşte orice progres, destituirea lui fu uitată și el apăru limpede ca vechi republican, fiu al revoluției, înlăturînd orice suspiciune că ar fi conservator.

Amestecul claselor și concepţiilor era atît de intens în anii nouăzeci încît vechile noţiuni nu mai corespundeau. Ambele titulaturi simple : conservator și liberal, serveau numai ca porecle, precum odinioară pălăriile și bonetele. Viața devenise mai bogată, concepţiile căpătaseră nuanțe, exclusivismul mărginit se retrăsese în fiţuicile mic-burgheze care nu vedeau decît două culori în spectrul lor rudimentar. Astfel Cato Censor, imbatabilul gardian al parlamentului, susţinătorul sanctităţii constituţiei, în repetate rînduri fusese poreclit conservator, în cele din urmă, cînd n-a mai putut participa la feminism, dar asta nu l-a stînjenit deloc. În timp ce îngîmfatul episcop din Y., complet orb la cerințele vremii, era considerat roşu, pentru că, din pură prudenţă, vorbise o dată în favoarea sufragiului universal. În ţară, puterea executivă era împărţită în atîtea mîini încît nu se putea spune cine participă la guvernare. Consiliul de stat nu o făcea ; parlamentul părea că dă legi, dar opinia publică se pregătea în gazete, în literatură, în familii, cluburi, cafenele, saloane și ateliere.

Puterea cuvîntului vorbit este mare, chiar mai mare decît a celui scris. Puterea presei, pe-atunci foarte însemnată, fusese neutralizată prin apariția unui număr mare de gazete, astfel că o celebritate sau o autoritate era valabilă numai în cercul ei ; în ale celorlalte nu însemna nimic. Corpul societăţii se compunea dintr-o mulţime de cercuri excentrice, fiecare cu centrul lui, dar neavînd nici unul comun. Astfel nici o sursă de energie nu putea deveni atît de puternică încît s-o înăbuşe pe cealaltă, în schimb toate simţeau o uşoară presiune laterală care susținea bolta.

Festivitatea de la Tivoli a avut loc într-o după-amiază senină de vară. Șeful statului major a ţinut primul discurs amintind de frăția de arme cu oştirea franceză, cînd luptase la Vionville și Gravelotte în războiul din 1870. Apoi urmă Nordenskjöld. [8] Republicanul, care sărbătorise recent aniversarea revoluției, deputatul liberal, finlandezul expulzat, primul nume al Suediei, omul popular, simplu, lipsit de îngîmfare și gesturi mari, dar care avea acasă, în secreter, toate marile stele ale ordinelor europene. Chestia asta cu marile stele le venea greu s-o înțeleagă liberalilor, dar era tocmai sacrificiul lui. Într-o ţară unde totul devine drept regal, era silit să aleagă. Fără marile stele nici trecerea de nord-est ! Și le-a obţinut pe amîndouă !

Sub vechiul regim, *Le roi soleil* luminase tot ce era măreţ ; dar acum instituțiile monarhice își împrumutau strălucirea de la tot ce era măreț, acordîndu-i înalta lor protecţie. Nordenskjöld o primea ca pe o jucărie, fără să cedeze în schimb nimic din personalitatea lui.

Firește, antiliberalii mîrîiseră ; dar cînd văzuseră că lui nu-i dăuna, îl iertaseră, așa cum și merita.

Partea oficială se încheiase și oaspeții se împrăștiaseră în grupuri. „Societatea“ luase în primire pavilionul de dans, alte grupuri mici se așezaseră în chioșcuri, sau sus, pe terasă, în cafenea, sub cort, în popicărie.

Gustav Borg se afla în „societate“, dar într-un chioşc din apropiere se mai găseau și soţia lui, Brita, fiii Holger și Kurt, arhitectul, precum și doctorul Borg, fără soţie ; ea nu știa franţuzește și nu voia să fie umilită.

— Situaţia este neclară, spuse doctorul, neclară ca tot ce este de actualitate. Liberalii s-au năpustit asupra escadrei iar Gustav înfloreşte, jos, în jardinieră.

— Cu cine stă de vorbă ?

— Este o finlandeză, închipuie-ţi !

— Care sărbătoreşte escadra de la Kronstadt şi alianţa rusă ?

— Mda, situaţia este neclară ! Un singur lucru însă e sigur : acum finlandezilor li se plăteşte pentru aroganţa lor nemărginită şi dispreţul lor prostesc faţă de Suedia. Finomania anilor şaptezeci, cultivată de finlandezii din Suedia era doar o continuare a Anjalei[9]. Pe atunci mă aflam dincolo. în Helsingfors * şi era insuportabil. Forsman[10] ăla dispreţuia atît de mult limba suedeză încît îşi schimbase pînă şi numele şi îşi spunea Yrjő Koskinen, sau cam aşa ceva. Topelius[11] era consilier de stat rus, sau altceva rusesc ; dacă mă adresam unui finlandez din Suedia în suedeză, nu-mi răspundea ; trăncăneau despre „jugul" suedez, prin care înţelegeau limba suedeză şi încercau să construiască ceva pe *Kalevala,* cartea asta pentru adolescenţi care parcă e încropită de un inspector de gatere. În anii optzeci voiau să scoată suedeza şi să introducă cultura lor samoiedă din scoarţă de mesteacăn şi limba finlandeză ; bătrînii se prefăceau consilieri de stat ruşi iar tinerii se jucau de-a nihiliştii ruşi ; Walter Runeberg trebuia să facă o statuie a lui Alexandru la Helsingfors ; un cal troian, nu ? Dar acum, cînd lucrurile se precipită şi Rusia vrea să încorporeze Finlanda, ei vin încoace şi ne cer să declarăm război Rusiei. Închipuiţi-vă, salonul acestei doamne finlandeze este frecventat de un senator finlandez care se credea exilat, fiind dizgraţiat de ţar ; dar ţarul nu ştia de nici o dizgraţiere şi întrebase recent de „prietenul lui", senatorul, care îi lipsea. Înţelegeţi ceva din asta ?... Şi această doamnă finlandeză se crede o mare patriotă, este atît de autentic finlandeză încît a luat parte la inaugurarea unei şcoli pe lîngă teatrul suedez din Helsingfors, în care suedezii nou veniţi urmează să înveţe pronunţia finlandeză, adică să vorbească cu accent finlandez. Ce să zic ? Bieţii finlandezi nu ştiu ce să mai facă, dar aşa au vrut !... De altfel, totul tinde către unire și către asimilarea națiunilor mici. La început este dureros, dar burghezia mondială nu poate fi cumpărată cu două parale ! Uitați-vă, acum ea se apropie de un atașat rus ! Asta ar fi trebuit s-o vadă senatorul !

---

* Numele suedez al oraşului Helsinki.

— Națiunile mici vor dispărea, intră acum în vorbă doamna Brita, veselă și bucuroasă, de parcă ar fi anunțat o descoperire.

— Da, sîntem de-acum pe cale ! Știți, mie festivitatea asta nu-mi face nici o plăcere ; asta înseamnă că noi, suedezii, nu mai sîntem necesari. Franța ne-a folosit mai multe secole ca avanpost contra Rusiei și există o medalie veche bătută în Franța prin care suedezul este pus la locul lui ca mercenar al Franței. Ne-au considerat literalmente ca pe un fel de elvețieni care trăiesc din închirierea trupelor ; și acum, că au încheiat alianța cu Rusia ca să împartă China, Suedia și-a pierdut rolul în istorie. Nu mai sîntem utili !... Ieri m-am întîlnit cu un medic de vas al escadrei și i-am arătat Stockholmul. Mi-a vorbit despre alianțe și de împărțirea iminentă a globului între națiunile Europei. M-am gîndit la țara mea care nu poate participa la asta, căreia nu i se cere sfatul, nu intră la socoteală și m-am simțit ca un exmatriculat din școală ; pedepsit, șters din catastif, un paria fără drepturi de om în istorie. Eu, ca și voi, am fost educat și învățat să fiu mîndru că sînt suedez. Pentru ce să fiu mîndru ? Că vorbesc o limbă de surdomuți, pe care n-o înțelege nimeni cînd te duci în Europa ; în țările latine sîntem confundați cu elvețienii și disprețuiți la fel ca aceștia ; în Germania sîntem tratați ca germani de nord ce și-au însușit *Edda,* pe care totuși Wagner ne-a furat-o după război. Un sîrb, un bulgar sau un român poate fi mai mîndru decît noi, pentru că are un rol în istoria mondială : acela de a fi tampon împotriva Turciei ; noi însă n-avem nici unul ! Totuși, am vrut să-l convertesc pe francezul meu și deoarece sînt la fel de mîndru ca și voi de Skansen * al nostru, l-am dus acolo ca să-l copleșesc. De jos se vede panorama Bredei și clopotnițele. Cînd am ajuns la poartă, am vrut să-l introduc în atmosferă solemnă, i-am arătat turnul roşu de observaţie şi am spus :

---

* Muzeu etnografic (Muzeul Nordic), în zona sudică a marelui parc Djurgård din Stockholm (înfiinţat în 1891).

— Asta este Acropola noastră; aici este păstrată Svea*, paladiul şi strămoşii ei. Am improvizat bine, gîndeam în sinea mea ; francezul se aştepta la o surpriză. Am urcat acolo, am vizitat o clopotniţă şi am văzut cîţiva reni, un stîlp al infamiei şi un tun vechi, dar oriîncotro ne îndreptam, dădeam numai de animale. Din nefericire doctorul meu era zoolog şi şi-a concentrat interesul asupra animalelor, aşa că nu-l mai puteam lua de acolo. Cînd a văzut urşii albi a întrebat dacă există în Suedia şi eu a trebuit să mint şi să spun da.

— Drăguţă menajerie, spuse el, foarte drăguţă.

L-am condus la case, dar acestea nu i-au trezit interesul.

— Colibe, colibe ţărăneşti, foarte drăguţ.

Am trecut pe lîngă pavilionul berăriei şi estrada orchestrei.

— Varieté, spuse el, foarte drăguţ.

Cînd a ajuns la panorama Bredei a trebuit s-o privească, apoi n-a mai vrut să vadă nimic. Şi doar ştiţi, dragi prieteni, că nici nu mai era nimic de văzut ! Dar a început să întrebe :

— Acropola ? Hai să vedem Acropola.

Am rămas mut.

— Svea ? Ce este asta ? Şi unde este paladiul ?

Apoi se puse pe glume ca orice francez şi arătînd spre urşii albi spuse :

— Aştia sînt strămoşii ? Străbunii ?

Îmi venea să plîng de necaz dar francezul amabil vru să mă cruţe şi adăugă :

— Eu sînt darvinist ! Dumneavoastră nu ?

Asta mi-a zis-o pentru strămoşi !

La ieşire ne-am întîlnit cu cîţiva finlandezi, cunoştinţe de ieri. Neruşinaţii de finlandezi făceau pe ruşii, i se adresau francezului ca unui aliat şi făceau glume pe seama mea şi a Acropolei mele.

Da, nu este o onoare să fii suedez, asta e sigur ; şi nişte modestie ne-ar prinde bine, mai ales cînd vorbim de redută. Dar nu pot să înţeleg de ce este atît de puţin de arătat acolo : două clopotnițe, nouă colibe țărănești și o menajerie. Roșesc pînă-n vîrful urechilor cînd mă gîndesc la cuvîntarea mea de la inaugurarea redutei ! Dacă vă mai amintiți să nu pomeniți niciodată despre asta !

---

* Personificare alegorică a Suediei (Mama Suedia).

Acum Holger, în calitatea lui de nou redactor, crezu că trebuie să spună ceva bine chibzuit :

— Ce rost are să te văicărești că statele mici sînt desființate ! Suedia moare, firește, dar își îndeplinește misiunea mondială în America unde suedezii și alți scandinavi sînt pe cale de a forma o țărănime puternică și aceasta va trimite odată un președinte la Casa Albă. Și mai trăncăniți că Suedia nu participă la împărțirea pămîntului !

— Aici ai foarte multă dreptate, interveni Kurt ; într-adevăr ar trebui să se faciliteze emigrarea prin introducerea limbii engleze în școlile primare.

— Asta a spus-o altcineva, acum cîțiva ani, și au fost cît pe-aci să-l omoare, ca și pe țăranul din parlament care a găsit situația atît de disperată încît ar fi vrut să plătească impozite Rusiei, cum se percep și pentru ofițerii armatei suedeze.

— Apropo de Rusia, îl întrerupse doctorul, uitați-vă cum în spatele nostru finlandeza fraternizează cu profesoara noastră, rusoaica, cum i-o fi zicînd ? Cred că profesoara este pur și simplu finlandeză, pentru că atunci cînd a venit vorbea curent suedeza cu accent finlandez.

— Bîrfești ! îl întrerupse doamna Brita.

— Unii susțin că ar fi poloneză ! Da, momentan voi, femeile, aveți noroc de zile bune ; gîndiți-vă la scriitoarele noastre ! Supa de bere, supa de marți, unele mici variațiuni pe temele altora și Micul Sakris * le proclamă mari genii. Vedeți, tocmai trece. Cu burtă, ochelari, tonsură și rentă din naștere ; protectorul literaturii, prietenul doamnelor, comesean, umbră. Crește viermi de mătase, după ce a cumpărat ouă ; arată ca un animal-fantomă, poartă ochelari ca un detectiv, un *faux-bonhomme* înfricoșător ; un șarlatan ce nu poate fi dovedit niciodată dar pe care simți că trebuie să-l ocolești ; inexplicabil și de aceea sinistru ; lingușește ca să poată zgîria ; trece peste orice ca să-și atingă scopurile, chiar și peste cadavre ; iertător, dacă are ceva de cîștigat și răzbunător dacă nu are nimic de pierdut. Vorbește în numele femeilor ca și cum ar fi femeie ; își calomniază propriul sex ca un onanist și e slugarnic cu femeile ca toți pederaștii... Uitați-vă la el !

---

* Personaj din romanul *Drapele negre (Svarta fanor)* de August Strindberg.

— Acum trebuie să plecăm, îl întrerupse doamna Brita, altfel pierdem vaporul !

Societatea porni să caute birje în piață. Dar cînd trecură pe lîngă cort văzură un bărbat cu fes roșu urcat pe o masă, ținînd un discurs marinarilor francezi.

Era Syrach, pictorul, care-și recăpătase facultățile mintale, cel puțin în parte, și acum se credea la Brest, unde-și petrecuse vara trecută.

— Situația este neclară, continuă doctorul ; apele sînt tulburi și clasele suprapuse au ce pescui !

7

CLASA PRODUCTIVĂ

În ajunul Anului Nou, Andreas Borg, cel de al treilea fiu al redactorului, se afla la ferma Langvik arendată de el, își încheia bilanțul și calcula. Langvik, care aparținea parohiei, era o proprietate de mărime mijlocie, situată la un golf al mării Baltice, într-un arhipelag de insulițe și stînci.

Anders Borg studiase la școala agricolă superioară și se căsătorise foarte devreme astfel că acum avea patru copii și era arendaș de trei ani împliniți. Timp de doi ani arenda o plătise tatăl lui, în al treilea însă refuzase. La început Anders, fiind un băiat cam ușuratic, trăise ca un domn și sperase în timpuri mai bune odată cu venirea vămilor. Vămile au venit, dar n-a fost mai bine, pentru că trebuia să cumpere totul scump și prost. În al doilea an încercă să reducă tainul dar cînd văzu că era degeaba îi dădu iar înainte și totul merse alandala.

Acum însă, cînd se apropia de sfîrșitul anului și zilele, în toată scurtimea lor, erau nesfîrșit de lungi, își umplea timpul calculînd, calculînd cauzele decăderii agriculturii. Și ajunsese la rezultate extrem de ciudate.

Astfel, acum avea în față jurnalul laptelui și vedea că untul îi revenea la șapte coroane kilogramul, în timp ce el trebuia să-l vîndă cu două coroane. La început crezuse că a greșit calculul, dar cînd văzuse în registru că vaca mînca cincisprezece funzi de fîn a cincizeci de öre fundul pînă să dea un kilogram de unt, se sperie. Chiar dacă laptele smîntînit era dat la argați, viței și purcei, acest avantaj era depășit de costul îngrijirii vitelor, al paielor și de transportul scump la oraș.

Dacă se uita cît costă creșterea unui animal, găsea că animalul își mîncase prețul de vînzare iar el muncise de pomană.

Dar cele mai ciudate dintre toate erau calculele lui chimice privind intrările și ieșirile din grajd. O vacă mînca numai paie uscate și bea cîteva găleți de apă. Paiele erau compuse în primul rînd din celuloză, lipsită de azot, nici apa nu conținea azot. De unde venea atunci excedentul nemaipomenit de azot pe care-l conțineau laptele și gunoiul ? Dacă răspundea : din țesuturile degradate ale corpului, atunci trebuia să se întrebe din nou de unde lua corpul azotul pentru regenerarea țesuturilor ; căci dacă acestea nu se regenerau atunci după trei luni animalul ar fi dispărut fără urmă. Din paie proveneau numai cantități neînsemnate de azot iar din apă absolut nimic ; era luat din aer ? Nu, susținea Pettenkofer ! Era deci o minune, sau chimia pe un drum greșit.

Și dacă le hrănea cu cartofi, care conțin nouăzeci de procente apă și două procente azot, rezultatul era același. Atunci îi venea să creadă că amidonul lipsit de azot se poate transforma în albumină, cu conținut de azot iar apa se poate transforma în amoniacul ce se degaja din grămada de gunoi. Dar asta contrazicea teoriile științifice în vigoare și de aceea el se afla în fața unei enigme pe care în cele din urmă o lăsă baltă.

În schimb, mai inteligibile erau datele registrului principal din care reieșea că anul acesta cumpărase de trei mii de coroane zgură Thomas pentru îngrășarea solului în timp ce arenda se ridica la două mii cinci sute de coroane. Era un fapt nud, izbitor, ce-l ducea la un nou gînd, iluminîndu-i întreaga situaţie. Pămîntul îl poate hrăni pe proprietar, nu însă pe proprietar şi pe arendaş ; pămîntul se poate îngrăşa şi singur printr-o creştere bine organizată a vitelor, dar pămîntul nu este în stare să cumpere îngrăşăminte. Asta ar fi trebuit s-o ştie dinainte, dar nu se găsea nici în manualele de agronomie, nici în economia politică.

Auzi pe cineva venind, închise registrele şi luă un trabuc ca să-şi ascundă neliniştea.

Intră nevastă-sa, tînără şi voinică, dar acum cu o mină necăjită.

— Anders ! Dă-mi cheia de la hambar ; trebuie să iau făină pentru pîine.

— Făină ? S-a terminat !

— Terminat ?

— Da !

— O, Doamne Dumnezeule ! Ai vîndut-o ?

— A trebuit !

— Dar argaţii ?

— Pentru ei trebuie să cumpăr din cînd în cînd, cîte puţină.

— Nu putem măcina la repezeală ?

— N-avem ce măcina.

— Ai vîndut şi grînele ?

— A trebuit !

— Nu, nu, nu ! Ce mai avem în hambar ?

— Nimic. Numai şobolani !

— Dacă află vătaful sîntem nenorociţi !

— Ştie.

— De-aia îndrăzneşte ce îndrăzneşte. Păi, nu merge, Anders, nu merge...

— Ba da, dar pînă la urmă o să ajung un escroc... Dar vătaful ce face ?

— Păi, cînd zilierii trebuie să facă corvoadă îl mituiesc cu ouă şi unt şi îi scuteşte.

— Aşa departe a ajuns ?

— Da, şi chiar mai departe ; e înţeles cu mulgătoarele. De ce nu-l dai afară ?

— Nu pot, nu mă-ncumet. Ştie prea multe despre afaceri şi situaţia gospodăriei. Cea mai rea e asta cu hambarul gol, pentru că e aproape ilegală. Tot ce se găsea înăuntru era un fel de ipotecă pe arendă și pe simbriile oamenilor.

— Cînd te gîndești că trebuie să-l văd pe vătaful ăsta la mine la masă, dacă se invită... Știi că hoinărește la oraș și își bea toți banii, așa că o să ajungem să-i hrănim copiii !...

— Îmi pot închipui ! Dar pînă la urmă o să mă fac eu vătaf și atunci poate că o să am moșia mea, înainte să mor.

Acum nevastă-sa aprecie că trebuie să treacă de la considerații generale la realități.

— Kristin de la bucătărie își cere leafa. Ai luat banii pe vaca vîndută măcelarului ?

— Nu, dar aștept să vină cu banii dintr-un moment în altul. Cît îi datorăm Kristinei ?

— Leafa pe un an, după cum știi și apoi am mai împrumutat de la ea și bani peșin... păi, ce să-i faci ?!

— Ia ascultă, mîine sîntem invitați ; copiii au cu ce se îmbrăca ?

— Nu, știi doar că au numai haine de vară.

— Atunci o să-i învelim în șaluri și pături, că doar nu se poate să rămînă acasă.

— De, Anders, toate merg anapoda. Sînt născută la țară și știu cît poate duce o fermă, dar tu nu știi. O proprietate atît de mică nu poate ține și fierar și pădurar și vizitiu. Și pentru că nu le poți plăti simbria, fură ! Fierarul fură fier și lucrează pe cont propriu ; potcovește cu fierul tău caii la jumătate din parohie ; pădurarul vinde lemn și vizitiul ovăz ! Să știi, dragul meu, că îmi vine să-mi iau lumea-n cap ! Nu mai e nici măcar o coajă de pîine în casă ! Aș plînge, dacă nu mi-ar fi milă de tine ; dar tu ești atît de bun și n-ai nici o vină pentru toată încurcătura asta.

Anders nu-și mai putu stăpîni emoția, căci era un om cumsecade și o vorbă bună îi storcea lacrimi ; dar nu ajunse decît la o strîngere de mînă recunoscătoare cînd afară se auzi zvon de zurgălăi.

— E măcelarul cu banii ! Sîntem salvați, strigă el sărind în picioare.

— O, Doamne, ce noroc ! încuviință femeia și se duse la fereastră. Dar tu să nu ieși ; lasă-l pe Lindquist să-l primească !

— Da, s-o facă el, pentru că nu-s prieten bun cu măcelarul.

Zurgălăii saniei amuțiseră dar în locul lor amîndoi cîinii de curte începuseră să latre și să-și smucească lanțurile ; cîinii de vînătoare le răspunseră și toate potăile din curte se adunară în spatele ghețăriei care ascundea scena ce se juca acum între măcelar și vătaf.

Arendașul și nevastă-sa nu vedeau nimic din reprezentație, dar auzeau un schimb de cuvinte atît de tare că vorba „escroc“ pătrundea prin fereastra dublă.

După un timp zurgălăii se îndepărtară ; lătratul cîinilor degeneră într-un urlet care indica o încăierare și apoi vătaful urcă spre casă alergînd.

Stăpînul bănui că este ceva necurat și, cu menajamente, vru să-și scoată nevasta din încăpere, ca s-o scutească de un conflict și pe el însuși de o umilință ; dar ea rămase pe loc.

Vătaful intră.

— Ce este ? întrebă stăpînul.

— Măcelarul a adus vaca înapoi, răspunse vătaful. Zice că a crăpat de o boală necunoscută și că vrea să-l dea în judecată pe stăpîn.

— Și ce-ai făcut cu vita ?

— Păi, el a aruncat-o pe grămada de gunoi și s-au năpustit cîinii... Nu i-am putut împrăștia.

— Las-o baltă ! Nu mai e nimic de făcut. Du-te la grajd, domnule Lindquist și pune să înhame sania. Spune-i pădurarului să ia cangea pentru gheață și să meargă cu mine.

Vătaful căută să mai prelungească audiența, căci cu fiecare lovitură primită de stăpîn, el, în schimb, devenea tot mai tare pe situație ; dar trebui să plece, pentru că arendașul și nevastă-sa ieșeau din cameră.

Soții se aflau singuri în dormitor, unde obișnuiau să se retragă ca să se sfătuiască și să se ascundă cînd oamenii asediau casa cu cererile lor.

Nevasta începu :

— E adevărat că ai vîndut o vită bolnavă ?

— Da, e adevărat ! Dacă merge tot așa, o să ajung un escroc ! Și se puseră amîndoi pe plîns.

Ce să mai vîndă ? Ce să facă ? Se sfătuiră și ajunseră la concluzia că bărbatul trebuie să se ducă și să împrumute bani. Apoi toată gospodărirea fermei trebuia schimbată. Arenda mai dura încă un an, aveau de gînd să semene ovăz care nu cerea îngrășămînt și se putea vinde imediat societății de tramvaie cu cai ; pămîntul secătuia, firește, dar ce le mai păsa dacă tot plecau ? Țara toată se orientase spre ovăz deoarece nimic altceva nu renta ; ca urmare pămîntul suedez era secătuit. Secara, cereala omului sărac, nu mai creștea ci trebuia importată ; de la grîu, trecînd prin secară, coborîseră la grăunțe pentru cai ; asta însemna decădere. Și după ce țăranii strînseseră ultima recoltă de ovăz ca să-și cumpere bilete pentru America, cu greu se mai găsea vreun speculant pentru pămîntul fără valoare. Terenul care fusese arat cu plugul și îngrășat dădea numai buruieni ; nu putea să devină de la sine pășune, cum era cîmpul sălbatic ; era răsfățat prin cultură și cerea să fie cultivat ; putea, firește, să fie semănat cu trifoi, dar dacă acesta nu era reînnoit nu mai renta nici el.

Dar cînd perioada de arendă se încheia, de obicei inventarul era scos la licitație. Întrucît țăranilor le făcea o deosebită plăcere să cumpere la licitații, crezînd că iau totul mai ieftin și mai bun, arendașii care plecau obișnuiau să vîndă tot ce se mai putea folosi cu mai mult timp înainte și să aducă în loc lucruri noi, mai proaste. Vitele cele mai bune și caii cei mai buni erau vînduți pe sub mînă și în locul lor se cumpărau alții proști. Uneltele, carele și săniile erau înjghebate în grabă și aduse la licitație. Nu era necinstit, dar nici onorabil nu era — și nici permis.

Cînd terminară de chibzuit, sosi și sania în fața intrării. Pădurarul, un tip de țigan, favoritul stăpînului, pentru că era mai dezghețat decît zilierii, luase cu el cangea pentru gheață. Sarcina lui era să meargă înaintea calului și să încerce gheața în promontoriile și strîmtorile unde erau curenți de temut.

Cînd stăpînul se urcă în sanie, observă o scenă care, cu toată mizeria ce reieşea din ea, îl făcu să zîmbească. Patru dintre cîinii cei mari, în înţelegere, tîrîseră vaca moartă pe piramida cea mare a gheţăriei, dar după ce făcuseră treaba asta în colaborare, dulăul cel mai mare îi gonise pe ceilalţi trei asociaţi şi acum se aşezase acolo sus ca un sfinx şi se ospăta de unul singur. Cîinii din curţile vecine fuseseră atraşi şi haita lătrătoare se îmbulzea deocamdată la poalele aisbergului, formînd un ghemotoc de cozi, labe şi blăni. Cîteva femei bătrîne ale zilierilor făcuseră încercări timide să împartă prada cu dulăul, dar se retrăseseră. Toată suflarea gospodăriei era înfometată, atît oamenii cît şi animalele. De nevoie cîinii vînaseră iepuri şi pui de păsări iar în cele din urmă învăţaseră să fure peşti din copcile de gheaţă, hăpăind roşioarele din cîrlige. Dar acum dăduseră peste un ospăţ...

Biciul pocni şi cu o iuţeală vijelioasă sania coborî pe gheaţă spre fiordurile ce se întindeau albe şi netede ca oglinda.

Mai întîi luară drumul spre celălalt mal, unde doi bătrîni se retrăseseră într-o cabană roşie, pe o limbă de pămînt, aşteptîndu-şi sfîrşitul. Unul era fost perceptor, văduv, care acum, la şaptezeci de ani, trăia din pensie; celălalt era un octogenar alb ca un porumbel, care, după ce fusese student al Uppsala, nu mai făcuse nimic. La douăzeci de ani căpătase o rentă viageră şi după aceea nu mai muncise deloc. Cazul era neobişnuit dar bătrînul trăise pentru o singură faptă, pentru un singur interes: să fie Juvenal. Acum mai era admirat doar ca un obiect bun de expus într-un muzeu. Cabana roşie era vestită pentru conţinutul ei preţios, se făceau excursii pînă acolo, ca să-l vadă pe unul dintre „flăcăi", pentru că tradiţia îl transformase pe Juvenal într-un flăcău. Cîntase împreună cu Wennerberg, [12] îl cunoscuse pe Carol al XV-lea, vorbise cu Jenny Lind, [13] îl văzuse pe Geijer [14]. Dar toate astea nu mai contau astăzi, cînd Anders Borg venea să împrumute bani.

Mare a fost bucuria celor doi bătrîni cînd sania s-a oprit în faţa casei, pentru că erau înzăpeziţi de patruzeci de zile, de opt zile nu văzuseră musafir, nu primiseră gazete şi poştă.

Îi scoaseră blana și îl invitară în casă, la căldură ; îi dădură vin fiert și-l puseră să povestească ce mai scria prin gazete. Apoi scoaseră cărțile de joc și jucară vira, numai o partidă.

Să vorbești de bani este penibil, întrucît ultimul lucru pe care îl dă din mînă omul este aurul, pentru simplul motiv că acest metal asigură condiții de existență, locuință, îmbrăcăminte și căldură.

După ce timp de două ore deșertase tot ce știa că le este agreabil bătrînilor, dădu la iveală și cererea lui. Atunci prin camera luminoasă, cu perdele albe, parcă trecu un nor ; pacea bătrîneții fusese tulburată și pentru moșnegi era un chin că trebuiau să lase fără ajutor pe cineva aflat la ananghie. Nu se puteau lipsi de bani și le era penibil să-și dea pe față situația pecuniară. Anders, pe de altă parte, suferea din pricină că provocase această indispoziție ; era jalnic să împrumuți bani și acum înțelegea de ce atîția preferau să înșele sau chiar să fure.

Cînd se urcă din nou în sanie, nu mai vru să se întoarcă acasă, dar gîndul la nevastă și copii îl dezmetici și cu un pocnet de bici puse calul în mișcare spre fiordul cel mare. Pădurarul din spate, de pe locul pentru cîini, își exprimă unele temeri, dar stăpînul nici nu vru să audă. Gheața era subțire, dar rezistentă, străvezie ca sticla, astfel că în locurile puțin adînci se vedeau pădurile de alge.

Pe fiord gheața se clătina, dar calul iuți fuga, cu instinctul că la nevoie putea sări peste copca ce se deschide și stăpînul știa din experiență că gheața de apă sărată este mai tare decît arată și nu atît de periculoasă cum pare. Luă drumul spre răsărit, către o insulă lunguiață din depărtare, unde locuia diaconul. Acesta, care administra o mică cutie a milelor de la biserică, desigur că îi va putea împrumuta zece coroane ; atît de mult își coborîse acum pretențiile.

Vedea numai aer și apă și linia neagră-verzuie din depărtare, cînd calul se opri brusc.

Pădurarul fu imediat lîngă capul lui, azvîrli cangea ca pe o lance și, ce să vezi, din gaură ieși apă.

— Nu mai merge, stăpîne, spuse Victor. Dacă vîntul ajunge ceva mai departe spre răsărit, gheața se rupe și ne-am dus !

— Nu mă întorc, răspunse patronul, urcă-te și o să vezi ce înseamnă să mergi!

Biciul trosni pe spinarea calului și porniră în trap întins, cu riscul vieții.

Așchiile de gheață și stropii le săreau în față. Era vorba doar de zece coroane dar mai era vorba și să ajungă la țintă și înainte de toate să-și facă datoria și avea sentimentul că-și sacrifică viața pentru ai săi și că lasă rușinea în urmă.

Linia întunecată din depărtare se lățea și se apropia tot mai mult; se văzură acoperișuri și îndată după aceea pe mal apărură oameni care făceau semne și strigau.

Pădurarul înțelese primul semnalele, sări în picioare de pe locul cîinilor și strigă:

— Oprește, stăpîne, aici e o copcă!

Anders struni calul căci văzu un canal deschis prin care trecuse vaporul. Coborî și măsură din ochi lățimea canalului ca și cum s-ar fi gîndit să-l treacă înot, pentru că trebuia să meargă tot înainte.

Dar după o scurtă chibzuință luă un par ce jalonase canalul, se urcă pe un sloi plutitor, își făcu vînt cu parul și se puse în mișcare. Oamenii de pe mal strigară cînd sloiul porni, dar Anders vîsli mai departe. Cînd se apropie de partea cealaltă, sloiul începu să se scufunde încet, ca o trapă. Dintr-un salt sări pe sloiul următor care se scufundă și el și așa mai departe pînă ce ajunse în goană pe uscat; dar pe ultima porțiune gheața de la mal se sparse sub tălpi zornăind a geamuri sparte.

— Pastorul e acasă? întrebă el fără să salute.

— Da, este, fu răspunsul.

Anders alergă spre o casă roșie cam la fel cu celelalte. Intră în același tempo pe care-l luase la trecerea peste sloiurile de pe canal, deschise ușa și se opri în odaia unde diaconul dormea într-un balansoar, la ora douăsprezece, ziua-n amiaza mare.

— Ei, tu erai? Tocmai voiam să trag un pui de somn, cînd am auzit strigăte la mare, spuse el înveselindu-se.

— Da, sînt la anaghie și tu o să-mi împrumuți zece coroane.

— Zece coroane? De unde să le iau? Tocmai voiam să fac un împrumut scontabil, dar mi-a eșuat...

— Dar poți să te împrumuți din pușculiță !

Urmă o pauză și Anders Borg își dădu seama că făcuse încă o dată prostia să se bage în secretele altora silind un nenorocit să facă mărturisirea umilitoare a situației lui pecuniare proaste. Dar își reveni curînd și trecu la altceva :

— Nu poți cere de la un țăran ?

— Eu să cer de la țărani ? Nu, dragă, nu sînt în situația asta. Să vezi, în primul an m-am pus în rînd cu ei, a trebuit să mănînc și să beau cu ei ; dar atunci tot respectul s-a dus dracului, mai ales cînd le-am cerut bani ca să-mi plătesc datoriile de la Uppsala. Cînd m-am retras, au început să mă urască. Am devenit un solitar, n-am cu cine să schimb o vorbă, n-am nimic de făcut. N-am voie să pescuiesc, nici să vînez, nici să muncesc pămîntul. Să citesc nu pot, că adorm. Sînt condamnat să nu fac nimic, în afară de duminică ! Mă usuc, împietresc dormind ; dorm toată noaptea, douăsprezece ore, de la opt pînă la opt, dorm după micul dejun, dorm după-amiază, dorm și iar dorm. Dac-ai ști ce viață e asta ! E letargie ! Îngrijire sufletească nu le trebuie iar cei în nevoie și mizerie se duc la pietiști [15]. Cîteodată îmi doresc să fiu pietist dar atunci ar trebui să fiu credincios și asta nu pot !... Anders Borg, pentru numele lui Dumnezeu, ajută-mă să plec de-aici, altfel mor ! De opt zile n-am scos o vorbă și acum, pe lîngă toată mizeria mai am pe cap și un proces. Un țăran a furat lemne din pădurea parohială, l-am văzut eu însumi și l-am pîrît protopopului. Acum sînt acuzat de calomnie, deoarece nu pot dovedi că l-am văzut furînd. Hoțul umblă liber iar eu pot să intru în pușcărie, eu, care n-am furat lemne. Țăranii spun că am trăncănit, la fel și despre administrator, dacă îi pîrăște, și de curînd un golan a vrut să-l acuze de calomnie pe judecător însuși care își rostise sentința pe temeiul declarației foarte serioase a unui sergent de poliție. Ce să mă fac ? Dacă mă destituie nu mai capăt slujbă ca asta.

N-ar mai fi terminat de vorbit dacă n-ar fi izbucnit în lacrimi. Și în fața acestei mizerii nemărginite Anders Borg își uită necazurile proprii. Dar pentru că nu știa ce să spună, diaconul continuă, peste măsură de fericit că poate să-și asculte glasul și să se plîngă :

— Ce le trebuie pastori ? Nu pot să pună, ca evreii, pe unul dintre bătrînii comunității să le citească din cartea de rugăciuni ? Și eu copiez din cărțile de rugăciuni, ca și toți ceilalți preoți. Nu pot oameni pricepuți și cinstiți să citească rugăciunea de înhumare și să boteze ?... Baptiștii botează și pietiștii împărtășesc, făcîndu-și datoria după pilda apostolilor ! Știi, religia ca profesie și mijloc de trai este ceva anapoda. Și cînd zaci în universitate ca să bei și să-ți umpli capul cu subtilități și pedanterii teologice, te vindeci de toată religiozitatea ! Acum preoții trebuie să facă și instrucție la cazarmă, sînt siliți să învețe cîntece deșucheate și să asculte convorbirile nocturne dintre soldați ; asta înseamnă sfîrșitul bisericii ca mijloc de a-ți cîștiga pîinea !

Aici convorbirea se poticni pentru că pe Anders biserica îl interesa prea puțin ca să-i poată plînge declinul ; pe lîngă asta i se trezise și instinctul de conservare propriu astfel că în ultima parte a convorbirii avusese timp să se gîndească de unde să-și facă rost de cele zece coroane. De aceea se ridică în grabă și își luă rămas bun cu singurele cuvinte de încurajare pe care le putu găsi :

— Distrează-te, flăcăule bătrîn ! Vino de ne fă o vizită și atunci te trezim noi.

Diaconul se uită la prietenul lui ca la un străin, căci speranțele lui de a găsi compătimire îi fuseseră înșelate. Totuși își luă căciula ca să-l conducă pînă la țărm ; se gudura ca un cîine și vorbea întruna, dar acum despre fleacuri, despre vreme și pescuit, despre mersul pe gheață și pericolele de pe mare, totul pentru niște urechi surde.

După ce Anders Borg trecu peste canalul tăiat în gheață și se așeză în sanie, o apucă spre nord ; dar amintindu-și de pastorul rămas pe plajă se întoarse și văzu cum cel părăsit își flutura căciula.

Simți un junghi în inimă dar în același timp și consolarea disperatului care întîlnește un om și mai disperat decît el.

— Fără cămin, fără prieteni, cu închisoarea și ruina în față ! gîndi el. Păcat de el, dar de unde să fac rost de cele zece coroane ?

La această întrebare își și răspunsese în sinea lui cînd se îndreptase spre nord, de-a curmezișul fiordului ; pentru că acolo locuia bătrînul cîntăreț de operă care, sătul de lume, se retrăsese împreună cu pensia și nevasta la o fermă arendată fără pămînt, dar cu drept de vînătoare și pescuit.

O milă este lungă pentru un cal, dar el încă mai alerga și Anders Borg era sigur cel puțin de o primire amabilă și de un vin bun, indiferent ce s-ar fi ales apoi de cele zece coroane.

Îl găsi pe cîntăreț în tindă, cu pușca și cîinele. Venea de la o vînătoare de iepuri, fără să fi împușcat nimic, firește, și se bucură foarte mult că vede un om la față ; căci trăia izolat, fără vecini pe o jumătate de milă în jur.

În timp ce Anders Borg potrivea apărătoarea de piele, cîntărețul bătea peste nări calul înspumat, spunînd :

— Ai un trăpaș de sanie bun, Anders.

— Vrei să-l cumperi ? întrebă Anders, numai ca să spună ceva.

— Dacă vrei să-l vinzi !... Tocmai am avut unul de probă dar avea os mort.

— Serios, vrei să-ți cumperi cal ?

— Da, bineînțeles.

— Atunci îl poți lua pe al meu ; îți mai dau pe deasupra și sania.

— Cît mă costă ?

— Îl iei pe o sută cincizeci, cu sanie cu tot.

— Fie !

— Peșin ?

— Peșin ! Vino înăuntru să-ți plătesc !

— Dar trebuie să-mi dai o săniuță cu spătar și o pereche de patine ca să mă pot întoarce acasă ! Victor o să mă împingă pe gheață.

— Îți dau ! Deci s-a făcut !

Anders era salvat, scăpat din ștreang, ușurat ; și după ce bău un pahar, fără să-și fi scos șuba de blană, o luă la drum spre casă pe la scăpătat, șezînd într-o săniuță cu spătar, împins de pădurar care mergea în urma lui pe patine.

Cînd se apropie de casă, în amurg, văzu toată casa luminată și se gîndi la biata lui nevastă care cu siguranță că fusese surprinsă de vreo vizită neașteptată și nu avea ce să pună musafirilor pe masă.

Ca să nu apară inoportun, urcă pe cărare, pe lîngă ghețărie, unde cîinele lui de curte, însîngerat și rănit de doi dulăi de Ulm de la moșie, stătea deoparte și se uita cum aceştia se ospătau din vaca moartă, deși el era proprietar de drept.

Anders intră prin bucătărie și se duse în dormitor ca să se schimbe. Acolo își găsi nevasta plîngînd.

— Ce s-a-ntîmplat ? Ce-i aici ? De ce lași musafirii singuri ? se repezi cu întrebările asupra celei ce plîngea. Ea îi răspunse disperată :

— A venit tatăl tău și vrea să rămînă la noi...

— Nu pot să-l hrănesc !

— Zice că-i datorezi o sumă mare...

— Ce caută aici ?

— Nu mai poate rămîne la el acasă, pentru că în curînd începe procesul de divorț și trebuie să se prezinte în fața consistoriului.

— O, Doamne...

— E groaznic ! Groaznic !

După călătoria lui aventuroasă Anders își schimbă hainele și se pregăti să se întîlnească cu tatăl lui ca să asculte confidențe de care nu simțea nici o nevoie. Dar mai înainte își liniști nevasta, punîndu-i pe masa de toaletă două bancnote de cîte cincizeci de coroane ; pe a treia o opri în buzunar, căci veşnica jenă financiară și nevoia îl făcea să se ascundă chiar și față de omul cel mai drag.

8

ANII NOUĂZECI

(Fin de siècle)

Naturalismul puternic al anilor optzeci trebuia să se verse în mare, ca și toate celelalte curente. Metoda științifică naturalistă se ofilise și nu mai dădea roade ; mulți o luaseră drept adevărul însuși și se agățau cu încăpățînare de scîndura putredă în timp ce se scufunda. Alții, care voiau să crească, se străduiau să găsească vehicole noi, care să ajungă mai departe. Se despărţeau de perioada trecută de-a dreptul cu regret, pentru că această sălbăticire, această viaţă de indieni, fusese înviorătoare ca şi viaţa de briganzi a şcolarilor din timpul vacanţelor de vară ; lumina asta unilaterală dădea un relief puternic lumii şi oamenilor, punea lucrurile şi evenimentele într-un clarobscur rembrandtian ; această nouă evaluare a vechilor obiecte adusese cu sine literalmente o nouă concepţie despre lume care nu vedea la mare distanţă, în schimb avea acuitate la distanţă mică. Era metoda microscopică. Dar cine s-a ocupat de microscopie ştie prea bine că se pot vedea celule şi vase acolo unde sînt doar bule de aer şi că un grăunte de praf poate fi cauza demonstraţiei iluzorii a unui organ inexistent. Astfel, în 1889 lumea căpătă doi gînditori sau profeţi noi, pe Langbehn, cel care a scris *Rembrandt als Erzieher* * şi pe Nietzsche, în primul rînd autorul cărţii *Jenseits von Gut und Böse* **. Oricît de mari s-ar fi dovedit deosebirile dintre cei doi, ce pot părea diametral opuşi, ei aveau totuşi o tangentă comună şi asta era reacţia contra microscopismului. Langbehn, înainte de toate, este macroscopist. Ce are a face Rembrandt cu cartea lui, nimeni n-a putut să înţeleagă ; şi cu toate că fiecare punct în parte al lucrării poate fi contrazis, în spatele faptelor se deschise totuşi o nouă perspectivă şi ştiinţele naturii care agonizau în mîinile detailiştilor prinseră o nouă viaţă.

Langbehn, cu care secolul trebuia să se sfîrşească, este de fapt un Kant reînviat, cu care secolul începuse ; amîndoi caută salvarea în postulat şi imperativ, deoarece puterea de judecată şi raţiunea pură nu se dovediseră capabile să rezolve misterele lumii sau să dea individului suportul necesar ca să se orienteze în largul mării. Atît Darwin cît şi Haeckel, deşi zadarnic, îşi exprimaseră rezerve prealabile faţă de consecinţele pripite ce se trăseseră din originea speciilor pentru emanciparea eticii, şi Langbehn reacţionase împotriva psihologiei naturaliste care se cobora la nivelul ştiinţei veterinare. Cînd naturaliştii spuneau : să fim oameni ! gîndeau : să fim animale ! Chiar şi teologia sau învăţătura lui Dumnezeu era derivată din zoologie. Frica de necunoscut a animalului şi confuzia dintre vis şi realitate a sălbaticului ar fi stat la originea religiei !

---

* Rembrandt ca educator (germ.).

** Dincolo de bine şi de rău (germ.).

Ce se putea crede despre o lume în care oamenii muriseră ca martiri pentru un neadevăr ? Ce se putea gîndi despre viitor dacă trecutul era declarat minciună ? Optsprezece secole de creştinism se dovediseră într-o bună zi o eroare ? Era o nebunie prea mare şi un glonţ în frunte ar fi fost singurul sfîrşit !

Omenirea se afla acum în faţa revolverului şi nu vedea nici o salvare.

Atunci veni al doilea profet, Nietzsche şi declară că răul este bine şi binele rău, apoi că binele şi răul nu există. Era apologia crimei, morala criminalului, ce şi-a găsit expresia cea mai pregnantă în perversitatea lui Oscar Wilde. Dacă Langbehn, prin imaginile lui negative accentuase involuntar laturile luminoase ale naturalismului, Nietzsche îl lichidase prin caricaturi ce îi scoteau în evidenţă erorile.

În acelaşi timp, la Paris se trezise un resentiment faţă de insuficienţa pozitivismului şi în gazete începuse să plouă cu articole avînd titluri ca : „Se caută o religie“ ; „Angajăm profet“ ; „Închiriem biserică universală modernă“.

Însuşi Zola începuse să se trezească, el care stătuse pasiv, indiferent, pornise în căutarea unei religii. N-a găsit-o la Lourdes, deoarece medicul lui „explicase“ minunea, nu ca şarlatanie — ar fi fost prea veche — ci ca hipnoză. Atunci s-a dus la Roma, nu fără iluzia că poate moderniza creştinismul şi realiza un compromis între ştiinţă şi religie. Dar nu i-a reuşit. Mai tîrziu şi-a căutat religia ca fanatic al progresului omenirii, în ştiinţă şi muncă întru dreptate şi adevăr şi a sfîrşit în Icaria paradisiacă a lui Cabet [16], unde mielul se joacă cu leul, păsările pădurii se ospătează la masa îmbelşugată a falansterului şi unde nu există săraci.

Zola a crescut de la îndoiala zoologică sterilă la credinţa în progres întru fericire şi virtute (acesta era un cuvînt nou). Dar mulţi dintre discipolii lui s-au oprit din creştere şi au continuat să turuie programul învechit ce ajunsese să fie aranjat şi pentru flaşnetă.

Zola a sfîrşit deci ca idealist în adevăratul sens al cuvîntului ; şi cu toate că ura şi combătea formele religioase, mai ales pe cele romane, era totuşi religios, credincios în felul lui.

Dar tineretul francez al anilor nouăzeci nu îl cunoştea pe Zola, nu voia să-l recunoască, nu voia să aibă nimic de-a face cu el. El avea un alt învăţător şi profet, cu totul diferit, şi acesta era Josephin Peladan [17].

Este de neînţeles cum de istoricii noştri literari, plătiţi de stat ca să urmărească literatura contemporană nu menţionează niciodată apariţia remarcabilă a lui Peladan, decît cel mult în treacăt, cu un zîmbet, în timp ce ţin prelegeri despre epigonii lui germani. Se pune întrebarea dacă nu ştiu nimic de existenţa lui ; sau soarta lui Peladan este să nu atingă niciodată acea popularitate dezmăţată care sfîrşeşte de obicei prin vulgarizare, cînd gloata sătulă de idol îl doboară şi-l aruncă la gunoi ?

Activitatea lui Peladan începe încă din 1884 — deci cînd Zola ajunsese doar pînă la *Bonheur des dames* — cu primul volum din ciclul „La décadence latine“ intitulat : *Le vice suprême.*

În cei douăzeci de ani ce au trecut de atunci a publicat paisprezece romane, fără a mai pomeni dramele şi lucrările filozofice, în total treizeci şi opt de volume. Cele paisprezece romane apar în paralel cu ale lui Zola, dar în timp ce acesta în ciclul Rougon evocă cel de al doilea imperiu, Peladan descrie vremea lui, cea de a treia republică. Motto-ul lui este *Finis Latinorum* şi crede că latinii vor pieri. El le prezice dispariţia, descrie ca un Juvenal toată mizeria Parisului modern ; cu aceeaşi îndrăzneală ca şi Zola, şi cu aceeaşi neruşinare naivă. Materialul lui trăit şi văzut este nemaipomenit, stilul plin de ardoare ; se scufundă în mocirlă dar iese întotdeauna la suprafaţă, bate din aripi şi se înalţă în nori.

Cel mai strălucit roman al lui este *L'initiation sentimentale,* o carte despre toate speciile, nuanţele şi varietăţile de dragoste, în care ridică acoperişurile caselor de tot felul şi arată măruntaiele Parisului. Este o carte teribilă, bogată, grandioasă și frumoasă, cu tot urîtul pe care-l înfățișează.

Același om s-a încumetat la o faptă măreață — și a reușit ! A scris cele două părți pierdute ale trilogiei lui Eshil „Prometeu“ și chiar dacă nu sînt identice ca ton, asta provine din conținutul mai bogat și mai profund, cel puțin așa i se pare oricui nu crede în imposibilitatea de a-i întrece pe antici. Ar fi descurajant dacă lumea n-ar progresa și nu și-ar desăvîrși viața psihică și mijloacele de expresie.

Peladan nu este naționalist, nici revanșard ; el este cosmopolit și l-a introdus în Franța pe Wagner, în ciuda rezistenței patrioților ; și cu greu se poate găsi un german care să-l vadă pe Wagner al lui atît de gigantic cum l-a văzut Peladan pe al său.

Prin expozițiile lui a contribuit la arta modernă și el a lansat tot ce se numește simbolism.

Care este cauza pentru care nu a ieșit din cercurile sale ?... Păi, era prea cult ca să fie înțeles de toți ; era creștin ca un cruciat și asta i-i punea în cale pe păgîni ; îi critica aspru pe chequarzii și pe panamiștii[18] republicii a treia.

Influența lui Peladan este imensă, dar el nu acționa direct, ci prin discipolii săi. Nu este citat, dar se bea din adăpătoarea lui ; persoana lui a ieșit din joc și a căzut din cauza gulerelor tari, precum Kierkegaard din cauza umbrelei verzi ; dar el trăiește ca o voce de stentor care a introdus cultura germanică în țara lui, deschizîndu-i astfel porțile pentru Europa.

*

Spiritul uman s-a trezit din izolarea lui și a simțit cum dispar forțele ce-i întrerupseseră contactul cu lumea de dincolo. Această căutare a unei legături cu imaterialul a fost o trăsătură caracteristică a anilor nouăzeci. După ce Haeckel a stabilit în anii optzeci Systema Naturae, sau Tabla genealogică a creației, științele naturale și-au dat sfîrșitul ; nu s-a mai făcut nici măcar o singură descoperire importantă ; seroterapia a produs cea mai mare agitație dar s-a dovedit falsă ; apoi în toate domeniile au urmat mici dezvoltări ale vechilor teze și multă zarvă pe urme false : științele naturale erau realmente falimentare. Sursa modernă de energie, electricitatea, a fost introdusă în industrie de incultul Edison care a perfecționat becul și a produs fonograful ; telefonul era invenția lui Bell din anii șaizeci; așadar darvinismul dominant nu a avut nici un fel de consecințe care să facă epocă în viața culturală a timpului, nici măcar în chimie, unde sistemul periodic al lui Mendeleev stă ca o piatră funerară pe mormîntul sistematicii.

Atunci s-a descoperit că se mergea pe urme false și s-a făcut cale-ntoarsă de la răscruce ca să se caute un alt drum. Se adunaseră noi fenomene și fapte, dar nu se putea explica nimic ; iar a explica însemna a descoperi ce se ascunde în spatele fenomenului, și cînd s-a observat că ceea ce era în spate se află „de partea cealaltă“ s-a căutat, cum era și logic, lumea cealaltă. Asta era mistica despre care se vorbea atît în acea vreme. Atunci a ieșit din mormînt și Swedenborg [19], după un somn de o sută de ani. El revenea pe multe căi. Prin Balzac, care începuse să fie recitit într-o ediție ieftină, în timp ce la nepoata lui Swedenborg, Serafita, se găseau urme din supraomul lui Nietzsche și androginul lui Peladan. Ocultiștii parizieni îi descoperiseră pe Swedenborg și Böhme [20] studiindu-i pe Eliphas Levi și pe Saint Martin ; teozofii îi dibuiau în doctrina secretă a doamnei Blavațki. Dar cel mai puternic sprijin al misticismului a fost apariția istoriei alchimiei de Berthelot. Acest pozitivist, care lucrase la sinteza hidrocarburilor, a făcut astfel un serviciu neintenționat misticismului. Dacă vrem să arătăm în cîteva cuvinte deosebirea dintre alchimie și chimie, atunci putem spune că alchimia credea în capacitatea elementelor de a trece unul în altul (transmutație), chimia mai nouă însă nu. Berthelot arătase pe parcursul lucrării o simpatie crescîndă pentru alchimiști, ceea ce îi încurajă pe timizi să cerceteze mai departe. Totodată, în *Formarea elementelor*, Crookes își exprimase părerea că toate „corpurile simple“ s-au format și s-au dezvoltat unul dintr-altul. Lockyer prezentase Institutului Francez ipoteza că fosforul este un corp compus, întrucît prezintă două spectre. Toate acestea erau în acord cu monismul dominant sau cu unitatea universului și în consecinţă ar fi trebuit să constituie concepţia modernă ; dar în mod inconsecvent se menţinea credinţa în natura specială, imuabilă a elementelor prin care se sprijinea involuntar doctrina desuetă a actelor de creaţie distincte.

Pe de altă parte, Berzelius pusese încă din 1835 întrebarea esenţială : „Metalele sînt corpuri simple ?“ şi în răspunsul lui pronunţase următoarele cuvinte hotărîtoare: „Un corp pe care l-am clasificat în rîndul metalelor este amoniul, compus din azot şi hidrogen şi a cărui metalizare cu ajutorul electricităţii pare a da ideea unui metal compus... Ceea ce face îndoielnică starea simplă a celorlalte metale este că în natura organică ele par a rezulta din corpuri ce nu conţin nici o urmă din aceste metale“.

Ei bine, din moment ce metalele nu sînt simple, ele pot trece dintr-unul în altul ; şi concluzia de la sine înţeleasă se impunea irezistibil : se poate face aur !

Concluzia următoare a fost : întotdeauna s-a „făcut“ aur din pirită cînd s-a crezut că se extrage din ea. Ceea ce explică observaţia lui Gahn că aproape toate piritele conţin aur.

Totuşi inerţia creierelor omeneşti, mai ales a celor exersate, este atît de mare încît dacă au dedus primul corolar, nu mai sînt în stare să-l deducă şi pe al doilea.

De aceea uimirea s-a transformat într-un rînjet grotesc care treptat a devenit răutăcios şi a sfîrşit prin arătarea colţilor. Cînd, în cele din urmă, în noul nostru veac, Ramsay (şi Kelvin) au dovedit că radiul poate deveni heliu, vechii rutinieri au fost apucaţi de spasme, deoarece întrevedeau că sînt pe un drum greşit şi că este prea tîrziu ca să se mai întoarcă.

Asta a fost povestea alchimiei din anii nouăzeci, mai simplă decît oul lui Columb.

Dar ca să revenim la Swedenborg ; el se înălţa din mormînt cu o sută de capete : astronomii din Pulkova îl salutau ca astronom, ca precursor al lui Kant şi Laplace ; zoologii îl descopereau şi stabileau că Buffon, în introducerea la „Regnul animal“, plagiase din cosmogonia lui ; chimiştii şi mai ales orografii, îl omagiau ; în sfîrşit, fiziologii şi anatomiştii veneau în cete să-i aducă smirnă şi tămîie celui renăscut ! Dar Swedenborg a fost încununat de un istoric al literaturii, Max Morris, care, într-un studiu mai amplu, l-a prezentat pe idolul liberal al timpului, pe Goethe însuşi, drept discipol al lui. „Swedenborg în Faust“ se intitulează articolul (în *Euphorion*, 1899, caietul 6) în care se demonstrează prin citate din *Arcana Coelestia* că relaţiile lui Faust cu lumea spiritelor sînt preluate de la Swedenborg prin Kant şi domnişoara von Klettenberg[21] (chiar din 1771). Ce spuneau despre asta prietenii lui Goethe ? Nimic, căci dacă nu ai ce răspunde, de obicei nu spui nimic !

*

Acestea au fost principalele mişcări ale spiritului la sfîrşitul veacului, care în ultimii ani ar fi trebuit să se aprindă în cîteva mari scîntei, ca să lumineze veacul nou care probabil va să fie cel mai mare dintre cele mari, chiar dacă al nouăsprezecelea fusese cel mai mare — după al cincisprezecelea.

9

ESTHER

Esther Borg, fiica redactorului şi a doamnei Brita, era o fată lipsită de frumuseţe, asta o ştia chiar ea însăşi şi de aceea încă de timpuriu în ea se trezi hotărîrea să ajungă ceva, în loc să aştepte măritişul. La şaptesprezece ani deveni studentă la Uppsala, fără vreun talent deosebit, numai ca să aibă ceva de făcut.

Datorită numelui ei intră în cercuri care erau la curent cu problemele epocii şi aveau un nou sens în viaţă, anticipînd ceea ce avea să vină. Nu mai erau îndoieli sau temeri, erau axiome.

Colegii de sex masculin o tratau ca pe un camarad, dar unul de sex masculin, de care nu te jenezi. La început pentru ea asta avu un anumit farmec, simţindu-se înălţată deasupra poziţiei ei ca sex ; dar de îndată ce în cercul lor apărea o colegă frumoasă, lucrurile se schimbau. Dacă aceasta era acceptată ca prietenă, lucrurile mergeau altfel.

Fata frumoasă era tratată cu galanterie, ca incomensurabil superioară ; cu alte cuvinte, ca femeie. Glumele grosolane amuţeau, domnii deveneau cuviincioşi, se răspîndea căldură şi peste societate se aşternea o atmosferă plină de un lirism reţinut în care Esther nu-şi mai găsea locul ; căci ea nu putea să fie impresionată plăcut de frumuseţea feminină, nici să împărtăşească încîntarea colegilor faţă de o persoană aparţinînd sexului ei.

Atunci observă că poziţia ei este falsă şi simţi egalitatea cu bărbatul ca pe un fel de jignire, de insultă, mai ales pentru că nu era luată în seamă. De aceea îşi neglijă exteriorul, abandonă orice feminitate, intră în cîrciumi, jucă popice şi într-o seară luă parte la o încăierare cu nişte ucenici. Cînd mergea pe bicicletă purta o jachetă sport şi pantaloni pînă la genunchi şi această îmbrăcăminte căpătă treptat aspectul unui costum bărbătesc.

Cu timpul colegii ei uitară că este femeie, nu-i spuneau niciodată Esther ci Borg, la început ; seara însă se numea Pelle şi atunci purta o mantie imperială, cu pelerină şi şapcă de student, aşa că oricine putea s-o ia drept bărbat.

Într-o seară, după un chef mare la „Rulla", un medicinist făcu propunerea să meargă la fete ; şi Pelle se duse cu ei ; ceea ce lor li se părea absolut firesc. Ambianţa era nouă, se-nţelege, cu toate că pentru studenta la medicină Esther Borg nu existau secrete.

Fetele se uitară cam mirate la acest băiat, dar aveau la ce să se gîndească şi de fapt erau acolo ca să bea şi să pălăvrăgească. Printre oaspeţi se afla şi un tînăr conte care ştia cine era Esther şi i se părea totuşi ciudat să întîlnească o fată de familie într-un astfel de loc.

Încăperea se goli un moment şi contele rămase singur cu falsul tînăr.

Camera avea o atmosferă particulară ; tavanul jos împiedica întunericul să se instaleze deasupra capetelor ; pereţii erau împărţiţi în panouri de nişte baghete sculptate care înrămau peisaje cu păstori şi păstoriţe ce-şi păzeau oile şi mîncau cireşe, nevinovaţi, copilăreşte. Draperiile de la ferestre erau din tafta cu flori mari şi între ele se vedea un castel sub clar de lună. Contele se aşezase la pianul vechi şi se juca pe clape ca şi cum ar fi aşteptat să fie întrerupt de cuvintele Estherei. Dar pentru că ea tăcea cu încăpăţînare, cîntă nocturna a doua în sol major de Chopin.

Esther nu o cunoştea, de aceea era uimită de sunetele frumoase ce i se părea că iau fiinţă chiar atunci. Modulaţii în major ce sunau ca în minor, durerea cea mai adîncă ce purta în ea propria-i consolare ; o noapte nedormită, binefăcătoare pentru că nu era tulburată de vise urîte, oricît ar fi fost veghea de chinuitoare. Locul îşi schimba înfăţişarea, ambianţa devenea aurie şi tînăra fată se simţi cuprinsă de o nostalgie străină firii ei indolente. Venise acolo ca în sala de disecţie, unde era oribil, dar urîţenia era înnobilată de interes. Dintr-o dată i se deschise o altă lume de puritate şi de frumuseţe ; un nor luminos îi izola pe cei doi de mediul impur, îi învăluia protector şi îi făcea să uite unde se află.

Cînd contele se opri din cîntat, trebui să vorbească, fiindcă ea nu spunea nimic.

— Ştiţi ce am cîntat ?

— Nu, nu ştiu.

— A fost Chopin ! Şi am impresia că a compus nocturna asta într-o noapte, într-un loc ca acesta, unde te cuprinde nostalgia după un prieten pe care nu-l găseşti ; unde simţi plînsul întregii existenţe în faţa imperfecţiunii tuturor imperfecţiunilor.

— Credeţi într-adevăr că Chopin a frecventat astfel de locuri ? întrebă fata care nu era încă prea bine lămurită.

Contele zîmbi melancolic :

— Da, cu siguranţă că a făcut-o ; e chiar atît de ciudat ? Dumneavoastră şi cu mine ne aflăm de asemenea aici.

Acest dumneavoastră şi cu mine o făcu să se înalţe, unindu-i într-un „noi“.

— Aşa este, răspunse Esther mai naiv decît ar fi vrut, acceptînd amabilitatea.

Contele zîmbi la această trăsătură feminină de a nu respinge un compliment ; şi în clipa aceea fata simţi că există cineva care i se adresează de pe o altă poziţie şi caută o apropiere de acest mai bine.

— De fapt ce facem noi aici ? De ce sîntem aici ? întrebă ea involuntar, aproape cu reproş.

— Păi, domnişoara mea, nu e uşor de spus. Particip şi eu, las să cadă asupra mea umbra unei bănuieli că aş fi la fel ca şi ceilalţi, ca să scap de o altă bănuială nedreaptă. De altfel, acest loc şi locatarele lui au o mare putere de atracţie. Amintesc de o stare naturală pe care au depăşit-o, de aceea comportarea lor mi se pare naivă, ca a fetelor de la ţară. Nu văd la ele niciodată ceva indecent, niciodată vreo remuşcare indicînd conştiinţa vreunei fapte rele ; nu înţeleg de ce dar nu pot să condamn, fireşte, nici nu aprob. Anul trecut, în seara de Ajun, am trecut pe lîngă secţia de femei a spitalului. Clădirea arată de parcă ar suferi de toate bolile care există şi tencuiala pe alocuri a căzut ca o crustă de pe o rană. Ei bine, am trecut pe acolo gîndindu-mă la Crăciun şi prin fereastra cu drugi de fier la ras cu pămîntul răzbătea pînă în stradă un cîntec ; un moment am simţit o durere nemărginită punîndu-mă în situaţia acelor nenorocite — închipuiţi-vă o seară de Crăciun acolo ! — Dar ce se întîmpla ? Cîntecul a ajuns pînă la mine mai tare şi am auzit : O, voi frumoase zile ale studenţiei...

Esther îl întrerupse şi continuă :

— Tocmai în seara aceea îmi făceam rondul şi le-am văzut dansînd în jurul pomului de care era atîrnat un crucifix căpătat de la surorile elisabetane. Se bucurau la fel de sincer pentru cel răstignit ca şi pentru moş crăciunii de turtă dulce. Celui de pe cruce îi spuneau mîntuitorul, nu Cristos ; nu spun niciodată Isus. Cred în mîntuitor şi vorbesc de el ca nişte copii mici ; dacă aud un ateu hulind se înfioară şi îşi exteriorizează dezgustul. Puteţi explica aceste fiinţe ?

— Nu, nu pot ! răspunse contele ; şi de aceea le tratez întotdeauna cu un respect indiferent, ca pe nişte semeni ai mei. Aţi observat de altfel că la ele pe pereţi nu este nici un tablou indecent, că nu auzi aproape niciodată vreo vorbă grosolană din gura lor...

— Da, eu, ca medic şi... (aici Esther ezită în faţa cuvîntului, dar îl pronunţă)... şi ca femeie, n-am auzit...

— Nici eu, spuse contele...

Esther rîse :

— Asta probabil că depinde de cea cu care vorbeşti.

Contele roşi ca un bărbat căruia îi adresează un compliment o femeie şi ca să-şi ascundă jena, continuă cu mult zel :

— Dar remarcabilă la aceste fete este plăcerea cu care rîd ; să fie veselie, totul să fie vesel, nu cum credeam mai înainte pentru că ar vrea să uite sau să-şi înşele conştiinţa ; doar sînt numite femei de plăcere şi acesta este cuvîntul potrivit. Ce selecţie naturală a produs oare astfel de fiinţe omeneşti ? Ştiinţa ce spune în această privinţă ?

— Nu poate spune nimic, pentru că nu ştie nimic. Este posibil să fie descendente apropiate ale sălbaticilor, căci au o conştiinţă diferită de a ...noastră, deoarece este aproape imposibil să le trezeşti simţul pudorii ; nu vor să audă de el, nu-l înţeleg, îl nesocotesc şi cel mai rău se tem de bărbaţii serioşi.

— Da, ştiu asta, răspunse contele ; mă urăsc, pentru că sînt atît de plictisitor şi totuşi n-am încercat niciodată să vorbesc rezonabil cu ele ; dar nu ştiu să rîd...

— Nu ? Totuşi, este foarte sănătos !

— Dacă uneori mi se pare ceva de zîmbit, zîmbesc, este omeneşte ; dar rîsul îmi pare întotdeauna răutăcios şi îl stîrneşte ceea ce este absurd, diform, rău ; de aceea duce de obicei la ochi înlăcrămaţi şi adesea este urmat de o senzaţie de gol care sfîrşeşte în plîns de-a binelea, plîns fără motiv.

Abia acum Esther observă că tînărul conte era în frac. El înţelese şi continuă :

— Vă uitaţi la fracul meu ! Da, am cinat la profesorul X.

— Zăău ?

— Este înfiorător, dar poate util. Tinerii învaţă să tacă şi cei în vîrstă să treacă sub tăcere ; toţi parcă umblă cu căpăstru, ca să nu muşte ; astă seară nimeni n-a îndrăznit să scoată o vorbă serioasă ; toţi tăceau. Asta se cheamă schimb de păreri. Ştiţi, după o mascaradă ca asta îţi doreşti să vii aici. De altfel toţi oaspeţii obişnuiesc să alerge la cafenea ca să poată spune acolo ce n-au spus la serată.

— Găsiți că este amuzant să trăiești ? întrebă Esther repezită.

— Să trăiești ? Asta e viață ? Aici e vorba doar să ucizi, să ucizi toate instinctele sănătoase, puternice, care ar trebui să susțină viața ; și dacă nu le ucizi prin renunțare ci le dai frîu liber, mori în ospiciu sau sfîrșești mai tîrziu de cangrenă în sfînta căsătorie. Bucuria de a trăi din anii optzeci a fost o glumă sinistră ; profeții au avut un sfîrșit trist și toate s-au reîntors pe vechiul lor făgaș. Știți că am un prieten care zace în spital și moare lent ?

— Îl știu ; vorbiți de poet ?

— Da ; vreți să mergem acolo, sub clar de lună ? El ia lucrurile cu mult calm.

— Cu plăcere, răspunse Esther și plecară.

Era o noapte de toamnă, blîndă și luminoasă ; trecură pe străduțe pustii, pe străzi largi, cu verdeață și ajunseră în parcul spitalului. Sub copacii uriași se ridicaseră corturi pentru bolnavii care dormeau sau vegheau acolo, fiecare în legea lui. Dar sub un arțar ședea medicul secundar împreună cu un candidat și bea whisky. Esther și contele, care-i cunoșteau pe amîndoi, se apropiară și întrebară de poet.

— Da, răspunse medicul, e aici, în imediată apropiere și nu doarme ; dar n-o mai duce mult, de vreme ce a trimis după profesorul X.

— Cine ? Teologul ? întrebă Esther uimită.

— Da, bătrînul și cu Axel sînt în cele mai prietenești relații, ca să se certe cu toată prietenia și poetul ne-a rugat să asistăm la ultima bătălie pentru a împiedica relatări inexacte asupra desfășurării ei.

— Între timp putem să ne ducem la el ?

— Vă rog ; stă culcat și citește basmele lui Andersen.

Esther și contele intrară în cortul alăturat ; aici zăcea Axel E. și citea la lumina unui felinar.

Era mic și slab, cu barbă și o înfățișare exotică de francez sau italian ; avea ochi mari, strălucitori și îi cercetă cîtva timp înainte de a-i recunoaște, căci ochii începuseră să-l lase, ca și auzul. Apoi zîmbi, le strînse mîna pe rînd și cu glas șoptit îi rugă să ia loc. Știa că moare dar și-o ascundea sieși, nici nu voia să i-o spună altcineva. Însă deocamdată se lăsa purtat de orgoliu și obișnuia să se laude cu îndrăzneala lui.

— Da, copii, șopti el, mă sting ; ochiul își pierde lumina, urechea auzul și vocea sunetul.

Tuși cumplit, avea tuberculoză la laringe.

— Dar știți, nu este nici un pericol, pentru că numai noaptea pulsul coboară pînă la treizeci și opt și atunci este cel mai rău. În orice caz ar fi păcat să plec tocmai acum cînd m-am purificat de tutun și de spirt și de toate celelalte. Mă simt parcă spălat pe dinăuntru. Da, este oribil să trăiești. Ascultați-mă, Ephraim ăsta e un caraghios. Mi-a scris din Norrbotten o epistolă care începe așa : „Dacă scrisoarea mea te mai găsește încă în viață...“ Nu așa se scrie unui bolnav !... Ei, viața !... Știți ce a fost mai rău din toate cîte am trăit ? Așezați-vă și veți auzi !... Esther, nu-i așa că îți amintești de fata cu păr roșu cu care voiam să mă însor ? Da, ne-am dus la Petersburg și după primele zile fericite a urmat plictiseala. Știți voi ce este plictiseala în doi ? De unul singur poate fi rea, totuși este reconfortantă ; dar în doi e groaznică ; înseamnă moartea ; sînteți legați unul de altul dar vă urîți nemărginit că v-ați legat între voi... Deci ea făcuse, în taină, actele ce trebuiau să mă lege și pe mine prin căsătorie. Cînd am descoperit cine este, am ridicat ca argument împotriva căsătoriei, sărăcia mea ; dar ea mi-a răspuns : „bani am eu“. Locuiam într-o cameră de hotel modest. Dar într-o zi — ea lipsea cîte o jumătate de zi — m-a dus într-un restaurant, primul din Petersburg. Acolo m-a prezentat unui prieten care ne-a invitat la un prînz de o sută de franci. A trebuit doar să deschid ochii ca să înțeleg ; și cînd, la șampanie, i-am văzut schimbînd o privire, m-am hotărît. Așadar, după ce am ajuns la hotel, m-am prefăcut că dorm. Cînd am văzut că a adormit, m-am sculat, i-am luat portmoneul, pentru că banii mei se isprăviseră, am pus mîna pe haine și pe pantofi, am ieșit și m-am îmbrăcat pe coridorul de piatră, rece ca gheața. Apoi am alergat la gară. Dar primul tren pleca abia peste șase ore. Copii ! Șase ore am tremurat umblînd de colo pînă colo prin gară ! Și cu frica de a fi luat drept hoț ! Ce aveți de zis ?... Voi cum ați fi procedat ?

— La fel, răspunse contele, fie ca să-l consoleze pe muribund, fie pentru că se simţea capabil s-o facă.

— Hoţ ! repetă Axel E.

— Şi mai tîrziu ai avut remuşcări ? întrebă Esther.

— Nu, răspunse poetul, cum vă puteţi închipui ? N-am avut remuşcări ; dar eram furios că m-am băgat într-o situaţie atît de murdară. Am procedat de bună credinţă, cu entuziasm şi cu... dar nici nu ştiu pe cine să fiu supărat. Întîmplarea, soarta, împrejurarea sînt pentru mine nişte persoane pe care nu le pot identifica, dar le recunosc ca fiinţe vii.

— De ce l-ai chemat pe profesor ? îl întrerupse Esther, mai realistă.

— Pe profesor ? Ah, uitasem ! Păi, mă simţeam singur şi voiam să mă cert cu el.

— Nu vrei mai bine morfină şi să dormi ?

— La mine morfina nu mai are nici un efect ; nu, vreau să rămîn treaz şi să vorbesc ; vreau să-mi aud glasul atît cît se mai poate auzi.

La intrarea în cort apăru un cap alb de bătrîn, un tip neobişnuit. Nu era capul sfîntului Pavel, nici al lui Petru, dar avea ceva din amîndouă. Din faţă radia bunăvoinţa, împăcarea cu soarta, umilinţa creştină ; din profil însă, apărea un druid, un preot al lui Odin, care-şi caută pumnalul ca să-i scoată prizonierului inima din piept. Îţi amintea de spînzurătorile din Uppsala, de crăcile dumbrăvii lui Odin unde cei ucişi erau spînzuraţi ca jertfă împăciuitorului neîmpăcat.

Dar lui Axel E., care vedea statura uriaşă a bătrînului aruncîndu-şi umbra pe pînza cortului în lumina felinarului, i se păru un nor avînd conturul unui moşneag, aşa cum se poate vedea după furtună, ceva din Zeus şi Moise şi se intimidă fără să vrea, la fel ca toţi cei ce ajungeau în apropierea acestui duhovnic al tineretului.

— Ei, dragă Axel, începu bătrînul, cum te mai simţi ?

— Tot rău, nene, răspunse Axel. E., care regreta că în starea lui de slăbiciune îl provocase la luptă pe acest cavaler robust.

— Cu sufletul cum mai stai ?

— Păi, să vezi nenicule, la el m-am gîndit în aceste nouăzeci de zile, dar n-am ajuns să mă lămuresc.

— Nu ? Nu ? Nu eşti conştient de vina ta ?

— Nu, nu sînt. Că sînt un păcătos, ştiu, căci sîntem născuţi din păcat ; dar dacă toţi sîntem păcătoşi, atunci nu sînt o excepţie şi nu trebuie să-mi mărturisesc păcatele altui păcătos, care tot atît de bine mi s-ar putea spovedi el mie, de vreme ce tot sîntem fraţi...

— Eşti încă departe, băiete...

— Aşteaptă puţin şi o să-ţi spun totul cu rost şi prietenii mei îmi vor fi martori...

Tuşi puţin şi cînd se ridică în capul oaselor glasul lui şoptit îşi recăpătă sonoritatea.

— Aveam doisprezece ani cînd mi s-a manifestat virilitatea. Din pură inconştienţă, în joacă, îndemnat de un camarad pe care l-am blestemat că mi-a îndrumat tinereţea pe căi greşite, mult mai tîrziu, cînd l-am revăzut şi mi l-a numit pe cel ce îl ademenise pe el. M-a speriat o carte ce era cît pe-aci să mă bage în ospiciu de frica pedepsei veşnice. Am devenit pietist crezînd că îmi voi găsi pacea ; dar starea de spirit pe care mi-o dădea religia aş numi-o nefastă ; totul în jurul meu devenea negru, lumea şi oamenii, dar cele mai rele erau asceza şi torturile. Dormeam pe patul gol cu chingi care îmi tăiau trupul, şi îngheţam sub cearşaful subţire ; îmi spuneam rugăciunea de seară îngenuncheat pe lespezile din faţa sobei ; flămînzeam ; mă umileam în faţa oamenilor, coboram în şanţ şi mă feream din calea orişicui, pentru că mă socoteam mai rău decît toţi ceilalţi şi nedemn de a merge pe trotuar. După ce m-am autodepăşit, somnul a început să-mi fie năpădit de vise ; şi noul inexplicabil m-a speriat, aşa că nu mai îndrăzneam să dorm ; somnul sfînt devenise un blestem pentru mine ; dar sufletul îmi era curat, pentru că nu scriam decît lucruri frumoase, asta o ştiţi toţi cei ce mi-aţi citit poeziile din tinereţe. Cînd am văzut că toată bunăvoinţa, că toate străduinţele sînt zadarnice, cînd m-am gîndit că viaţa trece, cînd am înţeles că la toate rugile mele către Dumnezeu mi s-a răspuns numai cu batjocură, am crezut că sînt în iad şi că Dumnezeu mi-a întors spatele. Atunci s-a întîmplat să-l citesc pe Stagnelius [22] şi la el am găsit un fel de explicaţie a mizeriei. Sufletul este închis în temniţa trupului şi se poate elibera numai dacă-i sacrifică din cînd în cînd animalului cîte o bucată de carne. Așa am făcut... și de cîte ori am făcut asta sufletul meu a ridicat ancora și m-am înălțat în zbor deasupra mocirlei. Dar de îndată ce recădeam în asceză, gîndurile mele tindeau numai spre lucruri senzuale, așa cum flămîndul se gîndește tot timpul la mîncare. Apoi am luat boala asta !... Se pune întrebarea de ce nu se îmbolnăvesc toți și de ce nu se molipsesc mai întîi cei ce practică desfrînarea ca pe un sport, ceea ce eu n-am făcut. Răspundeți-mi ! Medicii spun că unii indivizi sînt imuni tocmai fiindcă părinții lor au fost contaminați...

Bătrînul se ridică mînios, clătinîndu-și capul de druid :

— M-ai chemat ca să stau și să ascult porcăriile astea ?

— Da, bătrîne, trebuie să mă asculți, strigă omulețul din pat și îl apucă pe celălalt de barba albă de parcă ar fi vrut să smulgă o barbă falsă. Trebuie să mă asculți, trebuie să știi înainte de a judeca. Trebuie să afli că sentimentele mele erau cît pe-aci s-o ia pe căi greșite cînd am încercat să mă eliberez de focul iadului prin abstinență, trebuie să afli că doctorul casei mi-a prescris să mă duc la femei și că asta s-a întîmplat din voința și cu știrea tatălui meu.

— Minți, răspunse sacrificatorul de oameni.

— Să-ți fie rușine ! Să-ți fie rușine, bătrîn ce te-ai culcat în patul conjugal cu o femeie pe care o iubești, fericire ce nu-i e dată oricărui tînăr, pentru că n-are pîine ; ar trebui să compătimești și să consolezi, dar n-ai de dat decît pietre și șerpi acolo unde ar fi trebuit să dai pîine și pește.

Bătrînul luă cartea de pe noptieră și cînd văzu basmele lui Andersen o puse la loc cu o vagă expresie de dezamăgire indulgentă.

— Da, n-ai decît să chicotești la vederea basmelor, dar citește-l pe cel cu visele urîte ale popii, după ce a predicat despre osînda veșnică. Îl știi ?

— Rolul meu aici s-a încheiat, se bîlbîi druidul.

— Singur ai spus : rolul tău ! continuă muribundul. Amintește-ți de chemările dorului de viață din tine pe care le-ai predicat tineretului, gîndește-te la toată „libertatea sensibilității lăuntrice în fața ispitelor acestei lumi“ cînd viața va mai căuta să te ispitească încă o dată, predicatorule de curte ! „Vai celui ce pierde această luptă și depune armele“, *principiis obsta !* Cunoști ispitele tinereții, bătrîne, dar nu le cunoști pe cele ale vîrstei la care onoarea lumească și distincțiile te atrag spre prăbușire ; va veni ziua cînd te vei lepăda de trei ori de mîntuitorul tău, Petre, cînd te vei lăsa amăgit să-l lauzi pe anticrist, care scuză păcatele cu învățăturile lui clandestine, cînd Dumnezeu te va orbi și vei încerca să iei tronul celui ce i-a străpuns călcîiul mîntuitorului ! Ia seama cînd va veni ziua aceea și atunci gîndește-te la mine, cel ce nu mai este...

Aici glasul bolnavului se stinse și el se lăsă pe pernă ca să ațipească.

Predicatorul de curte — căci în această piele se furișase acum, dar avea mai multe — se simți înălțat la gîndul că își putuse demonstra superioritatea în fața tineretului studios care ascultase lecția ce-i fusese dată ; și ca și cum ar fi vrut să predea cazul medicului curant, făcu un semn de salut cu mîna și aruncă o frază :

— Desigur că veți avea grijă să poată dormi, domnule doctor.

Apoi norul în formă de moșneag se desfășură pînă la vîrful cortului și se făcu înfricoșător de mare, un cap de uriaș, de om primitiv care aruncă cu pietre în biserici, nu poate suporta clopotele și se înfioară la mirosul sîngelui de creștin. Apoi uriașul se apleacă și se strecură afară prin deschizătura cortului.

Briza nopții dinspre șes zgîlțîia arțarii mari care șopoteau și susurau ca un pîrîu printre pietre ; pînza cortului se vălurea și cele patru bare de la colțurile felinarului își aruncau umbra ca o colivie în care bolnavul zăcea cu chipul palid, exprimînd durerea nesfîrșită a omului ce se vede suferind nemeritat.

— Doarme și fără morfină, spuse medicul secundar după ce îi luă pulsul.

Cei trei tineri ieșiră și se așezară sub arțar, la masa cu sticla de whisky. Luna coborîse și arunca o lumină albă asupra corturilor ; o tabără, înjghebată pentru răniți și muribunzi.

— Ei, copii, începu medicul, v-ați lămurit cine este profesorul ? Eu, ca teozof și martinist, înclin către presupunerea că vreun suflet străin s-a prins de timpuriu ca un altoi pe acest trunchi sălbatic şi a trăit în continuare parazitîndu-l. Acest mare inchizitor este în fond altcineva decît pare ; dacă aş putea să-l tund şi să-l rad probabil că aţi avea în faţa voastră un tip din albumul lui Lombroso ; cred că este un om foarte rău, care a ajuns la conştiinţa răutăţii lui şi de aceea are înfipt în carne ghimpele numit religie ; sau că şi-a pus singur zăbala, ca să nu muşte. N-aţi observat că oamenii buni nu sînt niciodată pietişti ? Şi că pietiştii fac întotdeauna o impresie proastă asupra noastră, păcătoşii de rînd ? Am fost pietist, în tinereţe, şi simţeam religia cum simt cîinii răi zgarda ghintuită. Fără religia severă din tinereţe aş fi fost neom, căci nu eram bun de la natură. Pietismul este o stare de spirit care apare sau nu ; este deci o neghiobie să-i urăşti sau să-i reproşezi cuiva starea de spirit; pietismul este o stare de pocăinţă, o aspiraţie către formarea supraomului ; adesea fireşte că eşuează, de aceea pietiştii par nişte ipocriţi, dar nu sînt ; omul religios este întotdeauna ceva mai rău decît ceilalţi, pentru că are nevoie de bici şi ceva mai bun decît ceilalţi, pentru că îl foloseşte. Închipuiţi-vă un Oftedal[23] *fără* religie ! Probabil că ar fi fost un Caligula ; aşa a fost doar un mic Ludovic al XV-lea ; oricum este un cîştig. În ceea ce priveşte mărturisirea lui Axel, ştiu că este adevărată ; şi a fost penibil să auzi că bătrînul l-a făcut mincinos ; dar el nu înţelege viaţa mai bine nici acum, pentru că n-a trăit-o niciodată. Şi asta este marea întrebare, vedeţi voi, dacă trebuie să treci prin mlaştină sau pe lîngă ea. Nu ştiu ; unii se scufundă în ea şi înoată mai departe ; alţii se duc la fund. Se pare că există o predestinare a fiecăruia şi gnosticismul pe care Axel l-a luat de la Stagnelius i-a dat impulsul să distrugă baza materială ca să elibereze spiritualitatea. Dacă religia, luată în mare, este o legătură cu cele înalte, atunci Axel a fost religios, deoarece el s-a aflat mereu în zbor, a căutat întotdeauna dincolo de fenomene, a luat viaţa drept un provizorat, un spectacol în turneu, a suferit sub apăsarea existenţei şi a jinduit să se întoarcă acasă. N-a fost un om rău, mai curînd contrariul...

Aici Esther îl întrerupse agitată :

— De ce spui „a fost" ?

Medicul parcă vru să se corecteze, dar era prea tîrziu :

— Zic *a fost* pentru că nu mai *este*. O ştiu de mai mult timp.

— A murit ?

— Da !

Se lăsă tăcere şi cele trei chipuri păliră. În faţa marelui mister nimeni nu voia să spună ceva banal. Dar se ridicară şi intrară in cort ca să-şi ia rămas bun.

Se lumina de ziuă şi felinarul se stinsese.

Pînza cortului era străluminată de un roz pal şi mortul zăcea cu capul lăsat pe spate, cu gura deschisă, şi ochii îndreptaţi în sus, ca în extaz ; chipul strălucea tot de încîntare de parcă ar fi văzut ceva peste măsură de frumos, poate tărîmul visurilor sale.

*

După o iarnă lungă, la Uppsala a venit din nou primăvara şi Esther s-a întors acasă, la părinţi. Storö se dezvoltase ca staţiune balneară şi acum avea cazinou ; acolo venea lume multă, navigatori, vilegiaturişti, şi Esther trebuia să apară îmbrăcată femeieşte, ceea ce i se părea extrem de curios ; mai ales albul i se părea neobişnuit, ca şi cum ar fi umblat înfăşurată în aşternutul de pat ; îi amintea de cearşafuri şi feţe de pernă, zicea ea. Toate îi veneau prost, nu o prindeau şi pentru că ştia, se ţinea de-o parte. Totuşi doamna Brita o silea să meargă la cazinou ca să nu uite că e femeie. Ceasurile acestea erau şi mai amare cînd se dansa. Atunci trebuia să stea lîngă perete aşteptînd ore întregi să fie invitată ; dar nici un domn nu se apropia ; şi dacă totuşi venea vreunul, ea îi vedea compătimirea pentru fata urîtă şi asta o jignea profund. Nu se mai ducea acolo ci în pădure sau ieşea în largul mării, dar cu prima ocazie era trimisă din nou în sala de dans. Această etalare a feminităţii, această participare la o luptă inegală, nedemnă, o sfîşia şi o făcea să blesteme groaznica distracţie, cînd cele neglijate de natură erau stigmatizate în public.

Era într-o astfel de seară de dans, pe la începutul verii. Părinţii ei făceau parte din direcţiune şi Esther venise din consideraţie pentru ei şi gîndindu-se la scopul filantropic. Dar nu intrase în sală ci se aşezase pe verandă, unde vedea perechile trecînd pe lîngă ea. Cel mai mare chin era să-și ascundă expresia de dezamăgire și amărăciune și această stăpînire forțată îi dădea o aparență de sălbăticie și încăpățînare.

În timp ce stătea acolo un medicinist de la Uppsala veni cam cu chef de pe un iaht cu pînze.

— Ah, uite-l pe Pelle, îi scăpă tînărului. Saul este și el printre profeți ? Doar nu te prezinți la expoziția asta de animale de reproducție ?

Esther rămase datoare cu răspunsul și colegul intră în salon fără s-o invite. O jignea extraordinar că nici n-o întrebase dacă vrea să danseze, în ciuda cuvintelor lingușitoare și echivoce după care o socotea prea bună pentru acest spectacol.

După cîtva timp apăru tînărul conte de la Uppsala cu regina balului, frumusețea stațiunii, care se agăța de brațul lui și-i sorbea privirile. Esther îi văzu intrînd în sală, dansînd și apoi conversînd. Toți vilegiaturiștii îi urmăreau pe cei doi cu priviri semnificative iar o doamnă în vîrstă, ieșind din salon, spuse :

— Asta o să ajungă contesă ! Mare chilipir ! Un conte cu tată casier și el însuși socialist, grozavă partidă !

— Dar arată bine, răspunse o altă doamnă.

Esther auzise ; și cînd văzu noua expresie de pe chipul contelui oglindind-o pe cea a tinerei frumuseți, se întunecă și înțelese de ce chipul lui nu căpătase niciodată această strălucire în prezența ei.

Se duse glonț acasă și se închise în camera ei. Era noapte, dar lumina și sunetele răzlețe ale muzicii de la cazinou răzbăteau pînă la ea. Atunci își aminti de nocturna lui Chopin pe care el i-o cîntase la Uppsala, în societatea aceea ciudată. Cu temperamentul ei rece și lucid se crezuse superioară unor sentimente atît de copilărești ca erotica ; dar acum fusese atinsă, nu mai încăpea nici o îndoială. Și iat-o plîngînd de durere că a fost respinsă.

Neputînd să doarmă, ieși, coborî pe plajă și luă o barcă; se așeză la vîsle și traversă fiordul spre o mică stîncă, ținta ei obișnuită. Dar trebui să treacă pe lîngă cazinou și acolo muzica mai cînta încă ; lumina palidă a lămpilor pătrundea prin ferestre. Ea căuta să fugă de acolo dar era atrasă, parcă purtată de un curent. Atunci se opri din vîslit pentru o clipă, apoi îndreptă barca spre promontoriul cel mai îndepărtat, cu uscatul în spate și ieși în larg.

Dar sunetele pianului o urmăreau duse de briza ușoară dinspre uscat. Și o sileau să vîslească în ritmul valsului, un, doi, trei și parcă era comandată dinăuntru, de acolo din spate, unde trupurile lor se mișcau în același ritm.

Schimbă din nou direcția ; dar nu scăpa de muzică, nu putea ieși din cercul magic. Deodată valsul amuți și cîtva timp domni tăcerea, tulburată numai de pescăruși și de plescăitul valurilor. Apoi tăcerea deveni sonoră și în amintire auzi nocturna, mai mult o simți, așa cum poți auzi muzica lăuntric. Totuși, erau sunete reale, sol major, sunînd ca minor ; era tușeul lui, felul lui de a cînta ! Ce trădare ! Pe Chopin al ei i-l cînta celeilalte, o atrăgea sub acoperișul ce-i adăpostise odinioară pe ei doi.

Acum fugi de-a binelea spre larg și încercă să acopere muzica cu zgomotul vîslelor ; șopotul apei la chilă o ajuta și, în sfîrșit, depăși raza auditivă cînd trecu pe lîngă o stîncă mică cu un pin pe ea. Dar aici, cînd își încetini mersul și trase vîslele în barcă, auzi un scîrțîit ușor de curele în furcheți, din partea cealaltă a stîncii. În momentul următor, deasupra stîncii joase apăru chila ascuțită a unei bărci albe, se văzu un cap și la vîsle apăru contele.

— Tu ești, Esther ? întrebă el foarte calm.

Fata răspunse fără să pară mirată :

— Da, ești și tu aici ?

Ceea ce crezuse că este în urma ei, era în față; schimbarea curentului se făcuse atît de brusc încît ea funcționă normal imediat.

— A fost o ședință groaznică ! spuse mai departe contele.

Abia acum Esther reveni la dispoziția chinuitoare prin care trecuse :

— Credeam că ești acolo și dansezi cu frumoasa...

— Nu, mulțumesc ! E una dintre cele ce au nevoie de o codiță ; o cocotă cochetă ! S-a amuzat cu mine ca să pună mîna pe ofițerul de marină și apoi l-a luat la rînd pe ofițer ca să-l necăjească pe dirigintele poștei ; și că avea să sfîrșească cu farmacistul, era de prevăzut.

— Zăău ? obiectă Esther, i se și spunea contesă !

— Ah, a profitat de mine ?... Așa se pare, și sigur că se va sfîrși cu o nuntă cîinească.

— Ce e aia ?

— Vrei să mergem pe uscat și să privim răsăritul soarelui ?

Coborîră pe plajă, și pentru că motivul supărării Estherei fusese înlăturat, reveni la vechea ei dispoziție obișnuită de un scepticism calm, indolent, fără urmă de erotism.

Și apoi se întoarseră acasă în răsărit de soare !

*

Contele Max rămase opt zile în hotelul din Storő și în tot timpul acesta se întîlni discret cu Esther. Ieșeau pe mare în barca cu pînze, făceau plimbări, dar nu se duceau niciodată la cazinou ; relațiile lor erau neschimbate, cu mica deosebire că Esther începu să se îngrijească de înfățișarea ei, o dată cu îmbrcămintea feminină căpătă și maniere feminine și dezvălui trăsături de o frumusețe sălbatică, sănătoasă. Părinții nu spuneau nimic, știind că nu este de nici un folos. Dar într-o seară — într-o seară tinerii merseseră departe în pădure ca să privească marea. Esther se așezase pe o piatră și Max se întinsese lîngă ea. Arăta mai intim decît era, mai ales că el tocmai o luase de mînă și o întreba de unde are inelul pe care îl purta.

Deodată apăru tata-Borg, redactorul, și tremurînd, spuse doar cuvintele banale :

— Dumneavoastră sînteți logodiți ?

Situația era penibilă și contele trebui să vorbească cel dintîi :

— Nu ne-am gîndit niciodată la asta, răspunse el ridicîndu-se încet dar privind tot timpul la chipul Estherei ce căpătase o expresie nouă de sfială, rușine și teamă copilărească față de tată, descoperi dintr-o dată natura intimă a ei. De aceea continuă, dar pe un ton schimbat :

— De altfel, asta depinde de Esther.

La această confirmare fata se schimbă la față și astfel, fără să vrea, tatăl aprinsese focul care cu scurt timp mai înainte nici nu existase.

— Dacă Max crede că este posibil...

Aici izbucni în lacrimi și se aruncă la pieptul tatălui ei ca și cum ar fi vrut să-și ascundă sentimentele de care îi era rușine.

Trecuse mult de cînd Gustav Borg participase la așa ceva ; și în timp ce o îmbrățișa pe Esther simțea din nou că ea este copilul lui și sentimentele paterne se revărsară și asupra tînărului a cărui mînă o strînse.

— Păi... multă fericire ! spuse el adunîndu-și bărbăția. Acum vă las ; dar vă aștept la prînz la mine acasă.

Și apoi plecă.

Transformarea, transfigurarea se petrecuse și cei doi tineri nu mai erau camarazi și prieteni ci bărbat și femeie; își simțiră oarecum nuditatea, se intimidară și spuseră cuvinte noi cu voci noi, mergînd mînă în mînă ca niște copilași, pe sub copacii tremurători ; și cînd întîlneau oameni nu se jenau ci erau mîndri ca niște tineri zei și credeau că toți se pleacă în fața lor și îi salută cu respect.

*

Asta a fost în vara anului 1890. Anul următor trecu tot așa, cu învățătură pentru examene și planuri de viitor. Părinții ar fi dorit mult să aducă vorba de căsătorie dar tinerii nu răspundeau. Cîteodată această tăcere le trezea neliniște. Logodnele rupte erau ceva obișnuit dar neplăcut; se crezuseră rude, își uniseră interesele, luaseră sentimente în avans și poate că își amestecaseră bunurile materiale.

Doamna Brita era mai liniștită decît Gustav.

— Lasă-i ; nu trebuie să ne amestecăm.

A urmat vacanța de Crăciun 1892. Doamna Brita îl invitase pe logodnic să locuiască la ei, la Storő, fără să-și asculte soțul. Gustav se înfuriase dar fusese nevoit să se încline în fața faptului împlinit.

Crăciunul trecuse și era într-una din ultimele zile ale anului, cenușie și apăsătoare. Gustav Borg voia să joace o partidă de table. În acest scop urcă spre camera din foișor, ca să-și caute ginerele. Cînd văzu că este încuiată, bătu. Nu deschise nimeni dar auzi două voci spunînd în șoaptă cuvîntul „liniște".

Atunci înțelese și coborî să-și caute soția. Știind cît de repede găsea ea răspunsurile își pregăti în gînd un șir de întrebări, mai mult în formă afirmativă, pentru că era mai greu să eviţi o acuzaţie decît să expediezi o întrebare cu da sau nu. Intră deci val-vîrtej în bucătăria-birou a doamnei Brita strigînd :

— De cînd ştii că tinerii se închid în cameră ?

— De cînd ? De cînd sînt aici ! răspunse doamna care tocmai scria un articol despre noile forme ale căsătoriei.

— Se întîmplă deci cu ştiinţa şi consimţămîntul tău tacit ?

— Cu consimţămîntul meu deschis.

— Codoaşo ! strigă tatăl furios învîrtind un scaun în jurul a patru axe.

— Să-ţi fie ruşine ! răspunse soţia.

— Ai făcut din casa noastră un bordel !

— Asta a şi fost întotdeauna.

Cu asta totul fusese spus, dar Gustav vorbea acum de pe poziţia tatălui şi nu a soţului, de aceea merse mai departe :

— Mă duc sus şi sparg uşa, şi-i gonesc pe amîndoi afară cu bastonul şi apoi cer divorţul...

— Pentru care motiv ?

— Pentru motivul că nevastă-mea se prezintă drept codoaşa fiicei ei.

— Şi copiii minori ?

— Îi iau eu, pentru că vei fi găsită nedemnă ca mamă.

— Vrei să mă goneşti ?

— Da !

— Ascultă, măi Gustav, de dragul copiilor nu vrei să ne înţelegem cu binele ?

— Nu !

— Atunci cer o amînare ! răspunse doamna Brita. Trebuie să aranjez situaţia casei, înţelegi, apoi o părăsesc liniştită.

Suna sincer şi în parte chiar şi era expresia durerii ce însoţeşte întotdeauna gîndul despărţirii. Bărbatul, care simţea la fel, se lăsă înşelat şi promise că trei zile nu va întreprinde nimic, în schimbul asigurării că tînărul conte va părăsi casa.

Apoi se retrase în camera lui de la etaj şi ceru să nu fie chemat la masă.

*

În seara de după acest incident, Gustav Borg auzi vorbindu-se mult la telefon, sosiri și plecări de sănii, tropăit pe trepte și coridoare ; dar pentru că locuința era foarte mare și nu voia să se arate curios, rămase nelămurit de cele ce se petreceau. Totuși această ignoranță avea un efect neliniștitor, mai ales fiindcă hotărîrea lui depindea de planurile de atac ale celorlalți. Presupunerile începură să intre în joc și el făcea o combinație după alta dar le respingea mereu pentru că nisipul nelegat al bănuielilor nu rezista.

În aceste împrejurări singurătatea îi devenise insuportabilă ; dar nu îndrăznea să iasă din cameră. Voia, potrivit obiceiului, să coboare în odaia celor mici ca să le spună noapte bună, băiatului de șase ani și fetiței de patru ; dar ei nu dormeau singuri ci cu guvernanta și astăzi nu era momentul potrivit să apară acolo din motivele pe care doamna Brita le arătase mai înainte. Aici era punctul lui slab, pe care pînă atunci îl ținuse ascuns dar acum ieșea la iveală amenințător.

Alunecase încet în această relație secretă și neobservabilă ; bănuită dar tolerată ; fără influență asupra fizionomiei casei, aproape respectată deoarece stăpînei casei nu-i păsa de ea.

După douăzeci și cinci de ani de căsnicie, la nașterea ultimului copil, acum patru ani, doamna Brita declarase: nu mai voia să aibă alți copii și restul vieții intenționa să și-l pună în slujba comunității și umanității. Nu era nici o noutate fiindcă chiar de la venirea primului copil declarase că nu vrea să aibă mai mulți. Și totuși au mai venit alții, au venit ca în urma unor întîmplări nefericite, așa cum vin pe lume cei mai mulți pui de om. Dar acum era atît de hotărîtă încît își dezlegase bărbatul de jurămîtul fidelității cînd el declarase că nu poate trăi ca un celibatar căsătorit. Ea nu voia decît să fie „lăsată în pace“ și să „nu afle nimic“. Pentru un bărbat nu este chiar atît de ușor să-și schimbe înclinația ; nu are imediat o alta la-ndemînă — dacă nu apare o ocazie. Și ocazia apăru în persoana guvernantei copiilor. Cînd doamna Brita și-a dat casa pe mîna domnișoarei de douăzeci și șapte de ani, a făcut-o fără regret. Domnişoara era pricepută şi supusă, nu umbla după putere, lua munca asupra ei. Ea şi bărbatul se îngrijeau de copii şi de menaj şi pentru că nevasta era mai mult plecată, dacă nu scria, în singurătate apăru o firească relaţie de prietenie între soţ şi îngrijitoarea copiilor lui şi curînd legătura lor luă caracterul intim de care s-a vorbit, fără să ducă la o schimbare perceptibilă a convieţuirii soţilor, care dimpotrivă, deveni mai plină de respect şi mai puţin furtunoasă.

Maşinăria casnică funcţiona fără zgomot şi ar fi mers tot aşa mereu, dacă nevasta nu şi-ar fi simţit poziţia ameninţată şi înainte de toate nu s-ar fi temut că va fi despărţită de copii, care poate că aveau să capete o mamă vitregă, după ce ea va fi înlăturată.

Presimţind ce o aşteaptă, îşi adunase în grabă arme şi partizani, hotărîtă să deschidă lupta şi mai bine să-l omoare pe duşman, decît să moară ea.

După o noapte nedormită, plină de îndoieli şi de nesiguranţă, Gustav Borg se sculă şi se îmbrăcă. Apoi coborî pur şi simplu la cafea unde găsi nevasta şi copiii stînd la masă. Totul era ca altădată, totuşi ceva se schimbase. Esther era rece şi închisă şi cînd tatăl îl căută cu privirea pe contele Max, mama dădu imediat explicaţia :

— Max îţi transmite salutări ; n-a vrut să te deranjeze.

Acest unic răspuns dezvăluia întreg secretul structurii familiei : să laşi să treacă, să se scurgă, să închei compromisuri, să treci sub tăcere şi să mergi mai departe. Gustav Borg se simţi uşurat şi revenindu-şi se gîndi că totul a fost uitat ; se lăsă în voia bucuriei de a fi alături de ai săi şi se crezu tare, înconjurat de garda lui naturală.

Lăsă la o parte orice gînd de atac şi apărare, pacea se încheiase şi ce-a fost a fost ; se duse să se plimbe în pădure cu cei doi micuţi, a căror companie îl întinerea. Ajunseră într-o poiană unde veveriţele ţopăiau prin zăpadă ca să se dezmorţească după somnul lung. La vederea celor ce se plimbau, animalele sprintene se căţărară într-un stejar şi se ascunseră într-o scorbură. Băiatul cel mic, favoritul, ceru ca tatăl să se caţere imediat în copac şi să-i prindă o veveriţă. Orice obiecţie era inutilă şi cînd piciul te ruga din ochi nu-i puteai rezista. Tatăl lăsă de o parte bastonul și se urcă în copac, dar fără alt rezultat decît că se întoarse transpirat și cu mîinile zdrelite.

Asta îi amintea de o scenă din vara trecută, cînd se dusese pe plajă foarte devreme ca să se scalde singur. Își făcuse turul de înot, se îmbrăcase din nou și se bucura în sinea lui de cafeaua ce-l aștepta, cînd băiețelul veni să-l vadă cum înoată. Dezamăgirea micuțului că a ajuns prea tîrziu era mare și începuse să plîngă. Ca să-i usuce mai repede lacrimile tatăl se dezbrăcase iar, sărise în apă și înotase spre larg, ceea ce nu era pe gustul lui ; totuși se simțise răsplătit pentru sacrificiul lui de bucuria nemăsurată pe care o trezise efortul și stăpînirea de sine.

Vizitară împreună toate vechile locuri de joacă, grotele și vizuinile de vulpi, pietrele ciudate de pe plajă, mușuroaiele de furnici, copacii doborîți de vînt ; și tatăl revăzu toate acestea ca și cum ar fi fost pierdute și acum regăsite. Merseră pe urme de iepuri și îi învăță pe copii să le deosebească de urmele de vulpi ; studiară amprentele picioarelor de păsări și liniile lungi ale șobolanilor, văzură cocoși de munte în vîrfuri de mesteceni și botgroși în molizi...

În timpul acestei bucurii calme, nevinovate, îl năpădi brusc un sentiment ciudat, pe care-l încerci la o vizită de rămas bun. Și se întoarse acasă neliniștit, deprimat, bănuitor.

Se retrase sus, în camerele lui și ascultă fiecare sunet. Dar era mai mult liniște și liniștea asta opacă îl tortura.

Spre seară era atît de plin de neliniște încît simțea nevoia să vorbească cu cineva ca să nu explodeze. Cu ai lui nu putea vorbi pentru că ei trebuiau să tacă, altfel lanțul șubred se rupea.

Știa de unde ar fi putut primi informații, dar nu îndrăznea să se ducă la prietena lui. Se auziră bătăi în ușă și cînd deschise, guvernanta, care aștepta afară, lunecă repede în cameră și încuie ușa.

— Trebuie să-ți vorbesc, Gustav ! izbucni ea. În casă se petrec o mulțime de lucruri pe care nu le înțeleg...

— Stai jos, draga mea și spune-mi ce știi.

— Păi, nu știu nimic precis ; dar sus, în pod, locuiește cineva care nu se arată. I se duce mîncarea sus și doamna merge acolo...

— Ce spui ?

— Și jos, în aripă, sînt alți musafri ; fetele nu-mi răspund și mă tratează ca pe o dușmancă...

— Ce au de gînd ? Ce-și închipuie ?

Domnișoara începu să plîngă și Gustav Borg, care bănuia toată situația se duse la birou ca să telefoneze ; ce anume, nici el nu știa ; era expresia dorinței de a pleca.

Se auziră două bătăi în ușă și pe coridor răsunară pași.

În clipa următoare Gustav Borg deschise fereastra ca să măsoare distanța pînă jos ; în lumina zăpezii văzu doi bărbați necunoscuți.

Bătăile în ușă se repetară și de data asta se auzi o voce :

— Vă rog, deschideți ! Aici agentul de poliție !

Cei doi încremeniră, cînd, brusc, telefonul începu să sune. Din puterea obișnuinței Gustav Borg se duse la aparat și strigă alo !

Apoi se auzi cum este împins un instrument în broască; cheia din interior fu răsucită, căzu în cameră și ușa se deschise.

Afară, într-un grup, se aflau : agentul de poliție, doamna Brita, doctorul Henrik Borg și toți servitorii.

Ca și cum ar fi așteptat această soluție, soțul surprins în flagrant delict ieși glonț din cameră și coborî scara. Se îmbrăcă în vestibul, se duse la grajd și puse să se înhame caii la sanie ; apoi porunci : spre Langvik și plecă să-și caute adăpost la fiul lui dintotdeauna devotat și pentru care făcuse sacrificii importante.

10

ÎN FAȚA CONSISTORIULUI

Cînd Gustav Borg ajunse la Langvik dar nu-și găsi fiul acasă, la început se simți descurajat, pentru că nu o simpatiza pe noră-sa și după stînjeneala ei văzuse că era inoportun, pentru că venise să ceară și pentru că era socru. De aceea convorbirea lor fu foarte scurtă și el se închise în camera de oaspeți.

De ce venise aici ? Nici măcar nu putea să se plîngă fiului său, deoarece acesta firește că era de partea mamei sale ; și de altfel, prin imprudența lui își legase mîinile și limba. Trebuia să rămînă undeva în districtul în care urma să se pronunțe divorțul și aici era totuși un fel de cămin unde avea oarecare drepturi să poposească.

După ce Anders sosi și îi trecu prima criză de disperare, se duse la tatăl lui ; și pentru că avea un suflet simplu și era disperat, nu se putu arăta nici bucuros de revedere, nici nu putu să-i ureze bun venit, mai ales că știa de divorțul iminent.

— Bună ziua, băiete, spuse tatăl citind imediat expresia ușor de înțeles a fiului. Nu trebuie să-ți fie frică, nu rămîn mult aici, nici nu-ți cer arenda.

Anders își mușca mustața și clipea, căci chiar și simpla aluzie la datorie era pentru el un chin. Această tăcere îl enervă pe Gustav Borg care simți nevoia să vorbească :

— Poate că știi ce schimbări se vor petrece la mine acasă — hm ! — dar curînd totul se va lămuri.

Gîndurile lui Anders erau departe. Sperase într-o seară plăcută împreună cu nevasta, căreia, sub protecția sigură a banilor căpătați, voia să-i povestească aventurile călătoriei făcute, dar acum ședea și tremura în fața întrebărilor neplăcute despre hambarul gol și așa mai departe. Tatăl observă după privirea întoarsă înăuntru, că era absent ; dar nu înțelegea prea bine situația.

Că venirea lui era inoportună, înțelegea ; dar trebuia să iasă din încurcătură și cînd văzu că nu primește răspuns se inhibă el însuși și începu să clipească de parcă ar fi căutat un nou subiect de discuție. La fel de nefericită a fost și alegerea pe care o făcu citind pe ascuns gîndurile fiului său. Tocmai de teamă că ar putea să atingă punctul sensibil, îl scoase la iveală. Probabil că în privirea pustie a fiului văzuse hambarul gol și fără să vrea se simți împins către asta.

— Ei, ți-ai încheiat bilanțul, ești mulțumit de anul ăsta ? Șurile și hambarele sînt pline ?

Pe Anders îl copleși furia cînd se văzu descoperit, amuți și mai rău, vru să se ridice ca să rupă firul invizibil, căută un pretext, ar fi dorit să-și audă nevasta făcînd gălăgie afară sau copiii bătîndu-se ; îl trecură sudori reci, dar rămase așezat pe scaun.

— Ești surd sau beat ? strigă tatăl văzînd că nu reușește să scoată nici un cuvînt de la el.

Asta îl trezi pe Anders din somnul cu ochii deschiși ; vru să izbucnească într-un potop de cuvinte dar încremeni din nou în fața forței de neînvins a paternității. Era deci distrus, și îi era atît de rușine încît tatăl își regretă ieșirea și se hotărî să schimbe decorul, ca să creeze o altă atmosferă. Se ridică și aruncă o simplă întrebare cotidiană :

— Ce mîncați astă-seară ? Am sărit peste prînz și mi-e poftă de ceva cald.

— Noi nu mîncăm deloc seara, răspunse Anders. Așa ne-am obișnuit de vreun an.

— Atunci dați-mi niște pîine cu unt, replică tatăl, mă mulțumesc și cu puțin.

— Păi... nu știu dacă avem în casă.

— Atunci trimite la negustor, îl ajută tatăl care începuse să simtă că nu-i lucru curat.

— Calul nu e în grajd.

— Dar unde e ?

— Plecat la oraș.

Din privirile pîlpîitoare ale băiatului, tatăl văzu că minte și înțelese toată situația ; dar nu voia să treacă din mizeria lui într-a altora.

— Atunci hai să bem un grog și să ne petrecem seara stînd la taifas, propuse el.

— Dac-aș avea ceva în casă, sună răspunsul implorînd parcă încheierea discuției.

Tatăl ieși din cameră mai mult uimit de descoperirile făcute, decît întristat ; nu era o fire foarte sensibilă, își coborîse de timpuriu pretențiile față de oameni și nu agrea răfuielile și explicațiile. Cînd ajunse în camera de oaspeți, pe care uitaseră s-o încălzească, îl apucă un tremurat atît de puternic încît se culcă îmbrăcat ; căci nu voia să facă zgomot în casă. În carafă nu era apă, un muc de lumînare nu făgăduia să ardă decît o oră și fereastra goală, fără rulou, înghițea cea mai mare parte din lumină ; tapetele cenușii, de bucătărie, arătau a veșnică plictiseală și monotonie iar mobila sărăcăcioasă vorbea despre sărăcie și ruină.

Era însă atît de copleșit de întîmplările epuizante ale zilei încît adormi imediat buștean.

Cînd se trezi crezu că s-a făcut dimineață ; dar în același moment pendula din sufragerie sună și el numără unsprezece bătăi. Unsprezece ! Se culcase la nouă și acum avea în față o noapte lungă fără somn, căci era complet treaz.

Şi dintr-o dată toată poziţia lui îi apăru limpede în faţă. Un om cu situaţia lui, la vîrsta lui, gonit din căminul lui, destituit din postul lui ; fără să fi mîncat la prînz, ca un vagabond, flămînd și înghețat, un apendice inoportun, pe care-l doreau cît mai departe... Toată înjosirea din scena incidentului de acasă, cînd fusese făcut de rîs în faţa copiilor, groaza de ceea ce îl aştepta... procese şi scandaluri.

Stătea culcat și se uita la mucul de lumînare, știa că atunci cînd se va sfîrși va începe întunericul. Nefiind dintre oamenii care vor să dea de lucru altora, nu-i veni în gînd nici o clipă să trezească un servitor ca să-i aducă lumînări, foc și apă. Paralizat de lovitura destinului, nu cuteza nici măcar să se miște ci zăcea parcă ţintuit, înghețat, de-a dreptul vlăguit.

Contempla neîncetat scăderea lumînării și avea impresia că viaţa lui depinde de ea, că se va stinge odată cu lumînarea. Îi era sete de flămînd ce era, îi era frig de flămînd ce era, dar supărarea și dorul, rușinea și mînia se contopeau într-un acord de chin. Toată amăreala vieții deodată, fără vreo posibilitate de a găsi consolare pentru jalea lui, căci era prea luminat ca să se plîngă de copiii nerecunoscători sau de nevasta infidelă. Apucase viaţa fără mănuși și nu era obișnuit cu răsfăţul, dar cele de acum îi depășeau puterile ; și cînd restul de lumînare se înecă sfîrîind în gura sfeșnicului, sări în picioare ca să se apere de întuneric. Se duse dincolo, în sufragerie și luă chibriturile ; cînd aprinse unul văzu că era abia unsprezece și cinci. Coborî lampa din tavan și o aprinse ; se duse la bufet și găsi niște apă stătută într-o carafă îngălbenită ; alături se aflau mănușile de drum ale fiului său, din blană de castor cenușiu ; una dintre ele era cu degetele strînse, ca un pumn tare, amenințător, cealaltă era întoarsă pe spate, cu palma întinsă, ca un cerșetor cerînd pomană ; amîndouă grosolane, cu încheieturile umflate, parcă retezate și aruncate, încă năclăite pe dinăuntru cu grăsime de om.

Deschise ușa bufetului ; cînd se aplecă i se păru că umbra lui mare se furișează și ea înăuntru. O bucată de pîine uscată fu tot ce găsi ; din serviciu luă muștar galben, îl întinse pe pîine și-i puse sare ; dar cînd s-o ducă la gură îi mirosi a gaz, doar umblase la lampă și atunci puse pîinea pe o etajeră a cărei hîrtie gofrată amintea de panglicile pe care le poartă la gît copiii mici. Se gîndi : dacă mîine va fi găsită aici pîinea cu muștar, unul dintre copii ar putea mînca bătaie, fiind bănuit pe nedrept de această faptă urîtă. Luă pîinea într-o mînă și lampa în cealaltă dar rămase nehotărît în mijlocul camerei, neștiind unde să ascundă mărturiile jenante ale ciudatei sale expediții nocturne. „Dacă o bag în sobă, o poate găsi servitoarea, mîine de dimineață ; o va duce imediat cucoanei și va da vina firește, pe copiii sau pe copilul care-i este mai puțin simpatic și atunci va ieși cu bătaie, mai întîi pentru delict și apoi pentru că a negat. Așa mi s-a întîmplat și mie.“ Trebuia totuși îndepărtată și în sfîrșit descoperi că singura posibilitate ar fi s-o învelească în hîrtie, s-o bage în buzunar și să aștepte ziua de mîine. Se duse deci la suportul de gazete ca să ia hîrtia de care avea nevoie și umbra lui uriașă se înălță de la podea, se cățără pe zid, luă în spinare ceasul rotund de perete care arăta ca un cap, cu cele două găuri pentru cheie închipuind ochii și numele ceasornicarului ca gură. Cînd se opri în fața suportului de gazete, se gîndi că dacă va lipsi un număr, servitoarele ar putea fi certate fără să fie vinovate. Era o situație dificilă. „Să iau pagina de anunțuri“, își spuse el, dar ezită din nou pentru că „la țară anunțurile se citesc și dacă am ghinion... și cum de cîtva timp am, fără să știu de ce...“ Totuși luă o foaie și cînd o despături, foșni și făcu atîta zgomot că îl înfricoșă. Pe prima pagină era o reclamă uriașă : *Stridii proaspete.* „Stridii, chiar acum, la Metropol, la unsprezece și jumătate, înainte de închidere, ar fi ceva !“ Se apropie de fereastră și vru să arunce bucata de pîine prin ochiul de aerisire, dar nici un animal nu s-ar fi atins de muștar și ar fi fost din nou aceeași poveste.

Stînd la fereastră și uitîndu-se afară în noapte, observă lumina în aripa dreaptă din față ; se urcă pe un scaun, după ce ascunse lampa sub pian și acum putu să vadă... În salon, perechea conjugală ședea la focul din cămin ; bărbatul la un grog și un trabuc, flecărind vesel. În spatele lor o măsuță cu resturi de la un supeu bunicel ; crusta de un roșu viu a unui homar îi înțepă ochii pînă la durere...

Gustav Borg nu-l compătimise niciodată pe regele Lear ; socotea că dormise așa cum își așternuse deoarece în calitate de tată-socru se coborîse să meargă la tinerii căsătoriți și adusese cu el o trupă de o sută de oameni. Și pe Moș Goriot îl găsise răsplătit cum se cuvine prin tandrețea pe care o putuse dărui copiilor săi, pentru că nu toți copiii acceptă tandrețea. Cu toate acestea simți un junghi în inimă, coborî de pe scaun, luă lampa și se duse în camera alăturată, unde se afla biroul. Aici era lavoarul de ras și ca și cum ar fi știut ce caută, trase sertarul, scoase briciul și cureaua de ascuțit și începu să-l tragă.

— Cel mai bine este să-i pun capăt ! Cel mai bine este să-i pun capăt.

Dar apoi se gîndi : mai întîi trebuie să scap de pîine ; neapărat. O aruncă sus, pe sobă și în același moment se simți ușurat, oarecum eliberat de ceva. Apoi luă blana de sub birou și se acoperi cu ea cînd se culcă pe sofaua de piele.

Ultimele două gînduri ale lui, înainte de a adormi, au fost acestea :

„Aici în orice caz, este cald și frumos. Și : au trimis să le aducă cina și coniacul după ce eu eram deja culcat în pat. Poate că au și fost la mine să mă invite, dar m-au găsit dormind. Atît de des condamnăm oamenii pe nedrept“.

*

Cînd Gustav Borg se trezi în dimineața următoare odihnit, trupul lui își recăpătase puterea de a suferi ; pentru că un ins slăbit are doar capacitatea de a se lăsa în voia indiferenței nătînge. Sări de pe sofa complet treaz și revăzu toată situația. Aici nu putea rămîne, ăsta era primul lucru ; în oraș nu voia să locuiască, din casă fusese gonit, dar trebuia să rămînă în parohie, din cauza procesului. Își aminti de un țăran care obișnuia să închirieze o cameră la vilegiaturiști. Avea de gînd să se ducă acum la el ; și pentru că prefera să plece fără să-și ia rămas bun, se duse jos la grajd ca să pună să i se pregătească sania și calul. Grăjdarul, care nu-și luase simbria și în seara trecută fusese certat de stăpîn, era astăzi deosebit de comunicativ. Și cînd redactorul văzu boxa cailor goală, rîndașul îi spuse îndată că se vînduse calul, împreună cu sania ; nu-i fu lene nici să spună că hambarul era gol, ferma părăginită și pămîntul secătuit.

Asta fu o nouă lovitură pentru el, care depusese cauțiune la arendă ; și era pe cale să se întoarcă în casă cînd un ins mărunt și străveziu se apropie și-l întrebă dacă este redactorul Borg. După ce recunoscu i se înmînară două documente ștampilate pe care le citi în grabă și le băgă în buzunar.

În loc să se chircească păru că se înalță, pentru că acum avea ceva față de care putea reacționa, ceva de care se putea lega.

Adresîndu-se agentului de poliție, întrebă :

— Credeți că se poate lua o sanie de la vecinul cel mai apropiat ? La unsprezece trebuie să fiu la parohie.

— Vecinul obișnuiește să aibă întotdeauna sanie, răspunse agentul și apoi plecă.

Gustav Borg se uită la ceas și constată că dacă ar avea cal și sanie ar putea ajunge la întrunirea consistoriului bisericesc la care era invitat prin citația primită. Se încheie la palton și începu să mărșăluiască simțindu-se ca un soldat care pleacă la război.

Dar zăpada era mare, drumul neumblat și curînd mersul deveni obositor. Avea timp destul să se gîndească la situația lui.

Din cele două moduri barbare de a desface o conviețuire de mulți ani fusese deci ales cel mai umilitor și mai nerușinat, acela de a-l da pe soț pe mîna tribunalului, respectiv a consistoriului bisericesc. Se vor prezenta acolo și se vor demasca reciproc, se vor pîrî unul pe altul și vor fi admonestați ca niște minori. O întreagă conviețuire de lungă durată va fi explicată, deși „al meu“ și „al tău“ își împletiseră rădăcinile într-atît, încît unul din ele nu se mai putea desprinde fără să se rupă celălalt, cînd vina și nevinovăția erau imposibil de apreciat, cînd cauzele erau confundate cu efectele și viceversa, cînd tot ce era vechi, părăsit, iertat și uitat trebuia dezgropat și pus într-o nouă lumină ; ceea ce se iertase din iubire devenea acum acuzație din ură.

Asta era alegerea făcută pentru a zădărnici fuga dezonorantă, obligatorie, cînd cei rămași poartă rușinea părăsirii iar cel fugit poartă rușinea infidelității ; și totuși fuga corespundea mai bine cu noțiunea umană de rușine, de vreme ce el ieșea din scenă și își ascundea mizeria de privirile curioase.

Dar avizul consistoriului era numai o formalitate care preceda dezbaterile tribunalului și el fusese citat să se prezinte în fața sesiunii de primăvară ca pîrît, conform capitolului... paragraful... al legii, care cerea condamnarea pentru adulter și pierderea tuturor drepturilor materiale.

După ce parcurse tot drumul și văzu casa vecinului, era aproape decis să nu se prezinte la consistoriu, în parte ca să evite scena îngrozitoare a întîlnirii cu nevasta, în parte pentru că orice apărare i se părea inutilă.

Cînd ajunse la țăran află că toți caii erau plecați. Se simți oarecum ușurat și se așeză pe o bancă să se odihnească. Dar din întîmplare țăranul era jurat și se interesa de chestiunile parohiei.

— Vreți să vă duceți la consistoriu ? întrebă el.

— Da, după cum știți ! răspunse redactorul.

— Nu trebuie să lipsiți, reluă țăranul, pentru că tribunalul se ia după procesul verbal al consistoriului și dacă este ceva de adus în apărare atunci asta trebuie să se facă acum.

Această simplă informație îl puse pe foc pe cel nehotărît ; sări de pe bancă și uitîndu-se la ceas întrebă :

— Pot să ajung pe jos ?

— Da, dar atunci trebuie să vă grăbiți și s-o scurtați peste golful bisericii.

— Dar ţine ?

— Da, ieri a ţinut, 'cea că.

— Atunci te salut, juratule. Dar ce voiam să zic : pot să închiriez camera pentru vilegiaturişti pe timpul iernii ?

— Da, sigur că se poate !

— Mă întorc să vorbim despre asta !

Şi marşul reîncepu. Acum ştia că trebuie să se ducă acolo, trebuia să ajungă acolo ca să se apere, chiar dacă motivele puteau servi numai ca circumstanţe atenuante, deoarece legea nu recunoştea înţelegerile particulare, acestea contravenind dispoziţiilor în vigoare.

După ce mărşăluise o jumătate de oră, ieşi soarele şi fiindcă era jos, ardea. Se descheie la palton şi luă pălăria în mînă. Zăpada se topise pe jumătate, se întărise şi se aduna în bulgări sub tălpi. Drumul devenea tot mai greu, simţea că se sufocă şi hainele transpirate îl ardeau ca nişte urzici.

Dar trebuia să meargă înainte. După încă o jumătate de oră se întoarse şi văzu că urmele paşilor lui formau un şir de gropi în linie curbă.

După încă o jumătate de oră ajunse la drum ; mărşălui cu puteri reînnoite, parcă eliberat de lanţurile de la picioare şi cînd ajunse pe o înălţime zări în depărtare biserica. Dar de ea îl mai despărţea şi golful pe care nu-l putea vedea din punctul lui de observaţie. Apoi începu coborîrea şi grăbi spre casele pescarilor. Aci se opri şi văzu... golful deschis, albastru, zîmbind ironic, între el şi cîmpul de luptă ; cînd se uită la ceas văzu că pînă la ora unsprezece mai erau doar zece minute. Dădu buzna la un pescar şi ceru o barcă.

— Am scufundat-o ca s-o călăfătuiesc.

— Hai şi scoate-o !

— Aş, că ce nevoie am ?

— Ajută-mă omule, trebuie să ajung la unsprezece la biserică !

Nu, n-avea chef, chiar deloc.

Atunci Borg se duse la barcă şi-o găsi sub apă. Era o luntre veche, fără vîsle şi furcheţi. Căută vîslele în jur dar nu le găsi ; căută o căldare ca s-o golească dar nu găsi ; lîngă un zid văzu un fel de lopată scobită. O luă, se întoarse la barcă, îşi scoase haina şi, în cămaşă, urcat pe marginile bărcii, cu picioarele desfăcute, o goli pe jumătate cu lopata. Apoi porni vîslind ca un canoist și trecu golful cu chiu cu vai în timp ce barca lua apă. Cînd ajunse la țărmul celălalt barca se scufundă. O lăsă așa, aruncă lopata înăuntru și alergă sus, la casa parohială.

Nu avusese timp să-și imagineze scena ce-l aștepta ; avea numai o anumită impresie că, după ultimul incident, pastorul îi este ostil și că acest consistoriu compus din pietiști îl va încolți fără milă. Cînd intră în sală își găsi cumnatul conducînd ședința, calm, demn, cu o expresie aproape amabilă.

Doamna Borg ședea rece, pe o sofa, în așteptare.

După ce redactorul fu salutat și invitat să ia loc, pastorul deschise dezbaterile cu o lovitură de ciocan și întrebă dacă consistoriul îl recuză în calitate de cumnat al soțului și frate al soției.

Nimeni nu vru să-l recuze și atunci președintele începu :

— Potrivit obligației mele și în baza instrucțiunilor consistoriului, o întreb deci pe sora mea dacă intenționează să continue căsnicia cu Gustav Borg ?

— Nu, răspunse cea întrebată, scurt, chibzuit.

— Atunci vreau să-l întreb pe Gustav dacă are în vedere continuarea căsniciei ?

— Nu ! răspunse cel întrebat la fel de precis.

— Acum trebuie s-o întreb pe sora mea ce motiv invocă pentru desfacerea căsătoriei ?

Doamna Brita răspunse :

— Adulterul soțului.

Faptul era cunoscut, cu toate acestea cuvîntul pronunțat avu efectul unei împușcături ; moșnegii de la masă se cutremurară și președintele, care voia să fie cuviincios și amabil, rămase ca trăsnit. De aceea se adresă cu o anumită compătimire vechiului său adversar și deoarece cunoștea bine toată situația căută să ajungă imediat la circumstanțele atenuante întrebînd :

— Poți lua asupra ta în întregime pasul greșit ce ți se impută, Gustav Borg ?

— N-am comis o crimă cîtă vreme n-am călcat jurămîntul matrimonial întrucît am fost dezlegat de el, și m-a dezlegat chiar singurul om care avea dreptul s-o facă adică soţia mea.

Din nou rumoare la masa consiliului şi imediat după aceea vocea preşedintelui :

— Este adevărat ? trebuie s-o întreb pe sora mea.

— Este minciună ! răspunse doamna Brita.

— Aşa-mi trebuie ! interveni Gustav Borg. Cu un om care nu *ştie* să spună adevărul nu am ce discuta şi de aceea rog să mi se dea avizul oficial pentru judecarea cazului în instanţă, conform legii.

— Domnilor, luă cuvîntul pastorul, motivele nefericirii conjugale se află de obicei atît de departe în urmă, încît, (aici aruncă o privire spre uşa departamentului său de interne) nu se mai pot cerceta. De aceea sînt de părere că, întrucît noi nu putem şti cine a început sau cine este vinovat de cele întîmplate mai tîrziu, să trecem la emiterea avizului conform legii. Are vreunul dintre membri ceva de obiectat ?

Proprietarul de fermă luteran Lundström ceru cuvîntul :

— N-am nimic de obiectat împotriva avizului, dar doresc să mă opun concepţiei domnului redactor după care căsătoria ar fi o convenţie particulară. Statul şi biserica apar totuşi ca autorităţi care cer garanţii, de unde rezultă că procesul de divorţ se dezbate în faţa tribunalului laic iar actul de divorţ se redactează de către tribunalul bisericesc, sau consistoriu. Soţia nu-şi poate deci dezlega soţul de jurămîntul de credinţă, nici nu poate achita delictul.

Redactorul Borg ceru permisiunea să răspundă :

— Căsătoria se întemeiează deocamdată pe o convenţie particulară care duce la logodnă. Şi legea recunoaşte convenţiile particulare privind fidelitatea chiar şi atunci cînd căsătoria este încheiată. De pildă : soţia este infidelă şi naşte în timpul căsătoriei copilul unui alt bărbat. Aici a avut loc un adulter, dar el nu poate fi urmărit de acuzatorul public. Dacă soţul iartă, legea tace şi deci recunoaşte convenţia particulară ; legea închide ochii şi delictul parcă îşi pierde suportul obiectiv. Dar dacă soţul care a fost destul de imprudent ca să ierte, regretă mai tîrziu, după naşterea copilului extraconjugal şi cere divorţul pe motivul adulterului soţiei, nu-l obţine, pentru că a iertat. Şi ceea ce este mai rău : copilul străinului este trecut în fişa parohială a soţului, poartă numele lui, îl moşteneşte, numai pentru că a iertat. Vedem deci cum convenţia particulară anulează legile statului şi ale naturii. De aceea îmi menţin cererea de a se respinge plîngerea soţiei mele, întrucît nu a intentat procesul timp de patru ani. Aş mai dori să adaug că între adulterul soţului şi al soţiei este o deosebire importantă, pe care a stabilit-o natura însăşi : căci infidelitatea soţului nu poate avea ca urmare introducerea de copii nelegitimi în familie sau în certificatul parohial al soţiei (cînd rămîne văduvă şi obţine certificatul propriu) ; de aceea legea este defectuoasă cînd judecă sumar că soţul şi soţia ar fi egali, şi este nedreaptă faţă de soţ ; ba, cunosc chiar un judecător care a atribuit unui soţ un copil care nu era al lui, cu toate că acesta ceruse divorţul la timp. Copilul, al cărui tată este cunoscut de toată lumea, este înscris în certificatul parohial al soţului, îi poartă numele, este întreţinut de el şi urmează să-l moştenească. Asta este monstruos ; dar judecătorul spune că nici un soţ nu are dreptul să conteste un copil născut în timpul căsătoriei.

Pana de la pălăria doamnei Brita tremura de mînie căci ea era plămădită dintr-un astfel de aluat încît credea că „opiniile“ ei feministe se află mai presus de orice fapte. Ceea ce „găsea“ ea era just ; legile nu mai erau în vigoare cînd ea „credea“ ceva şi nu putea fi înşelată niciodată pentru că nu înţelegea dovezile, nici nu accepta motivele.

De aceea explodă şi turui despre egalitatea dintre soţie şi soţ, pe care natura i-a făcut egali (dracu ştie !) chiar dacă soţul o tratează pe soţie ca pe o sclavă (stăpîna casei !) şi toate prostiile pe care le tot repetau şi bărbaţii decadenţi ai timpului.

În sfîrşit, preşedintele bătu cu ciocanul în masă şi declară că tribunalul este forul competent pentru procesul de divorţ, iar clubul femeilor forul pentru gîlcevile femeieşti.

Apoi îi avertiză pe soţi şi declară adunarea dizolvată.

Acesta era sfîrşitul obişnuit al discuţiilor dintre soţ şi soţie, la sfîrşitul veacului : adunarea era dizolvată.

Feminismul, cea mai mare și mai dificilă problemă a acelui timp, era așa zicînd ultima reducere la absurd a democrației. Toți oamenii sînt egali (deși sînt atît de inegali) ; asta era premisa falsă. Democrații trebuiau s-o mențină sau să-i nege principiile. Aristocrații participau și ei, pe de o parte ca să cîștige voturi furîndu-le din buzunarele democrației, pe de alta deoarece după concepția lor învechită despre lume, vedeau în femeie o ființă superioară.

Aici era tot atîta aparență cît și adevăr. Femeia care iubește un bărbat îi este în aparență superioară atît timp cît el o iubește, dar numai lui, și îi pare așa numai pentru că aparține dragostei bărbatului să o pună mai presus de el și chiar de ceilalți. Dar acesta a devenit un sistem și bărbatul a abdicat. Niciodată nu se mai văzuse bărbatul tîrîndu-se pe burtă și sărutînd urmele pașilor femeii, ca atunci. Bărbați despre care se crezuseră lucruri mai bune, se delectau de-a dreptul să stea culcați pe covoarele din saloane, la picioarele nespălate ale celor mai urîte femei. În loc ca pe stradă bărbatul să ofere brațul femeii, ca mai înainte, ceea ce arăta frumos pentru că era corect, îi vedeai acum pe bărbații decadenți conduși de femeile lor.

Femeile se îmbrăcau ca bărbații și bărbații ca femeile ; brățara trecuse la bărbați. Asta era perversitate și începuseră să se constate confuzii dezagreabile ale sexelor ; dar în timp ce bărbații perverși erau simpatizanți declarați ai femeilor, fie pentru că voiau să-și ascundă infirmitatea, fie pentru că simțeau trezindu-se ceva feminin în propria lor fire, dimpotrivă, femeile perverse erau adversare declarate ale sexului masculin, fără să facă un secret din asta și scopul vieții lor era să desființeze căsătoria — firește, ca să elibereze femeia.

Problema pe care o încurcaseră toți nechemații se putea totuși reduce la o singură formulă : eliberarea femeii însemna eliberare de nașterea și educația copiilor. Crede oare vreun om rațional într-o manifestare atît de anormală a naturii ? Și cine să nască copii, dacă nu femeia ? Era total absurd ! Dar și în statul viitorului, în care femeia va munci, de regulă tot va trebui să aibă copii, astfel că emanciparea nu se va realiza niciodată în adevăratul ei sens. Atunci de ce să se răstoarne toată societatea cu josul în sus de dragul cîtorva femei isterice ?

Luînd locul bărbaţilor făceau imposibilă căsătoria oricărui bărbat fără ocupaţie ; astfel căsătoriile se împuţinau şi prostituţia creştea ! Pentru asta munceau susţinătorii statului şi prietenii moralei !

Era curată nebunie !

Dar pastorul Alroth din Storö nu scăpase din vedere această mişcare ; sora lui, doamna Brita, încercase s-o instige pe nevastă-sa şi s-o atragă afară din casă cu şedinţe şi aşa mai departe ; de aceea nu putea fi orbit de sentimentele fraterne ci înţelegea foarte bine situaţia penibilă a cumnatului său. Îi mai plăcea şi că acesta nu voia să plătească greşeală contra greşeală, invocînd ultima poveste cu copiii şi ceea ce se întîmplase în casă cu consimţămîntul nevestei, lucruri pe care, din punctul lui de vedere, le găsea detestabile.

După ce consiliul plecă şi doamna Brita grăbi spre casă, cumnaţii rămaseră singuri.

Preotul făcea parte din soiul de oameni care socotesc că este în avantajul lor să şteargă cu buretele şi să meargă mai departe. Viaţa îl învăţase că insulta neluată în seamă nu există şi că răzbunarea cere timp, atrăgînd după sine revanşa. De aceea ştersese din memorie ultimele ocări ale cumnatului, chiar dacă impresia lor se mai menţinea încă. Mai era ceva care-l făcea să fie blînd : o anumită simpatie naturală şi inexplicabilă pentru Gustav Borg nu-l lăsa niciodată să se supere pe el cu adevărat ; un caz foarte obişnuit care explică de ce faţă de anumiţi oameni ţi se dă atît de greu dreptate, chiar şi atunci cînd sînt demascaţi şi prinşi în flagrant delict.

Te plîngi unui prieten de comportarea urîtă a cuiva absent.

— Nu pot să cred asta despre el ! Nu i se potriveşte deloc ! răspunde prietenul.

Şi nu te mai poţi urni din loc, ci stai aşa, ca un biet păcătos, cu sufletul împovărat de îndoială ; dovezile cele mai evidente, martorii cei mai demni de încredere, nu ajută la nimic.

Aşadar cumnaţii erau singuri.

— Tristă poveste, începu pastorul. N-ai perspective nici la tribunal ; judecătorul este maniac şi dă dreptate oricărei femei în faţa bărbatului, în ciuda dovezilor clare. Vezi tu, ăsta e spiritul vremii ! N-ai citit recent despre englezoaica aia care şi-a otrăvit bărbatul ? Cincizeci şi doi de medici au jurat că este nevinovată, dar între timp ea mărturisise în închisoare ! Poftim ! Poate crezi că cu asta s-a terminat ! Aş ! A urmat o masă de petiţii care apărau uciderea prin otrăvire sub pretextul că bărbatul fusese un porc. Din punctul meu de vedere, ia seama, aş explica-o prin aceea că providenţa îi pedepseşte pe bărbaţi pentru lipsă de bărbăţie şi slăbiciune de caracter, dezlănţuind femeile ! Creaturile astea care nu ştiu să spună adevărul şi de aceea nu pot depune mărturie, să devină avocaţi şi judecători. Ferească-ne Dumnezeu ! De curînd, domnişoara de la poştă a povestit de faţă cu mai multă lume că ea deschide şi citeşte toate scrisorile. Ce să mai spui ! ? I-am vorbit despre asta unui domn modern şi mi-a răspuns că mint ! Întîi am vrut să-l pocnesc, dar mi s-a părut atît de interesant că am început să mă gîndesc la el. Povestea mea îl supărase de parcă ar fi fost femeie şi s-ar fi simţit atins. Sau se consacrase feminismului şi se supărase pe sine însuşi pentru că nu avea dreptate. Ultima e cea mai plauzibilă. Deci perspectivele tale la tribunal, frate dragă, sînt mici : căci dacă în zilele noastre o femeie nedreptăţeşte un bărbat, are de partea ei simpatiile lumii întregi. Şi Brita te-a nedreptăţit, o ştiu şi eu, o ştim cu toţii !... Dar ce poţi face ? Nimic ! Totuşi ascultă-mi sfatul ! Ia-ţi un beţiv de avocăţel, un ticălos bun de gură şi tu să nu te duci acolo. E ceva mai bine decît să mergi acolo şi să te cerţi ; fireşte, totuşi, sigur nu poţi fi, căci bărbatul care vede o fustă devine laş. De curînd am avut un proces cu învăţătoarea de aici. Şi din toată gloata am ales un avocat care avea o căsnicie nefericită. Ei, mi-am zis eu, i-am făcut-o ! Da, mă rog ! Închipuie-ţi, dobitocul ăsta plătit s-a apucat să apere partea adversă !

Gustav Borg ascultase nu fără plăcere cuvintele consolatoare şi compătimitoare dar nu-şi putea călca pe inimă să admită că preotul are dreptate pentru că asta ar fi însemnat să-și îndrepte greșeala. Dimpotrivă, o clipă se simţi provocat să-l contrazică, să ia apărarea femeilor, aşa cum le apărase mereu în gazeta lui.

Cînd plecă şi ajunse la drum, în el se trezi sentimentul tardiv al celor întîmplate şi găsi că ultimele cuvinte de consolare fuseseră umilitoare. Asta îl făcu s-o ia mai repede la drum și în timp ce umbla fără ţintă luă hotărîrea să plece la oraș, de vreme ce prezenţa lui aici era de prisos. Își îndreptă deci pașii spre debarcader.

Cînd se uită la ceas văzu că pînă la sosirea vaporului trebuia să mai aștepte încă trei ore. Era mult, dar avea o nouă viaţă în faţa lui și alta veche în urmă.

Debarcaderele sînt extraordinar de potrivite pentru a te angaja în meditaţii ; ai sub tălpi podeaua netedă așa că poţi să umbli și să te gîndești ; aici se sfîrșește uscatul și începe apa cea mare, pustie ; aici este o liniște încremenită şi mergi şi aştepţi ceva, să-ţi aducă o mișcare nouă, să te ducă dintr-un loc într-altul, să-ţi schimbe concepţiile și să-ţi transforme destinul.

Gustav Borg umbla și cugeta. Ajunsese acum în acel punct al vieţii numit timpul „ispăşirii". „O dată trebuie să le ispăşeşti şi pe astea" auzise spunîndu-se atît de des, fără să înţeleagă, fără să creadă în înaintarea necurmată a vieţii. Acum înţelegea, dar ca şi atîţia alţii trăgea concluzia greșită că trebuie să se căiască și să-și renege învăţăturile pe care le răspîndise dar nu conduseseră în totalitate la rezultatul dorit. Credea că își irosise munca în erori pe care acum trebuia să le combată, dar nu recunoștea că în așa-zisa lui eroare se afla o parte de adevăr ce nu putea ajunge să vadă lumina zilei decît prin colaborarea polilor opuși plus și minus. Adversarii făcuseră deja corecturile, deci nu mai trebuia să le facă încă o dată. Dar acum îl mîhnea truda zadarnică, se necăjea că procedase ca un reacţionar nebun în timp ce se credea în avangardă. Şi suferinţele prin care trecea acum le socotea o pedeapsă pentru răul pe care-l făcuse, cu toate că puteau fi și încercări.

Acest bilanţ ce și-l face fiecare om la o anumită vîrstă este doar încheierea registrului de conturi al personalităţii şi la o examinare mai atentă el arată că răul relativ pe care trebuie să-l pricinuieşti altora pentru împlinirea unei cauze bune a fost un rău necesar. Pe de altă parte însă se pare că dreptatea imanentă cere ca și suferințele pricinuite fără vină să fie neutralizate în ordinea lumii prin dureri corespunzătoare ale celor ce le-au provocat. Dacă în momentul bilanțului, lîngă acel om s-ar afla un expert contabil, ar desface toate pecețile și i-ar spune celui rănit de ghimpele regretului : „Consolează-te ! Vezi aici binele pe care l-ai făcut și aici răul ! Acum vom lichida poziție cu poziție și va mai rămîne totuși un sold în favoarea ta ; că ți-ai trăit viața cît ai putut de bine, este o faptă eroică ; și orice om care și-a croit drum pînă la moartea naturală, este un erou ; fiecare mort ar merita un monument, atît de greu și de anevoios este să-ți trăiești viața. Chiar și cel mai nevoiaș nu este mai puțin demn de admirație, pentru că povara lui a fost mai grea decît a altora, lupta lui mai cruntă, suferințele lui mai profunde ; și de ce a fost nevoiaș nici un muritor nu o știe, nimeni nu o poate explica, nici prin statistică, nici prin economie politică".

Gustav Borg nu putea încă să-și încheie sinteza vieții ci se afla în plină criză deoarece pășea în imperiul pe care Swedenborg îl numește Pustiire. Și cel mai rău era că ridicase mîna împotriva lui însuși ; deoarece el, adversarul libertinajului, era acuzat de delictul de imoralitate. Această contradicție nu era ușor de rezolvat.

De pe ponton vedea hornurile casei lui. Tocmai acum din ele se înălțau doi nori de fum albastru. Focul ardea în cămin, acolo se mistuia tot ce era mai bun : nevasta și copiii.

11

NOUL REDACTOR

Holger Borg era un adevărat fiu al epocii sale ; inginer și electrician, lua viața ușor, fără să reflecteze, practic. Se căsătorise de timpuriu cu o mică actriță de teatru pe care, după obiceiul timpului, o învățase rolul de *prietenă*. Ei îi venise cam greu să-și însușească la repezeală știința inginerească, dar se descurca cu cîțiva termeni cum ar fi contact și scurtcircuit ; făcea pe inginerul și se dezvolta ca femeie cu tendință, voind să arate lumii că este egală în toate cu bărbatul. Această egalitate trebuia să se manifeste și în relații ; bărbatului nu-i era permis să se ducă singur la cafenea ci trebuia s-o ia cu el ; dimineţile însă, ea se ducea la cofetărie singură ; şi la început, cînd bărbatul a vrut să constate inegalitatea matematică, a fost redus la tăcere cu întrebarea dacă ea este un om liber sau o sclavă. De dragul păcii căminului și al comodității, Holger lăsă întrebarea fără răspuns, cedă, se subordonă la început mai mult în glumă, dar întotdeauna cu intenții bune. Trebuia doar să aibă cea mai modernă nevastă și vroia să trăiască după principiile proprii. În felul acesta s-a ales treptat cu o guvernantă care îl corecta în societate și pînă la urmă a vrut să-l învețe tot ce ştia mai bine decît ea. Dar el nu se plîngea și nu observa disprețul ascuns sub aparența maternă. Totuși o anumită bănuială i se trezi văzînd că prietenii lui o tratau pe nevastă-sa ca pe o ființă superioară și pe el ca pe un neisprăvit. Pe de altă parte însă se simțea măgulit. Își închipuia că a dat peste cea mai stilată nevastă; și dacă ea era centrul cercului atunci locul lui părea să fie la înălţime.

La începutul căsniciei tinerii o duseseră destul de greu : trăiseră în afara căminului, pentru că era mai ieftin și uneori acasă duseseră o viață de boemi. Apoi venise copilul. Atunci începuseră și încercările. Veniturile bărbatului care pînă atunci se împărțiseră la două persoane, acum trebuiau împărţite la patru. Asta însemna renunţare și nu se împăcau cu ea ci se împrumutau și continuau tot ca înainte. Dar cînd copilul împlini trei ani, concediară servitoarea și-l îngrijiră ei înșiși. Nevasta, care nu avea altceva de făcut, cerea cu toate acestea ca bărbatul să-i ajute la îngrijirea copilului, pe lîngă munca la fabrică și la gazetă. Trebuiau să fie egali, se-nţelege. El, tîmpitul, nu îndrăznea să spună nu, nici nu voia, ci dorea să-i înnobileze munca, nu observa însă ce inechitate sprijinea și cum își pregătea propria-i pieire. Ca să se despăgubească, procedase ca și alți bărbați adevărați : descoperise gustarea pe ascuns, în afara casei. Pretexta ședințe seara și în cele din urmă ajunse într-un cerc de bărbați de-a dreptul cumpătați care-și beau punciul între orele șase și șapte, ca după aceea, să fie acasă la cină. Cînd venea mirosind a punci, nevastă-sa se supăra ; și în astfel de condiții copilul n-avea niciodată ciorapi. Atunci se justifica, spunînd de obicei că „fusese invitat“ și cu asta problema ciorapilor ar fi trebuit să se lichideze, dar nu era cazul ; ea rămase permanentă.

La cină, el era întotdeauna acasă și se plictisea. timp ce mesteca mîncarea pe uscat își amintea de vesele gustări din pivnița operei și atunci fața i se mai lumir peste chip îi trecea o rază slabă, ultimul reflex al un zîmbet lăuntric trezit de amintirea unei anecdote vese din registrul mediu. Atunci nevastă-sa se încrunta observînd că el s-a amuzat fără ea și era furioasă că el poate să se distreze fără participarea ei. Și el trebuia să-i povestească anecdota. Era dreptul ei matrimonial.

Într-o seară, soții stăteau acasă, ca de obicei. Nevasta era epuizată de țipetele copilului, de spălat, de întins rufe.

Pe masă erau puse niște pîine uscată, margarină și o cutie de conserve deschisă pe fundul căreia abia se vedeau trei pești prăpădiți de care nimeni nu voise să se atingă mai multe zile în șir și de aceea se uscaseră ca iuftul. O coajă de șvaițer fals și cîteva felii de slănină crudă, care trebuia să reprezinte slănina afumată, formau bazele unei triangulații. Totul degaja urîțenie, neglijență, silă și se deosebea mult de ceea ce se înțelege prin cămin și confort casnic. În plus, pînda asta tăcută a slăbiciunilor celuilalt, spionarea gîndurilor necoapte ale celuilalt. Erau ca doi prizonieri care se păzeau pe furiș, unul pe altul.

Bărbatul arunca priviri sumbre bucatelor și cînd se uita la sardele, simțea gustul oribil de cocleală, uleiul rînced... Deodată îi veni o idee.

— Dacă am ieși să tragem un chefuleț ! E atît de mult de cînd n-am mai fost în oraș !

— Da, dar Ragnar ? Copilul ?

— Da, într-adevăr...

Nevasta chibzui :

— În orice caz e groaznic că un copil a ajuns să-şi comande părinţii ! Ar trebui să fie invers !

— Bineînţeles că aşa ar trebui ! Am renunţat la toată tinereţea şi acum cînd în sfîrşit ar trebui să ne bucurăm de viaţă, sîntem nişte sclavi !

— Acum, cît doarme, n-are nevoie de noi.

— Doarme vreodată pînă nu-l adormi ?

— L-am răsfăţat, asta-i tot ! Gîndeşte-te la toţi copiii care sînt încuiaţi de dimineaţă şi rămîn singuri pînă la prînz... Ştii ceva, Holger ? Îi spunem portăresei să tragă de urechea dacă ţipă...

— Da, mi se pare acceptabil, răspunse Holger.

Zis şi făcut ! După scurt timp domniile lor erau în drum spre oraş. La podul nou se despărţiră ; bărbatul trebuia să treacă pe la redacţie iar nevasta urma să-l aştepte la Grand Hotel Grop, clasicul Grand Hotel, fundat de oamenii anilor şaptezeci, preluat ca moştenire de cei din anii optzeci şi părăsit mai tîrziu, în anii nouăzeci, de dragul hotelului Rydberg, renovat.

Nevasta ajunse la hotel, intră şi se aşeză la masa ei obişnuită, luă o gazetă şi aşteptă.

Imediat după aceea intră actorul, un prieten intim, căutînd societate.

— Ah, uite-o pe Marta, salută el, unde e Holger ?

— Vine imediat, răspunse Marta căpătînd pe loc o dispoziţie strălucită.

— Îmi permiteţi să iau loc la masa dumneavoastră ?

— Da, bineînţeles, răspunse doamna fără ezitare.

Intrară în vorbă repede şi într-o clipă pe masă apăru o tavă cu punci şi ţigări.

Actorul dăduse comanda atît de iute că doamna nici nu observase, dar acum nici unul nu voia să înceapă înainte de a veni soţul. Flecăreau vrute şi nevrute şi timpul trecea.

Fără să se gîndească prea bine la ceea ce face, găsind aşteptarea prea lungă, prietenul umplu două pahare, spuse noroc şi băură.

După alt răstimp îşi aprinseră ţigările.

— E de speriat cît întîrzie Holger, spuse doamna, dar oricum, nu trebuia să începem.

— Acum e prea tîrziu, răspunse prietenul.

Intră un grup care știa cine sînt, fără să-i cunoască. Noii veniţi aruncară bineînţeles priviri mirate spre cei doi şi privirile lor deveniră ironice cînd se aşezară chiar în faţa lor.

În acelaşi moment intră şi Holger, surprinse dintr-o privire situaţia pe care şi-o putea explica şi fiind destul de lipsit de prejudecăţi, n-o dezaproba ; dar apoi observă privirile ironice de la masa vecină şi simţindu-se jignit, se posomorî.

Se apropie şi salută cît putu mai degajat :

— Aveaţi tot dreptul să începeţi. Am primit o telegramă şi a trebuit să scriu cîteva rînduri.

Pentru că se izbise pe neaşteptate de buna dispoziţie a celorlalţi, care i-o luaseră înainte, îi veni greu să-i ajungă imediat din urmă. Şi cum aducea cu el ceva din seriozitatea apăsătoare a muncii de redacţie, avu asupra lor un efect deprimant. Se produse o răcire a atmosferei, asupra societăţii se aşternu o plictiseală stînjenitoare. Doamnei, care voia să se amuze, îi veni ideea nefericită de a încerca să-şi dezmorţească bărbatul ; dar atunci acesta amuţi.

Următoarea ei încercare se sfîrşi chiar mai prost, cînd, pentru a îndrepta lucrurile, puse întrebarea stîngace :

— Ce-i cu tine ?

El tresări de parcă l-ar fi scormonit pe dinăuntru și se supără pe sine că nu putuse să se stăpînească, se supără pe grupul care îi privea, se supără pe toată situaţia. Înfăţişarea lui chinuită trăda gelozie, dar nu era gelos, îl scîrbea numai gîndul că este bănuit a fi şi se vedea ridicol. Îl făcuse ridicol prin întrebarea ei, întrebarea asta la care nu putea răspunde. Astfel se aşternu acea tăcere pe care nimeni nu se încumetă s-o tulbure deoarece toţi ştiu că primul care vorbeşte trebuie să spună o prostie, să dezvăluie secretul comun.

A fost un minut lung cît o veşnicie. Dar apoi sosi salvarea : doi artişti din cercul lor năvăliră înăuntru, umblară la schimbător şi conectară curentul contrar. Şi astfel seara se sfîrşi cu voie bună.

După ieşirea de la teatru societatea se mări. Toţi aceşti oameni, fii ai aceluiaşi spirit, se simţeau legaţi ca și cum ar fi format o familie. Și simțeau instinctiv cine le este prieten ; nu era nevoie de explicații ; și cu toate că se expuneau persecuțiilor, nu-și făceau griji, rămîneau plini de speranță, convinși că sînt pe drumul cel bun.

Bătuse unsprezece și jumătate și veselia era în toi cînd o femeie îmbrăcată în negru se apropie de masă și ceru să vorbească cu doamna Marta.

Necunoscuta amintea de un steag îndoliat și toată larma însuflețită amuți.

— Doamnă Borg, începu ea, locuiesc în casă cu dumneavoastră și trecînd întîmplător pe lîngă fereastra camerei copilului, l-am auzit țipînd. Era încuiat singur. Nu, să nu credeți că vreau să vă fac vreun reproș ! Dar pentru că țipetele erau disperate m-am dus la portar să-mi dea cheia ca să intru la copil. Dar la portar nu era nimeni acasă. Am trimis un om milos după un lăcătuș și între timp i-am vorbit copilului cu blîndețe, prin fereastra închisă... Liniștiți-vă coniță, ați avut ghinion lăsîndu-vă în nădejdea unei portărese dubioase... Am intrat, l-am liniștit pe bietul copil, am stat cu el trei ore și acum doarme sub supravegherea portăresei care s-a întors. Ba...

Domnul și doamna Borg se repeziră afară...

Așa e cînd ai copii ! Da, da, da, își făcură reproșuri și promiseră să nu mai iasă niciodată. Se gîndeau ce povești tendențioase se vor răspîndi acum ; alergară pînă acasă pentru că nu găsiră nici o birjă. Și tocmai cînd urcau gîfîind pe Nybrogatan dădură peste un domn uriaș care-i prinse în brațele lui puternice strigînd :

— Hopa, în sfîrșit, v-am prins !

Era doctorul Henrik Borg.

— Holger, începînd de mîine ești redactorul gazetei cu șase mii de coroane leafă. Acceptat ?

Doamna Marta plînse la pieptul uriașului și apoi o tuliră de lîngă unchiul lor, alergară, rîseră și plînseră.

— Vom avea două servitoare, strigă doamna.

— Și locuință pe Strandväg !

În piață dansară în jurul unui stîlp de felinar și apoi fugiră ca la „un, doi, trei, urma scapă turma“ fiecare pe cîte o parte a tarabelor. Așa a ajuns Holger redactor și așa s-a sfîrșit cu bucurie o zi chinuită.

12

DOCTORUL BORG

Doctorul Borg fusese însurat de două ori ; prima oară cu o prostuță autohtonă pe care ,o îndrăgise pentru frumusețea și tinerețea ei. Era însă atît de conștientă de frumusețea ei încît îi consacra un adevărat cult. Putea să stea ceasuri întregi pe jumătate îmbrăcată în fața oglinzii și să se admire ; să-și sărute brațele rotunde, să-și modeleze sînii, să-și arate dinții, să-și frămînte nasul ca să aducă arcuirea cea mai frumoasă la locul potrivit. O dată, cînd doctorul, neobservat, o văzu la această ocupație, se sperie, pentru că expresia chipului ei nu era de om ci de animal prost, de pasăre care se oglindește în baltă ciugulindu-și penele. I se păru atît de îngrozitor că nu era unit cu un om încît, cu toată sinceritatea lui, își îndesă necazul în sac și-l legă strîns la gură.

În ciuda frumuseții ei, nu știa să se îmbrace și dacă el îi făcea vreo observație era luată drept lezmaiestate. Ea se retrăgea jignită, îl ironiza că nu e în stare s-o aprecieze și, în prostia ei, își enumera toți admiratorii, citîndu-le opiniile. După căsătorie, doctorul își aducea ofrandele sub formă de flori și șampanie. Dar ei florile nu-i conveneau niciodată.

— De la locotenentul X. am primit orhidee de șapte coroane firul. Și șampania veritabilă trebuie să coste unsprezece coroane.

Se iubea atît de obiectiv pe sine însăși și frumusețea ei încît era geloasă pe doctor că a pus mîna pe ea.

— Ai avut noroc ! Nici nu știi ce bogat ești. Gîndește-te cîți te invidiază !

Dar egoismul mergea atît de departe încît nu se putea dărui soțului, nu-l lăsa să o iubească, ci era atît de rece și invidioasă în momentele de tandrețe că nu putea primi nimic. Și apoi se plîngea.

La început doctorul nu își bătuse capul cu toate mofturile astea, știind cu cine are de-a face. Dar curînd ea se duse și se plînse mamei sale spunîndu-i că nu se consideră căsătorită. Mamă-sa nu înțelegea și nu voia să știe nimic.

Doctorul, încă tînăr ca medic, nu înţelegea nici el ce vrea să spună nevastă-sa dar îşi pierdu liniştea şi ceru sfatul unui prieten mai în vîrstă.

— Ei, tinere, spuse acesta, te afli în faţa unei probleme pe care şi eu încă o mai silabisesc. Însă de curînd, în această chestiune am citit o afirmaţie precisă a celui mai mare ginecolog al nostru. El spune că femeia de plăcere caută plăcerea, dar nevasta caută copilul ; şi declară hotărît că copilul trebuie zămislit cast, într-o îmbrăţişare plină de dragoste, nu într-una voluptoasă. În căsnicie femeia-mamă cinstită devine castă împotriva voinţei ei şi ce caută nu găseşte ; de aceea se plînge. Dar, dragul meu, eu am ajuns atît de departe încît cred că şi dorinţa bărbatului este înnobilată prin căsătorie, oarecum neutralizată sau spiritualizată ; de aceea am auzit tot atîtea plîngeri şi din partea bărbaţilor. Cîtă dezamăgire poţi vedea la tinerii căsătoriţi... dar ia spune-mi, nevastă-ta e gravidă?

— Da, după două luni de căsnicie !

— Atunci poţi fi liniştit !

Doctorul se linişti, prea mult, încît îşi supără nevasta. Ea deveni şi mai geloasă pe bărbat că avusese onoarea să aibă un copil cu ea şi îşi ura sarcina care-i strica frumuseţea. Ce nu îi plăcea, pentru ea nu exista. Necugetată şi mărginită umbla mai departe de colo colo făcînd pe fecioara.

Atunci mamă-sa se înfurie :

— Ai înnebunit, fetiţo ? Doar eşti într-o stare binecuvîntată.

— Habar n-am...

— N-ai habar ? Ascultă, dacă mai umbli cu prostii din astea te omoară bărbatu-tău în bătaie. Nu pricepi că lumea o să se întrebe de unde ai copilul, dacă faci pe nevinovata ?

Dar cînd ea văzu cît de bucuros şi de mîndru era bărbatul simţindu-se tată, începu să-l urască. Se umplu de o răutate cu totul animalică şi nu voi să-i acorde paternitatea copilului ei, numai al ei. Fie din prostie, fie din pură răutate, oricum, într-o dimineaţă cînd sporovăia ca de obicei, aruncă vorbele :

— Nu știu, dar mi se pare că la copilul ăsta n-ai participat cu nimic.

Atunci temperamentul african al doctorului, atîta timp înăbușit, izbucni :

— Ce dracu tot spui ? Dacă nu-i copilul meu atunci ești o... și doar nu asta vrei să zici.

Doamna se ridică, se îmbrăcă și cînd să iasă spuse :

— Plec, pentru totdeauna !

— Du-te-n fundul iadului, răspunse doctorul. Ești în stare să omori omul cu prostia ta bestială și răutatea ta diabolică ! Pleacă mai repede că altfel te zvîrl afară !

Cu asta căsnicia luă sfîrșit. Dar asupra doctorului căzu o umbră, pentru că nu se putea apăra, chiar dacă aducea dovezi fiziologice, pe care nimeni nu le cerea. Umblă deci vreo cîteva luni furios și în furia lui se recăsători cu o norvegiancă, după ce o lăsase de asemenea însărcinată. Era în luna a șaptea cînd s-au cununat și nevasta ar fi vrut o nuntă discretă; bărbatul însă organiză o cununie la biserică cu toată pompa, ziua-n amiaza mare.

— Este atît de frumos să vezi o femeie binecuvîntată, spuse el.

Preotul nu era de aceeași părere, dar trebui să se declare mulțumit. Și cînd doctorul, ca însoțitor al propriei sale mirese foarte bombate, o conduse de-a lungul culoarului larg din biserică, umbra dispăru și el ieși la lumină, limpede și sănătos, așa cum era...

La masă ținu un discurs în fața celor o sută de invitați și bău în sănătatea soției sale și a copilului său nenăscut.

— Ăsta stil ! spuseră cîțiva. Alții găsiră că e cinic.

Un timp căsnicia numărul doi merse așa și-așa. Apoi urmă „casa păpușilor“, se-nțelege, și toate angaralele celelalte. Liga femeilor și canonul femeilor, federația femeilor și protecția femeilor. Pentru soț viața devenise un iad !

Toată idolatria străveche devenise ginolatrie, sau cultul femeii. Un poet ateu fu auzit declarînd că religia lui este femeia. Toată literatura care nu proslăvea femeia era socotită fără valoare, astfel că se putea da crezare de-a dreptul lui Spencer că arta și poezia își au originea în lingușirea masculului pe lîngă femelă. Poezia asta de ploconire în fața femeii ar mai fi mers cumva dacă n-ar fi fost acompaniată de autoînjosirea bărbatului. Bărbații simțeau plăcere să se înjosească și să dea dovadă că bărbatul este un animal inferior, și cînd cei doi nebuni bătrîni. Ibsen și Bjőrnson declarară deschis că societatea poate fi salvată numai prin instaurarea femeii și înlăturarea bărbatului, sminteala ajunse la culme.

Dacă se mai adăuga și problema norvegiană, atunci doctorul avea un cămin confortabil. Doi copii crescuseră, firește, unul în vîrstă de treisprezece, celălalt de cincisprezece ani, dar acum deveniseră și ei mere ale discordiei. Toate erau mere ale discordiei și cu o femeie încăpățînată nu era nimic de făcut.

De ce nu se despărțeau ? Copiii, amintirile și acel ceva de nepătruns care-i leagă pe soți chiar și atunci cînd se urăsc, țineau mizeria laolaltă. Ocultiștii spun că soții produc unul în celălalt substrate semispirituale ce duc un fel de existență reală ; alții sînt de părere că sufletul bărbatului și al femeii cresc împletindu-și strîns rădăcinile absorbante și în fond trăiesc într-o permanentă îmbrățișare ; simt împreună și unul prin altul așa cum se spune de gemeni ; de aceea suferă și partea care-l doare pe celălalt ; simte durerea pe care ea însăși a provocat-o ; de aceea ești lipsit de apărare în fața celui iubit și dragostea înseamnă suferință. De aceea și despărțirea este cea mai dureroasă dintre toate ; înseamnă să sfîșii și să dizolvi existența, dar amintirile sînt fiicele sufletului, nu poți să le părăsești cînd vrei. Sînt soți care au umblat chiar treizeci de ani cu gîndul să se despartă, fără să reușească ; s-au despărțit ca logodnici, ca tineri căsătoriți, ca soți ; s-au despărțit cu opt zile înainte de nunta de argint ; și cînd au ajuns atît de departe, credeau că va dura pînă la sfîrșitul vieții. Dar trei săptămîni mai tîrziu bărbatul a plecat de acasă și a lipsit o noapte, prima după treizeci de ani. A doua zi s-a reîntors și ca să simbolizeze împăcarea, a aranjat o nouă locuință ; și totul a mers mai departe.

Doctorul suferise atît de profund la prima despărțire încît era hotărît să reziste într-a doua, să sufere orice, numai înjosirea nu. Dar sînt atîtea care înjosesc pe neobservate. Să fie mustrat în fața servitorilor este înjositor pentru bărbat și să fie tratat ca un idiot în prezența copiilor este şi mai înjositor, mai ales atunci cînd el este cel mai inteligent.

Această înăbuşire a înclinaţiilor în fiecare zi şi în fiecare ceas poate să-i răpească pînă la urmă celui mai puternic orice sentiment al încrederii în sine şi cînd doctorul observă că este în pericol, se hotărî să fugă, unicul fel posibil de a lupta cu femeile rele ; căci cel ce îşi face de lucru cu răutatea, pică singur în ea. Şi răutatea ei avea asupra nervilor lui efectul unei otrăvi care ameninţa să-l atace.

Pretextul imediat al evadării a fost, ca de obicei, vizita unor prietene. Una dintre ele o iubea pe doamna Dagmar, cît de nevinovat era greu de hotărît, dar femeile socotesc că orice fac este nevinovat, chiar dacă depăşesc limitele.

Această prietenă începu să se amestece în educaţia copiilor. Fata a fost tunsă scurt iar părul băiatului a fost lăsat să crească lung, totul pentru a şterge inegalitatea dintre sexe. Dar cînd băiatul s-a făcut de ruşine la şcoală cu această înfăţişare femeiască şi în acelaşi timp tatăl a observat că instinctele băiatului încep să se feminizeze, s-a speriat ; a luat foarfeca şi i-a tăiat părul. Cînd mamă-sa a văzut asta, s-a înfuriat :

— Unei mame nu-i este permis să-şi educe copiii ? a strigat ea.

— La dracu, atunci să nu educe nişte sodomiţi. Sîntem doi care trebuie s-o facem şi unul dintre ei sînt eu.

Mama ameninţă că se duce la avocat. Aşa spunea ea de obicei.

Dar mai era încă un factor care tulbura căsnicia şi acesta era coniacul, descoperit pe atunci de un medic celebru. Doamna îl folosea ca leac contra tuturor crampelor şi mai ales înainte de masă, contra nervozităţii şi seara contra insomniei. Păhărele aparent nevinovate stricau buna dispoziţie şi pofta de mîncare, aduceau somnul la ore nepotrivite şi goneau somnul de noapte. Cu toate că cu descoperitorul însuşi, profesorul şi autoritatea lui, s-a terminat prost, ca victimă a ipotezei coniacului, doamnele continuau să bea.

Dacă doctorul îşi avertiza nevasta, ea îi punea în faţă pe profesor :

— Profesorul cu siguranţă că se pricepe mai bine ca tine care nu eşti nici măcar docent.

Într-un cuvînt, căsnicia era coaptă, atît de răscoaptă încît atunci cînd izbucni discordia dintre fraţi, o adiere uşoară de vînt o făcu să se frîngă.

Doamna Dagmar scrise în gazeta femeilor împotriva teoriilor bărbatului ei, la care făcea aluzie, totuşi fără să-i pomenească numele ; îl declara suspect ca reacţionar şi îi avertiza pe alegătorii liberali să nu voteze un astfel de candidat. Aşadar războiul era declarat oficial şi soţii locuiau în capetele opuse ale casei.

Dar catastrofa însăşi a fost grăbită de un mic incident care a intervenit parcă la comandă.

Într-o dimineaţă, la orele de consultaţii, a apărut o cucoană foarte bine îmbrăcată. Doctorul s-a mirat, deoarece cuconetul îl părăsise declarîndu-l „nedelicat" ; adică nu voia să le înţeleagă aluziile ci le dădea pe faţă gîndurile ascunse şi le descoperea secretele fără să fie întrebat.

A rugat-o să ia loc şi cînd a fixat-o s-a lămurit imediat ce soi este. Expresia ochilor nu corespundea cu a gurii. Bărbia, obrajii şi buzele erau de copil, dar ochii spuneau altceva şi uitase să şi-i dreseze. Cînd a întrebat-o de ce se plînge ea i-a spus că este anemică şi nervoasă. Doctorul dăduse de o urmă bine cunoscută şi întrebase prudent în continuare :

— Sînteţi căsătorită ?

— Da !

— Aveţi copii şi cîţi ?

— Un copil.

— Cînd s-a născut ? (Acum mergea după formular pentru că ştia povestea pe dinafară.)

— Acum trei ani !

— Ei, şi apoi ?

Urmă o pauză, deoarece în cuvîntul „apoi" stătea toată mărturisirea pe care el i-o punea indirect în gură ; dar ea nu venise să-i mărturisească nimic, dimpotrivă. De aceea el reluă firul şi continuă singur :

— Soţul dumneavoastră nu mai vrea să aibă copii ?

— Nu !

— Doriţi să mai aveţi copii ?

— Nu !

— Păi, de aceea sînteţi nervoasă şi anemică! Soţul este şi el nervos?

— El? El mă face să fiu nervoasă şi despre asta voiam să vă vorbesc.

— Ascultaţi-mă, doamnă! Dumneavoastră vă enervaţi reciproc cu aiureala asta...

— Doctore, spune-mi ce să fac; nu pot trăi căsătorită ca şi cum aş fi necăsătorită...

— Nu face şi soţul la fel, dacă nu vreţi să aveţi copii? (Ea nu voia să vorbească de soţ, nici măcar să se gîndească la el.)

— Nu-mi poţi prescrie ceva, doctore, ceva care...

— Vreţi să spuneţi că trebuie să vă prescriu un amant? Atunci vă va face el copilul şi sînteţi tot atît de expusă la temuta graviditate.

Asta era tot secretul şi acum asista la o schimbare de decor la scenă deschisă; mutrişoara fu înlocuită de alta atît de înfricoşătoare încît doctorul crezu că pe scaun şade cu totul alt om. Dar el duse îndrăzneala mai departe:

— Că soţul dumneavoastră a obosit să mai practice viciile pe care le aveţi, nu mă miră...

Mai departe nu ajunse pentru că într-o clipă doamna fu dincolo de uşă.

Era un caz obişnuit şi apărea tot atît de des ca şi căsnicia nefericită.

Cînd se duse la servitorul din sala de aşteptare, găsi numele doamnei. Era nevasta redactorului gazetei liberale. Îşi băgase căruţa în mlaştină.

*

Dar cu asta tot nu se sfîrşi pentru că după un sfert de oră intră doamna Dagmar şi cum dorea o convorbire mai lungă, era blîndă, ştiind că dacă se obrăzniceşte i se închide uşa:

— Ce-a vrut cuconiţa care a fost la tine?

— A vrut să-i prescriu un amant. Da, vin şi cer reţete pentru abortive şi preventive...

— Vei fi reclamat la societatea medicilor pentru purtare jignitoare faţă de un pacient de sex feminin.

— Crezi că are dreptul să facă reclamaţia?

— Da!

— Atunci ești și tu o...

Se uită după vătrai și nevastă-sa dispăru. Acum știa că s-a isprăvit.

Asta era în acea epocă lupta infernală dintre sexe, pe viață și pe moarte. Și dacă s-au văzut ruinîndu-se atîția bărbați și murind înainte de vreme, cauza nu s-a aflat, pentru că despre ea nu se putea scrie.

Natura îi dăduse bărbatului dreptul de inițiativă, pentru că el era principiul activ ; acum însă urma să i se răpească acest drept ; femeia, care nu dă nimic ci doar primește, a luat inițiativa și pentru că receptivitatea ei este nelimitată, fiecare bărbat trebuia să piardă o luptă inegală întrucît cheltuielile au și ele limitele lor naturale. Și orice eludare a legilor naturii se răzbună. În loc să devină tați, bărbații se degradau ca proxeneți ai nevestelor lor ; dormitoarele moderne, cu cele două paturi de fier, erau aidoma institutelor medico-mecanice, spalierelor de plante agățătoare sau sălilor particulare de gimnastică terapeutică. Soții nu găseau ceea ce căutau pentru că asta se putea găsi numai în maternitate și paternitate. De aceea moartea lua locul nașterii.

Veacul al nouăsprezecelea n-a fost veacul copilului, asta-i o minciună. Veacul al optsprezecelea, cu Emile al lui Rousseau, cînd mamele îi învățau din nou pe copii să sugă, restituind maternității onoarea pierdută, asta a fost epoca de aur a copilului. Dar veacul al nouăsprezecelea, mai ales sfîrșitul lui, a fost pentru copii un iad. Cei ce se năşteau își datorau viața unei întîmplări nefericite, unei întreruperi nereușite a actului de voință, de aceea se nășteau lipsiți de voință, asexuați, fără caracter. Maternitatea era disprețuită ; nici o femeie nu voia să fie lăuză iar alăptarea directă era considerată rușinoasă. Copiii erau crescuți cu biberonul și plîngeau tot timpul, n-aveau somn și se îmbolnăveau des. Chimicalele : carbonatul de sodiu, lactoza, laptele de vacă sterilizat, asta le era hrana. Un lichid steril cu energia vitală anihilată trebuia să înlocuiască laptele viu, matern ! Rezultau niște oameni sterili, care nu puteau dezvolta nici o idee nouă ; epigoni, automate, dînd răspunsuri tipărite la problemele umanității, tipărite pe petecuțe de hîrtie pentru achitarea taxelor școlii primare. Era epoca automatelor și a copiilor — automate, a copiilor din biberon, a copiilor cu susetă care nu stătuseră niciodată la sînul cald al mamei ci fuseseră siliţi să zacă nemişcaţi cu trupul şi sufletul îngheţat sub supravegherea unei servitoare străine și a logodnicului ei, adesea a unei prostituate ce „trăgea suseta“ cu buzele nesterilizate.

Era epoca de aur a femeilor sterile și ele propovăduiau sterilitatea, formau comunităţi, și găseau profetese, astfel că în cele din urmă deveniseră o sectă religioasă recunoscută de stat.

În lupta contra acestei decadenţe a căzut bărbatul sănătos, doctorul Borg, ca să nu se mai ridice niciodată. Opt zile mai tîrziu era singur în căminul lui devastat și după unsprezece zile șters de pe toate listele electorale ca reacţionar faţă de feminism și antinorvegian.

De denunţ către societatea medicală a fost scutit, dar practica lui era compromisă.

13

DOAMNA BRITA LA STORÖ

Doamna Brita Borg nu era nicidecum atît de remarcabilă cum se credea şi blîndeţea ei era mai curînd fizică. Cînd a apărut feminismul ea a şi fost gata să salveze omenirea, ale cărei temelii trebuiau să se sprijine pe noii stîlpi ai societăţii, femeile. Prin urmare bărbatul trebuia doborît și ea a participat la vînătoare. Aceste smintite organizaseră, printre altele, o hăituire specială a marilor bărbaţi. Pînă și Carol al XII-lea a fost dezgropat și declarat femeie; Napoleon însuși nu însemna nimic, mamă-sa era totul; Goethe învăţase totul de la mamă-sa (care nu ştia nimic). Pe de altă parte : toate bolile ascunse ale femeilor proveneau de la bărbaţi, (care totuși le luaseră de la femei); toţi bărbaţii erau născuţi de femei (dar că toate femeile fuseseră zămislite de bărbaţi nu se spunea !).

Toată ţesătura de minciuni și inechitatea asta erau justificate prin aceea că femeia voia să răzbune acum nedreptăţile imaginare. Care nedreptăţi ? se punea întrebarea. Păi, împărţirea neegală dar frumoasă a sexelor de la natură, ce părea făcută după secţiunea de aur, în care partea mai mică se raportează la cea mai mare ca şi cea mai mare la întreg. Prin care femeii i s-a dat frumuseţe şi farmec, bărbatului forţă şi inteligenţă. Prin care femeii îi revenea obligaţia să nască şi să crească copilul, bărbatului însă să-l procreeze şi să poarte de grijă copilului şi mamei.

În toate timpurile, cînd un bărbat a iubit o femeie cinstită, a avut toate garanţiile că va fi bine tratat, atîta timp cît este fidel. De aceea femeia nu avea niciodată dreptate cînd se plîngea de bărbatul ei, pentru că purtarea lui depindea de a ei. Cînd un american i-a aruncat nevestei lui lampa aprinsă în obraz, judecătorul de pace a exclamat : „ce femeie îngrozitoare !“ Da, bărbatul care iubise în viaţa lui, probabil că văzuse răutatea originară, înainte de a uita astfel de sine.

Femeia n-are niciodată dreptate în faţa bărbatului ei, pentru că el este bărbat şi ea complementul lui.

Bărbatul singur a creat toată cultura : agricultura, industria, ştiinţa, artele, literatura ale cărei roade le oferă femeii sale (că vreo cîteva femei au fost de faţă făcînd treburi mărunte într-un ungher, nu înseamnă nimic).

Doamna Brita şi cele de o seamă cu ea răspundeau : dar femeia i-a născut pe toţi oamenii. Răspunsul este : şi totuşi bărbatul a zămislit toţi oamenii şi a pus femeia să-i nască copiii ! (Amin !)

Din galanterie moştenită de la începutul secolului, cînd ideile evului mediu reapăruseră în romantism, Gustav Borg trecuse imediat de partea femeilor ; dar în galanteria sau cavalerismul faţă de femei se ascunde părtinirea şi nedreptatea. Cînd un bărbat se ridică şi oferă locul unei doamne, nu este o recunoaştere a inferiorităţii sale absolute, ci sacrificiul liber consimţit al celui mai puternic faţă de cel mai slab. Dar acum doamnele nu mai voiau să vadă lucrurile astfel ci încercau să impună subordonarea celui superior.

Deci cînd doamna Brita vru să-şi arate forţa, deveni grosolană şi insensibilă ; şi ceva mai respingător decît o femeie grosolană nu există. Că i-a despărţit pe copii de tată a fost o bagatelă ; şi că micuţii plîngeau de dorul tatălui lor, n-o jena cîtuşi de puţin. Tandreţea, compătimirea, mărinimia faţă de copiii nevinovaţi nu intrau niciodată în discuţie dacă îşi putea arăta grosolănia faţă de soţul pe care îl ura.

În plîngerea ei către tribunal aducea douăzeci de puncte de acuzare dintre care majoritatea erau false sau uşor de înlăturat. Fusese brutal (cînd îl minţise în faţă !), o neglijase (pentru că se eschivase, sau voia să-i vîndă favorurile) ; fusese zgîrcit (pentru că ea însăşi cîştiga cu traducerile şi depunea banii la bancă sau îi risipea) şi aşa mai departe. Cavalerismul îi interzicea lui Gustav Borg să apară în faţa tribunalului şi să-şi demaşte nevasta ca proxenetă a fiicei sale. De aceea împuternicise un avocat, ca la toate întrebările, dacă are ceva de obiectat, să răspundă doar : „nimic !“.

Să se certe pentru copii nu voia, pentru că ei aveau nevoie de mamă mai mult decît de el.

Dacă s-ar fi putut împăca cu ideea să se apere prin contraacuzaţii, poate că ar fi cîştigat atît copiii cît şi proprietatea. Acum trebuia să piardă totul ; ştia asta deoarece judecătorul era feminist.

Între timp, doamna Brita cîrmuia la Storő. Bineînţeles că guvernanta fusese concediată şi minorii erau neglijaţi. Lăsaţi de capul lor şi în seama guvernantei străine, umblau trişti de colo pînă colo şi întrebau de tatăl lor. Cei miloşi le răspundeau că este plecat în călătorie, cei nemiloşi că a fost gonit. De fapt tatăl era tot timpul pe drum. Din oraş se întorsese în Storő şi locuia cu chirie la jurat. De acolo făcea incursiuni în insulă, urca dealurile şi se căţăra în copacii înalţi, numai ca să vadă coama acoperişului sub care îi trăiau copiii.

Esther şi Max se instalaseră după bunul lor plac şi nu mai făceau nici un secret din relaţia lor. Ba, jucau chiar şi mici scene domestice, amintind de cele mai urîte ale căsniciei. Mama observase asta dar mult timp tăcuse. Pînă la urmă, într-o după-amiază, intră la tineri şi îi puse contelui întrebarea de-a dreptul :

— Ei, Max, cînd ai de gînd să te căsătoreşti ?

După un moment de surpriză răspunse Esther :

— Să ne căsătorim ? Niciodată.

— Nu ţi-a promis Max că vă căsătoriţi ?

— Nu, dimpotrivă, răspunse Esther, ne-am promis unul altuia să nu ne căsătorim niciodată. Am văzut prea multă mizerie la voi şi la alţii ca să nu fim înspăimîntaţi de jurămîntul în faţa lui Dumnezeu că ne vom iubi toată viaţa ! Cine poate fi stăpîn pe sentimentele şi pe înclinaţiile lui ? Cine îndrăzneşte să promită primăvara că toamna nu va mai veni ?

— Ah, aşadar Max este unul dintre logodnicii aceia care se aţin prin cămări ? În tinereţea mea li se zicea linge-blide.

Contele se ridică şi într-o clipă îşi recunoscu poziţia greşită, după care amuţi. Fata însă vorbi din nou ;

— De cînd ai ajuns la concepţiile astea, mamă ? Tu, care...

— Acum, răspunse mama. Acum, după ce am studiat relaţiile libere la voi ; după ce am asistat la furtunile şi certurile voastre, am înţeles că libertatea este la fel de greşită ca şi constrîngerea. Este deci absurd să se dea vîna pe lege ; de fapt am ştiut-o dinainte văzînd că femeile întreţinute şi cei ce le întreţin sînt la fel de nefericiţi ca şi oamenii căsătoriţi, şi, luaţi seama, se pot despărţi tot atît de greu, deşi sînt liberi. Nu este vina căsătoriei ci stă în firea lucrurilor ; dragostea este o luptă pe viaţă şi pe moarte şi din forţele opuse trebuie să se nască o viaţă nouă şi puternică, cu drepturi de a trăi ; iar aceste drepturi sînt apărate deocamdată de stat şi de biserică ; ei sînt tutorii tuturor copiilor. Acum duceţi-vă şi faceţi publicaţia ; casă şi masă aveţi de la mine dar nu şi bani.

— Dar jurămîntul, jurămîntul fals ?

— Îl ia statul asupra lui ; de altfel, există divorţul care dezleagă de jurămînt.

Discuţia se încheie şi se despărţiră ca să se întîlnească din nou abia la cină.

Tinerii rămaseră în camera Estherei ; erau serioşi.

— Trebuie să ne cununăm, spuse contele, altfel îmi pierd prestigiul şi nu mă mai pot respecta nici pe mine însumi.

— Fie, ne cununăm, dar nu stăm împreună, pentru că atunci devenim duşmani, o simt la mine. Libertate legală ! Cu asta sînt de acord. Dar nu constrîngere legală !

— Bine ! Dar fidelitate, atîta timp cît legătura rezistă, adăugă contele.

— Fidelitate ? Asta înseamnă să te legi...

— Ne legăm noi înşine între noi printr-o înţelegere şi înţelegerile trebuie respectate, altfel lumea se prăbuşeşte.

Esther nu înţelegea :

— Asta se opune firii mele, răspunse ea.

— Pentru că firea ta e nestatornică, îi scăpă contelui. În acelaşi moment ceva se rupse şi izbucni o flacără. Pentru prima oară în viaţa lor se ivi lupta dintre sexe. Problema nu existase pentru ei, aşa crezuseră şi trăiseră fără să se gîndească nici măcar o dată la deosebirea naturală dintre sexe. Acum iată-i faţă în faţă ca bărbat şi femeie, goi, după săvîrșirea păcatului originar, după ce mîncaseră din pomul cunoaşterii.

Urmă o pauză înfricoşătoare şi apoi Max reluă dialogul :

— Observi că acum ne urîm ?

— Ca bărbat și femeie, da.

— Deci sexele trebuie să se dușmănească ?

— Cu siguranţă, ca şi polul nord şi polul sud al magnetului.

— Atunci iubirea este ură şi specia se perpetuează prin ură, nu prin iubire.

Ciudat era că întotdeauna cînd spuneau cuvinte pline de ură, forţa de atracţie creştea, ca şi cum intensitatea curentului ar fi sporit prin schimbarea sensului ; şi erau atraşi unul către celălalt prin ceva asemănător cu iubirea, dar care se dovedea a fi ură oarbă. Acum el o căuta cu privirile aprinse şi se apropia de ea ca şi cum ar fi vrut s-o lovească, s-o pîrjolească, s-o distrugă. Nu ca să ia ceva, ci ca să dea, ceva îngrozitor, ceva asemenea focului originar, s-o vadă îndurînd anticipat durerile facerii.

Ea însă, trezită de discuția anterioară, nu voia să-l primească ; își aminti acum de situaţia ei ca femeie, de poziţia ei umilitoare care nu avea nimic de dat şi se ascundea sub vorbele „i-a dat totul, i s-a dăruit" ; sări ca o pisică sălbatică, luă cuţitul pentru tăiat hîrtie de pe masă şi strigă :

— Te urăsc !

Asta putea să însemne : „Mă tem de tine în clipa asta, căci dacă îmi subjugi acum voința, nouă luni voi umbla ca un cuib al puiului tău ; al tău ! Nu vreau ! Nu vreau să-ți clocesc oul ! Nu vreau să fiu ogorul tău, pe care tu să-l semeni..."

El îi urmări gîndurile neexprimate și în sinea lui îi răspunse : „Tu recoltezi acolo unde eu am semănat ; tu pleci cu copilul meu, dacă te fac să-l naști ; tu, hoațo, vrei să mă anulezi pe mine și opera mea, după ce mi-ai născut copilul, (căci este al meu, de vreme ce eu îi dau viață și mișcare). Citesc în ochii tăi că ai fi în stare să-mi tăgăduiești paternitatea și să te declari tu însăți tîrfă, numai ca să-ți poți însuși pe nedrept avutul meu, să-mi plimbi plină de mîndrie maternă copilul pe stradă și să te fălești cu opera ta. Înjosirea bărbatului este scopul final al ambiției oricărei femei !

Apoi se rușinară ; fiecare ședea în colțul lui de canapea și îl ura pe celălalt. Curînd o luară iar de la capăt. Contele începu :

— Da, acum mă refuzi și nu trebuie să mă supăr, dar dacă eu mă împotrivesc poruncilor tale crezi că ai dreptul să te superi... Și cînd te gîndești că oameni cu judecată se încaieră ca pisicile ! Rut și ură ! Vezi, asta e dragostea, tot ce ar trebui să existe mai înalt aparține totuși regiunilor inferioare. Doar ești medic ; spune-mi ce este dragostea în expresia ei cea mai reală ?

— O secreție !

— Bravo ! Și asta trebuie să ne ocupe cea mai mare parte din timp și gîndurile noastre cele mai bune ! Știi, Esther, n-am fost niciodată idealist, totuși realitatea este o caricatură a ideilor noastre despre lucruri. Totul este degradat și deformat ; sînt momente cînd cred că smintitul de Stagnelius a avut dreptate cînd s-a plîns că sufletele noastre omenești s-au furișat în trupuri de animale. Doar ne comportăm ca animalele, ne sărutăm cu aceeași gură cu care înghițim mîncarea și iubim cu organele excretoare ! Este oare o mîndrie să fii om ? Nu, este umilitor, și ar trebui să ne fie rușine tuturor. Darviniștii au dreptate că trupul omului s-a dezvoltat din corpul de animal dar ei uită că sufletul are o existență de sine stătătoare pe lîngă străbunii de sus, cu amintiri astrale și că trupul acesta este doar un înveliș stingheritor. Metempsihoza egiptenilor este și ea adevărată, dar cred că am fost surprinși în învelișul acesta de maimuță tocmai în timp ce eram pe drum. Știi, la o școală de înot am văzut o dată trupurile omenești albe-gălbui-roșietice și am fost izbit de asemănarea — nu cu maimuțele — ci cu purcelușii, tot rozulii și lipsiți de păr. Crede-mă, am momente cînd literalmente nu-mi mai încap în piele, cînd aș vrea să-mi lepăd învelișul și să-mi iau zborul. Încep să cred în toate basmele vechi ; cred în păcatul originar, pentru că de cînd am căzut, tu și cu mine ne-am disprețuit unul pe altul. La început, cînd te iubeam, nu-ți vedeam trupul, îți vedeam numai sufletul și el era frumos și bun. Apoi a apărut diavolul și animalul. De curînd am văzut animalul din tine, în ochii tăi. Într-o zi arătau ca porțelanul mort, pictat, ca un ochi de email de pe firma unui optician. Atunci mi s-a făcut frică... Și totuși trebuie să ne anunțăm căsătoria ! Trebuie să coborîm în mocirla bucătăriei și a odăii copiilor ; și tu și eu, ca și toți ceilalți... Sfînta instituție a căsătoriei în care dragostea n-are loc, în care după clipa frumoasă a concepției urmează întotdeauna reproșuri, în care înfloresc toate viciile, iar virtutea, dacă se dovedește de bun gust, este un defect și poate deveni motiv de divorț. Am un prieten căsătorit care a fost acuzat de indiferență față de soția lui. În fața judecătorului s-a exprimat cu prudență, cam așa : soția mea mă acuză că sînt rece. După o căsnicie de un an avem numai un copil, dar dacă m-aș fi căsătorit la Constantinopole aș fi putut să am acum două sute de copii ; și totuși se plînge ! Două sute ! Dar tu știi că oamenilor nu le place dacă te aperi...

Sună pentru cină și trebuiră să coboare. La masă atmosfera era țeapănă și rece. Erau acolo și cei mici. Din greșeală, băiatul primise inelul de șervet al tatălui. Se jucă cu el și citi monograma ; buzele i se mișcau, dar nu se auzea nici un sunet. Totuși doamna Brita auzea și înțelegea ; și dintr-o smucitură îi luă inelul.

Băiatul roși, lăsă ochii în jos și după un timp spuse :

— Poate un om să-l oprească pe altul să gîndească ?

N-a urmat nici un răspuns, pentru că în acest „un om și altul“ era un puternic sentiment al demnității proprii prin care copilul se simţea la acelaşi nivel cu mama ; ea era impresionată, în primul rînd pentru că auzea la copil vocea tatălui. Acest bărbat, pe care-l credea şters de pe faţa pămîntului, reînviase şi şedea la masă vorbindu-i plin de reproş. Voia să se răzbune prin copil ? Sufletul lui adăsta încă în casa asta din care fusese exclus ? În clipa aceea simţea o ură nemărginită faţă de copil şi cînd acesta, fără să se gîndească, sau dintr-un impuls inconştient, luă din nou inelul, mamă-sa se ridică furioasă şi-l apucă de ureche. Calm, rece, stăpînit şi cu convingerea unui om matur, băiatul spuse cuvintele următoare, negîndite pînă la capăt :

— Nu mă atinge, mamă, că mori !

Ce voia să spună ? Voia să spună ceva ? Cine ştie ? Toţi copiii sînt copii minune, cîtă vreme inteligenţa lor intuitivă pare desăvîrşită în trupuşorul lor nedesăvîrşit. Dar şi trupul de copil este desăvîrşit ; este doar micşorat la scară şi adesea ai impresia că vezi un om în miniatură. Izbucnirile naive ale copilului nu sînt deloc naive, ele sînt tot atît de adînc gîndite ca şi ale adultului. Recent, am citit memoriile unui mare om de stat care îşi aminteşte să fi fost la fel de isteţ în adolescenţă ca şi la maturitate. Dacă este aşa, atunci ce rost mai are educaţia ? Să înăbuşe !

După ce băiatul tăcu, drept pedeapsă urma să fie încuiat într-o cameră întunecoasă, pentru că vorbise la masă. Mamă-sa îl apucase de braţ, stinghereala era generală şi contele Max se pregătea să intervină cînd, deodată, toţi îşi ascuţiră auzul.

Din grădină venea un urlet, poate răgetul unui animal domestic....

— Vitele nu umblă iarna pe-afară ! întrerupse contele tăcerea apăsătoare.

Nu urmă nici un răspuns, mama păli şi rămase încremenită în timp ce chipul copilului se lumină de pace lăuntrică asemenea unui muribund. Numai el şi cu mamă-sa înţeleseseră sunetul acesta. Era tatăl ! Bărbatul care nu poate plînge cu lacrimi, urlă de durere. Aşadar el aşteptase în faţa casei în seara mohorîtă de iarnă ca să vadă o rază de lumină de la copii !

Doamna Brita duse mîna la piept și ieși din cameră fără să scoată o vorbă.

Cînd copiii întrebară de ea mai tîrziu, servitoarea le spuse că doamna s-a culcat în pat și este bolnavă.

*

În dimineața următoare doamna era tot bolnavă dar nu voia să cheme doctorul, nici nu voia să vadă pe nimeni. Își scria ordinele pe bilețele. Tinerii primiră porunca următoare : „Plecați imediat la oraș și anunțați-vă".

Și ei plecară.

După multă alergătură avură actele în regulă la ofițerul stării civile, cel puțin așa credeau ei, și atunci se duseră la cancelaria unui pastor ca să „dea" anunțul.

Trecură printr-o anticameră care arăta ca o mică tindă și intrară în biroul ce semăna cu o verandă mai mare. Pe dușumea zăpadă și murdărie, ferestrele fără perdele, bănci de lemn pe lîngă pereți, pupitre ; atmosferă neplăcută, apăsătoare, antipatică, urîtă. Aici stăteau și ședeau păcătoșii bărbați și femei ce voiau să-și înceapă viața, conviețuirea pe tot timpul călătoriei ; aici stăteau și ședeau părinți ce voiau să-și sfințească nou-născutul pentru luptă și să-i dea un nume ; aici stăteau și ședeau oameni care aveau de îngropat o rudă, ceea ce de asemenea nu este chiar atît de ușor. Nimic nu este ușor, nici intrarea, nici ieșirea. Asta începuseră să simtă în timp ce ședeau și așteptau acolo.

Vedeau oameni morocănoși scriind în registre mari, scriind și ștergînd, punînd fără ocol întrebările cele mai indiscrete. Numele tatălui ? Necunoscut. Ai mai fost căsătorită ? Cumva divorțată ? Prezintă actul de divorț ! Nu-l găsești ! Copilul e botezat ? Da, dar nu aici. Unde ? Departe de tot, în America ! Scrie și asta ! Scrie, scrie, scrie !

— Partea asta a îngrijirii sufletelor este destul de complicată, începu contele în șoaptă. Lucrări de birou, înregistrări, ciorne. Ăștia sînt ofițeri de stare civilă ! Unchiul Henrik îi spune serviciu parohial, dar este un confesional oficial.

— V-aţi împărtăşit ?... Ce-l interesează ? !... Şi sînt atît de nepoliticoşi ! Sună atît de aspru cînd vorbesc slujitorii Domnului !

Sala se goli pentru o clipă şi un ins care părea să fie şeful biroului suflă şi îşi şterse ochelarii. Era un preot laic, pe cît se părea, pentru că povestea în gura mare o anecdotă cu o femeie care fusese logodită în faţa amvonului cu un nebun. Cînd se uită prin cameră şi o observă pe faimoasa fiică a doamnei Brita, ce făcuse să vorbească despre ea toată Uppsala, roşi pînă la rădăcina părului; şi cînd servitorul trecu în acelaşi moment ca să aţîţe focul din sobă, nu-şi mai putu ţine gura.

— Aţîţă-l, Söderström, să se înroşească soba, să fie roşie, roşie pentru roşii !

— Ăsta-şi bate joc de noi ! şopti contele.

Dar personalul biroului îl răsplăti pe şef cu un chicot înăbuşit şi fiindcă acestuia i se urcase succesul la cap, aspiră la noi lauri.

— N-a fost aici mai înainte un mitocan care voia să afle amănunte de la ultimul divorţ ? îl întrebă el pe paracliser.

Acesta mormăi ceva ce servi doar ca pretext pentru gluma grosolană lansată imediat :

— Ia uite, ăsta vrea să se însoare ; se cunună sau se comună ?

— Parcă am fi la bîlci, şopti contele. Şi eu care o luasem în serios ! Nu vrei să ne vedem de drum, Esther ?!

— Nu ! Gîndeşte-te la mama !

— Dar asta-i o şarlatanie ! Eu plec !

Servitorul intră din nou cu o tufă de ienupăr în mînă, o aprinse în sobă şi o vîntură prin sală. Chipurile pentru că bîntuia o epidemie şi toate localurile publice trebuiau afumate.

Asta-i dădu popii apă la moară :

— Bravo, Söderström, afumă-i pe nihilişti !

— Nemaipomenit, şopti contele. Aştia-s nişte huligani ! Huligani ! Închipuie-ţi ce studenţi beţivi ! Dacă nu pot urma şcoala agricolă din Ultuna se fac păstori de suflete şi atunci au dreptul să-şi batjocorească semenii ; iei zeciuială şi atunci poţi lega şi dezlega sufletele. Să ştii că aici e ceva putred şi mai bine îmi îngrijesc singur sufletul.

În sfîrşit sosi şi pastorul. Era un bărbat venerabil, cult, totuşi un funcţionar superior, nici păstor, nici mare preot. Citi certificatele şi spuse cu o mină amabilă, cîtuşi de puţin arogantă :

— Aici scrie domnul Adelstorm, dar trebuia să scrie conte.

— Da, ar fi trebuit, dar tatăl meu este un simplu casier de bancă şi a renunţat la titlu fiindcă nu aduce decît false pretenţii...

Preotul îl privi înţelegător, aproape admirativ.

— Şi eu, continuă contele, am urmat exemplul tatălui meu, mai ales că tot sistemul titlurilor este învechit.

Pastorul se încruntă pentru că aici adulmeca un atac modern la adresa societăţii care nu-şi rînduia membrii după importanţa reală. Dar fiind un bărbat uman trecu mai departe.

— Domnule... conte, îmi cer iertare, dar nu pot împărtăşi vederile dumneavoastră privind lipsa de valoare a titlurilor, deoarece tocmai prin ele statul distinge meritele cetăţeneşti... Domnule conte, nu sînteţi botezat ? Nu văd certificatul de botez.

— Botezat ? Nu, nu cred...

— Nu credeţi ? Atunci nu vă pot anunţa.

— Ei, poftim pentru ce stăm aici, Esther ! Dar oricum este ciudat, domnule pastor ; dacă nu vrei să te căsătoreşti şi să te cununi eşti un proscris ; şi dacă vrei să te căsătoreşti şi să te cununi atunci ţi se pun piedici de care se plîng toţi cei căsătoriţi. De ce vreţi să împiedecaţi un lucru atît de simplu ? Între altele cereţi o dovadă că sînt liber să mă căsătoresc ! Cum pot dovedi asta ? !

— Mă refer numai la instrucţiunile pe care le am...

— Dar eu n-am această posibilitate şi deci... deci ne vedem de drum, de drumul *nostru*.

— Aşteptaţi un moment, reluă pastorul. Să vedem actele domnişoarei ! Aici scrie : neconfirmată ! Păi atunci nu se poate. Regret, dar nu pot face nimic !

Acum îi veni Estherei rîndul să vorbească, pentru că îi promisese mamei sale şi totodată în ea se trezise şi amintirea tatălui, aşa cum o îmbrăţişase atunci pe plajă, cînd se logodiseră, ceea ce însemnase totuşi binecuvîntarea întemeierii unei noi familii. Prin asta legătura devenise oarecum altceva decît o simplă cunoştinţă.

— Nu ne puteţi ajuta, domnule pastor ? spuse ea pe jumătate disperată, ceea ce o făcea atrăgătoare.

— Nu, dragii mei, nu pot, deoarece presupun că dumneavoastră, domnule conte, nu vreţi să vă botezaţi şi dumneavoastră, domnişoară, nu vreţi să vă confirmaţi.

— Nu, răspunse Esther ca o fetiţă, pentru că nu sîntem credincioşi. Dar pentru asta trebuie să fim izgoniţi şi dispreţuiţi de părinţi şi de fraţi ? Este prea aspru !

Pastorul era impresionat în contra voinţei lui văzînd că ei căutau totuşi o protecţie mai înaltă în cele mai grele şi mai fatale lupte ale vieţii. Găsea frumos şi spiritul lor de sacrificiu în faţa dorinţelor părinteşti, chiar dacă, la drept vorbind, îşi sacrificau conştiinţa.

— Recunosc, începu el...

Şeful de birou tuşi, ceea ce însemna : „Să nu recunoaşteţi nimic !“

— Recunosc, desigur...

— Domnule pastor, îl întrerupse registratorul...

Şi de data asta din toată recunoaşterea nu se mai alese nimic.

După ce tinerii ieşiră din casa păcătoşilor, contele nu se mai putu abţine :

— Ptiu ! exclamă el, aici toate sînt anapoda !

În acelaşi moment lîngă ei apăru pastorul cu o expresie amabilă, umană, apucă boa-ul Estherei ca şi cum ar fi vrut să-l tragă de coadă sau să-l ciufulească ştrengăreşte.

— Domnişoară ! spuse el, confirmaţi-vă ; este doar o formalitate ; şi dumneavoastră, domnule conte, botezaţi-vă, nu este periculos ; doar un pic de apă !

— Doar formalităţi şi doar un pic de apă ? întrebă contele Max. Păi, atunci... mulţumesc pentru explicaţie, domnule pastor... Dar închipuiţi-vă, noi, proştii, credeam că este altceva ! Hai, Esther !

Plecară.

— Crezi că era convins de ceea ce spunea ? întrebă Max.

— Nu, răspunse Esther, gata să plîngă ; este un om cumsecade ; a vrut doar să ne consoleze şi să ne ajute. De aceea a spus aşa.

— Te sărut în gînd, Esther, aici, în mijlocul străzii, pentru că ai părere bună despre oameni !

— Poate să-ţi pară rău chiar şi de un popă !

— Chiar şi de un popă ! Da, dar acum vedem că biserica provoacă scăderea căsătoriilor şi creşterea legăturilor libere. Fie răsplătiţi după voia lor !

— Şi acum ce facem ?

— Ne ducem la Holger, la redacţie, să ne descărcăm sufletele.

— Da, asta facem.

*

Gazeta luase un puternic avînt de cînd căpătase un nou motor în tînărul redactor. Îndrăzneţ, lipsit de prejudecăţi, adunase toate curentele în acumulatorul lui. Liberalism, niţel socialism, tot feminismul, nişte teozofie, protecţia animalelor, sport, un pic de simpatie pentru dezarmarea succesivă, cosmopolitism pe baze patriotice, liber-schimb principial cu protecţionism vamal, dacă pericolul o cerea. Acest eclectism putea să pară impus de dorinţa de a spori numărul abonaţilor, dar mai avea şi alte motive. La sfîrşitul anilor optzeci, cînd agricultura suedeză era cu adevărat în pericol, problema vamală fusese adusă pe tapet în camere şi pusese în mişcare ţara întreagă. Ca de obicei, premisa era falsă : protecţie vamală sau schimb-liber ; şi întreaga naţiune se împărţise în două tabere : stomacul — şi membrele, cu toate că nimeni nu prea ştia cine este stomacul. Protecţioniştii învinseseră şi ţăranii se crezuseră salvaţi. Dar în anul următor în Rusia recolta fusese proastă şi ţăranii suedezi care mai şi trebuiau să cumpere cereale de sămînţă, se temuseră de foamete. Atunci protecţia vamală fusese suspendată din nou şi întreg războiul vamal se dovedi o risipă de timp şi de forţe iar cei ce pierdeau erau învingătorii. Noi, cei ce am văzut în noul veac cum au fost părăsite vechile teorii liber-schimbiste ale Angliei, ne-am corectat desigur noţiunile şi recunoaştem că viaţa economică nu evoluează atît de matematic cum s-a crezut. Liber-schimb înseamnă că mai multe state îşi schimbă liber produsele. Atunci la o poziţie poate că se pierde dar se cîştigă la alta şi treptat are loc o compensare în avantajul tuturor. Dar dacă un stat spune : acum eu sînt liber-schimbist, pe cînd celelalte sînt protecționiste, înseamnă că se fură pe sine însuși și de altfel este o absurditate deoarece totul presupune un contract între mai mulți. Este ca și dezarmarea în timp de război.

Însă toți cei ce trăiseră războiul vamal și văzuseră că dreptatea și nedreptatea nu stau numai de o singură parte, deveniseră ceva mai prudenți ; și asta era caracteristic în fizionomia sfîrșitului de veac : prudență, circumspecție. Mai înainte însă s-ar fi numit compromis, în sensul rău al cuvîntului, sau mercantilism, scepticism în sens de lipsă de fermitate a caracterului și opiniilor. Acum se produsese acea compensare din care unii profitaseră realmente de pe urma celorlalți ; învățaseră unii de la alții ; făcuseră schimb în avantaj reciproc ; clasele sociale se amestecaseră, trebuia doar să te uiți în anuarul nobilimii ca să vezi cît de multe nume burgheze se aliaseră cu cele din înalta nobilime și cît de multe posturi mărunte erau ocupate de purtătorii celor mai mari nume ; statul dădea o mînă de ajutor socialismului iar socialiștii combăteau anarhismul. Timpul dezbinării începu să se transforme în cel al unirii și oamenii își dădeau osteneala să se înțeleagă între ei. O bună parte din ceea ce era nou se dovedise experiment nereușit, dar și experimentele cu rezultate negative erau utile, ducînd la produse secundare ; alchimiștii n-au găsit aur, firește, în schimb au descoperit acidul sulfuric, mult mai util.

Cînd venise la putere, inginerul Borg descoperise imediat că nu merita să stăpînească o singură opinie și să le persecute pe celelalte pentru că atunci, la capătul cuartalului, apărea inevitabil declinul. Casierul era barometrul ; el vedea în registre încotro bate vîntul. Și chiar dacă redactorul ar fi avut curajul să sfideze deficitul economic, totuși, odată cu împuținarea abonaților, ar fi văzut micșorîndu-se și influența gazetei. Își pierdu deci repede credința optimistă în atotputernicia presei și treptat ajunse să fie servitor în loc de stăpîn, dar în felul acesta afacerea înflorea.

Tînăra pereche avea acum o locuință mare, cu trei servitori iar redacția își extinsese localul. În cabinetul lui era un permanent du-te-vino de miniștri, țărani, muncitori, generali, actori și artiști. Avea influență dar puterea lui era invers proporțională cu dependența pe care o accepta. Să asculți și să domini !

Astăzi în redacție era furtună ; adică existau colaboratori care trăiau în trecut și foloseau gazeta pentru interesele lor particulare. Orice notiță, chiar și cea mai nevinovată, avea un sens ascuns : obținerea unui avantaj, a unui profit, satisfacerea unei ranchiune. Mai ales cronicarul teatral uzurpase o poziție de forță de care abuza ca să domine și să se simtă că e cineva, deși nu era nimic. În complicitate cu favoritele lui dispunea de soarta oamenilor, dobora și lansa după bunul lui plac. Se atașase în mod deosebit de teatrul care din motive lesne de ghicit purta titlul de „furnizor al curții". Oferea marfă mai proastă decît al doilea teatru, dar se bucura de sprijinul și protecția statului iar personalul se număra printre înalții funcționari ai curții.

Inginerul Borg nu cunoștea situația teatrelor dar îl iritase faptul că ce era mai prost se bucura de protecție, împiedicînd afirmarea a ceea ce era mai bun. Că aici se întîmplaseră niște lucruri urîte, știa, dar nu-și bătea capul cu ele iar despre rolul intim pe care criticul îl juca în grădina regală a plăcerilor, nu bănuia nimic. De aceea deschise lupta cu un articol contra „protecției ilegale" și cu asta intră în grădina de zarzavat a recenzentului său. Urmă o demascare din care ieși la iveală că josnicia fusese sprijinită chiar de gazeta lui. Asta era supărător și Holger mersese mai departe decît avusese de gînd. Spărsese un ou stricat și se făcuse vinovat de o mică crimă de lezmaiestate. Acțiunea însă nu fusese deschisă dar despre ea se vorbea în cercurile înalte și la redacție se făceau pregătiri de luptă.

Tocmai în timpul acestei agitații generale, Max și Esther sosiră la redacție ca să-l vadă pe Holger.

Acesta era într-o dispoziție strălucită și se bucura de evenimentul care-i dădea ocazia să pună la punct tot felul de fleacuri învechite. Îi salută vesel pe soră-sa și pe Max, căruia îi și spunea „cumnate" și îl socotea ca atare, deoarece în concepția celor tineri era bine stabilit că logodna este oficializarea unei legături permise.

— Deci veniţi de la oficiul parohial şi aţi fost mustraţi ? Ce aţi fi vrut ? Adevăraţii copii ai bisericii sînt cei vitregi ; israeliţii, evanghelicii şi mormonii sînt anunţaţi, noi însă, care facem parte din adevărata turmă, nu sîntem admişi. Ascultaţi-mă, dacă vreţi, fac eu nunta şi vă anunţ în gazetă pentru prima, a doua şi a treia oară.

— Am fi sărit noi peste toate formalităţile dacă nu ne-ar fi silit mama, răspunse Esther.

— Mama, zău ? Ce mai face ?

— S-a simţit rău și a căzut la pat, după incidentul...

— Păi, povestea cu bătrînul a fost îngrozitoare dar în vremurile astea trebuie să lupţi pentru propria-ţi existenţă şi cel ce cade rămîne nerăzbunat.

Telefonul sună în camera vecină.

— Scuzaţi-mă ! şi Holger îi lăsă singuri ; prin uşa deschisă se auziră exclamaţii răzleţe.

— Ce spuneţi ? Sfinte Dumnezeule ! De necrezut ! Da, sînt aici, în biroul meu... îi trimit imediat ! E prea ordinar ! Tata, tata trebuia... ? Ah, prostii ! Şi pastorul crede ? Isuse Hristoase ! Ştiţi... Ştiţi... Alo !... Doctorul a fost acolo ?... Şi ce-a spus ?... Fără vătămări externe... Da, adio, deocamdată ; se întorc cu primul vapor !

Holger se întoarse palid în jurul nasului îngust ca un cuţit.

— Dumnezeule, ce poveste !... A murit mama ! În pat !

— A murit mama !

— Da, dar cel mai rău este că lumea zice... tata e bănuit... pentru că procesul se putea închide... numai în felul ăsta !

— Groaznic ! izbucni Esther, care nu ştia încotro să-şi îndrepte simpatiile în acel moment. Şi medicul ce spune ?

— Nu poate găsi altă cauză a morţii decît apoplexia.

— Atunci trebuie să plecăm imediat !

Nu se vărsă nici o lacrimă, nu se exteriorizǎ nici o altă emoţie în afară de o uimire serioasă. Cunoşteau viaţa şi manierele ei brutale ; erau pregătiţi de la bun început pentru orice, şi în lupta, în veşnica luptă pentru toate, cineva trebuia să piară.

*

Cînd Esther și Max ajunseră la vila din Storö, văzură cearșafuri albe la ferestre. Pe coridor le ieșiră în întîmpinare copiii mici, îmbrăcați în haine de doliu. Ei nu aveau noțiunea morții și păreau că se simt bine în pacea și liniștea ce domneau după furtună.

— A murit mama ! spuse băiatul, ca și cum ar fi anunțat un fapt oarecare și cu o vagă nuanță de mîndrie că este primul care poate aduce noutatea.

Cînd Esther intră în camera mamei împreună cu menajera își aminti că este medic și examină cadavrul găsind că moartea este reală. Expresia chipului era absolut identică cu cea pe care o observase la ultima lor întîlnire, cînd se auzise din grădină urletul tatălui și asta o îndemna să se gîndească la o cauză psihică a morții. Exista deci ceva ce se numea suflet, existau sentimente și altele asemenea ce nu se puteau extrage din celule și țesuturi.

După ce constatase ce voia, o întrebă pe menajeră :

— Stăpînul, tatăl meu, s-a mai arătat aici în casă după ce a plecat ?

— Nu, n-a mai fost ; dar... dar cu siguranță că nu e zdravăn la minte, căci a fost auzit... toată noaptea și chiar ziua, afară, în pădure.

— Auzit ?

— Da, striga așa, și doamna nu putea dormi. Dar după ce doamna a murit, a tăcut.

— Ciudat ! Și acum unde este ?

— Se spune că locuiește în parohie.

Esther coborî la Max care ședea la pian și mișca degetele ca și cum ar fi cîntat, dar fără să apese clapele.

— Crezi, întrebă ea, că mamei i s-a trezit conștiința ?

— Nu, nu cred.

— Dar ce crezi ?

— Păi, dacă aș fi teozof, aș putea ghici că a murit de durere. Sufletul lui, altoit pe al ei, a fost smuls, dar i-ar fi trebuit timp să se desprindă pe-ncetul ; asta i-a rupt inima. Nu este chiar atît de ușor să te desparți cum crede lumea și nici nepericulos. Cînd o femeie își înșeală bărbatul, chiar dacă el nu știe nimic, o simte telepatic și este cuprins de impulsul sinuciderii. Ciudat este că impulsul spre moarte al bărbatului înșelat caută să se exteriorizeze de cele mai multe ori în spînzurare. Că el vrea să moară depinde de faptul că prin femeie sufletul lui vine în contact nepermis cu sferele inferioare ale unui alt bărbat ; şi instinctul de conservare al sufletului este atît de puternic că mai bine moare decît să se pîngărească. Dacă bărbaţii ar şti cît de periculos este să te atingi de femeile altora, că este pericol de moarte şi dacă ar şti cît de mică este plăcerea ! O caută pe ea şi îl găseşte pe el, pentru că el este în ea şi i se pune în cale. De curînd un tînăr milionar a fugit cu nevasta altuia. Au călătorit destul de departe, pînă în Orient. Acum, cînd erau împreună, nu se mai puteau apropia unul de altul. De aceea a împuşcat-o şi apoi s-a sinucis.

— Nu puteau ?

— Nu ! Aşa îi scria în ultima epistolă... soţului care îi fusese prieten şi îi era din nou, acum, în ceasul morţii !... Alt caz ! un bărbat îşi părăseşte nevasta pentru că nu o mai putea scoate la capăt cu ea. După un an se însoară cu o fată tînără. Cînd intră în camera nupţială o găseşte în patul nupţial pe prima lui nevastă. Bineînţeles că nu era ea, dar asemănarea era atît de înşelătoare încît l-a cuprins groaza şi a fugit de nălucă. Iar rezolvarea poveştii enigmatice o ştii : după cîţiva ani s-a recăsătorit cu prima, a avut copii şi mai trăieşte şi astăzi.

— Sinistre poveşti !

— Din viaţa cotidiană !... Să-ţi observi tatăl, cînd va veni acasă, căci o va face, dar abia după ce mamă-ta va fi în pămînt. E sănătos. N-o regretă, dimpotrivă ; dar are o culoare cadaverică şi mai ales suferă de frig ; tremură groaznic şi plînge, fără să fie trist. În acelaşi timp slăbeşte şi scăderea greutăţii corporale devine anormală. Asta înseamnă că se desprinde de ea. În mod obişnuit durează un an.

— Unde ai citit toate astea ?

— Nu le-am citit, le-am observat la oamenii obişnuiţi... Şi cînd un bărbat este cuprins de dragoste, de o mare dragoste, ai văzut desigur şi marea lui transformare. În primul rînd slăbeşte, dar frumos. În timpul logodnei toate ţesuturile devin mai subtile ; îşi schimbă regimul fără să se gîndească. Preferă fructele, laptele şi vinul ; nu suportă nimic picant sau rău mirositor.

Trupul se pregătește pentru a renaște, pentru preluarea emanațiilor sufletului ei ; își controlează acțiunile și gîndurile pentru că știe că totul depinde de el. Nu vrea s-o pîngărească de la distanță și știe că ea suferă dacă el are gînduri rele. Nu te-a surprins că exteriorul lui se spiritualizează, că radiază lumină, că e fosforescent ? Că prostul devine pătrunzător, blegul spiritual, și urîtul frumos ? Asta este nunta sufletelor !

— Nu-nțeleg ! îl întrerupse Esther.

— Știu că nu, răspunse Max, și de aceea legătura noastră s-a sfîrșit !

— S-a sfîrșit ?

— Da, s-a sfîrșit ! Pentru că m-am și desprins de tine.

Esther sări furioasă :

— N-ai fost al meu niciodată !

— Nu, n-ai putut să mă ai niciodată ! Nu aparții teritoriilor mele.

— Și asta o spui atît de rece !

— Nu e rece, dar așa ți se pare !... Nu ți-e frig ?

— Ba da, groaznic !

— Vezi ! Există și alte surse de căldură în afară de lucru mecanic și afinitate chimică... Nu ți se pare că e curent în cameră ?

— Ah, parcă, o adiere.

— Sînt eu, îmi retrag aura ; știi ce este aura? Nu, în cărțile tale veterinare nu scrie asta... Chiar n-am fost al tău niciodată ?

Esther roși, parcă de rușine și șopti :

— Ba da, o dată... în vis !

— Știam, răspunse contele ; știu și cînd ! Vezi tu draga mea, cred că trupurile noastre se urăsc și asta se întîmplă atît de des în căsnicie... Dar acum ai dovada capacității de extensie a sufletului sau a forței lui aparente de a ieși din sine însuși... Știi ce este coșmarul nocturn ? Este sufletul dușmanului, care te vizitează. De aceea, vezi tu, nu trebuie să fii prea intim cu oamenii căci atunci intră în contact și astfel cîștigă influență sau capacitate de a intra în raporturi cu tine... Cunosc doi tineri căsătoriți treziți în miez de noapte cu palpitații și frică. Nu-și puteau explica de ce. Dar după aceea au descoperit că fenomenul era în legătură cu un vis pe care-l avuseseră amîndoi, chiar dacă foarte obscur, atît de obscur că lăsase în urma lui doar impresia unei anumite persoane. El, bărbatul, n-ar fi vrut să-i spună numele, pentru că era unul dintre cei care-i făcuseră curte nevestei lui înainte de logodnă. Dar cînd ea pronunţă numele, bărbatul nu se mai simţi stingherit şi iată că gîndurile şi visele lor erau tulburate de vizitele nocturne ale celui respins. Dă-ţi seama cu cîtă grijă trebuie să-ţi supraveghezi gîndurile ca să nu comiţi o crimă... Flăcăii şi fecioarele care visează urît, de cele mai multe ori nu sînt deranjaţi de propria lor fantezie, aşa cum se crede, ci de fanteziile altora, adormiţi sau treji. Nu-mi amintesc să fi fost tulburat de vise voluptuoase în adolescenţă ci de impresii parcă venite din afară ce mi se păreau palpabile... Dar, ca să revenim la tatăl tău, convingerea mea este că el a omorît-o pe mama ta fără să ştie. A făcut-o să degere, şi dacă te uiţi bine, vezi că ea a murit de frig.

Esther începu să umble prin cameră şi luă un şal din cuier :

— Mi-e frică de tine, spuse ea. Şi tu mă faci să îngheţ !

— Lasă deoparte şalul mamei tale ! spuse contele calm. În el a rămas multă aură de-a ei ; şi asta te poate neliniști ! Poţi căpăta stări bolnăvicioase..

Esther aruncă şalul spunînd :

— Îmi arde trupul parc-ar fi de urzici !

— Veştmîntul lui Nessus ! Iată-l ! Vezi cît de sensibilă este viaţa sufletească. N-o vezi la microscop dar o vezi cu ochiul tău care veghează lăuntric !

— De ce nu mi-ai spus nimic mai înainte ?

— Dacă ţi-aş fi spus, relaţia noastră s-ar fi sfîrșit, deoarece se întemeia pe faptul că te-am lăsat să crezi că eu sînt cel păcălit... Tu însă n-ai avut niciodată secrete pentru mine, draga mea... Ultima oară cînd te-ai dus la bal fără mine erai supărată pe mine şi hotărîseși să te răzbuni. Eu rămăsesem acasă şi te urmăream cu gîndul. Am ghicit cînd m-ai trădat şi mi-ai încredinţat capul şi onoarea unui cavaler pe care-l ghicesc, şi sufletul meu a plîns ca pentru o încălcare a legilor divine. Şi cînd te-ai lăsat sărutată în spatele unei uşi...

Esther rămăsese mută de groază și chipul ei întreba: „Cum de poți să știi ?“ Max însă, care parcă așteptase această confirmare, continuă :

— Atunci am avut senzația că toată pielea îmi este murdară, atît de intensă, că a trebuit să arunc hainele de pe mine și să mă spăl în cadă. Vezi deci că nu putem trăi împreună din moment ce nu poți avea nici un secret pentru mine ! Așadar după ce mi-am îndeplinit obligația de onoare și ți-am oferit cununia, îți spun bun rămas... Bun rămas ! Acum îmi retrag ce-i al meu !

Plecă și Esther rămase încremenită în mijlocul camerei, ca o stană de piatră.

14

LEZMAIESTATE

Acțiunea fusese deschisă și stîrnise multă senzație. Se punea întrebarea dacă era expresia aroganței sau a fricii. Puterea regală era atît de slăbită încît deținătorul marilor drepturi acordate de constituție, de pildă acela de a-și alege liber consilierii, nu îndrăznea să facă uz de ele. Iar norvegienii erau conduși de fapt prin parafă. Monarhul era doar un fel de reprezentant al imperiului în patrie, așa cum ambasadorii reprezintă imperiul în străinătate. Parlamentul guverna și monarhul nu mai era regent. La primirea unei delegații care îi cerea ajutor într-o importantă problemă de legislație, maiestatea sa regretase că nu putea face nimic în acea chestiune deoarece puterea lui nu era atît de mare cum se credea. Dar cu cît era mai slab sprijinul de sus, cu atît mai neliniștiți erau toți nevolnicii care căutau protecția lui ; se îmbulzeau ca oile speriate și o apucau pe scurtături ca să ajungă mai repede pe cărări ce nu erau niciodată drepte și de aceea adesea se dovedeau greu de urmat.

Dintre cele mai nevinovate mijloace de apărare ale monarhiei făcea parte și hegemonia în lumea teatrului. La teatru poporul îl întîlnea pe monarh — numai acolo ; acolo dădea audiențe, era salutat de credincioșii lui, cu o bătaie din palme indica ce trebuie aplaudat și ce trebuie trecut sub tăcere. Era un „maial“ şi o manifestaţie populară, de aceea poziţia nu era lipsită de importanţă. Dar cînd parlamentul, într-un acces de economie, sau dîndu-şi seama de importanţa teatrelor ca adunare naţională extra judiciară, retrase subvenţia teatrului, (deoarece se întîmpla ca piesele jucate să caricaturizeze în mod uşuratic legiuitorii), în tabăra de sus se iscă nelinişte. Teatrul particular, care ţinuse pasul cu vremea şi cultiva marea artă, avea un concurent periculos în teatrul de stat şi mijloacele de a pune piedici teatrului liber nu erau întotdeauna dintre cele mai alese. Astfel, regaliştii, care ocupau ei înşişi o clădire total inflamabilă, determinaseră autorităţile să impună teatrului particular măsuri de protecţie împotriva focului atît de costisitoare încît acesta se băgă în datorii apăsătoare.

Acum, cînd teatrul regal urma să se închidă, apăru temerea că celălalt ar putea să devină dătătorul de ton numărul unu şi asta trebuia împiedicat. Atunci nobilimea şi burghezia se coalizară şi înfiinţară un consorţiu teatral care, sub masca abnegaţiei patriotice, lansă un teatru-loterie ce urma să fie impus naţiunii ca teatru naţional-regal, totul presupunînd că parlamentul va primi acest dar troian. Adică se dorea un teatru de curte întreţinut de parlament, în ciuda refuzului său hotărît de a stipendia activitatea teatrelor şi a cîrciumilor.

Acest procedeu ipocrit şi cam nătîng îi iritase pe social-democraţi şi formase punctul de plecare al articolului scris de Holger Borg, care pînă la urmă degenerase în lezmaiestate.

În rezumat, articolul avea următorul conţinut :

Despre PRINCIPELE
de
ANTI-MACHIAVELLI

Cîtă vreme popoarele îşi doresc un domnitor, acesta trebuie să-şi amintească permanent că îşi datorează locul voinţei poporului ; însă chiar dacă-şi închipuie că se află acolo prin graţia divină, trebuie să ţină seama că mai bine zis este acolo din mila lui Dumnezeu şi nu trebuie să se lase pradă greşelii de a-şi închipui că poate domni în numele providenţei divine.

Principele trebuie educat ca om de stat, nu ca ofiţer, pentru că statul nu este armată ci statul este stat.

Principele este şi Summus Episcopus *al bisericii, dar pentru asta nu trebuie să apară în consiliul de stat cu mitră şi cîrjă căci ar fi la fel de necuviincios ca şi atunci cînd ar primi ambasadorii străini în uniformă de amiral.*

Principele trebuie să se ţină departe de toate interesele burgheze şi mic-burgheze, deoarece persoana lui aparţine statului ; persoana lui trebuie să susţină cu demnitate prestigiul statului pe care-l reprezintă.

Principele nu trebuie să se ocupe de afaceri, nu trebuie să concureze în artă, ştiinţă şi literatură pentru că întreg timpul lui aparţine statului. Bărbatul care trebuie să supravegheze munca celor opt ministere şi a celor două camere ale reprezentanţilor nu trebuie să aibă timp pentru altceva. Dacă are timp pentru altceva, atunci nu-şi îndeplineşte funcţia.

Principele trebuie să fie drept, ca şi atotputernicia în care crede ; ferm, dar nu înfricoşător ; indulgent, dar nu molîu ; ireproşabil, dar să nu facă pe sfîntul ; să aibă curajul de a renunţa la favorurile gloatei şovăielnice şi avînd conştiinţa împlinirii datoriilor înalte, să cuteze a fi solitar, dacă este cazul.

Pe poziţia lui superioară, eliberat de contactul cu nimicurile vieţii, scutit de grija de a se întreţine, trebuie să trăiască în frumuseţe, să aibă relaţii cu oameni înţelepţi şi buni, nu cu filfizoni şi aventurieri ; atunci va putea privi imperiul cu vederi mai largi asupra lucrurilor decît alţi muritori ; atunci sfatul său va avea greutate şi cuvîntul său valoare.

Principele nu trebuie să posede conştiinţă de clasă. El nu trebuie să fie nici capul nobilimii, nici al curţii, nici al casei princiare, ci trebuie să reprezinte providenţa statului, să se simtă (ca) protector al naţiunii şi părinte al ţării.

Principele nu trebuie să dea atenţie mărunţişurilor ci să fie mai presus de ele ; îndurarea lui să o acorde celor demni, nu celor nedemni ; căci mila devine cu uşurinţă nedreptate.

Principele trebuie să-i apere pe cei slabi, nu pentru că sînt slabi ci dacă sînt asupriţi ; altfel nu.“

Conţinutul articolului era compus din generalităţi ce se puteau atribui unor cazuri particulare.

Dar sentinţa era dată : trei luni închisoare. Se punea întrebarea : cum de era posibil ?

În ultimii ani se întîmplaseră multe : imperiul se izolase prin protecţionism vamal ; prin apropierea guvernului de Imperiul German, în păturile superioare cugetele erau dominate de un anumit spirit militarist şi iuncheresc iar acum, după parlamentul extraordinar, cînd armata intervenea în educaţia naţiunii, atmosfera devenise apăsătoare. Ameninţările de război şi pregătirile norvegienilor izgoniseră liniştea din ţară ; ofensiva social-democraţilor ameninţa bazele societăţii ; de aceea toţi neajutoraţii, toată lenea şi oboseala se adunase sub înalta protecţie şi în această majoritate a marii burghezii acuzaţia şi sentinţa au fost salutate cu satisfacţie unanimă.

Căminul lui Holger Borg îşi schimbase caracterul odată cu influenţa în creştere a gazetei şi devenise un refugiu pentru tot felul de oameni. Amfitrioana însă, care întocmea listele de invitaţi observă curînd că numărul contramandărilor creştea, astfel că trebui să emită invitaţiile după clase sau situaţii. Şi de aceea organizau recepţii speciale pentru ofiţerii superiori, foştii deputaţi şi membri ai consiliilor ; acestea erau invitaţiile de clasa întîi. Mulţi veneau pentru că nu îndrăzneau să lipsească şi toţi cei aduşi cu sila arătau deschis că nu veniseră de bună voie. Nu ţineau seama de politeţea obişnuită, nu stăteau de vorbă cu gazda, tăceau şi mîncau, dar lăsau să treacă vreo cîteva feluri neatinse, pentru că erau sătui dinainte. Toate acestea îl umileau pe destoinicul inginer, dar aşa voia nevastă-sa şi pentru că el apăra drepturile femeii, ea era liberă să dispună.

Tocmai un astfel de dineu avu loc cînd începuse să se discute deschiderea acţiunii. Ofiţerii superiori lipseau, nu era de faţă decît un căpitan. Venise, în parte pentru că avea poliţe neplătite, în parte pentru că publica în gazetă mici notiţe de la statul major, în aparenţă inofensive, dar cu un conţinut bine ticluit. Astăzi se fudulea pentru că superiorii erau absenţi şi pentru că adulmecase dizgraţierea. Se scobea în măsele cu cuţitul de desert, îşi turna singur din sticlă şi fuma. Amfitrioana era nervoasă şi pentru că avea urîtul obicei de a-şi corecta bărbatul, dezaproba tot ce făcea el, mai mult din nechibzuinţă şi lipsă de control decît din răutate. Soţul, iritat, pe de o parte de nevastă, pe de alta de purtarea necioplită a căpitanului, amuţi de tot şi tăcerea lui influenţă societatea. Capetele se plecară deasupra farfuriilor şi musafirii nu mai îndrăzneau să se privească.

Vraja plăcută ce domneşte de obicei la o masă festivă, unde parcă bei uitarea din pocalele scînteietoare şi petreci cîteva ore împreună cu alţii avînd iluzia desăvîrşită că ai prieteni dar nu ai nimic de împărţit cu ei, se rupsese. Toţi erau treji şi conştienţi şi şedeau parcă dezgoliţi faţă în faţă ; auzeau gîndurile ascunse ale celorlalţi, prin expresia chipurilor lor dezvăluiau secretele tuturor ; toate interesele şi pasiunile care-i adunaseră aici păreau date pe faţă şi se ruşinau de ceilalţi şi de ei înşişi. Gazda, care în astfel de ocazii renunţa la manierele boeme şi stătea ţeapănă şi solemnă, o întoarse brusc, schimbă tonul şi văzînd că terenul este părăsit, din pură disperare goli un pahar întreg, ca să-şi facă curaj, închinîndu-l căpitanului care înţelese imediat situaţia şi se hotărî să înveselească societatea. Amintindu-şi că gazeta binecuvînta şi lua sub scutul ei „literatura indecentă“, pe care el nu o citea niciodată, şi de anumite zvonuri despre petrecerile de clasa a treia, atît de vesele, pentru boema artiştilor, zvonuri scoase la iveală din fundul paharului, uită de capetele cărunte ale bărbaţilor înţelepţi şi începu să flecărească :

— Păi, la petrecerile date de dumneavoastră-i atîta veselie, spuse el. Am auzit lucruri nostime şi aş dori să particip şi eu data viitoare.

— Dar ce aţi auzit ? întrebă doamna destul de imprudent ; dar trebuia să înveselească lumea, cu orice preţ.

— Păi că...

Aici amfitrionul încercă să abată atenţia, dar era prea tîrziu.

— Păi, am auzit că poetul Grönlund a întîrziat o jumătate de oră la dineu şi cînd a sosit era atît de beat că şi-a pus chifteaua pe faţa de masă !

— Dar bineînţeles că nu era chiftea !... exclamă doamna.

— Ei atunci era bojoc tocat, ce mai... Şi cînd s-a ajuns la omletă a luat-o pe coniţa pe genunchi, cu urmarea că a fost zvîrlit în vestibul.

— Că a fost dat afară este adevărat ! răspunse amfitrionul ; şi că asta se poate întîmpla oricui se poartă urît rămîne bine stabilit.

Orice urmă de prefăcătorie dispăruse ; stăteau faţă în faţă aşa cum erau : duşmani din naştere, duşmani prin educaţie. Şi izbucniră. Ofiţerul atacă :

— Crezi că eu, care-ţi onorez casa cu prezenţa mea, aş aştepta să mă dai afară ? La primul semn mi-aş scutura praful de pe cizme şi aş întoarce spatele unei societăţi la care nu trebuie să mă uit nici cu fundul...

Doamna fugi afară plîngînd şi domnul o urmă. Musafirii se ridicară şi ieşiră pe coridor. Ultimul luptător, căpitanul, îşi umplu un pahar cu maderă, îl bău liniştit, arătînd prin asta că nu fuge, ci este pregătit de luptă. Dar pentru că nimeni nu veni îşi aprinse un trabuc şi ieşi pe coridorul gol unde servitoarea îl ajută să-şi îmbrace mantaua. După ce o ciupi de sub bărbie întrebînd-o cum o cheamă, ieşi zăngănind.

Între timp doamna se trîntise furioasă pe pat.

— Da' de ce inviţi vagabonzi d-ăştia în uniformă ? o consolă bărbatul.

— Ah, nu-s vagabonzi, tu scrii la gazetă ca un vagabond şi d-aia nici un om onorabil nu mai vrea să vie la noi.

Asta era opinia nevesti-si despre toată activitatea lui. El o cunoştea puţin de dinainte, dar ea se auzise celebrată atît de des ca geniul lui bun încît de dragul acestui rol ar fi dorit mult să-i fi inspirat articolele, dacă i-ar fi fost primite cu elogii. Mărturisind deschis că-i dispreţuieşte concepţiile parcă îi dădea o lovitură în plin obraz, tocmai acum cînd avea nevoie de confirmare ; dar el nu se putea supăra, cu toate că îl introdusese în cercuri din care nu voia să facă parte.

Se duse în sufragerie, pe care o găsi goală, cu masa devastată ; servitorii aşteptau şi i se făcu ruşine de ei. Musafirii plecaseră fără să-şi ia rămas bun. Căminul îi fusese pîngărit şi el însuşi insultat, umilit. Şi atunci se hotărî să facă curățenie în casă și să nu mai cedeze îngîmfării nevesti-si. Putea să-l coste fericirea lui şubredă, doar închipuită, dar trebuia s-o facă.

Se îmbrăcă și plecă la redacţie. Aici primi informaţia că fusese dat în judecată şi asta îi limpezi dintr-o dată situaţia. Războiul era declarat și în gazetele de seară începuse deja desfășurarea trupelor. Nu mai exista nici un compromis, nici o iluzie despre împăcarea între clase ; cei de sus acţionaseră şi după ce căpătaseră trupe de la parlamentul extraordinar, deschiseseră lupta.

*

În ajunul intrării la închisoare avu cu nevastă-sa o scenă care-i dezbină. Ea îl rugase să facă cerere de graţiere, de dragul ei. Cînd el a refuzat, ea i-a aruncat în faţă că nu este bărbat, fiindcă bărbatul trebuie să se sacrifice pentru nevasta lui. El se încurcase atît de rău în teoriile lui încît nu găsise nici un răspuns ; dar senzaţia că este lipsit de apărare îl făcu pentru prima oară să opună rezistenţa care trebuia să însemne eliberarea.

De ce nu putea răspunde ? Pentru că pretenţia ei era atît de neghioabă încît nu exista nici un răspuns potrivit.

Seara ieși, hotărît să nu se mai întoarcă. La zece și jumătate prietenii organizaseră o petrecere în cinstea lui în Saloanele Gotice. Înainte de întîlnire se duse la operă cu unchiul lui, doctorul Borg. Se așezaseră în stal și așteptau să înceapă uvertura. Publicul era îmbrăcat de gală, dar loja regală era goală astfel că situaţia i se păru neclară.

Orchestra intră și începu acordajul. Capelmaistrul urcă pe podium, bătu... dar imediat se întoarse și făcu o plecăciune spre loja regală ; și intonară : „Din inimă suedeză".

Publicul se ridică ; toţi se ridicară, în afară de Holger şi de doctor.

— Se închină în faţa pălăriei lui Gessler ? întrebă unchiul.

— Trebuie să fie onomastica, sau aniversarea...

— Da, dar în faţa lojii goale ? E absurd !

În acest moment auziră o voce poruncitoare :

— Ridicaţi-vă !

Holger se întoarse dar fu apucat de guler și ridicat de pe locul lui. Pentru că nu folosise niciodată alte arme în afară de pană și cuvînt, ieși ; doctorul îl urmă.

— Ce-a fost asta ? întrebă el cînd ajunseră pe stradă.

— Ăsta e lacheul suedez ! Să-l saluți pe monarh, fie, dar să saluți mese și scaune ! Acum știi ce înseamnă noua operă !

— Aveam deci dreptul să-l iau la bătaie ! Frumos deceniu ne stă în față !

— Să-ți povestesc ce-am auzit astăzi, dar să-mi promiți că ai să taci. Un doctor de țară, prieten, care nu minte, mi-a spus că a fost întrebat de autoritățile militare ale districtului dacă vrea să participe ca medic de campanie chirurg în cazul unui război cu Norvegia !

— Asta am mai auzit-o din altă parte, dar este pusă în discuție oficială sus.

— Bineînțeles că mint.

— Nu cred, dar poate că vor să se orienteze în prealabil.

— Cei de sus nu mint ? Atunci nu-i cunoști pe diplomați. De altfel este vechea artă a statului să pară sincer dar să fie fals. Mijlocitorul cinstit redactase totuși depeșa de la Emser. Ei, Norvegia !... Suedia a cheltuit pentru ea douăzeci de ani de muncă intelectuală care ne-a sfîșiat și ne-a abătut gîndurile de la interesele proprii. Merită țara asta mică atîta atenție ? Un popor de pescari, marinari și păstori care trăiește de pe o zi pe alta și este îndatorat ca și noi. O țară turistică cu proprietari de hoteluri ; mai celebră pentru peisajele decît pentru ogoarele ei ; exportă pește uscat și apă înghețată. Ce avem noi de-a face cu ei ? Niște dobitoci îngîmfați care vor regiment de femei ! Ptiu, drace !

— Misoginule !

— Zevzecule ! Tocmai sînt pe cale să mă-nsor a treia oară.

— Pentru mine feminismul nu există ! Eu văd numai oameni.

— Dacă nu poți vedea deosebirea dintre bărbat și femeie ești la fel de pervers ca și ceilalți. Dar pentru că mîine intri în pușcărie, mai bine să schimbăm vorba !... Ai auzit că brigada galbenă a fost degradată ?

— Da, așa se spune, dar și-au pierdut la joc pînă și biserica.

— Monumentul înfrîngerii de la Lützen. Oamenii noștri sînt nostimi, își sărbătoresc înfrîngerile ; în curînd vom sărbători și Poltava. [24]

— Apropo de galbeni ; se pare că au fost niște falși strămoși, deoarece brigada galbenă de la Lützen era formată din nemți și se afla în centru ; și de fapt o brigadă este formată din mai multe regimente iar *această* brigadă galbenă se pare că a apărut în vremea libertății.

— Da, cu siguranță, dar ăștia vor intra în pușcărie ?

— Nu, vor fi avansați ; dar cine îndrăznește să vorbească despre asta intră el în pușcărie. Am vrut să inserez povestea asta în articolul meu dar am ezitat ; acum regret.

Trecură pe lîngă teatrul mic, luminat ca pentru un spectacol de gală.

— Repertoriul teatrului popular și pretențiile teatrului național.

— Teatrul regal, fundat de atentatorul Anders Lindeberg ; începe și se sfîrșește cu lezmaiestate ! Ce paradox ! Ehei !

— Un teatru național condus de o patroană de bordel de pe Strandvägen ce recrutează din... păi da ; dar marii actori sînt excluși ; Antigona și Iulia au fugit ; Hamlet și Horatio umblă fără ocupație prin piață și își așteaptă sfîrșitul. Gustul înălțimilor nu e la înălțime. „Vesel și porcos!“, asta e pentru ei ! Seriozitatea îi sperie.

— E nostim ce se întîmplă cu bătrînul idealist ; revista „Fel de fel“ îl declară nevinovat pe Paul de Kock și Gazeta Poștei îl apără pe desfrînatul și ateul Anatole France ! Ce înseamnă asta ?

— Asta înseamnă Baraba ! Oricine este liber, chiar și Baraba, numai marele Zola nu ! Le e groază de tot ce este mare și puternic, pentru că sînt mici și slabi... Știi, mai înainte, la operă, cînd m-a apucat mîna aia grea pe la spate, m-am întrebat ce vrea de fapt... necunoscutul... Un amărît, lipsit de eu, care nu contează pentru mine, își amplifică neînsemnata-i persoană încît se socotește ca făcînd parte din monarhie. Vrea să mă închin idolului său numai pentru că este al său și atunci pentru un moment se simte superior. Este un fel de animal de colonie, coral, care trăiește și crește în grămadă. N-are gînduri ci numai amintiri din ce a citit în gazete și în cărți, din ce a auzit povestindu-se ; cînd citește asimilează totul nefiltrat, grîu și pietre, cheaguri de sînge și bulgări de tină ; și cînd vorbește deschide sfincterul și dă totul afară pe gură, care e anusul lui. Asta e majoritatea, poporul credincios, inteligența sănătoasă, în fond doar prostie ; aceștia sînt dreptgînditorii, tăcuții neamului, miezul populației. Și toți sînt însetați să domine, dar nu pot domina decît prin suveran care devine unealta lor deoarece domină prin ei. Să știi că fără să vreau devin anarhist !

— Cine nu devine !... După ce viața și progresul și-au accelerat mersul încît acum în zece ani se parcurge o întreagă epocă a istoriei universale, pentru cei ce se maturizează e tot mai chinuitor să fie oprimați de o formă de guvernămînt învechită care nu înțelege nimic din vremea ei. Obiceiurile se schimbă, dar vechile precepte morale se mențin ; principiile dreptului se înnoiesc dar codul civil a rămas cel din 1734 și 1866. Noi calculăm în metri și coroane, dar bătrînii măsoară în coți și taleri. Disproporțiile astea în structura societății fac din viață un infern... sau un ospiciu. Să știi că o țară care n-a trăit o revoluție nu poate crește. Uită-te în anuarul nobilimii și vei găsi că mai avem nevoie de o baie de sînge la Stockholm, [25] la Linköping, tot așa și de o decapitare a lui Carol al XI-lea. Ai fost în Lund, ai văzut parcul din Lund ? Acolo nu poate crește nici un copac tînăr, pentru că cei bătrîni îi stau în cale și-l umbresc ; sînt scorburoși și putrezi și bufnițele se cuibăresc în ei. Dar este interzis să-i tai ! De ce dracu e interzis ?... În ziua cînd se vor prăbuși de la sine, tot parcul va fi un pustiu de nisip și trebuie să aștepți o viață de om pînă să apară o nouă vegetație. Nu, zău, trebuie răriți și reînnoiți !

— Vrei să ajungi la eșafod ?

— Eu ? Cu plăcere ! Sînt obișnuit cu suferințele celor nevinovați, la operații ; și aș sta lîngă ei să le spun o vorbă bună în clipa din urmă, după ce i-am cloroformizat. Rămîn un sălbatic, cu toate că sînt cetățean suedez ; și cred că viitorul aparține sălbaticilor. Știi doar că toate națiunile culte mor de cultură, de moleșeală, de protecția animalelor și de muzee etnografice. Cine se întoarce să se uite la excrementele lui, este sortit pieirii. Și asta face acum națiunea cînd privește înapoi la Lützen și Narva, [26] la Gustav al III-lea și Academia suedeză, la cocioabe pline de ploșnițe și clopotnițe, la grebănare de lemn și pocale. Se întorc doar, arată spre grămada de gunoi și spun : iată ce am făcut noi !... Și dacă nu sfîrșesc curînd atunci noi nu mai avem niciodată ocazia să ne facem nevoile !

— Îți mai menții punctul de vedere de dinainte că totul este o mare aiureală ?

— Păi da, cînd sînt obosit găsesc că totul este anapoda; dar dacă mi-am făcut somnul sînt gata să țopăi în întîmpinarea marelui necunoscut !

*

Băteau străzile în sus și-n jos.

— Vezi tu, reluă doctorul, situația este acum cu atît mai insuportabilă pentru mine și pentru contemporanii mei cu cît în anii șaizeci am crescut cu ideea că monarhia este ceva ilegal, uzurpat ; că principele este dușmanul înveterat al poporului și că bărbatul care ar vrea să fie Brutus, ar merita un mare triumf. Am auzit barzi ai libertății ca Talis Qualis și Snoilsky [27] cîntînd republica și proslăvind-o ca pe bunul cel mai de preț. Astfel s-a făcut că noi, republicanii, am așteptat noul Ierusalim și în 1866 am crezut că sosise. Dar n-a sosit. Acum, după lovitura primită, am recăzut în anii patruzeci. Mi se pare că astăzi miroase a Karl Johann, [28] a Crusenstolpe [29] și Anders Lindeberg, dar cel mai mult a Karl Johann. Pentru mine el reprezintă chintesența a tot ce este mucegăit : recrutarea forțată și primăria, fortul Vaxholm și taberele de campanie ; într-un cuvînt : ceea ce fusese înaintea mea, murise, era solul din care creșteam ; acum a fost dezgropat și pute... Ei, ți-e frică de pușcărie ?

— Nu ! Dimpotrivă ! Pentru mine va fi o recreație în care vreau să-mi iau educația de la capăt !

— Păi da, cu asta nu e de glumit ; ca medic militar am făcut șase zile de carceră și mă amenința o supraproducție a creierului.

— Dar ce făcuseși ?

— Mă împotrivisem tratamentului ilegal al recruţilor. Medicii folosesc trupa pentru experimente idioate ; de pildă măsurau conţinutul stomacal, pe care orice manual îl indică de trei litri. Bieţii băieţi trebuiau să înghită furtunul şi dacă nu puteau sau nu voiau, erau pedepsiţi ca nesupuşi. Ce zici de asta ? I-am apărat pe cei nedreptăţiţi şi am făcut şase zile de carceră. Asta e Suedia, ţara care în tinereţea mea trebuia reconstruită în lege !... Armata asta nouă înseamnă stare de asediu. O monarhie constituţională cu gardă pretoriană pentru a impune voinţa supremă. Bunul plac, părtinirea, dispreţul faţă de lege, asta avem...

Umblară încă o jumătate de oră în tăcere aşteptînd bătaia orologiului la care trebuia să înceapă petrecerea de adio.

Deodată în spatele lor apăru un colos şi îl auziră pe pastorul Alroth spunînd, cu o voce blîndă, compătimitoare :

— Ce tot umblaţi de colo colo aşa amărîţi ?

Pastorul venise la oraş anume ca să-l salute pe nepotul său Holger şi să-şi exprime compătimirea. Era un supus loial, fireşte, dar ca şi toţi preoţii în general, nu putea suferi ca primatul bisericii să fie un amiral. Faptul că suveranul era *Summus episcopus* al bisericii adusese după el reforma ; şi un preot laic peste episcop amintea ceva din ierarhia regimentului de gardă unde colonelul este doar al doilea şef. Pastorului îi plăcuse că Holger atrăsese atenţia asupra acestei necuviinţe şi de aceea era plin de simpatie cînd intrară în Saloanele Gotice.

Vechea gardă era prezentă : consulul Levi, arhitectul Kurt, care de altfel mergea pe drumurile lui şi nu făcea să se vorbească despre el ; Sellén, invizibil, adesea plecat în călătorii.

Atmosfera era apăsătoare. În sfîrşit, anii năzdrăvani trecuseră şi sosise seriozitatea. Acum trebuia să-ţi pecetluieşti convingerile cu suferinţe şi să tragi consecinţele fără să te plîngi.

— Unde e profesorul Lundell ? întrebă doctorul căutînd un ţap ispăşitor.

— Nu vine, răspunse Sellén. Este cavaler al înaltului ordin şi nu agreează lezmaiestatea !

— Poftim ! Ordinul ! Semnul care dovedeşte că şi-a lepădat omenia, că şi-a vîndut pielea ! Nu e chiar atît de nevinovat cum se spune ! strigă doctorul.

Pastorul îl luă pe Holger de-o parte, în nişa unei ferestre.

— Salutări de la tatăl tău !

— Ce face ? Cum o duce ?

— Stă iar acasă cu copiii, dar nu mai este cel de altădată. Proasta reputaţie nemeritată cu care s-a ales şi suspiciunea îngrozitoare apărută la moartea mamei tale par să-l fi afectat atît de profund încît îşi închipuie că este vinovat.

— O situaţie nu tocmai surprinzătoare, răspunse Holger. Cînd am citit în gazete insultele la adresa mea am început în cele din urmă să cred că aş fi într-adevăr mizerabilul pe care-l descriau. Dar fratelui meu Anders cum îi merge la Langvik ?

— Nu ştii ? Vrea să plece în America, de îndată ce expiră arenda.

— În America ? În Noua-Suedie ? Păi, acolo într-o bună zi ne vom întîlni cu toţii.

Se aduse bolul şi doctorul strigă :

— Ei, dragi prieteni, în această sală am sărbătorit revoluţia franceză, la sfîrşitul anilor optzeci. Fratele Alroth n-a participat atunci, fireşte, pentru că nu este revoluţionar şi astăzi se află aici din motivele lui intime, pe care vrem să i le respectăm. Uşile sălii de muzică au fost închise tot din cauza lui, dar el desigur că ne va permite să le deschidem o clipă, ca în onoarea acestei zile să cer să se cînte marsilieza.

Pastorul încuviinţă din cap, deşi nu fără oarecare teamă.

— Ceea ce dorim să-i spunem astă-seară lui Holger, ştie de dinainte : nici nu-i lăudăm fapta, nici nu-i deplîngem soarta, căci luptătorul îşi face datoria fără să ceară elogii sau răsplată.

— Fără politică, şopti Holger aruncînd o privire spre pastor, ale cărui sentimente, trecînd peste toate, îi stîrneau compătimire.

— Nu, nici un fel de politică, doar un pic de muzică, pentru ca să prindem putere !

Făcu un semn chelnerului să deschidă uşile din fund spre sală şi ieşi pe balcon unde flutură şervetul către estrada orchestrei. Urmă o pauză. Apoi orchestra intonă : „Din adîncul inimii suedeze"...

De jos se auzi zgomot de mese şi de scaune, căci publicul se ridicase şi cînta imnul la unison.

— Răspuns la discurs, copii, se resemnă doctorul.

Pastorul nu înţelesese situaţia, ci crezuse că totul era o glumă, astfel că rămase neatins de contralovitura care îi indispusese pe ceilalţi. Începu să spună vrute şi nevrute, nimicuri indiferente pe care ceilalţi le ascultau tăcuţi, cu gîndul aiurea.

Supeul se sfîrşi repede şi se împrăştiară curînd simţind monstrul miriacefal ameninţător, înnăbuşitor, de jos, din sală.

Doctorul şi nepotul se duseră singuri la un hotel, căci Holger nu mai voia să-şi vadă căminul înainte de a ieşi din închisoare.

— Azi minoritate, mîine majoritate ! spuse doctorul. De altfel, experienţa ne învaţă că umblînd prin pădure, tocmai cînd crezi că te-ai rătăcit, ajungi pe neaşteptate la ţintă. Revoluţia franceză nu putea urma decît după domnia unui Ludovic al XV-lea. Cu cît mai rău, cu atît mai bine. De fapt ăsta este doar un fel de post ; mai strîngi cureaua şi pofta de mîncare revine... Barca se răstoarnă dacă o întorci pe loc şi curînd vei vedea că vom schimba direcţia. Parcă umblăm să ne luăm rămas bun de la tot ce e vechi, de care în curînd trebuie să ne despărţim ; pentru că atunci îndrăgim cel mai mult tocmai ceea ce am preţuit mai puţin. Veacul nou aduce o generaţie nouă şi gînduri noi ; atunci toate astea se vestejesc de la sine. Ascunde-te acum, Holger şi prefă-te în crisalidă. Ieşi din nou cu aripi şi atunci vom zbura !... Ei, vino să te îmbrăţişez şi... noapte bună !

Se despărţiră fără tristeţe, fără vorbe mari, dar cu o seriozitate necunoscută pînă atunci.

15

ÎN PIVNIȚA OPEREI

Au mai trecut cîţiva ani. Într-o după-amiază, doctorul Borg şi redactorul Holger se aflau în noua pivniţă a operei. Holger Borg nu mai era cel de altădată ; cele trei luni de închisoare avuseseră asupra lui o influenţă ciudată. Se întîmplase ceva despre care nu voia să vorbească ; chipul îi era încremenit încît nu putea zîmbi ; ceva înăuntrul lui îngheţase şi un nerv părea că i s-a rupt. Dar îşi menţinea aspiraţia spre progres. Totuşi se putea observa o schimbare în felul cum trata religia. Nu mai ironiza, nici nu defăima. Credinţa lui bucuroasă într-un mecanism al lumii fără mecanic se evaporase şi nu mai era în stare să explice soarta omului prin zoologie.

În acelaşi an prin lume începură să bîntuie fantome. Se arătară semne şi se întîmplară minuni, cazuri mortale pline de mister, preziceri. Apărură şi schimbări de front ; credincioşii deveniră necredincioşi şi raţionaliştii deveniră credincioşi. Ştiinţele chiar, dăduseră fiasco ; serul lui Koch dăduse greş ; nici invenţii, nici progrese, numai lucruri mărunte ; dar apoi din America se zvoni că se face aur din argint şi cupru şi că sub egida marilor nume Edison şi Tesla s-ar fi fondat o societate. Cu asta chimia dădea faliment şi reapărea alchimia.

La Paris erau iminente procese de vrăjitorie, se înmulţeau convertirile la catolicism ; artele frumoase abandonaseră naturalismul şi treceau la misticism, ca şi literatura. În lume era o fierbere şi o mişcare ce parcă vestea noul.

Prietenii tocmai discutau perspectivele de viitor, cînd Holger îşi îndreptă întîmplător privirea spre faimoasa pictură de pe plafon.

— Nu văd în ea nimic indecent ; sînt o mulţime de tablouri ca ăsta la muzeu şi în palatul din Stockholm.

— Da, dar nostimada este că marele traducător al lui Faust, care în 84 era partizanul moralităţii şi antinaturalist, apare acum ca apărător al nudităţii şi încă cu o energie care zadarnic a fost aşteptată la locul potrivit.

— Acum a murit şi mîine e înmormîntarea. Va fi interesant.

Sosi gazeta de seară. Holger își aruncă o privire în ea. Doctorul auzi un oftat și un fîșîit de hîrtie mototolită și observă că Holger se posomorîse.

— Ai pierdut ceva ? întrebă el.

Gazeta foșni în mîna celui ce-o citea și el o lăsă să cadă pe masă.

— Ce s-a întîmplat ?

— Citește !

Doctorul citea, citea și creștea, citea și strălucea.

Citea că marea preoteasă a emancipării femeilor suedeze lăsase toată povestea baltă deoarece descoperise că este o nebunie. Și cerea sexului ei și mamelor să lupte pentru dezvoltarea femeii ca femeie, ca mamă și soție.

— În sfîrșit ! exclamă doctorul. Gogoașă a fost și gogoașă a rămas, pentru că a pornit de la premise false. Și cînd te gîndești cîtă muncă, cîtă ură, cîtă porcărie a stîrnit. Au vrut chiar să-l omoare pe Falk pentru că nu putea înțelege finețurile nebuniei. Dacă aș fi credincios aș sacrifica zeilor o hecatombă !

Holger nu putea participa pentru că lui i se părea că și-a pierdut religia, credința în femeie ! Și să recunoască greșeala, n-avea putere. Se supără, ca de obicei și după ce-și reveni se scărpină în cap.

— Pentru că s-a plictisit, așa că...

— Zău ? Hai să schimbăm vorba. Ce fac Esther și Max ?

— Sînt buni prieteni, bineînțeles, dar căsătoria s-a amînat pentru că preotul n-a vrut să o anunțe.

— Și de ce mă rog trebuie să se anunțe că doi oameni vor să se iubească ? Lucrul cel mai secret, pe care un simț înnăscut te îndeamnă să-l ascunzi, trebuie expus la vedere. Mi se pare cinic ! Dar se tem de bigamii ! Asta e, dar binecunoscutele bigamii și poligamii în sînul căsătoriei oficiale rămîn nepedepsite și au devenit un obicei. Femeia își ia acum un singur bărbat ca să aibă un paravan și o protecție legală și — dracul n-are decît să le ducă în ispită pe femeile vicioase ! Cînd ați dezlegat femeia de feminitate și de castitate a devenit cocotă. Voi sînteți cei ce ați distrus sexul și căsătoria ; femeile astea masculinizate au stricat instinctele bărbatului în așa măsură încît a devenit pervers. Așa a sfîrșit Grecia ! Cu aspasii [30], prietene și sodomiţi. Cred că ne apropiem de sfîrşit ! După cum ştii, am căutat de mai multe ori o nevastă, o gospodină şi o mamă, dar n-am găsit decît o cocotă. Rut şi ură, asta am găsit. Pentru dragostea mea — iartă-mi expresia — am căutat dragoste reciprocă, dar n-am găsit decît ură ; ură faţă de bărbat ; ură, ce pare că reprezintă aşa-zisa dragoste a femeii. Idealul ei este să poată înjosi bărbatul. Ştii doar !... Tu îi oferi virilitatea ta, şi cu puterea asta, cu puterea ta, ea te domină. Funcţionează ca aparatul de inducţie : multiplică intensitatea curentului şi îl îndreaptă împotriva ta. Dar tu n-ai înţeles asta niciodată ! Uită-te la giuvaerul tău cum se pleoşteşte de cîte ori întrerupi curentul ! Te umileşti faţă de tine însuţi cînd te umileşti în faţa ei ! Observă cum apar „marile doamne“ pe care le admiri. Încep prin a căuta bărbaţi puternici, celebri, inspiratori ; după ce şi-au adunat energia în acumulatorul lor se transformă ele însele în baterii şi emit curenţi, dar care sînt numai secundari. Vin şi iau totul de-a gata ; cînd cîmpul de luptă este presărat cu morţi şi răniţi, sosesc culegătoarele de oase ; şi găsesc întotdeauna o mulţime de bărbaţi slabi, gata să le omagieze pe culegătoarele de zdrenţe ca pe nişte regine ; cunoşti soiul ăsta de bărbaţi care dau întotdeauna cu piciorul în cei de o seamă...

— Da, dar tu eşti misogin !

— Dacă mă gîndesc bine, probabil că trebuie să spun da. Urăsc tot ce este ostil şi pentru că o urăsc ea îmi este ostilă. Şi dacă este ostilă, urăşte bărbatul. Sexele se urăsc, ăsta e adevărul şi ura asta probabil că înseamnă respingerea contrariilor care în dragoste îşi schimbă sensul în atracţie. La fel de bine poţi să spui că toate femeile urăsc bărbaţii aşa cum spui de mine că urăsc femeile. Curenţi alternativi ! Asta e dragostea !... Dar asupra mea femeia a exercitat întotdeauna o atracţie sănătoasă, aşa că pot recunoaşte cu conştiinţa împăcată că nu am o ură specială şi singulară faţă de femei ! Dimpotrivă, am simţit întotdeauna că viaţa e pustie cînd căldura sînului matern e departe ; dar de cînd aţi distrus femeile nu mai este de suportat ! Ziceţi că n-am putut s-o ţin în frîu ; vă răspund că n-am mai vrut să ţin carne stricată în casă. Dar, ia te uită, vine Kurt ! Îi cunoşti căsnicia ? A fost nostimă, crede-mă !

Arhitectul intră, însoțit de un bărbat cu ochelari avînd o înfățișare dubioasă. Fratele îi salută din cap și se duse împreună cu însoțitorul lui într-un colț al salonului.

— Ei, cum e cu căsnicia lui ? întrebă Holger. Totul a fost atît de misterios ; s-a sfîrșit ?

— Sfîrșit ? Sper ! Ascultă cum i-a mers. A intrat în relații cu o femeie fără copii și tocmai în momentul cînd soții se plictisiseră unul de altul. S-a împrietenit cu amîndoi ; se țineau după el și îl tîrau după ei, ca să-și omoare plictiseala. Urmarea a fost că el s-a îndrăgostit de ea. Soțul îi apropia fără să-și dea seama și într-o bună zi l-au informat asupra relației lor după care soția plecă la Paris, ca să divorțeze. Kurt aștepta, pentru că după cîtva timp ea urma să se întoarcă acasă. Nerăbdător, călători în întîmpinarea ei pînă la Sődertelje. Trenul opri ; Kurt trecu prin vagoane ca să-și găsească logodnica ; ea nu bănuia nimic. În cele din urmă ajunse la compartimentul de fumători. Aici își găsi iubita culcată cu capul pe genunchii unui domn străin. Fuma. Kurt nu-și pierdu cumpătul ; își scoase pălăria, se scuză și se făcu că n-o recunoaște. Dar cînd trecu în compartimentul alăturat, doamna veni după el și i se aruncă la piept ; plînse și jură că nu e nimic ; un prieten, care-i oferise protecție pe timpul călătoriei. Deoarece Kurt era onest și fidel crezu că este și ea. De aceea femeia îl crede pe bărbat prost ! Acum ai aflat ! Așadar, prietenul fu prezentat și se dovedi destul de discret încît în prima seară dispăru. Dar în seara următoare cinară împreună cu rudele și prietenul era de față. Între el și logodnică avură loc schimburi de cuvinte și de priviri atît de intime, încît pînă la urmă Kurt își ieși din fire, făcu o scenă și dădu cu farfuria de pămînt. Cu totul pe neașteptate se văzu în rolul soțului ridicol, dar se căsători repede, în orice caz. Acum se plictiseau la fel ca mai înainte ea și cu soțul ei. Nostim ! Dumneaei nu putea trăi, mă rog, decît într-o petrecere ! Trebuia s-o scoată în lume. Cînd atrăgea privirile bărbaților prindea viață și pentru ea era o plăcere să-și vadă bărbatul suferind. Toată existența ei depindea de chinurile lui. Și el trebuia să pozeze ca soț fericit, aidoma tuturor celor care se căsătoresc cu femei divorțate. Trebuia să fie o dovadă vie că primul ei bărbat „n-o putuse face fericită“. Și ca să-l distrugă pe primul, acum voia să aibă copil. Kurt se credea grozav în privința asta. Dar, ce să vezi, n-a avut parte de nici un copil. Deci : nici el ! Acum pentru Kurt se deschise infernul reproșurilor permanente. „Nu mai există bărbați“, spunea ea. Că era vina ei, nici nu intra în discuție.

Ce-a făcut Kurt ? Ce era să facă ? Și-a făcut o relație și a avut un copil. Trebuia doar să-și salveze onoarea masculină. Doamna l-a părăsit. Dar toată rușinea rămînea a lui. „A sedus soția altuia și apoi a abandonat-o“. Dar el n-a sedus-o. Era totuna ! „A sedus soția altuia !“ Că ea îl părăsise, nimănui nu-i păsa. Bun, acum e liber, dar crede-mă : și astăzi încă este preocupat de prietenul din compartiment. I-a întrebat pe toți cunoscuții dacă cred că a fost ceva... Păi da, în ziua de azi lucrurile sînt încurcate !

În acest moment în salon intrară un domn înalt și gras, o doamnă și trei copii.

Doamna era foarte corpolentă și purta pe umeri un cap prea mic.

Doctorul se uită un moment la acest grup, tresări, se întoarse spre fereastră ținîndu-și mîna la ochi, cu o expresie între rîs și plîns. După ce grupul se îndepărtă, spuse cu o solemnitate comică :

— A trecut prima mea nevastă cu al doilea bărbat (sau al treilea, cine știe ?). Nebuna asta, care la începutul căsătoriei spunea că trăiește ca o călugăriță și cînd a rămas gravidă se prefăcea că nu știe cum de s-a-ntîmplat. Peștoaica asta de apă rece m-a silit prin trăncăneala ei idioată să divorțez și să mă recăsătoresc. Uită-te la gura ei, Holger și ferește-te de gurile de copil... Și asta a fost prima mea dragoste !... Uneori cred că n-a fost prostie ci răutate. Era geloasă pe mine că am luat-o. Onoarea era prea mare și de aceea trebuia să mi se răpească ! A fost cea mai mare dobitoacă pe care am cunoscut-o vreodată și de aceea toți adversarii mei au făcut din ea o ființă superioară ; spuneau că de la ea am primit totul, chiar și cunoștințele mele medicale. Tot ce spunea gura ei mică, era atît de răutăcios, că o dată mi-a venit să-i înfig un cui în limbă. Sper că ia bătaie de la grăsanul care merge în urma ei... Da, Holger, asta e viața și n-am făcut-o eu.

16

LA MORȚI

Esther Borg trecu pe lîngă biserică și văzu că este deschisă. Înăuntru era frumos și altarul îmbrăcat în verdeață. Pe afară erau presărate crengi de brad și deci era de așteptat o înmormîntare. Lumea începuse să sosească și printre alții îl văzu pe contele Max, cu care nu se mai întîlnise de șase luni. Îl văzuse, totuși nu era el, ci unul care-i semăna. Ea numea asta „viziune“ și înțelese că el va sosi curînd.

Intră să-l aștepte.

Ea și cu contele fuseseră hotărîți atunci să se despartă, dar suferiseră atît de mult de pe urma rupturii încît reluaseră legătura. Apoi suferiseră din pricina apropierii și rupseseră din nou ; și așa rămăsese anul ăsta.

Esther urcă în galeria din dreapta, de ce, nici ea nu știa, dar simțea că acesta era locul unde el s-ar simți bine. Așa se părea ; era aproape de plafon, mult deasupra mulțimii și mai liniștit.

După un timp contele sosi într-adevăr și se îndreptă calm spre Esther, ca și cum i-ar fi dat întîlnire.

— Aștepți de mult ? întrebă el cu glas scăzut.

— De șase luni, după cum știi, răspunse Esther, dar astăzi m-ai văzut ?

— Da, mai devreme, într-un tramvai și te-am privit în ochi încît mi se părea că stau de vorbă cu tine.

— S-au întîmplat multe de atunci ?

— Da, și credeam că între noi totul s-a sfîrșit.

— Cum așa ?

— Toate mărunțișurile pe care le-am primit de la tine s-au spart într-un mod ocult. Dar asta este o observație mai veche.

— Ce spui ! Acum îmi amintesc de o mulțime de astfel de cazuri, dar le credeam întîmplătoare. Pe vremea cînd eram buni prieteni am căpătat o dată un pince-nez de la bunica. Era din cristal de munte și excepțional pentru autopsii, o adevărată minunăție, de care aveam cea mai mare grijă. Într-o zi m-am certat cu bătrîna și, s-a supărat pe mine. La autopsia următoare lentila a căzut fără motiv. Am crezut că s-a spart pur și simplu și l-am dat la reparat. Dar a refuzat cu încăpăţînare să-și mai îndeplinească funcţia ; a ajuns într-un sertar și apoi a dispărut.

— Nu zău ! Cît de ciudat că tot ce are legătură cu ochii este foarte sensibil. Am căpătat de la un prieten un binoclu de operă ; se potrivea atît de bine cu ochii mei că era o plăcere să-l folosesc. Apoi n-am mai fost prieteni. Ştii că asta se întîmplă fără vreun motiv aparent. Ei, și cînd am vrut să-l folosesc data următoare n-am mai putut vedea clar. Braţul era prea scurt și apăreau două imagini. Nu mai trebuie să-ţi spun că nici braţul nu se micșorase, nici distanţa dintre ochii mei nu crescuse ! Sînt minuni care se întîmplă în fiecare zi, neluate în seamă de observatorii proşti. Explicaţia ? Forţa psihică a urii este mult mai mare decît ne închipuim. De altfel, inelul primit de la tine și-a pierdut piatra — și nu vrea să fie reparat, nu se lasă. La fel şi sigiliul. Vrei să te desparţi de mine ?

— Păi ştii doar că amîndoi vrem, dar nu putem. Trăiesc toată ziua atît de intim cu tine, încît aproape că nu-ţi observ absenţa şi mi se pare mai bine așa, pentru că atunci cînd ne întîlnim, nu ne înțelegem. E ca și cum trupurile noastre nu s-ar putea suferi.

— Da, așa se pare. Dar aura ta mă urmărește și simt de la distanţă care ţi-e starea de spirit faţă de mine, ca și cum ar fi trei parfumuri, dintre care două îmi sînt extrem de plăcute. Primul este ca de tămîie și poate deveni atît de intens încît aduce a vrăjitorie și nebunie, ultimul este de fructe proaspete. Cel de-al doilea este înăbușitor ca mirosul de săpun și are un efect de senzualitate antipatică. Dar cînd ești aproape, nu simt nici parfumurile astea, nici altele ; deci nu sînt senzații olfactive în sens material ci par a fi un fel de transmisii. Și în absenţa ta nu mă simt niciodată în dezacord cu tine ; dacă ne despărţim după o furtună, cînd ura mea este nemărginită, de nu mai am cuvinte, după ce pleci ura se potolește îndată și se așterne o linişte blîndă în care trăiesc cu tine oricît de intim vreau. Tot ce spun, gîndesc sau scriu îți dedic ție ; și dacă mă aprobi îți simt gustul în gură și tămîia ta e ca un balsam. Ca să mă desprind de tine caut uneori societatea, dar mi-e frică de oameni, prezenţa lor mă jignește, ei ne încurcă ițele şi mi se pare că nu-ţi mai sînt fidel — da, draga mea, universul are enigme ; dar oamenii umblă, — nu ca orbii, pentru că văd bine — dar nu înţeleg... Cine eşti tu, cine sînt eu ? Nu ştim ! Dar cînd ne uneam parcă îmbrăţişam un cadavru, nu al tău, ci al alteia... nu vreau să spun al cui.

— Iar mie mi se părea că eşti tatăl meu şi simţeam repulsie şi ruşine ! În ce mister îngrozitor am intrat ?

— Poate că abia acum omenirea va afla enigma nedezlegată ! O va bănui cel puţin ! Ai observat desigur adesea că atunci cînd veneam la tine mă întristam şi tăceam. Tu o numeai proastă dispoziţie. Nu, draga mea veneam în cea mai strălucită dispoziţie, gata să stau de vorbă cu tine ore întregi. Dar tu îmi aruncai o privire străină, odaia ta era otrăvitoare şi simţeam că mă sufoc ; trebuia să plec, asta era tot ce ştiam... şi dacă după aceea erai supărată pe mine, nu puteam nici să-ţi răspund, nici să mă apăr. De altfel nu cred că există doi oameni care să se înţeleagă. Unul dă cuvintelor alt sens decît celălalt şi pe lîngă asta, dacă nu te înţelegi nici pe tine însuţi cum ai putea să-l înţelegi pe un altul ? Eu te înţeleg cel mai bine în tăcere şi de la distanţă ; atunci îmi eşti cel mai aproape.

— Nu mai trebuie să-ţi povestesc nimic din viaţa mea de atunci încoace pentru că o cunoşti...

— Da, o cunosc ; vrei să scapi de constrîngere, căci asta este : pentru tine ca şi pentru mine orice legătură de dragoste este o constrîngere chinuitoare...

În acel moment două mîini grele se lăsară prieteneşte pe umerii lor şi doctorul Borg se aşeză în spatele lor.

— Bună ziua, copii, aţi venit şi voi să vedeţi cortegiul ? Anticristul va fi înmormîntat de discipolii lui Hristos. Suedia trebuia să capete un mare poet, care n-a fost niciodată poet, pentru că n-a trăit niciodată ; el însuşi se plîngea că nu i s-a întîmplat nimic şi deci n-are nimic de spus... A tradus prima parte, la a doua n-a mai ajuns ! Halal suedez ! Tot ce a scuipat a adunat şi şi-a pus în piept în cele din urmă, a dat toate idealurile tinereţii în schimbul titlurilor şi onorurilor, şi tipul ăsta lipsit de oase şi de caracter este apreciat ca bărbat cu caracter ferm şi coloană vertebrală ! Trăim doar în epoca escrocheriei ![31]

— Nu vorbi de rău morţii, şopti contele Max ; se pot răzbuna !

Procesiunea intră și Max se adresă Estherei cu voce scăzută, ca să nu fie auzit de doctor.

— Vezi, trec morţii ! Cei în viaţă respiră prezentul, se hrănesc din actualitate ; cei de aici, de jos, trăiesc în 1850, ca şi mortul ; au mîncat cenușă și oase, de aceea par de cenuşă ; tot ce a fost deja consumat și asimilat, resturile, *Caput mortuum,* este hrana lor ; fac parte din împărăţia umbrelor şi lipsiţi de credinţa în atotputernicia vie, crescîndă, își fac un idol de lut și îl culcă într-un sicriu cu picioare de argint ; dar mortul nu era al lor ; e totuna, pentru că lor nu le pasă de nimic ; el provine din vremea lor fricoasă și epigonică și l-au recunoscut ca pe al lor ; odinioară au luptat împotriva lui, l-au învins și acum îi poartă cadavrul în triumf ; lupta pentru cadavrul lui Patrocle, a lui Patrocle ce a adăstat timp de veacuri fără să facă nimic, s-a trezit în cele din urmă, a fost orbit de Apollo însuși și ucis de Hector.

Aici îl întrerupse doctorul Borg :

— Ascultaţi ! Acum vorbește marele nostru geniu, omul care n-a făcut niciodată nimic și totuși la treizeci și șase de ani a ajuns deputat, n-a isprăvit niciodată nimic în afară de cîteva neisprăvite de broşuri. Broşura, eseul, asta a fost forma epocii. Se teme de critica posterităţii la adresa operei răposatului și de aceea îl asigură contra acestui pericol de accident. Ascultaţi ! El, răposatul, a avut gînduri atît de măreţe că abia în secolele viitoare se vor naște generaţiile capabile să le înţeleagă ! Ce cîine !... Şi acum urmează discipolul lui Hristos, care nu ezită să se aşeze pe tronul lui Anticrist. Împăcarea este frumoasă, dar cumpărată cu onoruri lumeşti şi distincţii pămîntești este o aiureală !... Auziţi cum ajustează sfînta scriptură, cum zdruncină canoanele... și acum ! Acum ce-a fost negru se face alb !... Caracter ! Caracter ferm ! Tărie de caracter ! Şi acum : sincer, liberal — de ce nu liber-gînditor ? Nu, mulţumesc !

Contele Max se adresă Estherei :

— El a fost unul dintre cei ce l-au condamnat pe Holger pentru lezmaiestate. Ce spectacol straniu !... Oamenii ăștia de cenușă sînt aidoma lemurilor și larvelor ce vor să fure cadavrul lui Faust ! Ţi-aduci aminte ? Şi în spatele altarului parcă ar sta Mefistofel și le-ar perverti vederea !

Văd toate însuşirile ce i-au lipsit răposatului. Întocmai ca în pivniţa lui Auerbach :

Falsch Gebild und Wort
Verändern Sinn und Ort. *

— Vorbeşti de alegoriile din pivniţa operei ? îl întrerupse doctorul care nu auzise bine.

— Ei văd vii şi struguri, îi şopti Max Estherei. *Betrug war alles, Lug und Schein !*** Dar cel mai rău atins mi se pare înaltul prelat ; e sinistru în orbirea lui ; pare stăpînit de o „puternică amăgire" şi crede că minciuna e adevăr. Îţi aminteşti că l-a acuzat pe Axel pe patul de moarte că este mincinos, cînd el spunea adevărul ?

— Da, acum Suedia mai are încă un sfînt ! încheie doctorul Borg. Suedez în inimă şi suflet, după chipul ei ; un diletant care n-a dus nimic pînă la capăt ; gînditor steril, filozofînd în gol ; cîntăreţ fără voce ; tenor înălţat artificial dintr-un bas unu, a început în opoziţie şi a sfîrşit la Academia Suedeză ; mai întîi cantaridă, apoi plasture alb. Aici în sicriu zace Baraba zîmbitor, dar pastorul crede că este cel răstignit... Ascultaţi cum suceşte şi-nvîrteşte articolele crezului, ascultaţi cum scîrţîie strana a şaisprezecea ; vorbe lipicioase, ca apa îndulcită la lumina lumînării de stearină. Plînge ! Aidoma jucătorilor de cărţi ai lui Voltaire care plîngeau că a murit Homer ! Ştiţi că de curînd acest supravieţuitor l-a supranumit pe răposat „al doilea Homer", cu toate că n-a scris nici o Iliadă sau Odisee, fireşte, în măsura în care a fost plecat atîta vreme; şi cînd s-a reîntors, în casa lui intraseră peţitorii... Să-i lăsăm rămăşiţele să se odihnească în pace şi să ne felicităm că o dată cu el se aruncă trei lopeţi de pămînt şi peste o epocă ; o epocă ostilă marii revoluţii ; care a avut sarcina negativă şi puţin lăudabilă de a face obstrucţie.

Cînd orga începu să sune, doctorul plecă, deoarece nu putea suferi acest instrument.

Esther şi Max rămaseră pe locurile lor.

— Ei, spuse Max, bunul nostru doctor are punctul de vedere al anilor optzeci ; dar uită că sîntem în nouăzeci.

---

* Vorbe, năluci, bărbaţi ;
Tîlc şi loc schimbaţi.

** Au fost doar amăgiri, năluci, părere ! (trad. Şt. Aug. Doinaş).

Nu înţelege vremea nouă care începe ; nu ne înţelege pe noi, cei tineri ; căci dacă ar fi auzit convorbirea noastră de mai înainte ar fi numit-o ...care e frumoasa perifrază ?

— Neurastenie !

— Da, aşa i-ar fi spus ! În anii optzeci se suferea de catar gastric ; inexistent de fapt ; acum se suferă de neurastenie. Fiecare epocă îşi are bolile ei ce par să-şi aibă originea în schimbările sufleteşti, întocmai ca şi bolile inexplicabile ale copiilor în creştere. „E în creştere", se spune. Da, creştem şi de aceea sîntem bolnavi. Ce este apendicita ? Cu siguranţă boala unui organ animalic ce a devenit de prisos şi de aceea se extirpează. Aş dori să se extirpe tot ce este animalic şi de aceea, vezi tu, nu vreau să contest că simpatiile mele au fost adesea de partea răposatului care poseda puteri mici dar bunăvoinţă şi aspiraţii înalte. Doctorul nostru dimpotrivă — este un fiu al vremii lui, dar vremea asta a trecut, pentru mine el este un străin şi se numără deja printre cei morţi. Parte din idealurile tinereţii lui nu mai sînt idealuri, pentru că au fost realizate ; idealurile trebuie să ne stea în faţă. Însă periculos la doctor este că a şi devenit reacţionar. Se teme de tineret şi nu vrea să audă nimic despre nou. El şi-a trasat linia de demarcaţie : pînă aici, dar mai departe nu. În loc să încerce explicarea inexplicabilului cotidian, îl respinge. El, care crede în legalitate şi ordine, crede totuşi şi în hazard ; dar este o slăbiciune a gîndirii să-ţi infirmi teza în aceeaşi suflare. El, care crede în creştere şi dezvoltare, vrea să conteste dezvoltarea către capacităţi mai înalte a vieţii noastre sufleteşti. Crede în telegrafia fără fir, contestă însă capacitatea sufletului de a comunica la distanţă. Bunul nostru doctor este cam primitiv ! Holger, dimpotrivă, poate creşte ; se pare că în închisoare a făcut unele descoperiri, dar îi e ruşine să vorbească de ele şi se teme să nu fie ridiculizat ca mistic ; mai ştie şi că gazeta lui ar pieri în aceeaşi zi în care ar atinge coarda asta...

Ştii şi tu că ceea ce scriu nu pot tipări pentru că i s-ar spune nebunie ; şi poate că trebuie să aştept pînă pier...

Procesiunea ieşi din biserică.

— Este o privelişte ciudată, spuse Esther, cum tabere atît de diferite se unesc ca să-l omagieze pe răposat.

— Păi, draga mea, asta poate însemna că în toate inimile trăieşte amintirea unei lumi de dincolo care atrage tot ceea ce este superior. Eu pot rezolva contradicţiile vieţii lui şi pot obţine sinteza din opoziţii categorice, dar pentru asta e nevoie de educaţie şi stăpînire de sine.

Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen,
Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen.
Und hat an ihm die Liebe gar
Von oben teilgenommen,
Begegnet ihm die selige Schar
Mit herzlichem Willkommen. *

Dar înţeleg şi rolul, îndreptăţitul rol al lui Mefisto. „Domnul" îl tălmăceşte astfel :

Ich habe deines Gleichen nie gehasst.
Von allen Geistern die verneinen,
Ist mir der Schalk am wenigsten zur Last. **

Şi acum fii atentă !

Des Menschen Thätigkeit kann allzuleicht erschlaffen.
Er liebt sich bald die unbedingte Ruh ;
Drum geb ich gern ihm den Gesellen zu,
Der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen !***

---

* Al lumii noastre-altoi, din rău
Aflatu-şi-a scăparea :
Oricui s-a străduit din greu
Putem să-i dăm salvarea.
Iar dacă dragostea-i va fi
Deplin din cer trimisă,
Beàtul pîlc îl va primi
Cu inima deschisă.

** Pe cei ca tine-n ura mea nu-i ţin ;
Din toate spiritele care neagă
Ironicul mă supără cel mai puţin.

*** Uşor adoarme-acţiunea omenească,
Repaos absolut rîvneşte ea.
De-aceea-i dau tovarăş s-o-mboldească,
Activ, silit ca diavol a crea. (tr. Şt. Aug. Doinaş).

Asta este misiunea spiritului care neagă, justificarea răului în economia vieţii. Totodată şi ecuaţia doctorului nostru ; adversarul, vînătorul de greşeli ce-şi îndeplineşte misiunea bărbăteşte şi este foarte util în vremurile astea cînd împăciuitorii se întrec în linguşeli şi laude reciproce... Acum trebuie să plecăm ; se închide biserica !

Ieşiră, şi ca într-o înţelegere tacită, îşi îndreptară paşii spre insule. Erau cele mai bune momente ale lor cînd colindau împreună. Mersul în acelaşi pas îi silea să se adapteze reciproc ; astfel rezulta o armonie întemeiată pe concesii de ambele părţi ; privirile oamenilor îi făceau să evite apropierile prea îndrăzneţe şi prin defilarea mereu reînnoită a obiectelor, atmosfera se schimba şi discuțiile odată cu ea.

După ce obosiră umblînd, Esther dori să se aşeze pe noua terasă a operei. Max ezită un moment, apoi o urmă. Şi acum şedeau la o masă, faţă în faţă ; era mai intim şi se priveau în ochi.

— Cum să ieşim din impas, Esther ? întrebă Max.

— Nu ştiu ! Doresc şi nu doresc.

Pe amîndoi îi cuprinse brusc o dorinţă plină de nerăbdare să schimbe vorba ; probabil că sperau într-o amînare a operaţiei dureroase. Esther se uită la mulţimea de oameni din jur căutînd pe cineva care să-i servească drept material pentru trezirea unei noi reprezentări, cît mai îndepărtate. Văzu un căpitan în uniformă de artilerist şi îndată avu punctul de sprijin ca să scape amîndoi de indispoziţie :

— Îţi mai aminteşti, începu ea, de căpitanul de artilerie francez, deportat anul trecut, după ce a fost demascat ca spion ?

— Da, răspunse Max distrat.

— A început să umble zvonul că era nevinovat ; ce părere ai ?

Max nu agrea astfel de întorsături ale conversaţiei ; i se păreau încercări de-al înşela, de a-i atrage gîndurile pe făgaşuri nedorite. Răspunse totuşi, ca să nu pară nepoliticos :

— Pe atunci tocmai eram la Paris şi am avut impresia că este vinovat, ceea ce mi s-a părut foarte firesc, deoarece este alsacian de limbă germană și patria lui fusese anexată în 1871.

— De ce crezi că era vinovat ?

Contele își scotoci memoria după un lucru care îi era indiferent și răspunse :

— Căpitanul a devenit francez, dar rudele lui din Mülhausen au rămas mai departe germani ; și dacă Dreyfus, parcă așa îl chema, le vizita în fiecare vară, e limpede că mai și trăncănea cîte ceva. Am mai văzut și că la Fontainebleau sau altundeva a primit vizita unui frate german și i-a arătat o serie de noi invenții, dacă o fi fost ceva de arătat.

— Bine, dar atunci pe ce temei a fost condamnat ?

— Pe indicii ; declarații concordante ale martorilor și circumstanțe agravante ; procedura modernă dă mai multă atenție acestora decît probelor materiale ; și declarațiile martorilor sînt întotdeauna false, ca urmare a imperfecțiunii memoriei omenești și a dependenței judecății vulgare de interese și pasiuni.

— Da, dar cred că-mi amintesc să fi fost condamnat pe baza unui document dubios.

— Te gîndești la așa-zisul borderou. L-am văzut autografiat alături de o scrisoare a lui Dreyfus și în plus, textul pe care colonelul — cum îl chema oare — îl pusese pe Dreyfus să-l scrie după dictare. Din aceste probe de scris nu se poate dovedi nimic, pentru că Dreyfus avea două feluri de scris, unul german, din copilărie și unul franțuzesc, învățat în Franța. Borderoul prezintă scrisul franțuzesc, asta se observă mai ales la cifra 4 scrisă așa cum o scrie numai un francez, la fel și 5.

Desenă cifrele cu creionul pe placa de marmoră.

— Dar în proba după dictare Dreyfus a folosit scrierea germană a datelor și cifrelor. Așa, de exemplu, textul începe cu : Paris, 15 Octobre 1894.

Esther făcu ochii mari :

— Se pare că ai studiat temeinic procesul ăsta.

— Da, mai amănunțit decît îți pot spune ; și... Deci astea sînt cifrele germane ; dar el a modificat data, a făcut 15 din 13. De ce a scris mai întîi 13, cînd la dictare putea să audă cu ușurință deosebirea dintre quinze și treize ? Păi, pentru că în 13 s-a întîmplat ceva ce tu nu ştii ! Scrisul borderoului este deci lipsit de valoare ca probă, deoarece omul avea două feluri de scris şi cel din copilărie apărea în anumite împrejurări.

— Nu crezi că el a scris borderoul ?

— Nu ştiu ! Dar pentru că n-a fost condamnat pe baza lui ci pe a multor indicii, este indiferent. Ciudat că în vesta lui Dreyfus s-a găsit o copie a borderoului cînd trebuia să fie dus în Ile de Rez. De unde o avea, că doar în închisoare nu avusese acces la original ; şi ce voia să facă cu ea, dacă asta îl dusese la pieire ? Se poate şti dacă copia era originalul sau nu ?

— Şi pe asta de unde o mai ştii ?

— E scris în procesele verbale iar el n-a negat existenţa copiei din vestă, după ce a fost găsită. De ce te interesează atît de mult procesul ăsta ?

— Nu pot să-ţi spun.

— În orice caz, Dreyfus se află acum pe insula numită de unii du Diable, de alţii du Salut. E curios. Şi se vorbeşte de iahturi care trec pe acolo şi vor să-l elibereze.

— Era evreu ?

— Da, sigur ; dar asta nu pleda împotriva lui în Franţa luminată, unde armata avea deja treizeci şi şase de ofiţeri evrei şi unde Dreyfus, în ciuda originii sale germane, a fost acceptat în statul major, tocmai pentru că era evreu. Voiau să pară luminaţi şi lipsiţi de prejudecăţi... Mi se pare că din oul ăsta va ieşi ceva. Este un ou de bazilisc !

— Deci crezi că este vinovat.

Max se uită la Esther şi în întrebarea ei simţi ghimpele urii, o provocare, o capcană. De aceea răspunse rece :

— Cred că a trăncănit şi asta mi se pare scuzabil ; nu ştiu dacă el a scris borderoul ; socotesc neverosimil să umbli la tine cu inventarul crimelor comise. Probabil că este vinovat dar nu de ceea ce a fost acuzat. Şi în asta stă forţa lui ! De aceea pe cîmpul lui Marte, la degradare, a putut să strige cu îndrăzneală : „Sînt nevinovat !“ (Subînţeles : în sensul acuzaţiei voastre prosteşti !).

Se indispuseră şi Esther începu să tremure. Contele Max se enervă şi găsi grupul de la masa vecină prea gălăgios ; un cîine obraznic umbla de colo pînă colo măturînd mesele cu coada ; chelnerul o înghiontea pe Esther în spate, de cîte ori trecea.

— Cred că ședința s-a terminat, spuse Max. Aici este neplăcut și așa e întotdeauna cînd își fac efectul anumite discuții despre lucruri josnice. Răul plutește în atmosferă ; morții din apropiere mă impresionează neplăcut și îmi vine să plec ; rîvnesc doar să mă pot furișa afară din cort și să pot zbura cu pescărușii în larg, să mă scald într-un val mare, verde, să stau culcat pe spate privind numai cerul, să fiu o balenă uriașă și să mă clătesc în largul oceanului, să mă iau la întrecere cu fregatele și să mă scufund în pădurile de alge.

Din turnul bisericii începu să sune.

— Și orologiile astea ! Biserica de alături mi s-a părut întotdeauna un fel de capelă anexă la pivnița operei, portalul e pe Osterlånggatan și turnul de deasupra salonului pe Champ de Mars. Cînd sună sus, toate lingurile de grog de pe terasă zornăie și paharele clincăne pe masă, dafinii foșnesc și au iz de argint viu ; în rest, terasa aduce a cimitir franțuzesc, cu morminte acoperite de verdeață și pomi tunși. Hu, ce frig mi-e ; nu vrei să mergem ?

Esther știa că asta însemna despărțirea, pentru că acum începea repulsia, ura fără cauză precisă și dacă insista să rămînă cu el intervenea tăcerea ucigătoare sau izbucnea cearta irațională. Se despărțiră fără să-și ia rămas bun, într-o înțelegere tacită, dar cu convingerea că se vor reîntîlni, mai curînd sau mai tîrziu.

17

SĂRBĂTOAREA ÎMPĂCĂRII

Esther și Max mergeau pe Strandvägem ca să viziteze expoziția pe care n-o văzuseră încă. Fiind amîndoi născuți în Stockholm cunoșteau atît de bine conturul vechii grădini zoologice, încît îl puteau desena și pe întuneric. Dar deodată cei doi, care cufundați în convorbire umblau cu privirile întoarse înăuntrul lor, se opriră brusc și se uitară în sus. În fața li se întindea un oraș alb, sclipitor, îmbrăcat ca de sărbătoare. Max se opri și privi înainte vrăjit, ca în extaz :

— S-a făcut iar lumină !

Şi păşiră mai departe în timp ce el vorbea :

— Frica de alb a dispărut. Ochii nu puteau suporta case albe, de aceea igiena interzicea spoiala de var şi în tinereţea noastră faţadele erau vopsite cu funingine şi rugină ; autorităţile prescriau să se pună chinoroz sau ocru de fier în spoială. Şi verdele, verdele speranţei, fusese excomunicat din estetică pentru cutare şi cutare motiv... verdele şi-a sărbătorit reîntoarcerea ; albul se înverzeşte şi verdele se aureşte. Chiar şi drapelul naţional a trecut de la indigoul sumbru la cobaltul blînd, de la ocrul greoi la auriul pal... Am orbecăit în beznă, dar a fost numai o eclipsă de soare care trebuia să-şi epuizeze durata. Îmi amintesc cum în copilăria mea surioarele mai mici purtau ciorapi albi, la fel ca şi mamele lor şi cum mai tîrziu li s-au înnegrit picioarele ; mi se părea că arată ca demonii care vin pe hornuri ; albul devenise negru şi erau unele femei care cochetau în rochii de doliu, cu toate că nu erau în doliu. Acum se luminează din nou şi acestea ; ciorapii au recăpătat culoarea şi cizma şi-a pierdut negreaţa, femeia are iarăşi plete lungi, şi-a eliberat gîtul şi pieptul — acum vom avea din nou mame — cu colier de copii !

Ajunseră la capul podului şi intrară în oraşul alb. Nu vedeau oamenii, erau înconjuraţi de aura lor protectoare ce parcă îi făcea invizibili. Nu se uitau la clădiri şi obiecte ci le socoteau un fundal pentru imaginile gîndurilor lor. Treceau agale pe lîngă maşini, minereuri, arme, mobile şi mărfuri de tot felul. Coborîră în vechiul Stockholm ; un timp se lăsară în voia plăcerii de a regăsi trecutul uitat, dar se simţiră deprimaţi şi reveniră în prezent ! Trăiască *acum*, nu *atunci !* Decît cu o zi în urmă, mai bine cu una înainte, anticipîndu-se pe ei înşişi şi vremea lor.

În cele din urmă se aşezară în grota albastră. Max vorbea neîncetat.

— Acum gîndesc albastru, văd albastru ; ştiu unde sînt dar am uitat şi nu sînt aici. Ştiu cum te cheamă, dar nu vreau să-ţi spun pe nume, pentru că tu nu eşti niciodată cea care eşti... Ştii ce este cumetria ? Este o înrudire spirituală presupusă între naşii şi părinţii unui copil. Cred în asta, cred în existenţa de sine stătătoare a sufletelor în afara trupurilor ; cred şi în incestul sufletesc. Într-un fel necunoscut trebuie că sîntem fraţi şi de aceea nu putem avea copii ; purtăm în noi o vină și o rușine pe care nu le putem explica. Tu nu ești cea care ești, căci atunci cînd ești absentă și încerc să mi te închipui devii o alta.

— Atunci cine sînt ?

— Uneori mama mea, alteori sora mea, alteori... Știi, cred că sufletele trăiesc atît de independent de trupuri încît își pot înfige o mlădiță într-o scoarță străină și pot duce o viață saprofită pe ea. Lichenii ce trăiesc pe copaci și pe pietre sînt o conviețuire a algei cu ciuperca, o comunitate, denumită simbioză. Așa este și căsătoria, vorbesc de cea spirituală și asemănarea soților este efectul forței imaginative încă neexplicate a sufletelor, capabilă să remodeleze materia. Pe tatăl tău îl văzusem, dar pe mamă-ta niciodată, cînd într-o seară, la teatru, am văzut cu cîteva rînduri înaintea mea ceafa unei doamne care mi-a atras atenția. M-am adresat involuntar celor din grupul meu : „Ceafa acestei doamne îmi amintește de Gustav Borg !“ Mi s-a răspuns : „Da, este soția lui.“ Dacă ar fi fost fața, s-ar fi putut percepe efectul adaptării prin conviețuire, dar ceafa ! Sună a basm.

— Gemenii se nasc, ce-i drept, începu Esther, dar se poate să și devină. Mama avea o soră geamănă și o dată cînd s-a tăiat la mînă, mama, care era foarte departe, a simțit durerea. Tu și cu mine am devenit gemeni dar trebuie să încetăm a mai fi.

— Cred că în clipa cînd se taie legătura murim. Durerea despărțirii este cea mai mare suferință, dar trebuie s-o îndurăm !

— Poți să-ți închipui un sfîrșit ?

— Nu ! Și ceea ce nu-ți poți închipui... nu există.

Merseră din nou mai departe, ca să schimbe locul și ajunseră sus la redută.

Cîinii îi salutară lătrînd și Max se chirci de durere.

— Animalele astea aici ? În Suedia nu există oameni ?

— Nu iubești animalele ?

— Nu, dimpotrivă, urăsc tot ce este animalic, după cum știi, în primul rînd la mine însumi. Și acești iubitori de animale... ei, știi că însăși președinta era să-și omoare copiii cu stafide și migdale (era vegetariană) dar nu putea să audă că se taie un berbec. Toți cei ce se află atît de jos pe scara animală încît au compătimire pentru animale dar nu şi pentru oameni, trebuie trimişi pur şi simplu la veterinar să miroasă cianură de potasiu. Abisurile care zac într-un astfel de suflet, asemănător celui de om, ar trebui mai curînd să caute să şi le ascundă. Am auzit că păstorii şi cavaleriştii... Nu, hai să plecăm de aici ! Aici e rău şi este rău oriunde sînt animale ţinute în captivitate! Să mergem în pavilionul Swedenborg.

— L-ai citit pe Swedenborg ?

— Swedenborg nu se citeşte, ci se primeşte, sau nu se primeşte. Poţi să-l înţelegi numai dacă ai trăit la fel ca şi el. De aceea nu este periculos să-l citeşti, căci pentru neiniţiaţi este o carte ferecată.

Şi mergeau şi tot mergeau.

*

În faţa restaurantului central şedeau consulul Levi şi doctorul Borg.

— Ei, cîrcotaşule, mai ai ceva de zis de toate astea ?

— Prefer să tac şi să-mi păstrez impresia bună despre festivitate.

— Ba trebuie să admiri, să admiri industria şi invenţiile suedeze.

— Care invenţii ?

— Priveşte numai !

— Aplicaţii mărunte ale ideilor vechi ; temele altora, variaţiuni proprii !

— Dar separatorul, gloria şi bogăţia Suediei ?

— Da, ăsta ! Din totdeauna treaba centrifugei a fost să separe minereul, zahărul şi melasa ; acum separă smîntînă, asta-i tot !

— Pălăvrăgeşti ! Tocmai aplicarea la lapte este nouă.

— Nu, separatorul pentru lapte a fost descoperit în 1864 de Prandtl din Bavaria şi perfecţionat în Suedia.

— La naiba ! Dar turbina cu aburi ? E bună de ceva?

— Da, dar e veche ! Să bagi abur în loc de apă, vezi tu, asta e tot ! Axa e nouă ! Păi, cine introduce în maşina cu aburi alt lichid decît apă, un lichid cu punct de fierbere mai scăzut, de exemplu eterul, cu punct de fierbere la patruzeci și cinci de grade, economisește energie ; ăsta da inventator ! Dacă poți încălzi o locomotivă cu o lampă de spirt atunci sînt de acord să ți se dea un premiu. Sau dacă înalți un balon umplut cu azot încălzit de o sobă cu petrol.

— Azot ?

— Da, azotul, care are greutatea specifică a gazului aerian, anume 0,9, poate, firește, să înalțe un balon. Azotul nici nu arde, nici nu explodează și deci poate fi încălzit cu lampa de benzină, sau cu o sobă de petrol, sau cu acetilenă. Atunci stau la căldură și manevrez un buton, urc sau cobor după dorință și pot să mă dau jos fără să golesc balonul, pot să mă duc mai sus sau să cobor și să caut vînturi potrivite.

— Dar pericolul de foc ?

— Azotul nu este inflamabil și pînza impregnată nu ia foc ! Se poate comanda unui inginer, ca și regulatorul mașinii mele cu vapori de eter sau benzină !

— Mai ai și alte invenții ?

— Da, trebuie să ardem apa. Știi că și cocsul arde mai bine cu apă decît fără ! Confecționează-ți deci o bucată de cocs poros din argilă refractară sau fontă și umezește-o permanent cu abur supraîncălzit, după ce ai făcut un foc inițial cu cocs obișnuit, care produce aburul.

— Sună bine ; mai ai ceva de prezentat în expoziția ta?

— Da, avem un telescop. Aceste vechituri enorme sînt cu totul inutile. M-am uitat recent prin tubul unui teodolit magnetic, care nu e mai lung de o jumătate de picior iar lentila nu e mai mare decît o monedă de două öre. Ocheanul ăsta merita ceva. Cel mai caraghios este că pentru planete nu se pot folosi măriri puternice. Marte suportă să fie mărit numai de cincizeci de ori. La stele nu e nimic de văzut deoarece se micșorează cu cît sînt mărite mai mult, sînt deci niște surse de lumină curioase. Mai rămîn soarele și luna, care se pot vedea la fel de bine și cu binoclul de operă. Ar trebui... Uite că vine Kurt !

Kurt Borg se apropie. Avea un aer solemn dar și distrat.

— De unde vii ? îl salută doctorul.

— Vin de la ceva mare și frumos ; am fost la Casa Cavalerilor, la congresul religiilor și am auzit cum un episcop îl flata pe un rabin.

Isak Levi părea mai puțin entuziasmat decît se aștepta arhitectul, deoarece număra chestiunile religioase printre cele despre care nu se vorbește.

Doctorul, dimpotrivă, preluă tema :

— Da, dar ăsta e doar un ecou ! Parlamentul religios de la Chicago, din 1893, a fost mult mai mare. Acolo au fost reprezentate toate popoarele și religiile pămîntului și în fiecare dimineață adunarea primea binecuvîntarea președintelui din acea zi, fie el mahomedan, budist, catolic sau protestant și papa însuși i-a transmis felicitări... De la congresul nostru lipsește cineva important și anume un catolic.

— Zău ? Și tu ai trecut la catolicism? interveni Kurt.

Doctorul nu răspunse la întrebarea neghioabă.

— În adunarea asta există ceva exclusivist, luteran, ideea că ar exista numai un singur mîntuitor ; de aceea este mărginită ca și tot luteranismul. De altminteri nu vă aduceți aminte că în 1868, Pius al IX-lea a convocat și el ortodocși, protestanți și alți necatolici la conciliul de la Vatican, ca să încheie odată un compromis între creștini. Ereticii invitați n-au venit și atunci a rămas ca mai înainte !

— Da, se poate, replică Kurt, dar aci este în devenire ceva mare și în noul veac vom vedea ceva nou.

— Iluminismul francez din timpul revoluției era mult mai avansat decît sîntem noi acum ; ei demolaseră totul și ceea ce congresul demolează acum pe încetul este numai ceea ce a reconstruit propria lui opoziție...

Se înnorase și cerul era vărgat cu piepteni lungi, de culoare sepia, rezemați pe dealuri. Înaltul se intunecase, dar orașul alb părea și mai alb și zîmbea cerului negru.

— Parcă se apropie un ciclon, spuse doctorul.

— Apropo de ciclon, vă aduceți aminte de ciclonul de la Paris ? intră în vorbă Kurt. În zece septembrie anul trecut eram acolo și l-am văzut. O priveliște îngrozitoare ; mulți își pierduseră mințile de frică. A devastat piața Saint Suplice din fața Seminarului iezuiților... A coborît pe Sena și a sfărîmat un șlep cu cărbuni denumit „La Revanche"...

— A fost un ciclon simbolist, intră în vorbă Isak.

— ...apoi a ajuns la Sainte Chapelle al lui Ludovic cel sfînt și a doborît schelele și după aceea a năvălit în palatul de justiție. Aici se afla un judecător în timpul unei dezbateri, cînd deodată, geamurile s-au deschis și în sala tribunalului a fost azvîrlit un copac mare, cu rădăcină cu tot ; o santinelă de afară a fost ridicată în zbor cu ghereta ei și tîrîtă printr-un coridor lung. Palatul de justiție părea cel mai greu încercat. Dar vîrtejul a trecut la spitalul Saint-Louis și a trîntit la pămînt cincizeci de metri de ștacheți de fier care erau cît p-aci să-l omoare pe un colaborator de la „Courrier de Paris".

— De unde ai scornit toate astea ? Prietenul Max ar fi făcut din asta o poveste cu semne prevestitoare, dar din fericire, de vreun an, la Paris e liniște ; semnele prevestitoare nu se infirmă și ele după mai mult timp ?

— Cum să le scornesc ? Citește o tăietură din gazeta Voss-ului, pe care o am la mine !

— Nu, mulțumesc ! Îmi aduc aminte : seminarul iezuiților, Saint-Louis de două ori, „La Revanche" și palatul de justiție...

— Păstrează-le atunci în memorie, spuse Kurt pe un ton tăios, aproape fanatic. Și dacă la Paris se întîmplă ceva anul ăsta sau la anul, păi...

— Și tu ai devenit ocultist ? pară doctorul.

— Ocultist sau nu, dar ceva tot este ! La Paris am avut un vis...

— Pe care să ți-l explici cu cartea de vise !

— Glumește tu, dar ia tăietura asta din gazetă și păstreaz-o de probă, pentru orice eventualitate. Doar ești pentru experimente. Este gazeta Voss-ului din 15 septembrie 1896. Acum sîntem în 1897 !

— Bine, spuse doctorul. Vrei să pariem că din tot basmul ăsta nu iese nimic ?

— Primesc pariul ! Pe o sută de coroane ! spuse Kurt. Isak e martor !

Acesta ascultase povestea cu mare atenție și, după ce tăie pariul, își scoase bloc-notesul, luă o foaie de gazetă și o puse pe masă.

— Într-adevăr, aici este o descriere franceză a ciclonului și coincide cu a lui Kurt. Dacă înseamnă ceva? Păi, să așteptăm !

— Ce dracu să însemne ? Doar nu poți produce cicloane, nici chiar dacă ești iezuit sau ocultist, iar în cicloane supranaturale nu crede nimeni.

— Vom vedea ! Vom vedea !

*

Esther și Max se plimbau prin fața pavilionului artelor. Max spuse :

— Mi se pare că aici oamenii nu se iubesc ci mai mult se adună la un loc, de frica unui viitor necunoscut; este ca și nevoia bolnavului de a se împăca cu dușmanul ; dar dacă se însănătoșește, dușmănia reapare.

Se opriră și priviră mai întîi la norul de ciclon de pe cer apoi își aruncară privirile spre loggia pavilionului artelor, ca și cum ar fi vrut să-și caute adăpost acolo.

— Vezi, reluă contele, vezi, bustul dinăuntru ?

— E Arvid Falk* ! Mai trăiește ?

— Da, trăiește !

— Vino să-l privim !

Intrară în verandă și contele Max spuse :

— Nu mă așteptam să-l văd aici, dar este considerat mort și inofensiv.. Cine a făcut bustul ?

— O femeie, totuși este ciudat.

— Nu, de ce ? Doar a fost întotdeauna apropiat de femei și copii, răspunse Esther... Dar ce e asta pe soclu ?

— Parcă ar fi niște flăcări. Să reprezinte oare sulful pe care l-a analizat, sau infernul prin care trece acum ?

— Nu pare speriat, mai curînd strălucește de un orgoliu divin, căci zeii urăsc.

— Crezi că l-a înțeles cineva pe omul ăsta ? El susține că nimeni, pentru că nici el însuși nu s-a înțeles. Uneori însă pare că își ghicește enigma vieții și o ia drept misiune. Pentru mine seamănă cu Louis Lambert al lui Balzac, unul care nu este aici la el acasă. Decepția lui față de toate cele de aici vrea să o pună pe seama reminiscențelor despre ceva mai bun ; în toate vede copii proaste ale originalului, de care își amintește vag. Și oscilația lui între evlavia ascetică și ateismul senzual arată că socotește viața pămîntească drept o pedeapsă și că între timp, ca penitență, trebuie să facă o baie de nămol.

---

* Vezi nota 1.

— L-ai cunoscut ?

— Nu, cred că nimeni nu l-a cunoscut. Are capacitatea să se ascundă cînd stă de vrbă cu cineva, adaptîndu-i-se celui cu care vorbește astfel că acesta are impresia că s-a oglindit, sau că a vorbit cu sine însuși. De aceea există atîtea caractere ciudate ale lui, față de care ai sentimentul că portretiștii și-au redat propria lor imagine și nu pe a sa ! De curînd, o femeie a încercat să-l explice într-un eseu, dar a recunoscut că nu i-a reușit și era aproape să-și piardă mințile.

— De ce-l urăsc atît ?

— Dacă nu sînteți din această lume, ea vă urăște !

În același moment contele Max simți ceva cald pe spate și cînd se întoarse văzu un bărbat de vîrstă nehotărîtă stînd în fața bustului și privindu-l cu un zîmbet ironic, aproape disprețuitor.

Contele era cît pe-aci să scoată un strigăt, dar în loc s-o facă, se întoarse spre Esther și-i spuse ceva cu ochii. Necunoscutul intră în pavilion.

— El era ?

— Așa cred.

— I-ai văzut expresia ? Se privea de sus pe sine însuși și chipul lui spunea : cu ăsta am terminat !

— Ce voia să însemne ?

— S-a situat întotdeauna deasupra lui și a îmbinat orgoliul cel mai puternic cu altruismul cel mai sincer. Probabil că a pornit pe căi noi și privește în jos la vechea lui reîncarnare !

— Crezi că a fost el ? Doar este la Paris !

— Nu cred că există alter ego în sensul vulgar, dar putea să fie proiecția noastră în exterior a bustului. Noi, tu și cu mine, ne „vedem“ uneori dar acestea sînt doar proiecții, plus ceva ce eu încă nu cunosc. Teozofii au observat faptul, totuși nu-l pot explica ; ei îl numesc „materializarea ocazională a semimateriei gîndului“.

— Dar drumul lui a fost chiar atît de greu ?

— Păi, el pare atît de greu de parcă s-ar ţine cu putere de pămînt ca să nu se înalţe... Ştii ce este levitaţia ?

— Da ! Dar nu vrei să vezi operele de artă ?

— Ochii mei sînt orbi, nu pot vedea lucrurile exterioare ; merg numai alături de tine, pentru că atunci în mine este lumină — poţi să-ţi explici asta ?... Deşi adesea, cînd mă gîndesc la tine, mi se pare că eşti făcută din întuneric. Atunci te urăsc, cum urăsc răul, şi imediat coboară bezna. Ce e asta ?... Aşadar, acum că a venit vremea împăcării, crezi că şi bărbatul cu femeia se vor împăca şi lupta dintre sexe va înceta ?

— Nu, răspunse Esther, nu cred, pentru că dacă ei nu s-ar menţine diferenţiaţi, lumea întreagă ar deveni perversă. Ştii că toţi feminiştii sînt ciudaţi. Au suflete de femeie, de aceea se onorează pe ei înşişi în femeie. Tinerii încă nedefiniţi sexual adoră femeia. Dar ai observat că domnii de la noi au încetat să mai vorbească de relaţiile lor...

— N-am auzit ce-ai spus.

— Ba da, dar ai talentul de a te face imun faţă de influenţe străine.

— Dacă înjosesc !... Acum te întuneci din nou !

Mergeau mai departe, dar se ţineau la o anumită distanţă unul de altul şi Max arăta ca şi cum ar fi vrut s-o ia la fugă şi să se ascundă după prima uşă.

— Să ne despărţim pentru un timp, spuse Esther şi să ne întîlnim din nou, peste o oră, la ieşire.

— Îţi mulţumesc că eşti atît de inteligentă, răspunse Max, dar să ne despărţim ca prieteni, altfel iar fugim imediat unul după altul.

— Ca prieteni !

*

Oraşul alb al expoziţiei adăsta sub cerul ameninţător. Ciclonul nu voia deloc să se dezlănţuie.

Era o arhitectură improvizată care nu amintea de Suedia, ci mai curînd de orient. De unde se inspiraseră arhitecţii ? Din ţările soarelui răsare, către care privirile lumii se îndreptară acum tremurînd în aşteptare, după ce Japonia a dat un şoc ce translează mişcarea mai departe înspre apus și va deschide probabil o nouă epocă în istoria lumii, atît de nouă că istoricii o vor numi timpurile noi și tot trecutul, inclusiv vremea noastră, cele vechi. Marele viespar de la răsărit a fost zgîndărit și acum galbenii și negrii au început să roiască. Dar și vestul îndepărtat s-a pus în mişcare. Toate neamurile pămîntului au fermentat împreună și au dat naștere unei rase noi care pînă la urmă și-a cerut dreptul de cetăţenie în lume, n-a recunoscut oceanul Atlantic ca hotar ci a vrut să se numere printre marile puteri europene părtașe la împărţirea pămîntului. Bătrîna Spanie, bătrînul Hidalgo, primul cuceritor al Americii, a fost expulzat, și, din mormîntul lui haitian, Columb s-a răzbunat pe cei ce l-au nedreptăţit. În această îmbrățișare fantomatică dintre est și vest, Europa și-a simțit existența amenințată și popoarele speriate ca păsărelele s-au adunat într-o prietenie silită, care și-a găsit prima ei expresie în decretul țarului, oferind mai tîrziu prilejul pentru congresul păcii de la Haga[32], ce a însemnat deocamdată : unirea puterilor europene pentru apărare comună împotriva dușmanilor comuni, deci nu pacea lumii. Pumnul înzăuat bătea la porțile zidului chinezesc și revanșarzii de la Sedan renunțaseră la revanșă ca să lupte împreună cu prusacii. Europenii au încetat să fie patrioţi locali și naţiunile lor au devenit o amintire, asemenea asociațiilor studențești din universităţi care în ocazii festive arborează drapele proprii dar în mod obișnuit sînt membre ale corporaţiei. Cu presentimentul dispariției ei dintre corporații, se desmeticise şi Suedia, se întorsese să-și revadă amintirile, desființase restricţiile birocratice și alesese ceea ce trebuia păstrat de ceea ce trebuia ars. Au fost scotocite biserici, palate și colibe și toate amintirile au fost adunate pe muntele sfînt, la redută.

Peste Cosmopolisul alb al expoziţiei se ridica dealul redutei cu pădurea lui neagră de pini și clopotnițele de modă veche ce sunau îngropăciunea pentru o vreme care mulți crezuseră că va deveni o epocă a renașterii. Și poeţii evocau umbrele, îl conjurau pe Carol al XII-lea și pe cei asemenea lui. Toate drumurile și cărările de pe muntele sfînt purtau nume celebre, ca să trezească mîndria națională și să întărească legătura dintre partidele dezbinate ce trebuiau să se unească acum *întru trecut.*

În pavilionul presei doctorul Borg şi redactorul Holger se aflau într-o cameră separată şi făceau un tărăboi îngrozitor. Doctorul parcă era turbat.

— Asta e o mascaradă şi tu nu trebuie să lingușești vanitatea compatrioţilor tăi, ca să-şi piardă minţile şi să se creadă toţi Carol al XII-lea. În contemporaneitate nu putem decît să ne concentrăm cu sinceritate asupra viitorului. Dinastia datează abia din 1809 şi nu-şi poate revendica strămoşi de la Lützen şi Narva ; seminobilimea este străină şi Skania a devenit suedeză abia după bătălia de la Lund ; nu poţi cere skanienilor să-l ovaționeze pe Breitenfeld, de vreme ce n-au fost de faţă ; comisarul expoziţiei, prietenul nostru Isak, este din orient şi nu-l poate venera nici pe Luther, nici pe Carol al XI-lea. Sînteţi lipsiţi de tact şi jigniţi fără să vă daţi seama ! Chiar şi comandantul redutei este străin, pot să jur, iar eu ca băiat de negru pot împărtăşi entuziasmul lui Grönlund pentru ţărăncuţele suedeze şi polcile ţărăneşti ale lui Josse, tot atît de puţin ca şi Isak şi Syrach. Toate astea nu sînt sincere ; înainte de toate ar trebui să comanzi : priviţi înainte !... N-ai dat atenţie atacurilor îndreptăţite ale rabinului la adresa adoraţiei noastre pentru un trecut meschin, cînd s-a dezlănţuit ieri la congres împotriva culturii noastre întemeiate pe Elada şi Roma. A tras o linie groasă cu creta peste statul ideal al lui Platon pe care — în plină casă a cavalerilor — l-a numit un stat de pederaşti ! Dacă aş fi fost acolo l-aş fi ridicat pe umeri... Ce dracu avem de-a face cu Grecia şi cu Roma şi cu Carol al XII-lea ? Trăiţi jos, în morminte, lîngă cadavre, în timp ce prezentul şi viitorul gonesc pe lîngă voi vîjîind. Dar asta este educaţia înfiorătoare pe care o primim în şcoli şi în universitate şi bacalaureatul care acum corespunde unui examen de magistru din anii treizeci.

— Şi ce e de făcut ?

— Şcoli de meserii şi pregătire profesională ! Puneţi juriştii să înceapă de la paisprezece ani ca băieţi de alergătură şi copişti la avocaţi ; trimiteţi mediciniştii la aceeaşi vîrstă ca infirmieri în spitale ; puneţi inginerii să înceapă ca şlefuitori în ateliere ; popii, dacă trebuie să existe, să înceapă ca paracliseri, să aşeze numerele rugăciunilor şi să înveţe lucrările de birou la un funcţionar parohial.

Închideți cele patru facultăți și promovați copiii din școala primară cu cititul, scrisul și cele patru operații ; apoi, afară cu ei, să se pregătească în meserie ! Astăzi trebuie să-ți cunoști meseria, altfel te răpune concurența ; și noi nu știm nimic, numai să pălăvrăgim în saloane, cîrciumi și la adunări. Trebuie să fim versați și să putem vorbi despre orice cu cuconițele, dar în toate domeniile sîntem numai niște diletanți. De unde să ne luăm oamenii de stat dacă nu se predă nici o știință socială ? Și guvernămîntul nostru este doar un spectacol. Astă-vară un ministru al marinei a fost văzut administrînd biserica și școala ; un ofițer de gardă conduce agricultura și un fost asesor comandă armata și flota. Asta-i arta politică ? Și ministrul nu apucă să învețe noțiunile elementare de la șeful lui de cabinet, înainte de a fi destituit. De aceea țara s-a umplut de miniștri și dacă întrebi un școlar ce vrea să se facă, îți răspunde : vreau să mă fac ministru ! Ca să ajungi judecător de ocol trebuie să cunoști legile, dar ca să ajungi șef de departament și ministru nu trebuie să știi absolut nimic. Nu vreau să vorbesc de membrii votanți ai parlamentului, ăștia au măcar atîta simț al pudoarei încît, de cele mai multe ori, își cumpără drepturile, dar membrii comisiilor care elaborează de fapt legile ar trebui să cunoască toată legislația țării și să fie oameni de stat bine pregătiți. Dacă ar fi așa comisiile s-ar întruni și ar colabora în permanență cu ministerele, nu ca acum cînd intervin supărător cîteva luni, la întîmplare și întotdeauna ca dușmane ale guvernului. De ce trebuie ca guvernul și parlamentul să apară mereu ca dușmani și să caute să se umilească reciproc ? Să promovezi o moțiune înseamnă să bați un record și dacă un ministru are majoritatea atunci ia premiu — premiul de a nu fi destituit, de a putea rămîne pe post... Și despre ce se vorbește în parlament ? Despre porcării ; despre variete-uri și pivnița operei, despre pensii și construcții de poduri ; chiar și despre chestiuni polițienești, despre scandaluri ale gardiștilor, hrănirea cailor, fabricarea berii slabe, despre aventuri din inspecții, despre toaletele doamnelor și fumatul elevilor. Asta-i politică ?... Parlamentul și-a dovedit incompetența trimițînd toate problemele importante comisiilor de experți ; dar parlamentul însuși ar trebui să fie format din experţi !... Ăsta e guvern ? Ăștia sînt legiuitori ?

— Și ce e de făcut ?

— Nimic ! Ba, să dărîmaţi, doar să dărîmaţi ! Sub zăpadă nu crește nimic ; nu poţi construi fără să dărîmi casa veche. Acţionaţi numai negativ ; nu veniţi niciodată cu o propunere pozitivă, ar fi pur şi simplu ridicol ; abrogaţi toate legile vechi, daţi libertate și lăsaţi forţele să acţioneze ! Să fii un deșteptător, nu un adormitor ! Și acum adio, ceasul a bătut șapte !

*

La poalele dealului redutei, ca și cum i-ar fi aparţinut, se înălţa o casă neagră alcătuită în cea mai mare parte dintr-un acoperiş copleşitor ; lemn vechi, putred, special tratat ca să arate putred ; un rînd de ferestruici aproape de pămînt sugera repulsia faţă de lumină. Arăta ca o şură, dar putea să fie şi o biserică.

Doctorul Borg și Isak Levi stăteau în faţa ei și o examinau. Doctorul vorbi primul, ca de obicei :

— Iată Norvegia ! Neagră şi putredă, își aruncă umbra peste orașul nostru luminos. Acoperișul înalt e doar fanfaronadă, sub el nu e nimic ; nici cămări, nici pod, n-are nici o destinaţie, numai fudulie ţărănească !

— Acum îi urăști pe norvegieni ?

— Da, al dracului de mult !... De ce să nu-mi urăsc duşmanul ? De ce să nu-i urăsc pe norvegieni cînd ei se fălesc cu ura lor împotriva suedezilor ? Pot să-mi caut antipatiile și simpatiile ca și ceilalţi muritori. Ai ceva de obiectat ?

— Dar ai militat pentru o Norvegie liberă !

— Bineînţeles ; îi recunosc cererea îndreptăţită, dar vreau să scap și eu de mizeria asta neagră care s-a abătut asupra noastră ca o boală mintală. Să-l adorăm pe moșneagul din Dovre * și pe vulgara lui Nora ? Știi cum îi spune Zola ? „Ultimul rod al pîntecului veșted al bunei noastre George Sand“. Sardou îl numește „nebun“ iar Tolstoi zice că e deranjat. Ăsta e venerat în Suedia ! Mă

---

* Personaj din *Peer Gynt* (aluzie ironică la Henrik Ibsen).

rog, el este totuşi popa ! Dar paracliserul este şi mai rău ! Amîndoi arată ca nişte gorile bătrîne şi nu ţi se pare, Isak, că popa aduce cu unul dintre „unsere Leute*" ?

— Păi, s-ar putea să ai dreptate, răspunse Isak. Nu este numai neamţ. Froschmäuler l-a poreclit „der Fliegende**".

— Şi toată politica de eliberare norvegiană a degenerat în mîna grosolană a lui Karoline într-o luptă pentru legaţia norvegiană, de unde Norvegia crede că domină societatea suedeză. Nu mă mai duc la legaţie ; m-am săturat să tot beau în cinstea moşneagului din Dovre şi a boemei din Kristiania şi nu mai vreau să le aud răutăţile pe seama călătoriei lui Andrée[33] cu balonul. Ştii care e deosebirea între Suedia şi Norvegia ? Păi, aceeaşi ca şi între Nordenskjöld şi Nansen. Nordenskjöld a găsit drumul de nord-est promis dar n-a devenit erou naţional ; Nansen n-a găsit polul nord făgăduit dar a devenit erou naţional. Suedia este o mamă vitregă, de aceea îşi creează de obicei celebrităţile din nimic, scotoceşte după nulităţi şi le aduce la putere...

— Da, dar tu ai luat parte la canonizarea moşneagului din Dovre.

— Ştii doar cum se întîmplă asta : nu eşti lăsat în pace pînă nu arunci un os gloatei. Tot aşa am ajuns şi wagnerian, deşi găsesc că Wagner a scris o muzică nemuzicală şi urîtă ; a „scris" este cuvîntul potrivit, pentru că nici n-a auzit-o, nici n-a compus-o ; a scris-o. Dar noi trăim într-o epocă perversă. Uneori mă întreb dacă democraţia asta, pentru care ne chinuim, nu este ceva anapoda. Ignoranţii predau cunoştinţe, nedumeriţii dau sfaturi, slabii conduc, asupriţii asupresc şi masele trebuie să se supună. Dar într-un stat ca al nostru, unde jumătate din naţiune aşterne pe hîrtie ce face jumătatea cealaltă, unde anuarul de stat este gros cît biblia de la biserică, unde lefurile slujbaşilor însumează o avuţie naţională, instituţiile au devenit feudale şi funcţionarii vasali, probabil că este nevoie de o contrapondere. Dar curiozitatea constă în aceea că demosul este regalist, academist, aristocrat, sportsnobist, carlist, redut-patriot, în schimb curtea este democrată, demagogică, umilă. Demosul a acceptat să plătească în timp de doisprezece ani o jumătate de miliard gărzii pretoriene, dar dacă totuşi nu-s în stare să plătească, fug... în America. Dar povara imperiului datoriilor nu constă numai în ipoteci şi zeciuiala comunelor, ea este formată şi din poliţele băncilor. Tot comerţul se face pe credit şi prin schimb ; adică prin avans ; şi avansul este o muncă neefectuată. Întreaga naţiune trăieşte dintr-un avans pe şase luni ; se emite o poliţă pentru chirie, o poliţă pentru impozite, o poliţă pentru întreţinere. Dar după şase luni poliţa nu se lichidează ci se reînnoieşte şi dobînzile se plătesc printr-o nouă poliţă. Deci se trăieşte din muncă neefectuată. Şi întreg calculul avuţiei naţionale este fals. Pămîntul secătuit n-are valoare ; palatele dărăpănate costă numai întreţinerea, şinele de cale ferată ruginite şi locomotivele uzate pot fi vîndute numai ca fier vechi, dar sînt înregistrate ca avuţie în cartea cea mare a regatului ; căderile de apă n-au valoare cît timp lîngă ele nu există o fabrică, fabrica n-are valoare pînă nu vin muncitorii iar muncitorul nu are valoare dacă nu e priceput ; dar nici produsul n-are valoare pînă ce nu-şi găseşte desfacere. Fierul din Norrland trebuia să ne salveze, dar reacţionarii au împiedicat asta. Încotro mergem ? Dezvoltarea se produce în salturi şi cu surprize. Este posibil ca într-o bună zi zvonurile despre aurul din Norrland să se adeverească! Închipuie-ţi atunci o Suedie ca loc de întîlnire al tuturor naţiunilor lumii. Populaţia creşte, oraşele din Norrland se îndesesc, ogoarele sînt lăsate în părăsire şi localnicii se-mbată mortal, ca pieile roşii. Peste o generaţie vechea Suedie ar fi populată de o rasă cosmopolită şi parlamentul ar fi plin de oameni de culoare...

---

* Oamenii noştri (germ.)

** Zburătorul (germ.)

— Crezi ?

— Nu, bineînţeles că nu, dar orice este posibil. Poate fi şi altfel, dar aşa nu mai poate ţine mult ! Şi datoria ta este să spui asta zi de zi ! Să scrii, să strigi ! Chiar şi pentru urechile surde !

Ieşi din pavilion şi se amestecă în forfota mulţimii în care chipurile străine îl bucurau, aşa cum pe colonistul din deşert îl bucură oaspeţii nou veniţi de departe şi unde sunetul limbilor străine vii îi amintea că limba lui făcea parte dintre limbile moarte, pentru că în afara hotarelor nu o înțelegea nimeni.

18

NOAPTEA DE REVELION

Anii trecuseră ; veacul se sfîrșise cu adevărat ; mai rămăseseră doar cîteva ore. Familia Borg urma să se adune în Saloanele Gotice iar la miezul nopții să meargă la redută. Viața aleargă iute și localul acesta nu mai era la modă ci supremația o deținea cafeneaua literară Rydberg ; și dacă cineva pomenea de Salonul Roșu, suna a trecut și era confundat cu „Nuiaua verde“ sau ceva asemănător.

Lumea se adunase, bătrînul redactor Borg, acum trecut de șaizeci de ani, era și el prezent. Se ajunsese la o împăcare provizorie în cinstea acestei zile. Esther, care era pe cale de a-și încheia examenele, era singura femeie ; toate celelalte se dăduseră la fund și fuseseră lăsate acasă, după ce viața camaraderească în cîrciumi se dovedise irealizabilă... „Umblau cu nevestele celorlalți, de nici nu se mai știa cu care sînt însurați“. Situația ajunsese pînă acolo că divorțau și se recăsătoreau la repezeală, chiar imediat, așa că în cele din urmă femeile își păstrau numele de fată. Biografii nu mai pomeneau cu cine erau căsătoriți oamenii celebri iar anuarul nobilimii inventase ca eufemism pentru cei divorțați ce se recăsătoreau formula: „Căsătorit pentru a doua oară“. În sfîrșit, într-o țară vecină se propuse ca și fetelor să li se spună doamne, deoarece de cele mai multe ori nu mai erau de mult fete ci ieșeau la plimbare cu copiii lor.

Pe una din mesele Saloanelor Gotice se găsea o listă de semnături. Toți o semnaseră, în afară de doctorul Borg, care chiar el însuși redactase această scrisoare adresată lui Zola exprimîndu-și admirația pentru curajul lui în procesul Dreyfus și speranța că noul veac va aduce reabilitarea deplină a protejatului său. „Dreptate, nu grațiere !“

— Ei, doctore, spuse Isak Levi, nu vrei să semnezi ? Poate crezi că e vinovat...

Subiectul era încă atît de inflamabil încît numele lui Dreyfus nu era pronunţat cu plăcere, numele acesta care împărţise omenirea în două.

Doctorul luă tocul şi semnă din cîteva trăsături rapide.

— Numai de nu mi-aş compromite conştiinţa şi onoarea, spuse el.

— I-auziţi ce spune ! strigară ceilalţi în cor.

— Da, copii, admise doctorul, în timpul procesului a trebuit să-mi schimb părerea de mai multe ori dar nici astăzi nu ştiu dacă n-am devenit dreyfusard aşa cum am devenit wagnerian.

Toţi coborîră privirile, unii ca să se ascundă, alţii demonstrativ, şi în liniştea care se lăsă doctorul auzi o acuzaţie la care se simţi dator să răspundă.

— Vedeţi, ca să scoţi adevărul la lumină într-un proces de spionaj, în primul rînd este aproape imposibil, deoarece de ambele părţi au fost spioni şi întotdeauna au umblat cu minciuni, înşelătorii şi acte false. În al doilea rînd este cu totul anormal să revizuieşti un proces după trei ani, cînd memoria omenească este atît de imperfectă, cînd anii schimbă punctele de vedere şi interesele noi trezesc pasiuni noi ; după ce martorii au dispărut, actele au fost furate ori s-au pierdut...

— Da, dar a fost o şedinţă secretă a tribunalului, interveni Gustav Borg.

— Daa, de ce nu ? Şi juriul nostru liberal este tot secret...

— Cred că eşti de partea generalilor! se aprinse Gustav.

— Ei poftim ! răspunse doctorul. A dracului treabă trebuie să fie ca să-şi piardă oamenii minţile cînd se vorbeşte de afurisitul ăsta de proces.

Lui Isak îi părea rău de doctor, care se afla într-o poziţie falsă fără să fie vinovat şi dintr-un impuls de compătimire umană încercă să-l ajute :

— Cazul nu e limpede, admit, luă el cuvîntul. Pentru mine există trei puncte obscure, absolut inexplicabile. Primul : de ce a cerut Dreyfus cianură de potasiu cînd a aflat de revizuire ? De ce nu s-a bucurat ?... Al doilea : crezuse că generalii sînt de partea lui şi o rugase pe nevastă-sa să se ducă la Boisdeffre și să-i ceară ajutor. Cum putea să aibă o părere atît de bună de Boisdeffre, deși îl cunoștea ? E o situație infernală. Al treilea : cînd am citit acuzația generalilor din Rennes, păi atunci, domnii mei, am fost convins de vinovăția lui Dreyfus ; ce-mi opuneți la toate astea ? Mai ales cînd generalii au declarat că borderoul nu este concludent. Am fost convins de vinovăția lui Dreyfus și de toate indiciile, în primul rînd datorită cuvintelor lor fără echivoc și a tonului nobil în așa măsură încît am spus : împușcă-te Labori ! Apoi, cînd Labori a fost rănit dar a refuzat să-l cheme pe medicul lui de la Paris, cînd cercetările pentru găsirea criminalului au fost oprite, cînd glontele din rană nu a fost examinat, m-am gîndit : aici e ceva putred ! Chestiunea nu e clară !

Acum se întîmplă ceea ce se întîmplă atît de des cînd un om arată generozitate față de altul : încep și ceilalți să debordeze de generozitate. Holger se prinse imediat în joc și roata generozității începu să se învîrtească.

— Ce-a spus Isak, am gîndit și eu ; apărarea seacă a maestrului Demanges se întemeia pe spaima de care fusese cuprins cînd îl văzuse pe clientul lui din Rennes. Labori și Piquart trebuie că îl părăsiseră acum...

— Da, îl întrerupse Kurt și eu am găsit unele puncte obscure. Mai ales logica aplicată mi se pare cît se poate de deprimantă. Cancelarul Reichului a declarat în Reichstag că nu știe nimic de spionajul lui Dreyfus. Păi cum dracu era să știe de la Berlin ce se întîmplă la Paris ? Dar că afirmația prostească a lui Bülow, total nesemnificativă, se consideră probă, este sublim ! Mai departe, cînd sergentul Depert l-a auzit pe Dreyfus declarînd în închisoare: „Sînt vinovat, dar nu singurul“, această depoziție a fost respinsă pentru că n-a fost auzită de directorul închisorii. Numai ce aude un director de închisoare e adevărat ? Cel ce acceptă o astfel de argumentație nu poate fi întreg la minte. Gîndiți-vă : este falsă pentru că n-a auzit-o directorul ! Apoi se pretinde valoare angajantă pentru declarația : „Dreyfus nu era bucuros de revizuire ! Nu ! Din mîndrie !“... Puteți înțelege această mîndrie ? Mîndru ar fi fost dacă ar fi refuzat să ceară grațierea. Dar să refuze dreptatea ?

Focul se înteţi şi dogoarea crescu. Sellén vru să arunce şi el nişte vreascuri :

— Bineînţeles, logic, bineînţeles ! Întrucît Henry, ca spion profesionist, a falsificat un document, se trage concluzia că şi cele vădit autentice sînt false. E logic ? De altfel trebuie să mărturisesc că...

— Hei, ia ascultaţi, dacă mai continuăm aşa, îi întrerupse doctorul, atunci îl declarăm pe Dreyfus vinovat şi doar nu ne-a fost asta intenţia. Ce zici Max ?

— Nu contest, răspunse contele dus pe gînduri că problema este obscură. Doar Waldeck-Rousseau a fost numit ministru cu intenţia de a-l elibera pe Dreyfus ; ministrul l-a desemnat pe un comisar al guvernului, care nu era general, să-l elibereze pe Dreyfus, fiind ferm convins de nevinovăţia lui. După ce a audiat generalii şi martorii din Rennes şi-a schimbat opinia în cursul procesului, în ciuda borderoului lui Esterhazy şi a falsului lui Henry. Ciudat ! Mai departe ; s-au făcut referiri la borderou întocmai cum prestidigitatorul arată spre tavan în timp ce scoate ceva de sub masă. Borderoul n-are valoare de probă, nici depoziţia lui Esterhazy ; deşi experţii au jurat că borderoul nu prezintă nici o urmă de scris a lui Dreyfus, acesta a recunoscut el însuşi asemănarea exclamînd : „Mi-aţi furat scrisul !“ Ne lovim de atîtea contradicţii încît n-avem dreptul să ne formăm o părere. Că Dreyfus, care a fost declarat un înger, nu era deloc, ci era doar un om, nu spune nimic, dar Zola şi Björnson[34] n-ar fi trebuit să-şi dea cuvîntul de onoare. Dreyfus a scăpat zece neadevăruri ce l-au acuzat. În primul rînd a negat că ar cunoaşte organizarea căilor ferate orientale ! O cunoştea. A negat că ar cunoaşte planul concentrărilor. Îl cunoştea. A negat că ar fi fost prezent la conferinţa generalului Ranson ! A fost prezent ! A susţinut că nu-l cunoaşte pe Piquart ! Îl cunoştea ! Mai înainte spusese că n-a fost niciodată la Mülhausen ! Acum însă recunoaşte că a fost acolo în fiecare vară ! Susţinuse că nu a văzut niciodată manualul de tir ! Îl văzuse ! Asigurase că nu cunoaşte tunul de 120 ! Îl cunoştea ! Contestase că s-a întîlnit cu ataşaţii militari străini la Bodson. Îi întîlnise ! Björnson ăsta a jurat... pentru moralitatea lui Dreyfus ! El însă a recunoscut că, deşi căsătorit, avusese amante, dar asta nu privea pe nimeni deoarece dispunea de mijloace. Foarte posibil și nu supără pe nimeni ! Dar depoziția lui Björnson ! *La vérité!* Zola i-a acuzat pe generali de șarlatanie ! Dreyfus însă le mulțumește deoarece are o părere mai bună despre ei. *La vérité*, Zola ! Dar alte detalii suspecte mai reies și în timpul procesului. Dreyfus cere ajutorul maiorului Curé. Acesta depune *împotriva* lui. Dreyfus se încrede în intervenția colonelului Cordier ! Acesta nu are nimic de zis ! Și mai mult : colonelul Munier, care avea de transmis o telegramă importantă, moare în tren. Chaulain-Sauvinière moare în tren, maiorul d'Atel moare în tren. Și alte morți misterioase : Lemercier-Picard, Guenée, Ressman și încă mai mulți ! Acum la Viena a murit Schneider, Scheurer-Kestner a murit, șeful statului major a murit ! Ăsta nu-i lucru curat și războiul minciunilor aproape că te face să dorești pulbere și plumb ! Dar în toate astea mi se pare că a vorbit și a judecat dreptatea divină. Dreyfus a fost condamnat zece ani la Rennes pentru că a trăncănit și astfel și-a trădat noua lui patrie ; dar a fost grațiat pe drept pentru circumstanțe atenuante : sentimentele sale legitime față de vechea patrie, țara în care a copilărit. Henry a trebuit să se sinucidă ca falsificator al adevărului ; Esterhazy a fost dezonorat și considerat mincinos ; Felix Faure a primit un avertisment să nu mai sucească lucrurile, generalii au primit sfatul ca, din nerăbdare sau descurajare, să nu se mai încreadă în prinți și alții asemenea lor. Iar națiunea a aflat că are în sînul ei atîtea elemente străine încît nu se poate gîndi la revanșă deoarece ar deveni război civil ; și dacă armata și-a pierdut prestigiul, prin noua ei misiune a căpătat altul nou. Ea luptă în momentul acesta în extremul orient, umăr la umăr cu germanii, ceea ce n-ar fi făcut dacă n-ar fi existat „procesul". Franța a fost deschisă ! Ca și China ! [35] Totuși, prin „proces" a devenit actuală și problema religioasă, cu toate că nu prea înțeleg ce legătură are una cu alta ; probabil că a apărut pentru că Dreyfus este evreu. Și acum protestanții și evreii sînt pe cale să deschidă porțile mînăstirilor și să scoată din ele cîteva sute de mii de condamnați pe viață. Este exact ca la încoronări sau la începutul domniei unui nou rege ; dar este și o replică la noaptea sfîntului Bartolomeu, chiar dacă una foarte blîndă ; sînt doar binefaceri ca răsplată pentru fărădelegi ; este pură iubire creştină, cu toate că voința nu este încă bună. Dar vedem adesea cum răul serveşte binelui ; Dreyfus n-a fost un om cumsecade dar el a servit, ca şi noi toţi !

— Da, luă din nou cuvîntul doctorul Borg, după toate comentariile noastre iscate din spirit de opoziţie sau din curiozitatea de a vedea reversul lucrurilor, găsesc că ar fi nechibzuit să-i expediem scrisoarea asta lui Zola care-și închipuie că numai el singur a descoperit *la vérité*. A găsit vreo cîteva boabe, dar mai multă neghină și s-a mai murdărit și pe spate. Dacă în loc de asta îl felicităm ca susţinător fidel al noului, ca autor cu încredere în viitor al „Muncii" și al „Parisului", pe socialistul Zola ? Vreţi să procedăm aşa ?

Toţi, în afară de bătrînul Borg, spuseră da ; și aşa rămase.

Esther, care era de serviciu la ospiciu plecă, condusă de Max.

Merseră mult timp pe străzi în tăcere. În cele din urmă Max spuse :

— Ai observat că seamănă cu statuia antică „Şlefuitorul" ?

— Da, ai dreptate ; în primul rînd bărbia, care începe de la urechi.

— Îţi aminteşti de ciclonul de la Paris din 1896, care s-a pornit de la Saint-Suplice, a scufundat „La Revanche", a devastat palatul de justiţie și s-a sfîrșit la spitalul Saint-Louis, după ce a zdruncinat Sainte Chapelle a lui Ludovic cel Sfînt ? Crezi în cicloane simboliste ?

— În ce dumnezeu să mai cred ? Mă apucă groaza !

— Dar o altă întîmplare ocultă, adică încă inexplicabilă, este asta : în timpul marii revoluţii, în ajunul asediului Bastiliei, grădina Tuileries a fost curăţată de Royal Allemand. Printre ofiţeri se aflau un Reinach și un Esterhazy. Crezi în coincidenţe ?

— Nu ! Dar ce legătură are ?

— Habar n-am ! Legătura ar fi explicaţia și pe ea n-o găsim. De aceea orice comentariu e ridicol. Dar mai departe : Baedeker-ul, care nu este o carte ocultă, informează cu totul inofensiv : în 1869, cînd au fost profanate mormintele regale din Speyer, manevra a fost condusă de unul pe nume Hinz. În 1789, cînd au fost jefuite mormintele din Saint-Denis, instigatorul se numea tot Hinz.

— Ce ar putea să însemne ?

— Habar n-am !

— Spune-mi, l-ai cunoscut pe Dreyfus ?

Contele Max se opri și o privi, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă nu glumește.

— Nu, nu l-am cunoscut... Dar dacă peste mai mulți ani ne vom revedea o dată între patru ochi și tu vei fi la fel de interesată și atunci, îți voi povesti ceva... Da, el a fost un om providențial, dar nu un Hristos care suferă.

— Tu ești creștin ?

— Da, sînt un liber-cugetător creștin... Și ciudat este că odată cu demolarea creștinismului s-a pierdut multă înțelepciune și omenie. Am devenit mai grosolani și mai proști... Dacă vrei să găsești astăzi un om fin, trebuie să-l cauți printre pietiști, numai dacă nu vorbesc de Isus și nu te întreabă de sufletul tău. Dacă vrei să vezi un om stăpînit, care-și cultivă felul de a vorbi și de a gîndi, uman în judecată și resemnat în suferință, care-și îndreaptă privirile întotdeauna în sus și spiritualizează tot ce atinge, care evită să bruscheze și să jignească și își disciplinează trupul, atunci uită-te la un pietist ! El aspiră către supraom, ce-i drept adesea eșuează. Dar, vezi tu, aspirația există... numai să nu vrea să vorbească despre asta. Religie pentru uzul propriu, lăuntric, dar nu...

— Dar bucuria de a trăi ?

— Ce fel de bucurie e asta ?

— Vezi tu, aici drumurile noastre se despart.

— De ce ? Mă bucur și eu în tăcere, în felul meu liniștit, dar... Îmi amintești de nocturna a doua a lui Chopin și de prima noastră întîlnire la fete, care trăiau bucurîndu-se... era surogatul lor pentru...

— Care este cea mai mare bucurie a ta ?

— Să concep un gînd nou ! Atunci sînt și tată și mamă și nu trebuie să împart onoarea cu o femeie care își ia drumul cu copilul meu, zicînd că e al ei...

— Max, tu te simți bine cînd sufăr ?

— Nu ; sufăr și eu că te fac să suferi, dar după întrebarea ta aud că la tine e invers...

— Cînd te văd suferind, te iubesc ; îți stă bine. Dar cînd ești vesel te urăsc ; devii banal, îngîmfat, zgomotos. De altfel mă tem întotdeauna de omul vesel ; cel ce rîde își arată dinții și nu e departe de a mușca...

Amuțiră amîndoi, Esther pentru că observase că și-a făcut rău singură, Max pentru că nu voia s-o jignească dezvăluindu-i lovitura greșită.

*

În Saloanele Gotice atmosfera se însuflețise. Gustav Borg primise o scrisoare de la Anders, fiul lui din America și le citea fragmente : „Caracteristic pentru viața nouă de aici este mobilitatea generală, nestatornicia. Nu ai liniște ; totul se schimbă nespus de repede ; bunăstarea alternează cu sărăcia, așa că nu se pot forma clase sau clanuri ; bogatul a fost sărac și poate să ajungă iar, o știe ; săracul a fost bogat și poate să ajungă din nou. De aceea se înțeleg ; sînt prudenți și prevăzători... Ziua este prea scurtă și te grăbești iar către odihna de noapte, singura plăcere care nu costă nimic ; și te trezești pentru seriozitatea sfintei munci, de a cărei îndeplinire conștiincioasă îți depinde existența. Aici să capeți de lucru este o favoare și în fiecare moment ți se amintește că nu ai nici un drept la viață, ci că totul este o favoare... Această școală aspră crește o generație ce va deveni înfricoșătoare cînd va roi. Privesc acum Europa ca pe o Eladă ofilită : multă frumusețe, dar obosită și pesemne epuizată ; filozofează despre viață, dar n-o trăiește“...

— Da, băiatul are dreptate, îl întrerupse doctorul, care, credincios obiceiului său, voia să conducă discuția. Știați că statistica înregistrează 250 000 de emigranți din Suedia în ultimii zece ani ? Și majoritatea între 15 și 35 de ani. Pînă la urmă țara va fi populată numai de copii și de bătrîni...

— Mai e de mirare că femeile au trebuit să se apuce să muncească ? intră în vorbă Gustav Borg vrînd să profite de ocazie.

— Adevăr ai grăit ! Păi, într-un stat de copii și de pensionari, *ele* trebuie să se apuce de muncă, de vreme ce nu mai sînt bărbați de pe urma cărora să trăiască... Este un nou punct de vedere ! Dar dacă e vorba să și domine, atunci mai bine să năvălească Asia peste noi și să fim conduși de barbari decît de doamnele de societate, de aspasii și de cucoane emancipate...

— Acum plecăm la redută, comandă Gustav Borg.

— Da, să mergem la Capitoliu și să mulțumim zeilor pentru veacul ce-a trecut, care s-a sfîrșit cu Dreyfus și a început cu Napoleon.

★

Esther și Max ajunseseră la vamă. Palatul singuratic se înălța alb în semiîntuneric, cu ferestrele mari luminate.

Max spuse, ca pentru sine :

— Există un cuvînt ieșit din uz printre cei cu educaţie și este rușinos să-l pronunți ; cuvîntul păcat. Noțiunea de vină a fost desființată de filozofie, dar sentimentul vinovăţiei se mai menţine încă. M-am născut cu conștiința încărcată și încă de copil mi-a fost frică să nu fiu descoperit. Asta nu se poate explica decît prin aceea că mai înainte s-a întîmplat ceva necunoscut.

— Astea sînt stări morbide ; avem multe cazuri de felul ăsta aici în spital, explică Esther. De exemplu avem unul care crede că el a scris borderoul.

— Ei, și tu ce știi despre asta ?

— Nu, ajunge, nu pot să te urmăresc mai departe.

— Știu și nici nu-ți cer. Ești tot timpul în ton cu mine dar cel puțin cu o octavă mai jos... Din nimic nu iese nimic și toate au un motiv satisfăcător ; deci dacă el se crede vinovat există o cauză logică. Închipuirile au o realitate superioară, a cărei legătură cu realitatea nu o înțeleg, dar nu îndrăznesc să o neg. Realitatea nu poate pătrunde înăuntrul meu și apoi să se exteriorizeze din nou fără să devină reprezentare sau imaginaţie. Cunoaștem deci realitatea numai prin reprezentările noastre despre ea ; de aceea variem la nesfîrșit reprezentările noastre despre o realitate înțeleasă. De altfel un suflet nu poate exista fără să colaboreze cu alte suflete. Am deci motive să cred că toate sufletele se află în relații reciproce ; există oameni cu aparate de recepție atît de sensibile încît simpatizează cu întreaga omenire și prin urmare suferă împreună cu ea. Dar mai există și oameni care exercită influență asupra altora de la distanţă, chiar asupra celor necunoscuţi; asta o ştii.

— Păi nici n-am negat.

— Ei bine, de unde ştii că nu...

Contele Max luase obiceiul să nu-şi rostească în întregime părerile deoarece ştia că Esther le completa, sau îi auzea gîndurile, și se întrerupea întotdeauna cînd gîndul nerostit exprima mai bine ceva nematurizat decît ar fi făcut-o cuvîntul banalizator.

— Am îndrăznit să pronunţ cuvîntul păcat ; cred că toate bolile sînt urmări ale păcatelor. Bolile trupeşti se și vindecă analog celor sufletești. Mai întîi ești silit să faci mărturisiri umilitoare medicului (spovedania). Apoi el te condamnă la pocăință ; buruieni amare, post, disciplină strictă, renunțare ; şi adeseori eşti obligat să renunţi la obiceiuri, la vicii, să eviţi emoţiile, să te gîndești la lucruri plăcute. După ce te-ai vindecat trebuie să te duci la preot (medic), să-i mulţumeşti şi să-i jertfeşti. Și atunci ți se dă sfatul : „Fereşte-te de recidive“ ; în traducere asta înseamnă : „Du-te, dar nu mai păcătui de acum înainte“... Nu e același lucru ?... Dar cum îi trataţi voi aici pe cei bolnavi sufleteşte, care au nevoie de îngrijire sufletească ? Păi voi le trataţi trupurile cu apă rece şi morfină !... Ți-aduci aminte cum descrie Hanne Joel vindecarea în cartea ei remarcabilă *Dincolo* ? După ce multă vreme îi ocărîse pe doctori și pe cei din preajma lor, în cele din urmă, în seara de Crăciun, a avut o criză ; a izbucnit în lacrimi și a strigat : am fost proastă și îngîmfată ! Și astfel s-a vindecat. Doamna Schram a fost mai îndărătnică, dar s-a vindecat datorită bunăvoinţei unei infirmiere. Atît de mult poate ajuta uneori o vorbă bună — pe care o auzi atît de rar !... Palatul ăsta nu este un spital ci un infern, sau un penitenciar și pedeapsa cea mai grea este că medicul „nu-l înțelege“ pe bolnav ; să nu fii înţeles, sau să fii greşit înţeles, ăsta e iadul !

— Dar avem și preoți sau păstori de suflete...

— S-ar putea spune că majoritatea celor de aici nutresc aversiune față de preoți și de religie. Hulesc și blestemă.

— Sînt situații diferite, foarte diverse, pentru că unii vin aici tocmai în urma meditațiilor religioase.

— Păi, ei vor să străpungă cortina şi atunci văd teatrul cu culisele pe de-a-ndoasele... asta le este pedeapsa. Îl aveţi aici pe poetul X. ?

— Da, este aici !

— Ei, el l-a provocat pe Dumnezeu la duel și l-a chemat pe cîmpul de luptă din valea Hinom ! Cine a învins ?

— Crezi că asta a fost ?

— Da ; ce altceva putea să fie ? Intoxicaţiile cu tutun şi cu alcool se vindecă totuşi cu uşurinţă. Deliranţii se duc singuri la spital și ies peste opt zile. Cum de nu poţi vedea legătura cauzală atît de evidentă ?

— Idei fixe...

— Un termen nou în dicţionar ; dar fenomenul și cauza ? Cine te sileşte ? Cine-l sileşte pe ucigaș să se gîndească la crima lui ? Conştiinţa ! Şi în spatele conştiinţei?... Poetul a sfîrşit într-o criză religioasă...

— De aici poţi vedea ce înseamnă religia !

— Ia seama ! Ia seama ! Nu cred că cineva are dreptul să se plîngă de îngrijirea medicală de aici. Bolnavul, desigur, este complet izolat, datorită lipsei de înțelegere a celor din jur ; el trebuie să-și rezolve problemele numai cu conștiința lui ; să n-aibă nici o posibilitate de a se plînge și a deveni un fals martir. Nu ți-e frică niciodată cînd ești aici ?

— Nu, mie nu, fiindcă mă supraveghez. Dar unii candidați foarte slăbiți din pricina vieţii dezordonate se tem, cu toate că nu cred decît în fiziologie. Am văzut aici profesori care au fost atinşi ; şi paznici am avut, mai mulţi...

Intrară în palat. Abstract, sever, trist, ca o cameră de sinucigaș dintr-un hotel, camera ce se dă întotdeauna pasagerului cu înfățișarea cea mai nenorocită, camera cu trei uși și o singură fereastră, unde patul este așezat în fața uneia dintre ușile încuiate, cu gaura cheii lîngă pernă și canapeaua special făcută ca să nu poți nici să șezi, nici să stai culcat pe ea, în fața celeilalte uși ; camera asta cu vedere spre curte și spre alte camere nedereticate, drept în față, camera asta parcă rezervată pentru sinucigași.

Contele Max se simţi neliniştit, dar Esther, care întîrziase, trebui să-și facă rondul imediat şi prietenul ei o însoţi. Un coridor lung şi un etaj în jos ; stingătoare de incendiu cu furtune întinse de-a lungul zidurilor, ca nişte şerpi negri, flăcări de gaz asemenea unor fluturi de foc. În sfîrşit, se opriră în faţa unei ferestre zăbrelite.

În mijlocul unei încăperi care arăta ca un grajd, un bătrîn gol puşcă stătea culcat pe pardoseala de piatră şi întindea mîinile în sus, ca un adorant sau un stîlpnic.

— De ce e gol ? întrebă Max.

— Pentru că are patruzeci de grade febră şi îşi scoate hainele ; aşa are de trei ani şi aşa stă de trei ani. Se crede într-o groapă cu şerpi.

— Atunci bănuiesc cine este : unul care a deposedat prin înşelăciune văduvele şi orfanii, i-a dezbrăcat, dar pe căi legale ! Vezi că există şi alte legi decît ale justiţiei ? Dar, Esther, de ce se crede într-o groapă cu şerpi ? Doar n-a citit cîntul al douăzeci şi patrulea din Infernul lui Dante unde hoţii sînt bătuţi cu şerpi.

— Ce tot spui ! Sigur că nu l-a citit pe Dante !

— Ei, şi Dante cum crezi că a ajuns la asta ? A inventat-o sau a avut un motiv anume ? Din aceste forme de pedeapsă pe care le numiţi boli se poate desprinde ceva ferm, obiectiv ? Eu zic că da, şi pe drept cuvînt... Mai cred şi că în religii se găsesc aluzii... Dacă l-ai fi citit pe Swedenborg ai fi recunoscut că descrierile iadurilor lui sînt *dispoziţii sufleteşti* şi *nu locuri* care să coincidă cu fanteziile întîlnite aici. Există deci o constantă, caut-o şi vei avea rezolvarea multor enigme... dacă vrei sau poţi !

Trecură mai departe. Esther mergea înainte fluturîndu-şi pelerina mare şi părul ce strălucea ca aurul în lumina flăcărilor de gaz. Contele, brunet, palid, o urma.

Se opriră din nou în faţa unor zăbrele. Înăuntru, o fată tînără şedea pe un scaun fără să facă nimic.

— Vorbeşte ! spuse contele.

— Ce faceţi, domnişoară ? întrebă Esther, numai ca să-i facă pe voie lui Max.

— Sufăr, răspunse fata de o frumuseţe străvezie, de parcă avea sufletul sub piele.

— De ce suferiţi ?

— Sufăr pentru păcatele tatălui meu ; el n-are timp să-şi ispăşească pedeapsa pentru că trebuie să muncească pentru familie. Şi m-am rugat lui Dumnezeu să pot suferi eu pentru păcatele lui. Cum sînt nevinovată, chinurile mele sînt mai mari decît ar fi fost ale lui, de aceea timpul este mai scurt. Dar vai de el dacă va fi nerecunoscător sau nu se va îndrepta, atunci va fi lovit el însuși ! Știe asta și se păzește. Mai știe și că îl urmăresc pretutindeni și că îl supraveghez... Peste trei ani, de Crăciun, voi ajunge acasă !

Trecură mai departe.

— Crezi că îngerul ăsta nu știe ce face ? întrebă Max. Crezi că nu e în toate mințile ? Dă-ți osteneala, cu toată discreția, să-l găsești pe tatăl ei și să te informezi dacă spune adevărul !

— N-avem timp pentru asta !

— Ai dreptate !... Dar ți-ai dat seama cu cine seamănă?

— Da, acum știu la cine te gîndești...

— Zău ? Dacă este sora lui atunci îi cunoști și tatăl!... Dar încotro duce scara asta ?

— La cei mai răi ! Acolo sînt...

— Știu. Acolo este infernul murdar al lui Swedenborg, pentru desfrînați...

— Spune Swedenborg asta ?...

— Da. Corespunde ?

— Corespunde ! Începe să-mi fie frică !

— Ascultă ! În infernul lui Dante se spune de hoți că, în lipsa altor lucruri, își fură unul altuia înfățișarea. Îți amintești de procesul rămas nehotărît al hoțului din Norrland, în care omorul se asocia cu un anumit vis al femeii din compartimentul trenului... Gîndește-te la asta. Gîndește-te la cele două procese misterioase din Norrland și Östergotland unde nu părea să se fi comis nici o crimă, cel puțin nu una materială... și totuși, au produs atîta suferință... în afara justiției ; „vinovat și nevinovat“ pare a fi singura sentință... Păi, dacă ne-am exprima toate gîndurile... Rousseau a fost atît de nechibzuit ca s-o facă... cum arătăm pe dinăuntru ! Viața noastră lăuntrică iese uneori la lumină, încurcă noțiunile, face neverosimile depozițiile cele mai limpezi și atunci acuzatorul devine vinovat. De aceea paharul ar trebui curățat mai întîi pe dinăuntru... Ce mascaradă oribilă e viața asta! Nu mă pot duce niciodată în societate pentru că aud gîndurile, citesc chipurile și sînt atît de sever cu mine însumi încît îmi condamn gîndurile ascunse, care uneori sînt de-a dreptul îngrozitoare și nu vreau să mă recunosc în ele... Într-o societate proastă pot fi uneori imun, oarecum protejat ; alteori însă mă copleșește răutatea și ei vorbesc prin gura mea... Și au impresia că sînt un necioplit...

Trecură mai departe și în cele din urmă ajunseră la marea sală de ședințe, unde era organizată o mică festivitate.

Max nu voi să intre ci rămase la ușă.

— Toate astea îmi amintesc de cel mai oribil lucru pe care l-am văzut vreodată. Era un așa-zis bal vienez pentru bărbații și femeile perverse din Berlin. Eram acolo cu comisarul de poliție și cu un doctor. Închipuie-ți : un tînăr îndrăgostit făcîndu-i curte unui ins de patruzeci de ani, cu o mutră roșie, grosolană, urîtă, mustață în furculiță și pince-nez. Ăsta trebuia să reprezinte iubita! Cine îi pervertise simțurile ? Ce se ascundea dedesubt ? Trebuie să existe o cauză !... Nu, nu vreau să intru ! Mi-e frică de nebuni ; mi se par niște demoni care-mi trădează toate secretele, chiar și gîndurile încă neconcepute... Iată ecuația nebunului : trăiește într-un subconștient mut, ți-o ia înainte, este atît de clarvăzător încît pare răutăcios. Aude tot ce încă nu este cunoscut, în locurile cele mai incredibile ; vede gîndurile și sentimentele ; forțele lui sufletești sînt într-un anumit fel superioare celor obișnuite, ale noastre, de aceea nu se adaptează la mascarada vieții... Ah, iată-l pe poet !

— Păi, el predică moralitatea împotriva lui însuși !

— Și nu știe că frumoasa Elena își face rondul cu cîntecele ei banale ?

— Nu, nu știe asta !

— Ce se va întîmpla dacă află ? Personalitatea lui pare scindată, dar în dezacord cu eul lui anterior și trebuie să rezolve disonanța prin compromis, sau prin luptă împotriva lui însuși ?... Știi... morala asta, înțeleasă cum trebuie, este mai mult în favoarea lui, decît contra... Este o grozăvie să te joci cu această puternică forță creatoare, cel mai adesea în căsnicie, unde a devenit o pierdere de vreme. De aceea, din motive morale doresc desființarea căsătoriei. În patul dublu îți pierzi personalitatea, respectul de sine, valoarea de om. Acolo îți vinzi sufletul, înveți să treci cu vederea — asta se numeşte împăcare. Iată mormîntul în care este coborît chipul lui Dumnezeu şi din care reînvie animalul ! Aici se naşte dispreţul nemărginit faţă de tine însuţi, de dragoste, de soţie şi de cămin ! Recent am auzit un bărbat în a cărui bucătărie s-au perindat „peţitorii" ; după o căsnicie de trei ani s-a trezit în sfîrşit şi a exclamat: „Nu mai suport să fiu ţiitor de bordel". Ei şi acum, să mergem la redută ! Peste o oră va fi miezul nopţii !

*

Oaspeţii din Saloanele Gotice mergeau împărţiţi în trei perechi, purtînd dialoguri nocturne ; bătrîni şi tineri, taţi şi fii, unchi şi nepoţi, ca nişte camarazi de aceeaşi vîrstă ; asta era soluţia timpului : „Moartea nu este o scuză şi vîrsta n-are rang". „Paternitatea nu se poate dovedi, de aceea toţi sîntem fraţi".

Bătrînul Gustav şi cu Isak mergeau în frunte.

— Poţi să-ţi închipui, Anders a mai scris şi o predică despre relaţiile de familie din America, dar n-am vrut s-o citesc tineretului. Spune că se desfiinţează căminul şi că familiile locuiesc în *boardinghouses* *. Recunosc că menajul de la noi este o risipă şi altarul casei este de fapt soba din bucătărie. Gătitul şi spălatul se ţin lanţ de la răsăritul soarelui şi pînă la apus... Şi mai spune că divorţurile sînt la fel de frecvente ca şi nunţile şi dau impresia că prin această înnoire a personalităţii viaţa a devenit mai bogată.

Isak, căruia nu-i plăcea să trateze astfel de probleme, schimbă vorba şi atacă un alt subiect :

— Păi uite că Nobel a murit şi a lăsat o mică moştenire ; treizeci de milioane sau cam aşa ceva.

— Atunci Academia are nişte bani la dispoziţie ; numai dacă n-ar deveni un fond reptilă pentru cumpărarea adversarilor politici.

— Serviciu public va deveni, cu siguranţă.

Kurt şi doctorul, în linia a doua, erau preocupaţi de o istorie cu femei. Kurt susţinea vocea întîia :

— Şi şi-a luat drumul cu copilul ca să-mi dea o lovitură mortală ; dar n-am fugit după ea, ci am lăsat-o în pace și ea mi-a pus-o la socoteală și pe asta. A zis că nu sînt gentleman ; și apoi a dat fuga la avocat cerînd divorțul pentru că „nu o făcusem fericită“. Știi ce înseamnă să faci fericită o femeie ?

---

* Pensiuni (engl.)

— Păi, sigur că știu: dacă pot să te ruineze, să te dezonoreze, să te înjosească, atunci le-ai făcut fericite ; și dacă pot face asta fără ca tu să te plîngi, atunci ești un gentleman !

Holger și Sellén, în linia a treia, vorbeau despre gazetă; Sellén nu era de acord cu cronicile și personalitățile.

— Dar viața a devenit publică, întocmai ca în Atena antică ; eforii și cenzorii controlează viața particulară ; trebuie să te încadrezi în ea, să o folosești pentru educația ta ; de altfel, dacă toți predică principiul personalității ea este expusă unei critici ce trebuie să fie personală. Însă drept corectiv s-a introdus interviul. Odinioară nu puteai răspunde la o acuzație neadevărată ; verdictul gazetei era draconic. Acum și omul cel mai neînsemnat are dreptul să răspundă și să se explice. Este un mare progres.

— Da, dar dacă sînt nedrepți...

— Nu există ceva mai prostesc decît să fii nedrept. Cel lovit devine martir și adesea cîștigă simpatii nemeritate... Aici, în țară, un talent se ridică greu, pentru că mai bine iei o incapacitate, os din osul tău și o creezi; dar se întîmplă des că avansezi prin invidia celorlalți față de concurenți și ăsta este drumul obișnuit... Dacă vor să doboare pe cineva invidiat, trebuie să ridice în slăvi pe altul... Dar cea mai rea este reclama, pe care se poate clădi, și nu înțeleg de ce oamenii dau anunțuri ! Cînd văd un anunț mai mare mi se face frică și mă gîndesc că e o escrocherie ! Nu, ci propaganda orală prin cumpărător, care a luat o marfă bună, asta e singura cale !... Prietenul nostru Lundell, pictorul, și-a făcut reclamă toată viața dar n-a ajuns niciodată ceva, a murit anonim, și acum, după abia un an, a și fost uitat !

Isak era într-o dispoziție generoasă și juca atu-uri și cărți mari, una după alta.

— Orice s-ar spune, fără armata salvării și templieri Suedia ar fi căzut pradă beției. Nu sînt simpatici, totuși...

— Ca școală pregătitoare pentru America și-au îndeplinit și rolul public... În orice caz, sînt cele mai mari reforme din viața noastră socială, realizate pe căi particulare, fără parlament ; guvernul n-a făcut niciodată altceva decît să împiedice. Desființarea Casei Cavalerilor n-a fost nici o grozăvie și anuarul nobilimii mai există încă, dar reforma gazetei de seară, reforma domnișoarelor, a dat lovitura mortală nobilimii. A fost o ghilotină. În mod identic, templierii au creat cumpătarea și pietiștii au distrus biserica de stat, literatura a schimbat moravurile și băncile particulare au reformat viața economică.

— Apropo de economie ! Știi că în Suedia cea mai bună afacere este asigurarea pe viață ? Nu pentru că oamenii s-ar gîndi la moarte ci pentru că polițele de asigurare sînt folosite ca ipoteci la împrumuturi ; și cum toți se împrumută... Dar cel mai mare profit rezultă din asigurările expirate ; cît de suedeză e treaba asta ! Ca să pună mîna pe două sute de coroane, plătesc șase sute prime și apoi lasă asigurarea să expire !

În linia a doua, doctorul se menținea la subiect :

— Într-o seară s-a întors de la teatru și a vrut să mănînce pîine cu unt și friptură de vițel cu castraveți. Friptură s-a găsit, după ce m-a trezit în ocări, dar pentru că n-aveam castraveți s-a înfuriat și a aprins toată lumina electrică, și a ars în plină forță pînă la ziuă. După aceea, cînd i-am zis cîteva, mi-a răspuns că nu sînt gentleman și cînd, în sfîrșit, i-am dovedit cel puțin că sînt bărbat, a dat fuga la avocat și a spus că n-am făcut-o fericită — la fel ca și a ta. Ce bărbat sănătos poate trăi cu un copil descreierat ? Poți să-ți dai numele și onoarea pe mîna celui mai crîncen dușman ? Pe bărbatul care o iubește, îl urăște !... Rut și ură, asta-i dragostea femeii !... Bărbatul iubește și ea urăște !... Toată frumusețea pe care o vedem în ea este numai proiecția noastră pe ecranul ei alb, pe care nu se găsește nimic... Lumea va pieri de ură ! Copiii se nasc în ură, sînt crescuți în ură ! E dezgustător să trăiești într-un timp pervers, în care toate sînt cu susul în jos. Dacă văd un bărbat cu voință spun că e femeie ; dacă văd un Alfons vorbind în numele femeii și cu voința subordonată unei femei, atunci spun : ăsta bărbat ! Așa trebuie să fie un bărbat ! Grönlund, care se prostituează contra plată și este un întreținut, iată poetul femeilor !

Scrie împotriva sexului său şi-l defăimează... Ginolatrie ! Ginolatrină ! Latrină ! Am făcut o triadă !

— Ai mai făcut una şi despre Suedia !

— Da, asta : ceartă — chin — chef ! *

— Şi una despre Grönlund, se spune.

Trecuseră de insulă şi ajunseseră la ponton. Dealul redutei apăru brusc în lumina focurilor de artificii şi coroana de flăcări a panoramei Bredei pluti în întuneric...

Un moment se opriră tăcuţi, apoi reluară marşul şi fuga pe şase voci continuă.

— Sellén şi Salonul Roşu au descoperit reduta, în 1870; nostim... înainte de a exista turnul de observaţie ; pe atunci dealul servea ca motiv pentru pictori şi pentru promenadă, ca un fel de belvedere... şi carieră de piatră.

— N-am să-l uit niciodată pe franţuzul din escadră cum m-a urmărit timp de două zile cu „trăiască Acropole", pînă şi în pivniţa operei.

— Cauzele emigrării ? Uită-te în anuarul oficial şi în registrele armatei.

— Acum totul curge nespus de repede şi o explicaţie veche de zece ani nu mai este utilă, deoarece a devenit falsă. Unde este panslavismul ? Pangermanismul ? Borusianismul ?... Nicăieri. Unde a ajuns grîul american care speriase Europa ? Şi filoxera ? Moartă ; şi Franţa nu ştie unde să-şi desfacă prisosul de vin nou.

— Totul pare că se aranjează pînă la urmă, dar nu se poate nega intervenţia unei anumite providenţe. Ca să poată fi eliberat Dreyfus, a trebuit să moară Bismarck. După ce a murit, a urmat decretul ţarului şi astfel ideea de revanşă a fost părăsită, China s-a putut deschide, Dreyfus a fost graţiat şi elanul de luptă al armatei franceze a fost tăiat...

— Orice s-ar spune, dar împăratul Germaniei (cel de la Berlin) este bărbat ; este singurul monarh care îndrăzneşte să facă uz de drepturile lui legale şi de influenţa

---

* Joc de cuvinte intraductibil. În suedeză : *split — slit — sprit !* (discordie — trudă — spirt !).

lui personală. Telegrama lui către cei din Transvaal presupune curaj !

Monarhia constituțională nu înseamnă nimic. Nu putea mareșalul Reichului să deschidă parlamentul și să inaugureze căile ferate ? Ordinele se pot încălca și deci n-ar mai trebui date.

— Dacă aș vrea să scriu ecuația lui Mark Twain, ar fi asta : reconsiderarea tuturor valorilor vechi, desuete, de către omul contemporan. Să vezi ce este perimat în iluminatul electric ; cultura veche la licitație, unde nu se mai acceptă ca valori nici respectul, nici afecțiunea, cu excepția constrîngerii de acum ; trebuie realizată cu orice preț... Pentru prima, a doua și a treia oară !... Bibliotecile ar trebui arse din cînd în cînd, altfel bagajul devine prea mare ca să-l mai putem tîrî. Chinezii și arabii au practicat asta și Japonia a abandonat dintr-o dată o întreagă cultură... Japonia, da !

— Se spune că în închisoare Holger a trăit momente de care nu vrea să vorbească... Dar că și-a pierdut vechea credință în maimuță și în mecanismul fără mecanic, asta e sigur. N-a ajuns încă atît de departe ca Max...

— Ei, Max și Esther ! Aici nu trebuie să ne amestecăm ; rămîne un secret și trebuie respectat. În viața sufletească a celor doi nimeni nu poate și nu trebuie să-și bage nasul...

— De ce nu se extinde Stockholmul spre mare, ci spre mlaștini? Cum de se pot specula terenurile de construcție pe rente viagere, dînd drepturi de încasare numai pe durata vieții, care este nedeterminată? Nu, ci un drum pe plajă, o linie lungă, ca la Copenhaga, de la strada principală pînă la blocul vămii ; industria pe insula Sickla, flota la Vaxholm și pentru oraș insula Liding... în largul mării!

— Pastorul Alroth este internat în spital, pentru operație... Un templu înfiorător în care oamenii sînt tăiați de o zeiță necunoscută ce vrea să le vadă apendicele. Sînt duși acolo ca să fie omorîți, ca și cîinii la veterinar !

— Apropo de cîini ! Este rușinos că șase mii de cîini din Stockholm iau pîinea și laptele de la gura copiilor...

Și proprietarii își închiriază bunătate de locuințe pentru animale... Este oare legal ? În contract scrie că trebuie să duci o viață liniștită... Animalele au deci drepturi mai mari decît omul ; atunci omul este matur ?...

— Cînd servitorii vor face grevă refuzînd să înghețe pe stradă, în timp ce cîinii se ușurează pe ei și pe alții, atunci vom avea curînd o societate civilizată...

— Poți să-ți închipui : lași servitorul să stea în fața ușii și să se rușineze ! Ptiu, diavole, ce oameni !... Mărinimie față de animale ! Dar mai întîi față de oameni !

Fuga se desfășură în sus, pe dealul redutei.

— Acropole, Muntele Sfînt, Capitoliul !

— Cosmopolitism nu înseamnă că norvegianul din Blasieholm poate să conducă Suedia ; nu, ci autoconducere națională și comunală în toate statele federative.

— Însuși Talmudul îl afurisește pe omul ce-și supune voința femeii lui.

— I-auzi ! Au început și cîinii să latre, după bătăile din turn ; fără cîini nu se poate face nimic. Îi admir pe turci... și pe japonezi ! Pentru ei animalul spurcat, rămîne spurcat... Dar la noi... Fiecare proprietar de cîini este un cynêde... căutați cuvîntul în Lombroso...

— Uite, în casa asta stă Grönlund, instigatorul, și conduce adoratorii diavolului... Da, da, toți cei ce-l adoră pe Carol al XII-lea sînt adoratori ai diavolului, iar cei ce-l venerează pe Gustav Adolf ar trebui să citească *Diarium Spirituale* de Swedenborg...

Fuga se transformă într-un canon pe patru voci ; aceleași vechi motive ale sfîrșitului de veac, dar în alte tonalități.

— Whisky-ul obișnuit a apărut în 1890 ; i-a făcut pe oameni melancolici și a înlăturat punciul vesel, care cere cîntec și popice. Bicicleta și telefonul au mărit viteza și au introdus nerăbdarea ; ori rezultate rapide ori deloc ! Și răutăciosul tenis feminin, unde e vorba mai mult să-i faci rău partenerului decît să reușești tu însuți o aruncare frumoasă, ca la jocul cu mingea. E meschin ! Și apoi a apărut pocherul, furtișag de bani fără milă.

— Dacă femeia are, ca acum, drept de veto absolut împotriva bărbatului, în toate chestiunile litigioase, bărbatul este lipsit de apărare și minciuna stăpînește lumea.

— Nu, în cercurile noastre n-am văzut niciodată un bărbat căsătorit infidel, fără să fi fost silit de nevastă-sa...

— Căsătorie ? Nu, mulțumesc ! Să întreții o companiоană pentru tinerii domni iar tu însuți să stai acasă și să taci. Deunăzi a fost la noi un tînăr domn care i-a făcut declarație neveste-mi, în prezența mea ; aveam impresia că venise s-o ia...

— Invidia este sentimentul de puritate al bărbatului care-i ține la distanță gîndurile de sfera sexuală a altui bărbat, în care ar putea să-l atragă nevasta aceluia. Am văzut un bărbat ce se delecta cu cochetăriile nevesti-si și agrea prietenii casei...

— El misogin ? Doar are patru cuiburi pline de copii și trei divorțuri în urma lui ! Este doar o insultă și ca atare minciună !

— Cu Gustav Adolf lucrurile stau prost ; brigada galbenă și-a băut biserica și acum popii îi sapă cum se pricep mai bine...

— Păi, slăbiciunea concepției mecaniciste constă în lipsa unui motor. Fără motor nu pot concepe mișcarea. Cei ce nu credeau în el credeau în perpetuum mobile.

— Babel, Biblia și Hamurabi! Asta nu dovedește decît că Biblia are autoritate și izvoare și că nu e doar născocită ! Este deci mai veche decît s-a crezut. De altfel, Vechiul Testament își citează el însuși sursele, cum ar fi jurnalul lui Moise, Războaiele Domnului, (4 Moise 21, 14), Cartea Dreptului (Jos. 10, 13) ș.a. În această scriere cuneiformă am citit despre potop încă în anii 70. Și totuși nu credeți în potop ! Cu toate că nu înțeleg de ce scrierile babiloniene ar fi mai demne de crezare decît cele din Biblie...

— Dacă obțineți sufragiul universal veți avea o majoritate de templieri și pietiști ! Nu vă dați seama ce faceți. Dar este de neînțeles de ce le e frică de sufragiu conservatorilor.

— Vor să ne păcălească strecurîndu-ne un teatru național prin loterie. Ideea ? Păi, asta ar fi că la teatrul naţional-tombolă nu trebuie să fie jucaţi scriitorii naţionali. Eu unul n-am să mă duc ; va fi o scenă de amatori.

— Literatura ? Un schelălăit tardiv ! Pe pîrloagă nu crește nimic nou ; resturi de sămînţă împrăştiată prea tîrziu.

— Almqvist[36] ? Să ne oprim la Tieck, Fouque, şi E.T.A. Hoffman ? Nu ; am ajuns mai departe, cu Zola şi Kipling ! Vezi, asta e ignoranţă cînd se fălesc cu originalitatea lui Almqvist ; nu-i cunosc izvoarele. Romanele lui sînt povești cu bandiţi iar piesele curată prostie ; n-are habar că drama se desfăşoară la timpul prezent şi în vorbire directă ; în „Grota lebedelor“ personajele povestesc piesa în piesă în vorbire indirectă.

— Dar muzica lui ?

— O porcărie ! Probabil şarlatanie cu cîntece populare finlandeze şi melodii de trotuar. Aşa se-ntîmplă cînd lipsa de educaţie şi ignoranţa se apucă de descoperiri. Nu ştiu că sînt vechituri ; pe asta se întemeiază şi entuziasmul cu care întîmpină gloata copiile ; nu cunoaşte originalele ! Dar trăim în vremea perversă a escrocheriei, cînd binele este numit rău şi ce e mic, mare. Cînd cei trei mari coţcari, sterilizatul Pasteur, nemuzicalul Wagner şi stupidul Ibsen vor fi demascaţi, vremea va reveni pe făgaş. Holera găinilor, amurgul zeilor şi Nora ! Ptiu drace !

— Dezvoltarea materială a progresat, dar viaţa sufletească şi cugetul au dat înapoi. Nu există om care să poată conduce un raţionament logic. Dacă, de exemplu, spun că bărbatul a creat, de fapt, toată cultura spirituală şi materială ei răspund : nu, pentru că Rosa Bonheur a pictat tablouri (proaste) şi a obţinut legiunea de onoare, George Sand a scris romane (prăpădite) iar Kovalewski[37] ştia matematică (învăţată de la Weierstrass). Degeaba am citit în şcoală Logica lui Aristotel? Zoologilor le e frică de femelă ! Sau cultul femeii este superstiţia lor ? Ateii trebuiau să se închine cuiva şi în asta au găsit o straşnică falsă-credinţă !... Un fapt dovedit poate fi suportul unei opinii ? Se vorbeşte despre opiniile mele în chestiunea feministă. Dacă azi e luni, nu depinde de opinii. Azi e luni şi urmează după duminică, precedînd marţea. Tot aşa şi nevasta se înlănţuie după bărbat precedînd copilul.

— Finlandezii trebuie să-i ridice lui Björnson un stîlp al infamiei, așa trebuie, pentru că el a fost cel care, în gazetele rusești, l-a asmuțit pe rus împotriva suedezului.

— Björnson ? Norvegienii îl disprețuiesc profund și dacă n-ar avea nevoie de el ca reclamă pentru satele de pescari, l-ar fi reformat de mult ! Dar acum doamna Karolina vrea să devină regina Suediei și doar sînt destule femei din care poți să alegi...

— Falk a înviat din morți ! Ați auzit de asta ?

— Acum sigur că s-a oțelit în cuptorul Bessemer al infernului !

— Almqvist ? Păi ăsta este zeul mîncătorilor de arsenic...

— Să scrii despre nimic ; să faci artă fără conținut, asta este industrializarea artei ; este ornamentică, artă decorativă ; artă de bijuterii și aurari. Titanii literaturii, Dickens, Balzac, Zola n-au scris niciodată versuri. Versul aparține copilăriei popoarelor, cînd sălbaticii își rimau chiar și legile, ca să le păstreze în memorie ; și copiii sporovăiesc în rime.

— Decadența științelor naturii a început cu naturalismul. Specialiștii erau culegători de material și îi făceau servicii de argați lui Haeckel[38], care este cel mai mare, pentru că numai el a fost supraveghetor și organizator.

— Și se crede că prin dezinfecție ne putem apăra de contaminare cu bacili ! Cum să dezinfectezi atmosfera, plină ochi cu praf și nămol organic ? Imunizează-te, păstrîndu-te puternic și sănătos ; muncește ziua, dormi noaptea, fii cumpătat în mod obișnuit. Vorbiți de beție ? Dar ghiftuiala e și mai rea, iar fumatul e un viciu la fel de rău ca și beția ! Cine a fost intoxicat cu tutun și a avut deliruri cu palpitații și insomnii, o știe. Se vorbește de destrăbălare la celibatari ! Amărîții de ei n-au prilej pentru asta, dar uitați-vă la căsătoriți cum stau buimaci în patru ochi și se plictisesc și ca să alunge plictiseala — inventează. Pînă la urmă se disprețuiesc și se dezgustă unul de altul, de nu se mai pot privi în față ; stau îndobitociți și cu capetele pustii și nu pot scoate o vorbă. Izvorul din care trebuiau să-și ia puterea, le-a luat puterea ; au urmărit o distracție iluzorie care nu era de găsit pe drum pentru că se afla la ţintă — în copil. Să nu-mi vorbeşti de sfînta instituţie a căsătoriei...

— Dar pe copiii nelegitimi cine-i ocroteşte ?

— Legea ! Legea obligaţiei de a întreţine copii, asta rămîne şi durează...

— Examenul de bacalaureat ? Oricare dintre examinatori sau profesori ar cădea dacă l-ar putea examina băieţii ! Este joc egal cînd un întreg colegiu profesoral se înhăitează împotriva *unui* băiat ; cînd o asociaţie de specialişti cere să le ţină piept *un* băiat ? E absurd! Zău că nu-nţeleg cum de poate omul să ajungă student ; mi se pare o minune că am ajuns student ! N-a fost lucru curat ! Dar ei nu ştiu ce fac ! Şapca albă de student este doar o vipuşcă, la fel ca şi galonul şi steaua locotenentului. Societatea cere vipuşti ! Şapca albă înseamnă că ai părinţi înstăriţi şi cu asta nu trebuie să te făleşti !

— Să te ţii călare pe un patruped, a devenit o artă, arta echitaţiei ! Dacă nu poţi face nimic altceva, te faci un călăreţ iscusit !

— Finlandezii spun că ar avea dreptul să fie cîrmuiţi după actele de unire şi securitate din 1789. Bine, dar documentele au fost emise de autocraţie ; au ce şi-au dorit.

— Vivat Anjala !

— Dacă se strigă în cor : scrie despre nevastă-sa ! eu întreb : scrie frumos ?... În cazul ăsta poate să scrie, chiar dacă ea ar fi oricît de urîtă şi de rea, pentru că se cere ca despre urît să scrii frumos. Asta e ginolatria ! Dar de îndată ce începe să scrie o femeie, aşterne pe hîrtie cele mai infame minciuni despre bărbatul ei şi pentru asta este lăudată. Poftim echitate şi egalizare : o simplă farsă !

— Să se stăvilească emigrarea prin lege ? Migraţia popoarelor s-a putut stăvili ? Credeţi că legile istoriei pot fi schimbate în consiliul legislativ ?

— Doamnele Kovalewski, Curie şi altele, sînt doar noi nume ale curtoaziei bărbatului faţă de femeie. Curtoazia, ca sacrificiu, este frumoasă şi justă, dar revendicată ca drept, aduce după sine inechitatea.

— Zola s-a asfixiat cu fum de cărbuni, Trarieux a murit, Lazare a murit şi procesul a fost reluat în spatele uşilor închise. Acum tribunalul era secret şi nici o gazetă străină n-a primit vreun referat despre felul cum s-au apărat generalii. Justice, vérité, blague !

— Ce înseamnă să fii liberal sau liber-cugetător ? Supraom !... Toată clasa inferioară este liberală, atunci toată clasa inferioară este supraom și clasa superioară subom. Că demosul este democrat, reiese din cuvînt. Dacă un israelit contestă divinitatea lui Hristos, asta nu înseamnă că e liberal ; dacă un finlandez este antirus, nu înseamnă că e liberal ; dacă o femeie este emancipată nu înseamnă că e liberală ; dacă un ins fără drept de vot este partizanul sufragiului universal, nu înseamnă că e liberal ; dacă unul care nu face comerţ este liber-schimbist, nu înseamnă că e liberal ! Nu este nici o virtute să insişti pentru ceea ce este bun ; doar așa trebuie să fie.

— Omul care are legături cu un animal, în defavoarea semenilor săi, ar trebui ucis, pentru că profită de animale şi sodomia se pedepseşte cu moartea.

— Ordonanţele poliţiei interzic ţinerea de animale dăunătoare în orașele regatului, interzic murdărirea trotuarelor şi a gangurilor de intrare, dar procurorul care ar putea să interzică ţinerea cîinilor în orașe, nu îndrăznește să se atingă de ei ! I-e frică de cîini !

— Dacă legile tac, o să strige pietrele !

— Trebuie că acum marile imperii sînt lesne de cîrmuit. Monarhii îşi fac vilegiatura, iarna la Marea Mediterană şi vara la Oceanul Îngheţat. Poate că merge şi fără monarhi ! Se cîrmuieşte de pe iahtul cu abur, prin telefon !

— *Viaţa lui Isus* de Strauss şi *Faust* de Goethe (prima parte), roadele lecturii şi versurile gimnaziştilor, „Nopţile somnambulilor“, aranjate pentru „Moara grotescă“ ! Asta este marele Rydberg !

— *Faust*-ul lui Rydberg (prima parte), nu mai e *Faust*-ul lui Goethe !

— Onoarea Suediei nu e nici „reduta“, nici arsenalul, nici biserica Riddarholm, cu mormintele ei regale ; onoarea Suediei este Academia de Ştiinţe, Biblioteca Imperială, Muzeul Naţional ! Acolo să te duci, călătorule, pe acestea să le priveşti, suedezule, să-ţi vezi ştiinţa ta, arta ta, literatura ta, căci şi tu eşti cetăţean al lumii !

— De ce trebuia să-i plătească pensie alimentară nevestei de care divorţase ? Ea îşi găseşte un amant, sau se recăsătoreşte şi atunci el plăteşte dragoste străină. Este nedrept, pentru că astfel pierde posibilitatea de a se recăsători, sau de a-şi lua o amantă !

— Într-o ţară sterilă şi într-o vreme sterilă orice productivitate naşte frică. Artiştii şi scriitorii sînt nevoiţi să lenevească dar să nu-şi arate productivitatea.

— Ce să faci la şcoală ? Acolo nu se predă învăţătură ! Se ascultă numai lecţiile, adică se ascultă ce a învăţat elevul acasă. Cel ce învaţă singur este autodidact ; prin urmare toţi studenţii sînt autodidacţi ! Dar dacă ei îl dispreţuiesc pe autodidact, o fac numai din lipsă de altruism.

— Miezul nopţii vine de la răsărit, spuse Max ; în clipa asta este deasupra Mării Baltice şi poartă pe braţe veacul nou.

Se aflau în faţa pavilionului Swedenborg şi Esther se simţi obligată să spună ceva despre marele suedez care acum ieşise din uitarea şi subaprecierea nemeritată de un secol !

— Doar nu crezi că Swedenborg a avut legături cu alte lumi ? Nu poţi fi în legătură cu alte lumi, dacă nu există.

— Nu există ? Priveşte în sus, spre cer şi spre stele ! Nu vezi acum celelalte lumi ?

— Da, dar...

— Nu vezi Capela, steaua aceea mare, albă ?

— Şi ?

— Dacă o vezi, ochiul îţi este atins de lumina pe care o radiază şi eşti într-un fel de legătură cu ea, pentru că ai primit ceva de la ea.

— Păi da, o rază de lumină...

— Bineînţeles, o rază de lumină, pe care o percepi. Dar ştiai că printr-o rază de lumină se poate transmite o undă sonoră ?

— Nu, nu ştiam.

— Nu cunoşti fotofonul lui Bell, cu care se poate vorbi la distanţă prin intermediul unei raze de lumină ? Ei, el există, chiar dacă nu-l cunoşti. În orice caz, pe raza de lumină a Capelei poţi transmite o undă sonoră. Şi mai ştii că o undă sonoră poate transmite un gînd ; tu îmi transmiţi zilnic cîte un gînd la telefon. Raţionamentul meu e corect?

— Da...

— Deci concluzia : există alte lumi, pentru că le vezi şi ai putea transmite pe o rază de lumină un gînd printr-o undă sonoră şi invers, ai putea primi pe aceeaşi cale un gînd din acel loc.

— Raţionamentul este corect...

— Atunci sîntem de acord, iar Swedenborg ar fi putut să aibă legături cu alte lumi.

— Asta nu mai înţeleg...

— Să-ţi repet încă o dată dovezile ? Nu, nu vrei !... În orice caz, Holger a trăit în închisoare nişte momente pe care nu şi le putea explica dar l-au neliniştit. Cît timp nu putem explica ceva, spunem că este mistic. El nu-l citise pe Swedenborg; dar cînd a ieşit i s-au întîmplat următoarele : dacă vrei, poţi controla... După eliberare trăia în meditaţii şi se credea pe cale de a-şi pierde minţile. Dar într-o zi vine la birou un biet prieten din tinereţe şi vrea să-i vîndă *Arcana Coelestia,* de Swedenborg, în suedeză, însă nu avea decît partea a şasea, a şaptea şi a opta. Ca să-l ajute, Holger le-a cumpărat, fără intenţia de a le citi. Totuşi cînd a rămas singur le-a răsfoit şi într-una din cărţi a găsit... întîmplările lui din închisoare şi explicaţia lor corespundea. Atunci a căzut pe gînduri, a încercat să invoce spiritele prin formulele hipnotismului, sugestiei, reprezentărilor silite şi altele. Oricum, asupra trecutului şi prezentului său căzuse o lumină nouă. Paisprezece zile mai tîrziu s-a dus la un anticar din Uppsala ca să cumpere codicele de legi din 1734. Căutînd prin rafturi el însuşi, a găsit partea întîia, a doua şi a treia din Arcana ; dar nu în aceeaşi ediţie cu a lui, fireşte. Cînd s-a întors la Stockholm, a vrut să cumpere opera completă imediat, dar nu o putea găsi nicăieri. Tocmai cînd voia să plece de la ultimul anticar, i-a dat prin gînd să întrebe : dar poate aveţi volume disparate ?... Da, avea : şi tocmai părţile a patra şi a cincea, care-i lipseau ; şi din nou altă ediţie decît a lui. Dacă vrei să spui că asta este o întîmplare, atunci poţi juca la loterie ştiind dinainte dacă vei cîştiga sau nu. Cu toate că nu este spiritist şi n-are vedenii... percepe, primeşte impresii şi avertismente ca şi cumpătatul Socrate de la daimonul lui. Persoana lui mi se pare sublimată într-o retortă, la cea mai înaltă temperatură a suferinței ; s-a scindat într-un om obișnuit ce trăiește jos în materie și într-un om de sărbătoare pe care îl lasă să apară după ce și-a făcut datoria cum se cuvine.

— Tu l-ai citit pe Swedenborg ? întrebă Esther pe care convorbirea o stînjenea.

— Da, l-am citit ! Și cred că nu există om care să fi pătruns mai multe secrete... Nu întîmplător casa lui se află aici pe munte, tocmai acum, cînd este necesar. Numele Sweden-borg * spune ce înseamnă el pentru Suedia noastră. Aș dori să-l văd șezînd în prag ca Abraham cînd a fost căutat de Domnul în dumbrava Mamre... El revine, dar ca să mîntuiască și să judece ; ca să elibereze spiritul ; ca să lege animalul ! N-am înțeles de ce toate animalele astea spurcate sînt ținute în captivitate aici pe deal, dar poate că motivul este să vedem deosebirea dintre ele și noi ca să descoperim omul, comparîndu-ne cu ele ! Acum este miezul nopții și aud veacul venind, dinspre răsărit, acum este deasupra Värtanului, sună la Vaxholm... Aduce pacea pe aripi, pacea prin luptă ? Oamenii nu vor pace ! Astăzi douăzeci și șase de state semnează la Haga tratativele congresului pentru pace ! Dar nimeni nu crede în pace ; toți se înarmează !... Dacă vorbești de bine oamenii, rîd de tine ; ei se cunosc pe ei, noi ne cunoaștem pe noi, dar dacă-i vorbești de rău, se supără. Oamenii sînt ceva mai răi și ceva mai buni decît se spune.

*

Acum din amîndouă clopotnițele și din oraș se înalță parcă o copleșitoare coloană sonoră făcînd să se cutremure dealul. Prin mulțimea poporului trecu un fior, oamenii amuțiră și se descoperiră, fără să-și dea seama pe cine cinstesc. Animalele se furișară în cuști și grote și se ascunseră speriate, ca păgînii, de sunetul clopotelor sfințite ; un foșnet trecu printre pini ; putea să fie foșnetul vîntului de noapte dar și foșnetul văzduhului zguduit de bronz, deasupra mării.

---

* Swede = Suedia ; borg = fortăreață (sued.).

Marele Te Deum din oraş urca mereu şi vîrfurile ascuţite ale turnurilor bisericilor se înălţau ca nişte paratrăznete, ca să descarce fulgerele mîniei. Dar cerul înstelat zîmbea blînd, prietenos, îngăduitor.

Şi apoi clopotele din turnurile de pe deal şi din ale oraşului amuţiră unul după altul.

— Crezi că asta s-a auzit acolo, sus ? întrebă Esther.

— Da, tot atît de sigur cum trăieşte sufletul meu, s-a auzit ! răspunse Max.

După o pauză vorbi iar :

— Ei, cum ţi se pare veacul nou care a început ?

— La fel !

— Oarecum la fel ! Totuşi altfel !

— Mergem ? Împreună ?

— O bucată de drum !

— În sus ?

— Înainte !

— Dar niciodată în jos !

NOTE

1 Braserie din Stockholm, loc de adunare al personajelor din romanul lui Strindberg cu același nume (Röda rummet, 1879 / *Salonul Roșu*, ed. Univers, 1985, trad. Corneliu Papadopol). Dintre acestea doctorul Henrik Borg își păstrează și în *Saloanele Gotice* un rol de prim plan. Altele, cum ar fi pictorii Sellén și Lundell, sau Isak Levi, reapar doar episodic sau marginal. Arvid Falk, personajul central din *Salonul Roșu*, un travesti al autorului (ca de altfel și Henrik Borg, într-o altă ipostază), rămîne o prezență aluzivă.

2 Radical-liberalii din Stockholm pledau pentru redarea autonomiei totale a Norvegiei, anexată coroanei suedeze încă din 1814 prin actul unirii impuse de Bernadotte. În 1905 adunarea parlamentară norvegiană (Storting) va denunța definitiv Uniunea, după o luptă de aproape un secol, cîștigată prin înfăptuirea succesivă a unor importante reforme democratice în structura politică internă. În jurul anului 1900 (cînd Strindberg scrie și publică *Saloanele gotice)* chestiunea norvegiană se afla în centrul disputelor publice din capitala suedeză.

3 E vorba de reforma constituțională prin care se instituie în Suedia sistemul parlamentar bicameral. „Stările“ sînt înlocuite de partidele politice. Ultimul vot al Riksdag-ului, adunarea națională a celor patru „stări“, este acela de autodesființare, punîndu-se astfel capăt regimului anacronic al drepturilor politice repartizate pe clase.

4 Casa Cavalerilor (Riddarhuset) — sediul reprezentativ al nobilimii suedeze, înființat în 1642 de Simon și Jean de la Vallée

5 Scrieri „pseudonime“ ale lui Sören Kierkegaard (1813—1855) : *Ori-ori* de Victor Eremita (1843), *Repetarea* de Constantin Constantius (1843), *Temă și cutremurare* de Johannes de Silentio (1843), *Frînturi filozofice* de Johannes Climacus (1844). Intenția autorului danez a fost aceea de a-și multiplica identitatea auctorială. Etapele existențiale („stadiile pe drumul vieții“ — estetic, etic, religios) sînt descrise dialectic și paradoxal de travestiuri ale aceluiași gînditor. Pentru Kierkegaard tranziția de la un stadiu la altul evhivalează cu o re-personalizare a ființei.

6 Localitate în Saxonia unde, în 1632, a avut loc una dintre confruntările decisive în Războiul de Treizeci de Ani, în care Suedia a fost masiv implicată. Deși mult inferioară numeric, excelenta armată suedeză respinge trupele Ligii Catolice comandate de Wallenstein. Dar regele Gustav al II-lea Wasa își pierde viața pe cîmpul de luptă. Olanda (ca țară protestantă și aflată în conflict cu Habsburgii, angajată în același timp în foarte strînse relații comerciale cu Suedia), Anglia, și mai ales Franța (care avea nevoie de acest nou aliat redutabil împotriva casei de Austria), sprijineau Suedia. După bătălia de la Lűtzen cancelarul Oxenstierna reînnoiește tratatele de alianță cu Franța, Olanda și Anglia.

7 Baner, Johan (1596—1641). General suedez care după moartea lui Gustav al II-lea Wasa continuă operațiile militare în Germania, încercînd să obțină o victorie definitivă printr-o serie de campanii „fulger“ (ca de pildă bătălia de la Wittstock, 1636).

8 Nordenskjöld (Nils Adolf Erik, 1832—1901). Explorator și geolog suedez. Expediții în Grönlanda și arhipelagul Spitzbergen. Ajunge, prin Oceanul Înghețat de Nord și Marea Karică, la gurile fluviilor Obi și Ienisei (1875—76). E primul care parcurge (1878—79), la bordul vasului „Vega“, Marele Drum Maritim de Nord, de-a lungul țărmului siberian, atingînd strîmtoarea Behring și coastele Japoniei și demonstrînd astfel navigabilitatea „pasajului de nord-est“.

9 Anjala (förbundet) — conjurație a ofițerilor finlandezi împotriva regelui Gustav al III-lea al Suediei în timpul războiului

ruso-suedez din 1788. Principalul deziderat era începerea tratativelor de pace.

10 Istoric finlandez de origine suedeză (1830—1903), cunoscut sub numele de adopţiune finez, Yrjö Koskinen. În 1885 devine senator şi director al Departamentului Culturii din Finlanda.

11 Topelius, Zacharis (1818—1898). Poet finlandez de inspiraţie romantică, adînc influenţat de şcoala franceză. Rector al Universităţii din Helsinki (1854—1878), consilier de stat, editorul *Gazetei de Helsinki.*

12 Wennerberg, Gunnar (1817—1901). Poet, compozitor şi om politic suedez. A devenit celebru prin *Gluntarne* (Flăcăii) treizeci de duete care descriu cu savoare viaţa studenţească de la Uppsala. Guvernator, deputat în prima Cameră, ministru al instrucţiunii publice (Înfiinţează Şcoala Superioară din Göteborg).

13 Celebră cîntăreaţă de operă suedeză (1820—1887).

14 Geijer, Erik Gustaf (1783—1847). Istoric, poet şi muzician suedez. Simpatizează cu grupul „fosforiştilor", contribuie la înfiinţarea Ligii Gotice şi a revistei „Iduna". Rămîne cunoscut mai ales prin lucrările istorice *Analele regatului suedez* (1825) şi *Istoria poporului suedez* (1838).

15 Adepţi ai unei mişcări religioase protestante, în care rigorismul dogmatic e înlocuit cu cel etic, iniţiată spre sfîrşitul veacului al XVII-lea de pastorul evanghelic Philippe Jaques Spener.

16 Cabet, Etienne (1788—1856). Publicist francez, oponent îndîrjit al regimului lui Loius-Philippe, pe care-l atacă cu violenţă într-o serie de pamflete. Silit, în 1834, să se refugieze în Anglia, se întoarce impregnat de ideile lui Owen. Publică *Histoire de la Révolution de 1789* şi apoi *Voyage en Icarie* (1842), programul doctrinei sale socialist-utopice. Încercarea de a-şi transpune în realitate proiectele reformiste, în Texas şi apoi în Illinois, e sortită eşecului.

17 Peladan, Josephin (1858—1918). Romancier, eseist și ocultist francez, admirator al lui Barbey d'Aurevilly. Cultivă, bizareria, paradoxul, eleganța excentrică a expresiei, într-un straniu amestec de idealism halucinant și senzualism erotic. A rămas cunoscut în special prin ciclul de nouăsprezece romane supraintitulat *Décadence latine.*

18 Politicienii și agenții de presă implicați (mulți dintre ei compromiși) în afacerea canalului Panama (1888).

19 Swedenborg, Emmanuel (1688—1772). Fizician și teozof suedez. În 1734 își publică tratatul intitulat *Opera philosophica et metallurgica,* în care anunță descoperiri importante (principiile cristalografiei, locul soarelui în Calea Lactee), urmat, în 1741, de *Oeconomia regni animalia.* În 1743, la Londra, are primele viziuni care vor constitui postulatele sistemului său teozofic, expus în ambele scrieri, printre care *Arcana Coelestia* (1749—1757), *De coelo et inferno ex auditis et visis* (1758), *De nova Hierosolyma.*

20 Böhme, Jakob (1575—1624). Gînditor mistic german. Doctrina lui e un curios amalgam de filozofie a naturii, alchimie și misticism medieval. Principiul Răului este emanația aceleiași surse divine creatoare ca și Binele și o premiză necesară pentru existența acestuia ; împreună, ele formează o unitate dialectică a contrariilor.

21 Klettenberg, Susanne Katharine von (1723—1774). Autoare de imnuri religioase și dizertații pietiste. A avut o puternică influență asupra concepției religioase a lui Goethe, căruia îi va servi ca prototip pentru „sufletul frumos“ din *Wilhelm Meister.*

22 Stagnelius, Erik Johan (1793—1823). Autor de poeme epice și drame în versuri, unul dintre cei mai originali poeți suedezi din mișcarea romantică.

23 Oftedal, Lars (1838—1900). Om politic norvegian. Predicator liber, de o elocvență aspră și patetică, pastor, deputat în parlament. Inițial pe poziții conservatoare, evoluează apoi spre stînga liberală. Îl susține pe Sverdrup, primul ministru ale cărui reforme au grăbit dobîndirea independenței Norvegiei.

24 Localitate pe Nipru unde, în 1709, trupele țarului Petru I au obținut o victorie zdrobitoare asupra armatei suedeze. Regele Carol al XII-lea (împreună cu căpetenia de cazaci Mazepa și un grup de soldați suedezi) se refugiază pe teritoriul turcesc, de unde revine în Suedia, trecînd prin Țara Românească și Transilvania.

25 Baia de sînge de la Stockholm. În toamna anului 1520 regele danez Christian al II-lea pătrunde cu armată pe teritoriul suedez, reușind în cele din urmă să ocupe Stockholm-ul și să se proclame (cu sprijinul partidei unioniste suedeze) monarh al celor trei regate : Danemarca, Norvegia și Suedia. Ordonă masacrarea a optzeci și doi de demnitari suedezi din gruparea antiunionistă condusă de regentul Nils Sture.

26 Port fluvial în Estonia, locul primei ciocniri între trupele conduse de regele Carol al XII-lea și armata țarului Petru I (1700), din care suedezii ies învingători.

27 Snoilsky, Karl Johan Gustaf (1841—1903). Poet suedez, nume de primă importanță în literatura scandinavă a veacului al XIX-lea. Se distinge prin bogăția imaginației, sensibilitate lirică și virtuozitate prozodică.

28 E vorba de Jean Baptiste Bernadotte, mareșal în armata lui Bonaparte, devenit regele Carol al XIV-lea al Suediei (și Norvegiei) (1810—1844). În 1812 se aliază cu țarul Alexandru al Rusiei împotriva lui Napoleon. În 1813 comandă una din armatele care aveau să decidă soarta bătăliei de la Leipzig.

29 Crusenstolpe, Magnus Jaques (1795—1865). Scriitor suedez, polemist redutabil, prolific autor de romane, nuvele istorice și pamflete.

30 Aspasia din Milet (a doua jumătate a sec. V. î.e.n.), cvasilegendară prin frumusețe și rafinament. S-a înconjurat de elita artistică și politică ateniană, asupra căreia exercita o irezistibilă influență.

31 Autorul se referă cu sarcasm la Viktor Rydberg (1828—1885), scriitor suedez, autor de eseuri filozofice și romane, dintre care

cel mai cunoscut rămîne *Ultimul atenian* (1859). În 1862 publică *Învățătura biblică despre Isus*. Traduce prima parte din Faust. Ca profesor la Göteborg, și apoi la Stockholm, se dedică studiilor de mitologie și istoria artei.

32 Prima Conferință de la Haga (18 mai—29 iulie 1899). Întrunită din inițiativa țarului Nicolae al II-lea, cu participarea a douăzeci și șapte de state, conferința a adoptat convențiile privitoare la legile și uzanțele războiului terestru și maritim și norme de reglementare pașnică a litigiilor internaționale.

33 Andrée, Salomon August (1854—1897), fizician și explorator suedez. În 1897 a încercat, fără succes, să ajungă la Polul Nord cu un aerostat.

34 Scriitorul norvegian Björnstjerne Björnson (1832—1910) a fost una dintre personalitățile artistice europene (cazul lui Emile Zola e notoriu) care au luat o atitudine publică fermă în celebra „afacere“ Dreyfus.

35 E vorba de războiul „boxerilor“, poreclă aplicată insurgenților chinezi a căror mișcare xenofobă, declanșată în 1898, în provincia San-tung, pune în mare pericol, în 1900, consulatele europene. Abuzurile europenilor din 1898, survenite în atmosfera deplorabilă de după războiul chino-japonez, au provocat în nordul Chinei o violentă reacție de ostilitate față de străini. Mișcarea, încurajată de curtea imperială de la Pekin, a culminat cu asedierea ambasadelor și asasinarea consulului german Ketteler și ocuparea concesiunilor europene din Tien-tsin. În fața acestei amenințări Franța și Germania, pînă nu de mult aflate în conflict direct, și-au dat mîna pentru o intervenție comună.

36 Alquist, Carl Jonas (1793—1866). Poet, dramaturg și romancier. Silit să se exileze în America (1851), moare imediat după reîntoarcerea în Europa (Bremen, 1866). Opera lui, întinsă și diversă, i-a asigurat un loc de prim rang în literatura suedeză.

37 Kovalewski, Sonia (1850—1891). Matematiciană de origine rusă. A studiat cu Kirchhoff, Helmholz şi Weierstrass. În 1884 devine titulara unei catedre la Universitatea din Stockholm.

38 Haeckel, Ernest (1834—1919). Naturalist german, unul dintre cei mai convinşi adepţi ai teoriilor darwiniste.

CUPRINS

1. SALOANELE GOTICE 5
2. REVOLUȚIA DE PALAT 16
3. CEI DIN STORÖ 22
4. REDACTORUL 36
5. REGELE LEAR ȘI PĂRINTELE 52
6. O SITUAȚIE NECLARĂ 61
7. CLASA PRODUCTIVĂ 68
8. ANII NOUĂZECI *(FIN DE SIÈCLE)*. 80
9. ESTHER 87
10. ÎN FAȚA CONSISTORIULUI 103
11. NOUL REDACTOR 124
12. DOCTORUL BORG 130
13. DOAMNA BRITA LA STORÖ 138
14. LEZMAIESTATE 153
15. ÎN PIVNIȚA OPEREI 172
16. LA MORȚI 177
17. SĂRBĂTOAREA ÎMPĂCĂRII 187
18. NOAPTEA DE REVELION 203

Note 232

Romanul SALOANELE GOTICE are aceeaşi asprime, prospeţime şi vervă ca SALONUL ROŞU (1879), pe care îl completează. Ritmul narativ e la fel de impetuos, exprimarea e la fel de directă şi incisivă. Rămînem cu impresia predominantă că Strindberg, după mai bine de două decenii, a ieşit din nou la lumină şi că acest tînăr-bătrîn a reuşit într-o uimitoare proporţie să-şi salveze idealurile primei maturităţi.

Erik Hedén

Lei 13,50

cu

Editura Univers